

ان وقت اسان ٻڌي ڄڻ اڳيون ڇمڪي رهڻون هيون
 جن ۾ آند اڇلون ئي ماريون . ۽ جل ڌارائون جي ڪهڙي
 عرصي کان دلندون چلندون پتڪندون وهڻون هيون ،
 آخر پاڻ ۾ ملي السب پر پر ساگر ۾ سماجي هڪ ئي وڻون .

سوري مٿي ڪيو ۽ منهنجي اکين ۾ پنهنجي سرخ اکين سان
 لهاريو ۽ وري پنهنجو منهن منهنجي سيني ۾ لڪائي ڇڏيو. اهي
 جي دلين جي ٿار هڪ ئي سر ۾ وڃي رهي هئي. اهي جي
 دلين ۾ هڪ ئي سڪ جو سور هو ۽ هڪ ئي پور. منهنجي
 دل ۾ پيار جي هڪ مٺي پيٽ پيدا ٿي ويئي. منهنجو سر ۾
 پيار جي لشي ۾ لستو ٿيندو ٿي ويو. مون سندس چهرو انهي
 ڌڪن ۾ جهلي سندس لپٽ چميا. پوءِ کيس آڻي پلنگ تي
 لٽايو ۽ سندس پاسي ۾ ويهي چمر.

”روءِ له، جهڙا! روءِ له. پنهنجي ڏکڻ جا ڏينهن پورا
 ٿي چڪا. مان توکي وري پاڻ کان ڪڏهن به جدا نه ڪندس.
 ڪڏهن به نه. زمين تي يا آسمان ۾ ڪوبه زور توکي مولڪن
 الڳ ڪري نه سگهندو.“

جهڙا ڪجهه سامت ۾ آئي. هن ٻئي هٿ مٿي ڪٽي منهنجي
 گلن تي رکيا ۽ پنهنجون اکيون منهنجي اکين ۾ کپايون. اڙڪ
 پل اکيون جن ۾ غم جا غبار هئا ۽ ساڳئي وقت خوشيءَ جي ڇوڪ
 به هئي. هن جي مڪڙين والڪر ڇهن تي هڪڙي هڪڙي مڙڪ
 ۽ مهڪ هئي ۽ هو ڇٽي رهي هئي.

”منهنجا، هميشه منهنجا.... جيم جيم کان منهنجا، منهنجي
 مرضيءَ جي مطابق، منهنجي ارادي موجب ۽ ايشور جي
 قاعدي موجب، منهنجا پر پٽر!“

ائين ڇٽي هن پنهنجي ٻالهن جو هار منهنجي ڳچيءَ ۾ وجهي
 ڇڏيو ۽ پنهنجو منهن منهنجي چاليءَ ۾ لڪائي ڇڏيو ۽ چيو،
 ”آخر..... آخر منزل تي پهچي ويس، منهنجي پيار جيمس.
 پائي. ايشور مولڪي پيار ايشور ۽ مولڪي منهنجو پٽر ملايو.
 هميشه لاءِ..... هميشه لاءِ.“

جهڙا پلنگ ٿي ٿيڻي پڙهي هئي . پلنگ جي پاسي ۾
 رکيل ٽيبل ڪمپ جو شعاع سندس چاهي اسي پئجي رهيو
 هو . سندس ڪارا ڪارا ڊگها ڊگها وار سندس روشن رخ
 تي ٽڙيا پکڙيا ٻيا هئا ؛ آهن ٻئي پاسو چٽ نه ڪارن ڪڪرن
 جي وچ ۾ چوڏهين جو چنڊ چمڪي رهيو هو . سندس
 ڪومل اکيون سڄل ؛ آليون هيون هن مان لير جون لڏيون
 وڃي رهيون هيون . هن جي ٻڌي ۾ اٽڪيل ٻاڙ هن ڏانهن
 وار وار روشنيءَ ۾ چمڪات چڙهي رهيو هو .

جهڙا مولڪي ٽسٽ سان ٿي اٿي ٻئي ٻانهون ڊگهري
 منهنجي طرف ڏوڙي آئي ؛ منهنجي ٻڌي ۾ ٻانهون وڃي
 مولڪي ٿيڻي پڙهي . هن پنهنجو سر منهنجي سيني تي رکي
 ڇڏيو . مون هن کي پنهنجن ٻانهن ۾ ڇڪڙي ڇڏيو . جهڙا
 جي دل امنگ ۾ پڙجي آئي ؛ هوءَ سڙڪا پري روئڻ لڳي .
 مان خاموش سندس اٽڪن جي حواليءَ صبر ڪندو
 رهيس . سندس گرم گرم لڙڪ جي منهنجي سيني تي ڪري
 منهنجي دل کي گرمي پڇائي رهيا هئا ؛ تن کي ٽڙائي رهيا
 هئا . زوڻ پيار جا لڙڪ ، اڀر پيار جا لڙڪ جي سندس اکين
 ۾ اڀر پيار جو ڀرڪاش پيدا ڪري رهيا هئا .

مون پنهنجي کاڌي جهڙا جي مٿي ٿان ڪشي ؛ سندس
 وارن ۾ آڱريون گهاٽندي آهستي آهستي ڊبل ؛ ڪهڙيل
 آواز ۾ چيو ،

”جهڙا... ٽا ٽا“

جهڙا جي دل جي ڊڪ ڊڪ ڊڪ ڊڪ والنگ منهنجي سيني
 ۾ وڃي رهي هئي . هوءَ سڙڪا پري رهي هئي . منهنجي
 آواز تي هڪ لمحي لاءِ هن پنهنجو سر منهنجي سيني ٿان

جنهن جي جهنگار جو اليو ڪندي ئي روح ۾
 مڃي ٿي وڃي . جنهن جي جهنگار مان مڌر ڪيٽ جا
 اڪرن . ڪڏهن اسين ۽ اڌ ملي هڪ ٿي وينداسين جن
 سنگم مان هڪ ايشوري جوت ائين ٿيندي - هڪ پيار
 جوت جا اسان ۾ سندر ٿا ، سوجه ۽ ساهس پيدا ڪندڙ
 ڇو جو اسان جو اهوئي ڀرشي آهي . پر ڪڏهن ؟ - مول
 ٻڌاء منهنجا ڀر ٿيتر ! ڪڏهن ائين ٿيندو ؟ - مون توکي ڪم
 آندو آهي ، مان مڃان ٿي پر ان جي سزا ڪمڻيائين ڀوڄي
 ٻوڏي ؟ مان پنهنجو پاڻ توکي ٿي سولهيان . تون ئي آهين
 جنهنڪي مان صدين کان ڳولهيدي آئي آهيان . تون ئي آهين
 صرف تون ئي آهين منهنجو ڀر ٿيتر . واعدو ڪر ته تون وري
 ڪڏهن به مولڪي پاڻ کان پل نه جدا نه ڪدين .

تنهنجي ، صرف تنهنجي ،

جهڙڻا .

چئي پڙهي منهنجي زندگيءَ ۾ نقون بهار اچي ويو . اکين
 آند لڳو لڳو . چئي پيار جي چوان يا هڪ روح جي
 بجا ! ساري دنيا جي سلطنت ملي وڃي ته اها به ان چلي
 گهروڙي ڇڏيان . ڪجهه ساعتون اکيون ٻولي ڇڏين ۽ هڪ
 ب جي دنيا ۾ پهچي ويس . جهڙڻا ، منهنجي جهڙڻا مون
 ڀڪاري وڃي هئي . منهنجي رڳو رڳو رباب والڪر وڃي
 جنهن منهنجي جسر ۾ هڪ لڙش پيدا ڪري ڇڏي .
 الاڻي پنهنجو ڪهڙو حال ڪيو هو . مان سمجهي ۽
 ۽ سوچي نه سگهيس ۽ ترسي نه سگهيس ۽ موٽس ۽
 سڌو جهڙڻا جي هوٽل ۾ وڃي پهتس .

رهي آهيان ته توهان کتب اچي ملان. تون مولوت ابدن يا
 مان او روت اچان؟ ايڪ جنم جي ورن وڪڙن مان رلندي
 بندي اسان آخر هڪ ٻئي کي ڳولهي لڌو آهي. رات جي
 سنڀالي ۾ اوکي ”پر پتر، پر پتر“ ڪري ڳاري رهي
 آهيان؛ ان پر پتر جي آواز جي ڳولج ۾ مان ڪم ٿي ويئي آهيان.
 مان ان گهڙيءَ جي انتظار ۾ آهيان جڏهن توهان هڪالدي
 ٿي توکي ”منهنجا پر پتر“ چئي سگهندس. تون منهنجي جنم
 جسم جو پر پتر آهين. منهنجي زندگيءَ جو مرڪز، منهنجي
 جيءَ جا جو مرڪز، منهنجي روح جو مرڪز. مون زندگيءَ
 جو رستو ڳولهي لڌو آهي؛ منزل ۾. منهنجي منزل تون
 آهين؛ اوکان سواءِ منهنجي هستي اڃا پوري آهي، اي مڙي،
 ٽڪي ۽ ٽوڙ، سڄي ۽ سٺا آهي. منهنجي ساري ڪائنات
 تون ۾ سمايل آهي، جنهن مان آئندڙ ڀرڪاش جا سڌا وهندڙ
 اوهارا ٿي رهيا آهن. هڪ ئي آس کي ٽي ٻڌڻ نه وري
 مان اوکي ڪڏهن ٿي سگهندس ۽ ڪڏهن ٻي ڌار ٿي
 دل چاهي ٿي ته تون مولڪي پنهنجن ٻانهن ۾ هميشه لاءِ ڇڪڙي
 ڇڏين، جيئن هڪ ٻئي ٻانهن جي پروا کان پوءِ هيٺ لهي
 آڪڙي ۾ آئندڙ ڀر اچي پنهنجا پر بند ڪري ڇڏيندو آهي ته
 تون به مولڪي پنهنجي ٻانهن جي ٻن ۾ ٻي ڌار ڪڏهن
 مان اڪڙي امولي شالتي پائيندس ۽ سمجهندس ته پيار جي
 پيار مڃاڻ ۾ مان مرادن؛ خواهشن جي ڇوڻيءَ تي پهچي
 ويئي آهيان. ڪڏهن تون مولڪي جيءَ سان ڇڪڙي سيني
 ۾ سمالي ڇڏيندين جيئن ڪنول جو پشم پائل پوئري کي
 پنهنجي دل ۾ وهاري پنهنجون پنڪڙيون سميتي ڇڏيندو
 آهي. ڪڏهن اسان پيار جي زنجير ۾ ڇڪڙجي وينداسين

کانو کائي مان ليلڪ ۾ وڃي ويٺس . سائول ۽ شيام جو ڀاڻو ڇڏي
 ۾ ويٺا هئا . مون هن کان ولایت جي خبر چار پڇي . کيس
 شيام جي ڪيل وصييت لامي بابت ٻڌايو ۽ پوءِ وڪيل جنهن
 وصييت لاءِ ٺاهيو هو تنهنڪي ٽيليفون ڪري گهرائيم . هو
 ٿوري وقت ۾ اچي ويو ۽ شيام جي ڀاڻو ڇڏي سان وصييت
 جي باري ۾ ڳالهه ٻولهه ۾ لڳي ويا .

ايتري ۾ چندو هڪ لفافو کڻي اچي موڪلي ڏنو . مون
 ويٺلن کي چيو ،

”ٿوري دير لاءِ مون کي معاف ڪجو . مان اجهو ٿو اچان .“
 ۽ پوءِ پنهنجي ڪمري ۾ اچي لفافو کولي . چئي جهڙڻا
 ڇڏي هئي . مون وڏي آروپلا ۽ اڪندا سان چئي پڙهڻ
 شروع ڪئي .

منهنجا پريتر ،

تنهنجي پيار پري چئي ملي . مون چئي ٿي ايحد سوچ
 ڪيو آهي . منهنجي رڳ رڳ روئي رهي آهي . منهنجي
 لس لس هڪ ساز جي ٿار والڪر وڃي رهي آهي ۽ ان ساز
 جي ٿار مان هڪ ئي آواز ٿو لڪري ، هڪ ئي ڌن آهي ان
 ساز ۾ . تنهنجي پيار جو آواز ۽ ڌن . منهنجو ٿن ، منهنجو من ۽
 منهنجي آتما نوسان هڪ ٿي وڃڻ جو ئي آلاپ ڪڍي رهيا
 آهن . منهنجي آره مان اهوئي آلاپ لڪري منهنجي جيون
 کي سنگيت مه ڪري رهيو آهي . منهنجو ساهس ٿئي چڪو
 آهي . تنهنجو روح منهنجي روح مٿان ٻار ٻار حملو ٿو ڪري
 ۽ منهنجو روح جسم مان اڏامي وڃڻ جا پتن ٿو ڪري . منهن
 جا پريتر ! مون فيصلو ڪري ڇڏيو آهي ۽ اهوئي سوچي

هو نه سائس ڪيو نه ڪڏجي.
”ڇو؟“

”مولڪي ڪهڙي سڌ. مون سندس ڪمري ۾ ٺهائين
نه ڪئي پر جواب نه آيو.“
مان ٺهائين پريشان ٿيڻ لڳس.

”مولڪي نه ڏپ لڳي رهندو آهي.“ سائول ڪههڙي ڇيو.
مون سندس ڪههڙا هڪ جو ڪارڻ سمجهي ورتو ۽ کيس
چيو، ”نه، نه، سائول. ائين نه آهي جيئن تون سوچي رهيو
آهين. هوءَ اهڙي مورڪ نه آهي جو خرد ڪشي ڪري.“
”پر ان روش جو مطلب؟“

”سائول! هوءَ ڪنهن مالڪ پٽڙا مان ليکوي رهي آهي.
هوءَ ذهني خلش ۾ مبتلا آهي. کيس سوچڻ ڏي.“
”مالڪ پٽڙا!“ سائول ڳالهه نه سمجهندي ڇيو،
”ها، اها هڪ روحاني ڪشمڪش آهي جا لوڪ سمجهن.
نه نه ايندي. سندس سوچ ۾ لوڄ آهي، آئينڪ تون. سندس روح ۾
مائنڊاڻ مڃي رهندو آهي. هڪ الوڪي ولور پيدا ٿي وئي آهي.“
”پلي تون هن غراب جي زندگي جو ٿو غراب ڪرين.
هن ٽهندو ڇا بگاڙيو آهي.“

”مان هن جي زندگي لاءِ ٿو چاهيان پر هوءَ پاڻ ڪي
ڏکي ڪرڻ تي سٺي پلي آهي.“
”هڏا جي واسطي آهي روحن جون ڳالهون هن سان نه
ڪر. ائين رهن ۽ پري ۾ وٽس وقت نه وڃاء.“

مون مرڪي ٿو ۽ چيو،
”پر سائول، هوءَ نه ائين ڳالهون کان اڳ ٿي وائڻ آهي.“
سائول خاموش رهيو ۽ آري وقت کان اڳ هليو وڃو.

اچي ڪمري ۾ لپتي ۽ س. ٻوليڪي پنهنجا ٽي خيال وڪوڙي ويا هئا. ٻوليڪي چيڙڻا جي آئينده جي باري ۾ سوچڻو هو. هوءَ عهدي سڀاءَ واري هئي. سڀ ڪجهه سوچيندي به هن پاڻ کي ڏکي ڪرڻ جو فيصلو ڪيو هو ۽ مان ڏيوڪ قانون ۽ پنهنجي آتما جي شڪتيءَ تي پاڙي ويندو هوس. ٻوليڪي خبر هئي ته مقرر ڪيل وقت تي چيڙڻا پنهنجو پاڻهي اچي مون سان ملندي. هن کي پنهنجي باري ۾ سوچڻ ۽ سمجهڻ جو اڌڪار هو. اسان جي جذبات ۾ روحاني جهلڪ هئي جا لافنا هئي جنهن جذبات جي دل ڪڏهن به ٽپي نٿي ڇڏي.

سوچيندي سوچيندي شام ٿي ويئي. در تي ڪنهن ”ڪڪر ڪڪر“ جو آواز ڪيو ۽ منهنجي ويڙهي جي ڌارا ٽپي پيئي.

”مان اندر اچي سگهان ٿو؟“ آواز سانول جو هو.

”اڄ... اڄ سانول.“

”اڙي... اڙي... مون ائين اڙندي منجي پائي ڇو سمجهيو پيو آهين.“

”ڪنهن سوچ ۾ غلطان هوس.“

سانول ويئي رهيو ۽ مان اٿي وينس.

”ڪڏهن وڃي رهيو آهين؟“

”سڀاڻي رات جو.“

”مان هوٽل ۾ چيڙڻا سان ملڻ ويو هوس. پر ساڻس ملاقات نه ٿي سگهي.“

”ملاقات نه ٿي سگهي؟“ مون عجب وچان پڇيو.

”نه.“

”ڇو؟ هوءَ واپس به پئي هلي ويئي ڇا؟“

”نه. هيٺ هوٽل جي ڪلارڪ ٻڌايو ته چيڙڻا جو حڪم

کي ٻار جي مٿسار ۾ يا ٻار جي دل ۾ جا ٻار ٻڌا ٿو ڪري
 شڪ آڻڻ نه ڪري. مولڪي پنهنجي ٻار ۾ ڪو به شڪ نه آهي.
 منهنجي من ۾ ڪمان کي ڪانه جهڳهه نه آهي. منهنجي شڪن
 جو زمانو گذري چڪو. سورن مولڪي ساڻو ڪري ڇڏيو
 آهي ۽ تلخ تجربن جي ڇهه وڪڻن مولڪي ماري ماري هن
 صورت ۾ آندو آهي ۽ مون به شڪتي نري آهي. پر تون اڃا
 عجبڪي ۽ هنڪي رهي آهين جو جو شڪائڻ توکي ڪمزور
 ڪري ڇڏيو آهي. خير، مون ٿو اڳيان هنڌ به پيش ڪئي
 آهي ۽ ان مان ئي مولڪي آلف ملي رهيو آهي. مان مصروف
 ٿو ڪريان نه توکي پنهنجي محالن تي هلڻ جو اڌ ڪار آهي.
 مان ائين ٿو چوان ته، ”مان توکي ٻار ٿو ڪريان.“ ائين چوڻ
 سراسر مورڪتا آهي جڏهن مولڪي خبر آهي ته تون ضرور
 منهنجي لپڌين ۾ پوءِ اچ نه سگهين. منهنجي آلفا منهنجي
 آلفا والڪر اچ ۽ اچ آهي ۽ اها شڪتي جا اسان کي جيوت
 تي بيهي ۽ اسان جو ٻار پريورٽ ٿي ڪري، هڪ ڏيڍ
 شڪتي آهي جا اڀاسي آهي جيئن اڀور اڀاسي آهي. ان
 شڪتيءَ جي آڌار تي جو آلفا جڏهن به اسان چاهيون پراپس
 ڪري سگهون ٿا. اها شڪتي اڪت ۽ آلفا آهي. باقي سڄي
 مان منهنجي فطرتي ٿي ٿو ڇڏيان.
 منهنجي پريما! مان پنهنجيءَ پريم ڪندڙ آلفا سان توکي
 پرمالما جي حوالي ٿو ڪريان.

پسي ٽيپون تي شيار حوالا ٿيڻ ۽ ٻيڙي وٺڻ سان
 ٿئي هئا، ڏوٽا لڳو. سائول کيس پڇيائڻ لڳو. ڪجهه ڏيڍ
 کان پوءِ هن کي آلفا آيو. هن سان ڪجهه وقت ٻالائي مان

ٻئي ڏانهن هڪ غمبي طاقت جي زور سان ڏوڪي ويئون.
 جيڪڏهن اسان ان جذبي جي اڳيان پيش پئون ها ته ان
 چينس والگر ملي هڪ لاف بلجي پئون ها. جيڪڏهن تون
 پنهنجي الله ڪرڻ سان سڄي آهين جيئن مان آهيان، ته تون
 سمجهيندين ۽ مڃيندين ته جنهن امنگ جي زور سان ٻيئي
 کي بي اختيار ڪڍي ڇڏيو سو اکر ۽ لرا ڪار هو. ان شڪتيءَ
 کي سمجهڻ ڏکيو آهي. پر تڏهن به اهو سراسر سچ آهي ته
 ان امنگ سان ٻيئي کي هڪ ٻئي سان ملائي هڪ ئي وڃڻ
 جو زور ٻئي ڀيرو به راضي ٿيڻ لاءِ سڀ ثبوت توکي وشواس لڳا
 ڏياري سگهن ٿا. تنهنجي جيون جي ڀائرا جدا جدا چوڻن به
 جن به تنهنجي آتما منهنجي آتما طرف آهستي آهستي ڊوڙائي
 آئي ۽ ڪلهه رافت جڏهن تون مولا سان گڏ منهنجي ڪمري به
 ڪجهه ساهتون گهاريون ۽ تنهنجي لس لس آئينده جو اليو ڪرڻ
 جي آند به گرم ٿي ويئي، تنهنجو الڪ الڪ ٿڙهي آيو ۽
 پنهنجي گذريل جهون جا وچتر چتر جي تو ڏٺا جن به مک
 حصو تنهنجو ۽ منهنجو هو، اهي سڀ توکي ڪافي ثبوت لڳا
 ڏين! تون چاهين ٿي ته تون گهرن ۾ ڇهن ڪسي چاڻين ۽ مون
 والگر سگهن، سمجهين ۽ سهين. جيڪڏهن اهو ضروري آهي
 ته ائين اوس ڪر. مان پنهنجي شڪتيءَ ۽ قدرتي
 شڪتيءَ تي پاڙ بندس جي توکي اپڏائن کان بچائيندئون ۽
 وري توکي مولا سان ملائيندئون. ڇو جو توکان سواءِ مان ڪجهه
 به نٿو ڪري سگهان. جيڪڏهن مولڪي زلڪي به ڪامياب
 ٿيو آهي ته منهنجي ڪاميابي تون آهين. جيڪڏهن منهنجي
 اپلاشا پور ٿي پاتل ٿي چاهي ته منهنجي پور ٿي تون آهين.
 اسان کي هن جهون به سمجهو ۽ سڃاڻو ٿيڻ کپي، جهرڙا اسان

هن جي انڪ انڪ ۾ ٻار جي مڙي ۽ ٻڙ جو احساس ئي رهيو هو. هن جي وڳ وڳ ٻار جي درد کان ڏکي رهي هئي. سندس چاٽي ڏک ۽ غم کان چڱي رهي هئي. آخر هن منهنجو وقت آهستي آهستي ٻوڏو ڪري ڇڏي ڏاڍو ۽ لڙڪن ٻل اکين سان مونڙائون ٺاهيندي در ٽانهن وڃي پهتي ۽ آخري نظر منهنجي معان اچي پاڻ موڙي ٻاهر اڪري ويئي.

مان ٻيٽ والڪر ڪمري ۾ بيٺو هوس. جهڙا وڻي هلي هزارين شڪ ۽ شڪايتون ٻڌائڻ کان سواءِ، هزارين ٻار جون ڳالهون ٻڌائڻ کان سواءِ.

ان رات مون جهڙا ڪي چئي لکي.

منهنجي ڀرتيا،

مان توکي ڀرتيا جي نالي سان ڀڪاري رهيو آهيان. جيئن مون توکي هميشه ڀرتيا ڪري ئي سمجهيو آهي. اڳڪ آواڙن جي چڪرن مان لنگهندي مان توکي ائين ئي ڀڪاريندو آيو آهيان. اهو ڀرتيا جو شيد ڪوڙو نه منو آهي. اهو شيد اڄ به منهنجي ڪنن ۾ مڏر سگهيس والڪر گولڊن گهرجي جيئن پوئري جي ڪن ڪن مڙي جي ڪنن ۾ گولڊن آهي. اهو شيد هميشه منهنجي اسر آيا جي ستار جي سگهيس جي همدرديءَ ۾ وڃندو آيو رهي. جو ٻيو توکي منهنجي اندر جي سوچو. اڳ ئي ڏاڍو آهي تنهن مان توکي نئي نئي ٿئي؟ ٻيو توکي هڪ اڻ ٿرلڙ حقيقت آو ٻڌائي ته تون ۽ مان هڪ آهيون ۽ هڪ هئاسين ۽ هڪ ٻئي جي ورڏ اسان سميت سان ڪمڊا آيا آهيون، پر سڀ ورتو وڌو آهي. ڇا منهنجي سمجهڻ لاءِ اهو سڀ ڪاليج نه آهي؟ جيئن وقت اسان جون نگاهون ملهون ان وقت اسان جون آنکيون هڪ

وقت اسان جي ملڪ ۾ ڏاڍو پيڻي ته مان صبر سان سهندس ،
جيئن سهندو آيو آهيان . آخر ۾ ٿيندو اهو ئي جو ٿيو آهي .

مولڪي نه اٿينجي جي اڳ ئي خبر آهي ، جهڙا ! ”
جهڙا جو ڪنڊ منهنجي ڪلهي تي ليٽيل هو . هـوءَ اڃا
سڌ ڪا ۽ سڪيون پري رهي هئي . مون کيس چيو ،

”تون به مون وانگر سڪڻ ۽ سهڻا ئي چاهين ، ائين ئي ڪر .
توڪي پنهنجي فيصلي تي صبر سان عمل ڪرڻو آهي . ڪمزوريءَ
مان ڪجهه نه ورتو .“

جهڙا پاڻ سنڀالي ورتو ۽ منهنجي سيني تان سرڪي الڳ
ٿي پئي . پنهنجا اماڻا ۽ آلا لپڻ مٿي ڪري منهنجي منهن ۾
لهاري چيائين ،

”مان نه توهان جي ماڻڪين ۾ ٿي وسان . مولڪي چهرن
سان چيائي ڇڏيو جيئن نه ليا مولڪي نه ڏسي ۽ توهان ٻيو ڪي نه
نه ڏسو . ليا کان بلڪل ايندو ئي وڃو . اهو سڀاڳو ڏينهن نه
ايندو جو مان اچي توهان جي دل جي سنگهاسن تي شهزاديءَ
مان راڻي بڻجي راڄ ڪنديس . اهو ڏينهن اوس ايندو ۽ تڏهن
مولڪي وشواس آهي .“

هوءَ وري منهنجو هٿ پنهنجي هٿ ۾ جهلي اکين ۾ آب
آڻي موڪلائڻ لڳي . سندس چپ ڦڙڪڻ لڳا . سندس من
پر جي آيو ۽ اکر نه اُڪليس . هن جون اکيون لڙسي نه رهيون
هيون ۽ سندس دل پيار جي درد کان ٽڙقي رهي هئي . هن
منهنجو هٿ ڇڏڻ لڳي چاهيو . هن مولڪي پنهنجي جيءَ سان
جڪڙي ڇڏڻ تي چاهيو جو کيس اهو اڳوڻو هو ته مٿان ڪاٿس
وڃڙي نه وڃان ۽ هوءَ بي سهاري نه ٿي پوي . جهڙا به
حالت رحيم جوڳي هئي . هن جي لس لس ٽڙقي رهي هئي .

منهنجي اکن ۾ لهاري جهڙا شرماني وٺي ۽ مرڪي
ڪون هيٺ ڪري ڇڏيائين.

رستي ۾ وڌيڪ ڪا به گفتگو نه ٿي ۽ ٻئي خاموش هئاسين.
اوريءَ دٻر ۾ گهر اچي پهتاسين. سالول اندر ويٺو هو ۽ جهڙا
ٻئي ڏسي اٿي بيٺو ۽ کيس وڏو وڏو مٿا ٻرايو پاڪر ٻائي
چوڻ لڳو.

”ڪهڙن آهين جهڙا؟ ڪيترا ڏينهن ٿيا آهن توکي ڏاڍي.“
ٻئي ٻالهن ۾ مشغول ٿي ويا ۽ مان پنهنجي ڪمري ۾
اچي ويس. اوريءَ دٻر کان پوءِ جهڙا اندر آئي ۽ چيائين،
”ڇڱو، مان هينئر وڃان آي.“

”وڃڻ وارن کي ٻلا ڪير روڪي سگهندو.“
جهڙا منهنجو هٿ جهلڻ ۽ درد ٻلي ۽ ڏکائيل آواز ۾ چيو،
”ائين نه چئو.“

هوءَ بيحد ڏکي ٿي نظر آئي. دل ٿي پٿر رکي، مولڪان
موڪلائڻ آئي هئي. مون هن ڏالهن لهاريو. سندس لپٽن ۾ لهر
اٽڪيو ۽ هوءَ هن جي دل ۾ اچي آئي. وڌيڪ روڪي نه
سگهي ۽ سندس لپٽن مان لهر جي ڌارا بوسا ۾ اڀيل لائي
والگر چوه ڇڏيندي وهڻ لڳي. مون کيس چڪي پنهنجي
سڀني سان لڳايو ۽ کيس جيءَ سان جڪڙي ٻڌڻ جيئن هڪ
ڪارو ڪڪر پنهنجي بريم ڇنڊ، کي پنهنجي سڀني ۾ جهلي
ڇڏيندو آهي. جهڙا زار زار روئي رهي هئي. مان سندس
دشمني وارن ۾ اڱريون ٿورو لڳس ۽ کيس آلف ڏيندي
چيو، ”جهڙا! توکي اڌڪار آهي نه پنهنجي سمجهه سارو
ڪيئن فيصلو ٿي اچين. مولڪي ڏرو نه وڃي نه ٿيندو
ڄمڪڻهن توکي فيصلو ڪرڻ ۾ ڏاڍو لڳي ۽ ڄمڪڻهن ڪجهه

”اچڻو نه ڪونه هو. هيئن اوچتو اچڻ جو ڪارڻ؟“
 ”مون کيس شيام جي باري ۾ لکيو هو شايد ان ڪري
 آيو آهي. کيس ڪو پنهنجو ڪم به هو.“
 ”ڪٿي آهي؟“

”ٻاهر اڪتو آهي. شام ڌار ان واپس اچي ويندو.“
 ٿوري وقت کانپوءِ مالي کائي اسمن ڪنات پليس واپسين.
 چندو ۽ لاء ڪجهه گرم ڪهڙا وٺا هئا ۽ ڪجهه ٻي به خبرداري
 ڪرڻي هئي. ڪجهه وقت اسين دهليءَ جي فيشبل مارڪيٽ
 ۾ دڪان جون سڃايل دريون واهائيوندا رهياسين. پوءِ اسان
 هڪ سازن جي دڪان تي چڙهيائين. مون ستار، دلربا،
 پياو ۽ ڪي ٻيا ساز ورتا. منجهس ڪي گهر جي انڊريس ڏيئي
 ٽاڪيڊ ڪيم نه ساز کوکن ۾ خبرداريءَ سان بند ڪري موڪلي
 ڏني. جڏهن دڪان کان ٻاهر نڪتائين ته شام ٿي ويئي
 هئي ۽ سڌو گهر جو رستو ورتوسين.

مون ۾ وهندي جهڙڻا پيو،
 ”هيءُ ساز ڪنهنجي لاءِ ورتا اٿو؟ توهان ڳائيندا آهيو.“
 ”هيءُ ساز هڪ شهزاديءَ لاءِ آهن.“ مون مرڪندي چيو.
 ”ڪير آهي اها شهزادي؟“
 ”ڇو جهڙڻا! تون نه ڪيس چڱيءَ طرح سڃاڻين. ڪيترا
 دفعا تو کيس ڏٺو به آهي.“ مون جهڙڻا ڏانهن لهاريندي چيو.
 ”مون ڪيس ڏٺو آهي!“ جهڙڻا عجب وچان چيو.
 ”ها، تو کيس ڏٺو آهي. جيڪڏهن وري ڏسڻ چاهين
 ته مان توکي ڏيکاري ٿو سگهان.“
 ”نه ڏيکاريو ته ڪٿي.“ جهڙڻا مشڪندي چيو.
 ”منهنجي اکين ۾ لهار جهڙڻا. ڪجهه نظر اچي ٿو.“

منزلون ٿي ۽ نه ڪنڊاسين. ڪڏهن به نه، جي مان روڪي
سگهيس نه. ۽ مان روڪيندس ۽ روڪي سگهان ٿو. ڇو جو
هن جهون به مان توکان ٻڌان آهيان. ٻڌان هميشه کڻي ٿو.
تنهنجن اکين به ڇڏو ما جا نقش آهن. ڪرمل اکيون آهن ۽ نه
غصي سان ٺٽار. مون انهن به غصو ٻڌل آهي. ڏٺو آهي. اهڙو
غصو جنهن منهنجي دل جو خـون ٿي ڪيو. پر اها ڪنهن
ڪهنی زماني جي ڳالھ آهي. ان زماني به مان توکان ڪمزور
هوس.

جهڙڻا مر ڪي ڏٺو ۽ چيائين.

”مان ڪاٺياري توهان جي قابل نه آهيان. ڇڏهن مان پاڻ
کي توهان جي لائق سمجهندس نه پنهنجو پاڻهي اچي توهان
سان ملندس.“

”جهڙڻا زندگيءَ جو ميسلو توکي پاڻ ئي ڪرڻو آهي.
مان صرف توکي حامي کان واقف ڪري رهيو هوس. واقف
اچي ويو آهي اسان ٻنهي کي ملڻ جو. زماني جدائيءَ به ٿي
آهيون. زماني امان کان پنهنجي مورڪتا ڪارڻ هڪ ٻئي کان
الڳ ٿيندا رهيا آهيون. جهڙڻا! تون سمجهڻ ڪيئن سان وڃي
هائي سوچ مان نه ان ڏينهن کان پوءِ دهليءَ مان رڌو ٿي
ويندس.“

جهڙڻا ڪنهن خوض خيال به غرق ٿي ويٺي. مون به چاهيو
ٿي ته هوءَ سوچي ۽ پنهنجي عيون جو اهم فيصلو ڪري.
ٿوريءَ دير کانپوءِ سندس خيالن جو سلسلو ٽوڙيندي چيو،
”اڄ سائول آيو آهي.“

”سائول آيو آهي؟“ جهڙڻا عجب وچان پڇيو.
”مون ڪنڊ سان“ ها“ ڪئي.

ڪهون . تن ڪن لاءِ منهنجي اکين ۾ اکيون وجهي لهاريو
۽ پوءِ ڪجهه منجهس ٿي وئي . مون کيس چيو ،

”جهڙا ! او ڪڏهن تاد ڪرڻا جي ڪوشش ڪئي آهي
نه ٿيندڙن ٿيندڙن ڳالهين جو خيال ڪري اسان ڪيئن نه
منهنجي موشي وڃائيندا رهيا آهيون . ڏس ، هن وقت اسان
ٻئي اڪيلا هڪ ٻئي جي ويجهو ويهي هڪ ٻئي کي سمجهڻ
جي اڪل ڪناري تي اچي پهتا آهيون ۽ ساڳئي وقت هڪ
ٻئي کي نه سمجهڻ جو ارادو ڪري ويٺا آهيون . ڪيترا دفعا
اٿين ٿيندو رهيو آهي . دنيا ۾ اسان وانگر ٻيا به روح آهن
جن پاڻ کي منهنجي جهڙن جي ساڳئي ۾ بند ڪري ڇڏيو
آهي ۽ ان جي دٿار ڪولڻ کان انڪار ٿا ڪن . هو دنيا ۾ جي
پٺيان پئي هڪ ٻئي سان ڳالهائين ٿا ۽ دروازن جي وٿين مان
واجه ٿا وڃن پر در ٿا ڪولن . اڄ مان ڪهڙو نه خوش نصيب
آهي جو تون منهنجي ۾ سان ويٺي آهين ۽ منهنجو هڪ منهنجي
هڪ ۾ آهي.“

جهڙا ڪجهه سوچڻ کان پوءِ چيو ، ”هڪڙهن اهڙو سچ
آهي ته اسان جو ٿاڻو پراڻو ۽ اٽل آهي ته اسان جي هڪ ٻئي
کان ويڙهي نه وياسين ته اهو وڇوڙو ڪن گهڙين لاءِ ٿيندو .“
”ڇا ان ڳالهه جو توکي شواس آهي؟“

”اهڙو شواس جهڙو هڪ اهر روح کي هڪ اهر سچ جو
هٿ ڪهي.“

”تو کي خبر آهي ته اسان هڪ ٻئي کان ڪيتري وقت
ڪان جدا ڪيا ويا آهيون ؟ مان توکي نه ٻڌائيندس . تون
نه سچي ويندين . پر هاڻي هڪڙهن زمين ۽ آسمان به جي
منهنجي طاقت آزمائين . اسان هڪ ٻئي کي رهي

”پوء؟“ مون پڇيو. جهڙا ڇپ رهي. مون وري چيو،
 ”ٺهينجي هتي. ولسڪاڻ سواءِ ٿا مڪمل آهي، جهڙا!
 اسان به ان روح آهيون جن جي ملڻ سان هڪ ٻار جو روح
 ٺهندو. پر تون ان دور ۾ هڪ جسي مڻاڻ جي ڪوشش
 ٿي ٿئي ڪرين، هڪ ٻوٽو مڻاڻ جو ٺهينجي ٿي هڪ به
 آهي. قدرت هميشه اسان کي ملڻاڻ جي ڪوشش ٿئي ڪئي
 آهي ۽ اسان سندس زور کي ٻيٽا جي ٿي ڪوشش ٿئي
 ڪئي آهي. آخرڪار اسان ٻيٽي کي هڪ ئي وڃڻو آهي
 پوءِ ٻار وڃڻ جو ڪهڙو مطلب؟ توهان استرڻ کي نه
 مرستن جو ٿيڻ ڏٺل آهي جي هميشه ٻن آکاڻن کي ملائيندا
 ٿا رهن ۽ ٿر پاهينجي آڏو رهن جي ٺاهي پاڻ آڏي آهي.“
 جهڙا چون نظرون زمين ۾ کٽل هڏون. هوءَ چئي رهي
 هئي، ”لڏي ساگر ۾ سمانجي وڃڻ جي اڀاڻا ٿي رهي. ٻار
 جي لاک مٿي سورج سان ملا لاءِ آئي ٿي رهي. اهڙيءَ
 طرح مان به پرڻي سان ملي هڪ ئي وڃڻ ٿي چاهيان. پر...“
 مون کيس وڇر روڪيندي چيو،

”ڇا اڃا ٺهينجي خواهش آهي؟ توڙي اڳ ائين چوڻ
 مهڙوس ڪيو؟ هيٺ ٻه مولڪي ساڻ ڏيڻ لاءِ دل من هڻي
 رهي آهن. تون موٽر شڪ ٿي ڪرين جهڙوڪ ٺهينجو
 الڳ الڳ ٿو ٿين ٿو ٻڌائي نه ٺهينجي آيا جو سالي مان
 ٿي آهيان. ٺهينجي دل مڻهينجي طرف ائين ٿي لڙڻي جيئن
 هڪ ٻئي آزادي حاصل ڪرڻ لاءِ بهتاب ٿي پڇري جي
 سخت کي ٻنهن ٻن سان پڇندو ٿو رهي.“

مون جهڙا جو هڪ ٺهينجي هڪ ٻه جهڙو ٿي هڪ سان
 سندس لڏيءَ کي جهلي سندس جهڪيل لڪاهون مٿي

”ڪهڙو نه سٺو چوڪرو هو.“
 ”دنيا ۾ خراب ڪير آهي؟ ڇڏا هنن ڳالهين کي. اٽ نه
 ليرڻ ڪراون؟“

ليرو ڪري سائول ٻاهر اڪري ويو. کيس ڪنهن سان
 گڏ جڳو هو ۽ چئي ويو ته شام ڌاري واپس اچي ويندو. جلد
 ئي جهڙڻا به آئي ۽ اچي منهنجي پُرس سان ويٺي.
 جهڙڻا جي چهرِي لال هيتر غم جا بادل هڻي ويا هئا.
 ڪالهه هو عجيب نظارو ڏسي ڏکي ٿي هئي. پر هاڻي هو
 اوهي ۽ نازي نوالي پئي لڳي. مون ڦمار پُريل اکين سان
 کيس ڏٺو. هو ۽ مرڪي شرمائجي ويئي.

”شڪ جو شڪار نه ٿي ۽ جهڙڻا.“ مون سندس دل جو راز
 پَرَڪيندي چيو. هو اڃان گهٻريل هئي. اڃان ڪو به فيصلو
 ڪري نه سگهي هئي. مون کيس سمجهائيندي چيو،

”بيمار، سڄي بيمار ۾ ڪڏهن به تبديلي نٿي اچي. تنهنجي
 پنهنجي پُرس جي بيمار ۾ وشواس آهي؟ اڃا تون ان بيمار ۾ شڪ
 ٿي ڪران؟ اهو سڀ لوڪي ئي سوچڻو آهي. بيمار ۾، جيڪڏهن
 بيمار بيمار آهي، شڪ ۽ وشواس ٻئي هڪ جهڙيون طاقتون ٿي
 لٿيون سگهن. جيڪڏهن تنهنجي اندر ۾ موٽر شڪ ڪرڻ جو
 ڪو به خيال پئڪي رهيو آهي ته توکي پاڻ تي ئي وشواس ڪرڻ
 ڪپي. تو جيون کي صحيح روپ ۾ سڃاڻو آهي. جهون کي
 ڪليءَ دل سان سمجهڻ جي ڪوشش ڪئي آهي پر اها دل
 هميشه تنهنجي آهي. اهڙي تنهنجي جهڙي منهنجي دل.“
 جهڙڻا آهستي آهستي ڏيهي آواز ۾ جواب ڏنو،

”تو لکي بيمار ۽ اوهان ۾ ڪو به شڪ ڪونهي. مون کي
 حقيقت معلوم آهي.“

”نه جهڙا، وري سڀاڻي مولوت اچي. وڌيڪ ڳالههون ڪيون.“
 اسان مرڪي هڪ ٻئي کان موڪلايو. جهڙا کي ڇڏي
 مان اچي گهر پهتس ۽ رات جو پوڄن ڪري وهي آرامي ٿيس.
 سائول شايد صبح جو سويل ئي آيو هو. مان جيئن لهرڻ
 ڪرڻ جي خيال کان بيلڪ ۾ گهڙيس ته ڏٺو ته سامهون
 ڪوچ تي ويٺو هو ۽ اخبار پڙهي رهيو هو. مولڪي ڏسي هن
 اٿي مولڪي ڀاڪر پالو ۽ پوءِ پنهنجي پاسي ۾ وهاري چوڻ
 لڳو، ”مان شرمسار آهيان جو توکي تڪليف ۾ وڌو آهي.“
 ”جهڙي گذريو سو گذريو. ليڪن حتميت اها آهي ته
 مان جهڙا جي زور ڀرڻ تي هتي آيس. پنهنجي چوڻ تي
 اصل نه اچان ها.“

سائول وري مولڪي ڀاڪر پالڻي چيو،
 ”ادو مان ڄاڻان ٿو، مولڪي خبر آهي ته ٽن هميشه سڏي
 ۽ ٿر ۽ سڄي ڳالهه ڪندو آهيان. مان اهو نه ڄاڻان ٿو ته ٿو
 جهڙا جو چوڻ جو مڃيو.“
 ”اهو ڀلا ڪيئن؟“

”اردان بهي جي آلهائن جو ڪو گهر و سهند ٿو ڏسجي.
 ان ڏينهن توهان جي ڳالهائين مان مون ڀالبي ورتو.“
 ”ائين؟ ها، اسان جو پاڻ ۾ هڪ پراڻو ۽ ٻڪرو ٿاڻو آهي
 جو انوت آهي.“

پوءِ مون شيام بسبب هن کي سموري خبر ڄاڻائي.
 ڳالهين هي وڃڻ لڳا شوڪار ٿري رهيو هو ۽ چئي رهيو
 هو، ”شام جو موت نه ٿي ٿو ڏاڪ لهرلي ۾ ٿيو.“
 ”اهو سڀ ٿيو. مون ٿي سمجهو ته هن کي ايترو جلد ۽
 آرام سان لاهڻ ملندي.“

”هون...“ مون آواز ڏنو. جهڙا ڳالهائي رهي هئي.

”انهن ۱۰ حياتون سماج وٽ وڃائي ڇڏيون. ڇا رواجي ۽ عارضي سماج جي رسمن ۽ رواجن جا ٻڌن هن ٻنهي کي الڳ ڪري ٿي سگهيا؟ يا هن پريمين کي جدا ڪرڻ سماج لاءِ واجب هو؟ ان مان پلا سنگدل سماج کي ڇا ٿي مليو. اسان کي اهو ياد رکڻ گهرجي ته هيءُ هڪ دويه قانون آهي جو ان روحن کي ملائڻ جي هميشه ڪوشش ڪندو ٿو رهي. جيڪڏهن اسان ان قانون کي پنڌ ڪرڻ جي ڪوشش ڪنداسين ته ڊگه پائيداسين. پر دويه قانون نه پنهنجو ڪم ڪندو رهندو ۽ وري انهن ان روحن کي ويجهو آڻي هڪ ڪرڻ جي ڪوشش ڪندو. پوءِ چاهي ان ميلاب کي صديون لڳي وڃن. اسين ڏانهن رات پڙهيءَ جي ٻڌيءَ ۽ وريءَ کي نه سمجهڻ جي ڪوشش ڇو ٿا ڪريون؟ جيون جو ڪي به ڇڏهن اسان جي ڪنن ۾ گولجندو ٿو رهي تڏهن ائين واجب نه ٿيندو ته اسين ان جي اڳيان بهش پئون ۽ ان جي هستيءَ ۾ ٻڌي اولين ٿي وڃون؟ ڇو جو سڀ ڳالھ، قدرت جي قاعدي جي اندر پوري ضرور ٿيندي پوءِ ان قاعدي جي دائري مان ٻاهر اڪرڻ جي ڪوشش ڪرڻ بيسود آهي. قدرت جو قانون ايشوري قانون آهي ۽ ايشوري قانون سچو آهي.“

”اهو پنهنجو صرف ويچار آهي يا ان ٿي عمل ڪرڻ چاهين ٿي؟“

”مهندجي خيال موجب اهوئي ٿيڪ رستو آهي. سماج جي نه من پروه ڪئي آهي ۽ نه ڪرڻ جو خيال ٿي اٿم. باقي رهيو عمل ڪرڻ جو سوال سو.....“

ايتري ۾ مون هنڌل جي اندر اچي پهتي. جهڙا چيو، ”الدر هارو. ڪجهه وقت هلي وهو.“

مون جهڙا ڪي ڪلهن کان جهلي مٽي سوري ٻيهنجي
آغوش ۾ لٽايو ۽ کيس جيءَ سان چڪڙي ڇڏيو ۽ عڪ جي
ڙيءَ سان سندس اکين مان وهندڙ آنسو اکهي ڇڏيا ۽ ٻاٻو
سان ٻڪاريو،

”جهڙا! صرف مڻيجي جهڙا! جنر جنر جي سالي جهڙا!
تون هاڻ منزل تي اچي ٻيئي آهين. ٻائي ڪن ڏهن جو
فاصلو آهي - صرف ڪن ڏهن جو.“

جهڙا جواب نه ڏنو. سچ جو ٻاٻو ڪافي ڙي آيو هو.
ٿوريءَ دير ۾ سڄيها لٽ واري هئي. مان جهڙا کي وٺي
اچي ٻيڙيءَ ۾ وهاريو ۽ پوءِ ٻيڙي واپس اوکلا طرف هلائڻ
لڳس. جهڙا خاموش هئي. شايد ڪجهه سوچي رهي هئي.
جهڙا مون ڦيرائي رستي تي آندي ۽ اسان گهر طرف هلا
لڳاسين. جهڙا اڃا به خاموش هئي. مون کائڻس پڇيو،

”ڪهڙا ٻوڙ ٻيئي ٻچالڻ، جهڙا؟“

جهڙا چڻ نه خراب مان ڪافي آئي. چئي رهي هئي،
”ٻوڙ جي ٻيڙن جو سوچي رهي هئس. سندن ڏهنون
حصو سمنڊ جي پاڻيءَ مٿان هوندو آهي ۽ ڪپڙو نه شوپڻڪ
لهڳندو آهي. ٻائي ٻوڙي ٻوڙا ڪندڙ ٿو حصا پاڻيءَ جي
الڌر تي رهندا آهن.“

”مون نه سمجهيو. مطلب؟“ مون پڇيو،

”سماج به ان شوپڻڪ ٻوڙ جي ٻيڙن والڪر آهي جا
انٿري ٻوڙيءَ جو ڪارڻ ٻڌي آهي. هو ڇتر واري عورتن
جهڙڪڻ سمجھي ڇڏيو ۽ راجن جي پرواهه نه ڪري
سڀاڻيءَ رات جو ٻيهنجي ٻوڙ سان ملي ها ته ايندڙ جنم ۾
پوءِ ذڪر نه ڏسي ها.“

پاري طوفان اچي رهيو هو ۽ غضب جي کنوڙ ڪڇي رهي هئي . اسان سمجهو ته طوفان آيو ڪي آيو . جيئن ئي ٻڌي ڪناري جي قريب آئي ته اسان صاف ڏٺو ته ان استريءَ جي شڪل جهڙا جهڙي هئي ۽ ڀرڻ جي شڪل مون جهڙي . ٻئي گد گد ٿي . کلي رهيا هئا . اسان جي واس مان هڪ آواز لڪتو يا اسان سمجهو ته اسين چڻي رهيا هئاسين ، ”اي ايشورا ! هنن ڏاڍا ڏک ڏٺا آهن . جيئن تون اهر آئين ٿين هن جوڙيءَ جو پيار نه امر آهي . مٿن ڏيا ڪر . کين پنهنجو پيار بخش . هنن کي پيار جي خوشي بخش . پنهنجن ٻارڙن تي ڏيا ڪر پر ميسور .“

ايتري ۾ طوفان ڏم سان اچي مٿان ڪڙڪيو . ٻڌي ڏٺا اڪي ۽ صلاح ٻڌيءَ کي ٻڌائڻ جي ڪوشش ڪرڻ لڳا . طوفان جو زور وڌي ويو . چنڊون چرليون ٻڌيءَ ۾ ڌوڪي پيون . اسان ڏٺو ته ڀرڻ استريءَ کي پنهنجي آغوش ۾ جهانوي ڇڏيو . ٻنهي جي چهن تي هڪ اڻوڪي مرڪ هئي . آهستي آهستي ٻڌي چرلين ۾ ڇڪڻي ويئي ۽ سڀني ۾ غرق ٿي ويئي . اسان محسوس ڪيو ته طوفان اسان کي نه گهلي رهيو هو ۽ سمنڊ جو پاڻي ڪنارو ٻار ڪري اسان جي مٿان لنگهي ويو . جهڙا جي واس مان رڙ ڪري ويئي . منهنجون اکيون کلي پيون ۽ پاڻ کي لڏيءَ جي ڪناري تي وٺڻ جي هيٺان ويٺل ڏٺم . جهلڪون پوريون ٿي ويون .

مون جهڙا جي وارن ۾ آڱريون ڦيرايون . سندس لپٽن مان گرم آسون ٿي ٺهڪيا ۽ هوءَ سڙڪا ڀري چڻي رهي هئي ، ”اي ايشورا ! هن اڀاريءَ کي پنهنجو وڇڙيل پيار مـلـاءـ . کيس پيار بخش . پيار جي خاطر هن بيحد سٺو آهي“

اهڙيءَ طرح اسان ڪيترائي پنهنجي گذريل زندگين جا
ڇتر ڏٺا. ڪڏهن مولڪي مارڻ لڳي ويو ۽ جهڙڻا خودڪشي
ڪري لڳي ڇڏي. ڪڏهن جهڙڻا کي مارڻ لڳي ويو. ڏٺا
ان پرهمي دلين کي ماڻ لڳي ڪٿي لڳي ا

ڪڏهن جهڙڻا سماج جي ٻڌن ۾ پنهنجي مولڪي ڇڏي
ٿي ڏاڍا ۽ ڪڏهن ڏٺا جي اٿرن هيٺ اچي مون جهڙڻا کان
ڪٽارو ٿي ڪيو. اسان ڪڏهن قسم سان جنگ جو ٿيندا
رهيا سين ۽ ڪڏهن قسم اسان سان ڪيائيندي رهي ۽ اسان
۾ جدائيءَ جا گهرا گهاٽو ۽ جهنڊي رهي. آخر اسان هڪ جهالڪي
ڏسي جا تمام ويجهي زماني جي لڳي ڇو ڇو ڏسڻ
سان اسان کي سڀ ڪجهه ياد اچي ويو.

* * * * *

ڏٺو سين ته سمنڊ جي ڪناري تي ويٺا هئاسين. لهرون
ڪناري کي لڳي وري واپس موٽي لڳي وائون. پري پري
اوجھون اوجھون گهرتون گهرتون ڪاريون لهرون ٻاڙن وانگر آلي
آلي وري هيٺ ڪري لڳي پٿرن ۽ سندن دهشتناڪ ڪنگور
جي گولج اسان جي ڪنن تي لڳي پئي. ڪناري تي ڊگھا
ڊگھا ناريل جا وڻ لڳل هئا. هوا بلڪل بند هئي ۽ طوفان اچڻ
جا آثار لڳي پيا. چوڌاري بلڪل خاموشي چاليل هئي. سواءِ
لهرن جي ڪنگور جي ٻيو ڪو به آواز ٻڌڻ ۾ نٿي آيو. اهڙي
سمي ۾ پري کان هڪ وڏي اهڙي اهندي نظر آئي. جهڻ
پهڙي ويجهو اهندي ويٺي ته ڏٺو سين ته مٿس کان به ماڻهو ويٺا
هئا ۽ پٺيان چار ملاح اهڙي هلائي رهيا هئا. جهڻ اهڙي
ڪناري جي اوڏو آلي ته ڏٺو سين ته مٿس به هڪ پرش ۽
اهڙي ويٺا هئا ۽ خوشيءَ ۾ اهوڪ ڏيئي کلي رهيا هئا. پريان

ٿي جن مسڪراھنت کيلي رھي هئي . سندس ڀرسان مھنت
 وٺي رھيو هو . ڪڏھن هن استريءَ جي ٻانھن کي ٿي
 جھليو ڪڏھن سندس لاش کي ٿي پنھنجي چاليءَ سان
 اڳاڻو . ڪڏھن عورت جي ڳلن کي ٿي چمڪائين ڪڏھن
 سڌ ڪا ڀري کيس سڌ ٿي ڪيائين . اسان سمجھيو نه هن
 استريءَ پنھنجو خيال نہ ڪري مھنت جي عرصي پچاڻ خاطر
 پنھنجو پليدان ڏنو هو . هن جو پيار سوار ٿي نہ هو . هن مھنت
 کي لوڪ لندا کان پچاڻ لاءِ پنھنجو خالو آندو هو . پسر چا
 اھا سياڻپ هئي يا پاڳلپڻو؟ مون سمجھيو نہ اھي سوال جھڙا
 جي دماغ ۾ گھمي رھيا هئا . هن استريءَ سماج جي قاعدي
 کي نہ پچڻ خاطر پنھنجي زندگي ڏني هئي . هو سماج جي
 عارضي قاعدن اڳيان جھڪي هئي . سماج جا انسان جي ٺاھيل
 هئي . خود غرض سماج ! ۽ پرمانا انھن انسان جي ٺاھيل
 قاعدن کان مٿي هو . قاعدا جي انسان پنھنجون گھرجون پورا
 ڪرڻ لاءِ ٺاھيا هئا . پيار ايشور کي سڀني ڇيڙن کان ويجهو
 نہ هو؟ جيڪڏھن اھي ٻئي روح هڪ ٻئي جا جمر جمر جا
 ساٿي هئا نہ پوءِ پنھنجيءَ غلطيءَ ڪري هرگز جدا ٿئي ٿي
 سگھيا . جيئن جھڙا ان استريءَ جي زمين تي پل لاش
 ڏانھن لھاري رھي هئي نہ سندس دماغ ۾ اھي ٿي خيال
 ڏوڙي رھيا هئا . مھنت مائر مچائي رھيو هو ۽ جيئن سندس
 ڳوڙھن سان پتل چھري ٿي چنڊ جي روشني پئي نہ اسان
 ڏٺو نہ سندس چھرو مون جھڙو هو . آهستي آهستي هن
 روئندڙ مھنت ۽ استريءَ جي لاش جا چتر اسان جي اکين
 کان اوجھل ٿي ويا ۽ ٻجھه جي ڀردي حقيقت جي روشنيءَ
 کي چھائي ڇڏيو .

وڻ جي هيٺان پنهنجو اوسڻو ڪڍندڙس. اهو وڻ هن وقت
اسان جا اچار ۽ افراز ٻڌي رهيو آهي، هو اسان جي ٻولڻ
ٻار جو ساڳي آهي ۽ مان آخري دم تائين پنهنجي ئي رهندڙس.
پر هاڻي مولڪي ڇڏ نه وڃان

استريءَ پنهنجو سر پرش جي سڀني ٿان سوري مٿي ڪيو
۽ ٻار پتل اڳڙين سان هن ڏانهن ٺاهاريو ۽ پنهنجي ٻنهي اکين
سان ٻوڃاريءَ جو مڪڙو جهلي سندس چمن جي چاشني ڳٽ
ڪري ويٺي. ڇڻ نه ٻار جي ٻرم ل ڳس ٻوس ڪري
ڇڏيو هو. ڇڻ نه اها سندس آخري ملاقات هئي. پوءِ ٻئي
حدا تي ويا، پرش ٻاهر اچي وڻن ۽ ٻوڙن ۾ ڪم ٿي ويا. استري
ديوتا جي مورتيءَ اڳيان پاڻ کي ڪيرائي ڇڏيو. سندس
ليٽن ۾ لهر جي لڏي ٿر ٿر ڪري وهڻ لڳي. ڇوڻ لڳي،
”منهنجا ديوتا! مولڪي اهڪار وٺڻ ٻرم ڪرڻ جي
هٿ ڏي. مولڪي شڪتي ڏي نه بنا ڪنهن ڪرڪڻ
جي سڀ دڪ سڙ سهي وڃان. منهنجي روح ۾ جو طوفان
اٿو آهي تنهنڪري سانس ڪرڻ ۾ سهائتا ڪر. منهنجي ٻولڻ
جي خطا بخش. ٻار ڪرڻ جي خطا ڪا هن جي ڪولهي ٻر
منهنجي هي ڇو جو مان هن دنيا ۾ زنده آهيان ۽ هن مولڪي
ٻولهي لڏو آهي. هن کي معاف ڪر ۽ مولڪي دڪ سهڻ جي
شڪتي ڏي، منهنجا پڳوان!“

هن جو آواز بند ٿي ويو ۽ اسان جي سامهون ڏٺا اچي
ويو. هڏهن ڏٺا منهنجي ويو نه اسان کي آسمان ۾ چنڊ نظر آيو
۽ هوءَ استري جنهنجي شڪل جهڙا جهڙي هئي وڻ جي
پٺي هئي. سندس هٿ چاليءَ تي رکيل هئا ۽
سندس ڇٻه اڃا نه ٽڙا ۽ ٽر پٽي ٽڙا جن

کي پنهنجي ارادي موجب هوڙي نه سگهي؟ پر ڇا ٿي!
 پيار آهي اتي زلدي آهي. اتي موت جو پاڇو نه لٿو پنهنجي
 سگهي. منهنجي رڳو رڳو ۾ پيار پراڻ آهي. منهنجي خون جو
 هڪ ڪٽري سان لس لس ۾ پيار اڇلون ڏيئي رهيو آهي.
 هن قدرت جي سچي-پيار-سان سماج جي قاعدن جو ڇا مقابلو
 هيءُ سامهون ڳوٺان جو پٺ پٺ ۾ پيا سي نه آهي؟ ڇا تون
 ڳوٺان جي ليمن جي ورڙهه وٺي ڇڏي ڏيندين؟ نه، نه، نه
 منهنجي پر ڇا ٿي! منهنجي ويجهو آءُ. منهنجي آتما جي آتما،
 منهنجي دل جي ڌڙڪن، اڄ اچڻ جڏهن سارو ڇڄ ستل
 هجي، جڏهن چوڌاري سالت هجي ٿڌهن لوڪن کان لڪي
 اچڻ.

استريءَ اوچتو مرڪو ۽ هو سالت ٿي ويو. هڪ الڪي
 خيال روشنيءَ جي ٿروري والڪر استريءَ جا سڀ شڪ دور
 گري ڇڏيا ۽ ڇپائين،
 ”انهن ئي ٿيندو. مان ٽوڪي سڀ ڪجهه سولهي ٿي ڇڏيان.“
 ت اڀرندس.

پرش خوشيءَ ۾ ڦوليو لٿي سمايو. هن استريءَ کي پنهنجي
 ڪجهه. استريءَ جو سر هن جي سيني تي سرڪي آيو
 ڏس وار پرش جي ٻالهن تي ڦهاري والڪر پڪڙجي ويا.
 چيو،

سو ليک منهنجي ٿي ويٺينءَ-صرف منهنجي. هن ڪوئل
 آڻيڪن پاريءَ دل تي صرف منهنجو حق آهي. منهنجي
 جي جوڻ ڪڏهن اڀرين؟ تون عورت؟
 يءُ وشواس ۾ ٿي آواز ۾ اٿر ڏنو،
 رات... اڄ رات جڏهن ڇنڊ ڪٽي مان ٻاهر نڪرڻ

۽ مان ۽ مرلو جو مولڪي حاصل ٿيو آهي، سڀ مان ٺهندي
 چرلن ۾ لڳايل ڪندس. منهنجي پريتما! مان ٺهندي خوشي ۽
 خاطر دلڙا جي ڪاڌا اهوڪ جو آڻي ٺهندي اڳيان رکندس.
 سڀ ڪجهه ٺهندي خاطر، ٺهندي پيار خاطر. پيار، جو ٺهندي
 مرڪ سان اڙ ٿيندو ٿو رهي. مولڪي پنهنجي ٻانهن ۾ ٿانو ڪر.
 منهنجي روح کي پنهنجي سڀني ۾ جلد ڪر. الڪار نه ڪر
 منهنجي پريتما! مولڪي پاڻ کان پري هڪ ٻل نه ڪر. پيار
 ۽ واپار جهڙن ۾ صرف هڪ دفعو ئي ٿو اچي، اهو پيار جو
 ٺهنجو ۽ منهنجو آهي.”

استري: ”مهنت ڏانهن اکين ۾ هڪ ڪومل امڪو پوري
 ٺهاريو. هڪ نظر ڪمائين جيتوڻيڪ غرور هو نه غصو. ان نظر
 ۾ پيار جي اڇل هڻي، ڏاڍا هڻي، پاڇو هڻي. اسان ٿڌو ساه
 کنيو. اسان جي جان ۾ جان آئي.“

”منهنجا پريتمو.“ استري جواب ڏنو. سندس آواز ساهه
 ساگر ۾ ٿري رهيو هو. اٽل لاسٽ ۾ آيو ڇڻ نه سندس آواز ۾
 سوز پرايو سڏ ڪو هو. ”تون مون جهڙيءَ غريب ۽ اڇو لاءِ
 پاڻ کي ڇو ٿو برباد ڪرين. توکي خبر نه آهي ته ٿو جهڙي
 مهنت لاءِ هڪ استريءَ کي پيار ڪرڻ پاپ ٿو سمجهيو وڃي
 ۽ ان پاپ جو ڏنڊ موت آهي. ماڻهن کي اڳي ئي ٿو ڀڃڪاڻون
 آهن ۽ مولڪي حشام جي نظر سان ٿا ڏسن. سهي وڃ پيار
 جو وڇوڙو منهنجا پيار، دل ۽ سورا روح! ضبط کان ڪم
 وٺ. دل تي جيس پاء، منهنجا روترو!“

پرش استريءَ کي پاڻ ڏانهن ڇڪندي چيو،
 ”ها پيار ڪرڻ خود ئي هڪ دليري نه آهي؟ پيار هڪ
 تي آهي. اها شڪتي ڪهڙي ڪم جي جا استريءَ

سان ٿي گسيون. مندر ۾ ڪير ٿن ٿي رهيو هو. گهندن ۽ سکر جا مندر آلاپ اچي رهيا هئا. دروازي مان ڏوٻ جي سڳند سان هڪ ڪاريل دولهون لڪري رهيو هو. اسان دروازي مان اندر وڃڻ لڳا ته هڪ پٿر جو بت اراجمان هو، جنهنجي چوڌاري پيرش ۽ استريون آر ٿي ڪري رهيا هئا. هڪ استري جا ڏکي ۽ اڪيلي ٿي لڳي بت جي پير سان پاسيري بيٺي هئي. آر ٿي ۽ ڪالپوءِ پڇڻ شروع ٿيو. اها استري آهستي آهستي ڪسڪي ڪم ٿي ويئي. ٻاهر سڄ مٿي چڙهندو ٿي ويو ۽ چوڌاري روشني ڦهلجي ويئي هئي. اندر مهنت آئي ۽ ٻيو ۽ ٻئي هٿ مٿي کڻي چوڻ لڳو.

”تنهنجو پاڇو به تنهنجي روشنيءَ جو هڪ حصو آهي. ڏک هڪ لنگهندڙ پائيندڙ محوشيءَ جو پاڇو آهي ۽ موت هڪ رام آهي جنهن مان هستيءَ جي پُر قلبي پُر پاست ڦٽي ٿي اڪري. اي پڳولس اسين تنهنجي اکيان لڳو ٿا..... اوم.... شالتي، شالتي، شالتي.“

مندر ۾ ڪير ٿن ٿوري وقت ڪالپوءِ بند ٿي ويو. آهستي آهستي سڀ استريون ۽ پيرش ويڌا رهيا ۽ باقي هُو مهنت رهنجي ويو. اکين ٿي ڏسڻ ۾ آيو ته ڪنهن جي انتظار ۾ بيٺو هو. مندر سڄو خالي ٿي ويو. ايتري ۾ اها استري جا سڀني کان الڳ بيٺي هئي اندر آئي. هن جو رنگ ٻيلو ٿي ويو هو ۽ سندس ليٽن ۾ لڙڪ ٿي لڙيا. مون جهڙا جو جهرو ان استريءَ ۾ ڏٺو. مهنت هن جي طرف وڌيو سندس هٿ پنهنجي هٿ هٿ ۾ جهلي چوڻ لڳو.

”هن ۽ ٻيءَ دنيا جي هر ڪا چيز مان ٿياڳ ڪندس، فقط تنهنجي پيار جي خاطر. عرض، اوج ۽ اڻ مڃڻ هن دنيا ۾ شان

ماڻهوءَ جي مٿي ۾ ڪهي ويٺي . اسان ڏٺو وڃان منهن ٿوري
 ڇڏيو پر هڪ غيبي دور وري نظاري ڏسڻ لاءِ اسان کي
 مجبور ڪيو . پرش خون جي لاءِ ۾ ڦٽڪي رهيو هو . راڻيءَ
 جنهن صرف هٿ جي اشاري سان هڪ انسان جي حياتي
 پوري ڪري ڇڏي ، منهن کان پردو هٽايو ۽ اسان ڏٺو ته
 سندس چهرو هڙهڙو جهڙو ۽ ڇوڙو هو . کيس ڳچيءَ ۾ پيل ٻاڙهن
 داڻن وارو ساڳوئي عار روشنيءَ ۾ ڇمڪي رهيو هو . ”او
 ڀائي روح !“ جهڙو ڳچي اهڙي داڻهن ڪرڻ جو هولي
 احساس آيو . ”او ڀائي راڻي !“ پوءِ جهڻ هٿن لاش کي کنيو
 ته اسان ڏٺو ته ان پرش جي شڪل ۾ خون جهڙي هئي ان
 وقت مون پاڻ کي گولڪو ۽ نااميد سمجهيو . ڪجهه ڪڇي ته
 سگهيس . اسان پوءِ اوچتو هڪ آواز ٻڌو . هڪ پر سور آواز
 هڪ درد ڏلو آواز جو چٽي رهيو هو :

”خون جو بدلو خون آهي . اهو هڪ قدرتي قانون آهي .
 اهو هڪ اهوراي لهر آهي . اها ڇو ورتي ته ويٺي آهي ها
 واپس لٽي ڏجي . ڪجهه به غائب نه ٿيو آهي جو ڳولهي ڪو
 لهجي . خون جو بدلو خون .“

پوءِ خاموشي ۽ گهور الذڪار چاڙهي ويا .

* * * * *

آهستي آهستي هڪ ٻيلي رنگ جو سوچيرو ڇمڪندو
 ڪلندو ويو جهنگلي روشنيءَ ۾ اسان جون اکيون جهالورچڻ
 لڳيون . اسان ڏٺو ته هڪ سيري ڀاڙيءَ جو ڦرڦڪڙ دٻاءُ
 وهندو ئي ويا ۽ ڪناري تي لال پٿر جو لھيل هڪ مندر
 هو جهنگلي ڇوڙاري ليري ۽ ٻيلي رنگ جي گلن جا اڻڻا
 لڳل هئا . ڊگهن ڊگهن اڻڻن جي وٿن جون چونڊون آسمان

۽ - مرد جي شڪل مون جهڙي هئي . اسان ٻنهي جي واعد
مان ڊالهن ڪري ويئي يا اسان سمجهو ته اسان کي اهڙو
احساس ٿيو . اسان جي آس پاس اڌ ڪار ڄاڻجي ويو ۽ چتر
گهر ٿي ويا .

* * * * *

اسان کي وري هڪ ٻيو چتر نظر آيو جنهن ۾ اسان عاليشان
شهر جا ڪشادا رستا ڏٺا . ٿورو ۽ مندر، محلات ۽ پليون
اسان جي اکين اڳيان هڪ ڇمڪندڙ چوليءَ وانگر هيٺ مٿي
ٿيندا نظر آيا . ٿوري وقت کانپوءِ اسان ڏٺو ته اسان هڪ
تماشي جا تماشين هئاسين . اسان پاڻ کي هڪ وڏي محلات
۾ هزارين ماڻهن جي آبهو ۾ بيٺل ڏٺو . شاهي هال جي پتين
۽ ٽپن تي دٽن ۽ ديوتائن جا بس ڪٽا هئا . چوڌاري سالها
ڦري رهيا هئا . ساهون هڪ راڻي لخت لختن هئي جنهنجي
چهر تي ئي ڪاري ۽ چاريءَ جو ٻرندو هو . اوڪر سهڻين
پوشاڪن سان سندس ٻنهي پاسي بيٺا هئا . اسان ٺڳارن ۽
ٺوٺارن جا آواز ٻڌا جي لڙائيءَ وقت وڃايا ويندا آهن . اسان
ڏٺو ته هڪ ٻُڙش لخت جي ڀوسان هيٺ ويٺو هو جنهنجا
هٿ ۽ ٻڙ ٻڌل هئا . سڀني جون نظرون ان ٻُڙش ۾ ڪٽل
هيون . سندس ڀرسان هڪ ڏيو جهڙو ڪارو ٻالهو هيٺ ۾
لنگي تلوار جهلي بيٺو هو . اسان کي خيال آيو ته ڏوڙي وڃي
ان ٻڌل ٻُڙش کي هن دشت جي چنبن مان ڇڏايون پر
مجبوريءَ ڪارڻ اسان کي اتي ئي بيهڻو پيو . ايتري ۾ هو
راڻي اُٿي بيٺي . اسان جي رڳ رڳ هڪ درد جي اثر کان
ٿڙي اُٿي . راڻيءَ هٿ جي اشاري سان حڪم ڏنو . ڪاري
ٻالهي جي ٻالهن هرا ۾ لڏي ۽ تلوار ڇمڪندي ڏم سان ويٺل

هت ۾ جهليو . منهنجي بي زالون جهڙا ۽ ڀڻي ۾ ٿهريل هئي . منهنجن اکيون ڏٺي ڏٺي بند ٿي ويئون ۽ اسان ٻنهي ٻارن کي هڪ عجب ۽ اڻوڪي دل ۾ ڏٺو .

* * * * *

هڪ وڏو جهنگل اسان جي سامهون هو . وڏن وڏن درختن جا سڀا هيٺ پئجي رهيا هئا . ڪٿي سونهري اُڻ چمڪي رهي هئي ته ڪٿي وڻن ۽ وڻن جي گهاٽي هٿ سبب ٿور انڌارو هو . هڪ استري ۽ هڪ ٻار ٿڌ ڪهڙي رهيا هئا . سندن زالون هڪ ٻئي جي ڇيلا ۾ ڇڪڙيل هيون . ٻارن جو سر استريءَ طرف جهڪل هو ۽ انهن ٻنهي ڏسڻ ۾ آيو ته هڪ استريءَ کي ڪا ويٺي ڪري رهيو هو . آخر استري ٻارن کان جدا ٿي ويئي . اسين سندن منهن ۾ ڏسي سگهاسين پر کين پوشاڪ شاهائي پيل هئي . ٻارن ڪجهه وقت سر جهڪائي پلڙا رهيو . پوءِ کڏن ۾ ويهي رهيو ۽ استريءَ جو هڪ هٿ جهلي پنهنجي اڻڪ جو اظهار ڪرڻ لڳو . هنن کي انهن ٻنهي ڪجهه وقت ٿورو هو هڪ ئي استري هنن طرف وڌي آئي . کيس اچي پوشاڪ پيل هئي ۽ وار ڪلهن لڳي لنگي رهيا هئا . هن جي اکين ۾ انتظاري ۽ ڏپ جون ويڪائون نظر اچي رهيون هيون . هو ويجهو آئي ته ٻارن ٿورو ڏٺي آئي بيٺو ۽ ڇيلا ۾ ٻڌل مٿان مان هنجڙ ڪڍي ان استريءَ جي ڇاتيءَ ۾ ڪهاڙي ڇڏيو . اسان استريءَ کي ڏٺو ڪندو ڏٺو . سندس اچي پوشاڪ خون سان لال ٿيندي ٿي ويئي . جيئن هن آخرين ڏٺو ٻارن کي التجا ڀريل نظر سان ٺاهڻ ۾ . اسان کي ڏسڻ ۾ آيو ته سندس شڪل هوندي جهڙا جهڙي هئي ۽ سندس ٻچي ۾ ڇڪندڙ ڳاڙهن دائرن جو هار پيل هو .

”چئي لڏي سگهان.“ سرل سپاه واريءَ جهڙا ڇهرو.
 مون لهي بهڙيءَ جي دسي وٽ سان ٻڌي. جهڙا ڏسي
 هت کان وٺي هيٺ لائڻ. پوءِ اسين ٿورو اڳيان وڌي وڃڻ
 جي هيٺان پيل ٻن پٿرن جي چئن ئي ويهي رهياسين. جهڙا
 موجوده ماحول جو رنگ ڏسي خوش ٿي رهي هئي ۽
 چئي رهي هئي،

”ڪهڙو نه گهائو جهنگل آهي ۽ هيءَ ڪوئل جي ڪوڪو
 من ڪي متوالو ٿي ڪري. ڪهڙو نه سندر آستان آهي.“
 موليٰ ڪي مسوري ياد اچي رهي هئي. واپس وڃڻ لاءِ
 دل لڙڻي رهي هئي. اهوئي جهڙو ۽ سندس مڏر گيت.
 اهوئي بدڪن جو جوڙو ۽ سندن ”گيت.....گيت“ جو آواز.
 سر سبز پهاڙ. اوچل ۽ ارميل ٻيٽ ۽ حسين ڦول. جهڙا منهن
 جي خيال جو سلسلو ٽوڙي ڇڏيو ۽ ڇهرو،
 ”مان توهان کي توهان جو ڏال الجام ياد ٿي ٿي يارو چاهمار
 اڏائو نه؟“

”پر جهڙا تون ڏکي ٿيندين. ان ڳالهه تي وري سوچ.“
 ”مون سوچيو آهي.“

ائين چئي منهنجي پاسي ۾ اچي ويئي. مان سوچ ۾ پئجي
 ۾. آخر اڪيون مٿي کڻي ڇير،

”اي منهنجي امر آتما! موليٰ ۽ جهڙا کي گذريل ڇهون
 ڪي جهاڪيون ڏيکار. اي منهنجي لٽي آندو آتما!
 جي گهراين ۾ گر ٿي وڃ. وقت جي واڳ موڙي ماضيءَ
 تي وٺي آءُ نه اسين پنهنجا اڳيان جنم ڏسي سگهون....“
 ستي آهستي جهڙا جو سر منهنجي گوڏن تي لپتي پيو.
 اڪيون بند ٿي ويئون. مون سندس هڪ هٿ پنهنجي

جهڙا ڇپ رهي . سندس اکيون زمين ۾ ڪٽل هـ مون .
 مون سندس ڳلن تي هلڪي لڻڪي ماري ڇڏيو ،
 ”ڇڱو هي ننڍڙي اڃا مرضي آهي ؟ ڀڪ ڪرڻ ئي چاهين
 نه مان اوکي گذريل ڏينهن جون ڪجهه جهلڪيون ڏيکاريندس
 پر تون گهٽائڻي ويندين ؟ ڏکي ٿيندين ؟“
 ”نه مان گهٽائيندس ؟ نه ڏکي ٿيندس . منهنجي ڊپ
 ۽ ڏک جا ڏينهن گذري چڪا .“
 ”نه ڀوءِ ائين ئي سمجهن .“ مون چيو .

گذري وقت کان ڀوءِ ماني کائي جهڙا واپس هونيل ۾
 وئي . مون کيس صبح جو اچڻ لاءِ چئي ڇڏيو .
 ”هي ڏينهن جهڙا ۽ مان اوکلا واپسين ؟ جيئن لڏي ۾
 ڪهڙي ۾ سهر ڪهوسين . ڇڱو پري لڪري واپسين . چوڌاري
 شاعريءَ جو راج هو . ڪو به ٻئي بغير نظر ناهي آيو . جيئن ٻين
 ۾ اهوئي براڻو مڏر گيس ٻڌندي وهندي ئي وئي . هڪ
 ڪناري طرف سارا سارا گيس هئا ۽ ٻئي طرف گهاٽو ان هو
 ڇو طرف ڇڻ ساري سر زمين ساري جي هلڪي سولهي
 اس ۾ سنان ڪري رهي هئي .

”ڪهڙو نه سندر دوشيه آهي .“ جهڙا چيو ،
 ”قدرت جي رڻهه ۽ وڪير لکي نظارن مان هيءُ صرف
 هڪ نظارو آهي . تو اڃا ٻه ڪو نه ڏٺا آهن . ٻه ٽيون ۾ قدرت
 ۾ حسين ۽ لنگر روپ تو ڪو نه ڏٺو آهي . هڪ دلڪش ،
 دلشاد روپ جنهنڪي ڏسڻ سان منهنجي رڳ رڳ ۾ ڪون
 ڏوڏو .“ مون پڙهي جهنگل واري ڪناري تي لڳائيندي چيو .
 ”ٻه ٽيون ڏسڻ ئي دل نه ڏاڍي آهي .“ جهڙا چيو .
 ”تو به ڏسڻ نه ڏيندين ؟“

”توهان جو مطلب آهي ته هيءَ هار اصل منهنجو آهي؟“
جهڙا عجب وچاڻ پڇيو.

”ها، تنهنجو هار توکي ئي واپس مليو آهي.“

”پر مون نه ڏاڍڪيءَ ۾ اهڙو هار ڪڏهن به نه ڏنو آهي.“

”تو پنهنجن گڏيل ڏاڍڪين ۾ اهو هار ڏنو آهي؟ ڳڻيءَ
۾ ڀاڻو به آهي. پر توکي ياد نه آهي.“

جهڙا هار ٺاهي ٿي وئي منهنجي ڀرسان اچي ويئي ۽
منهنجي ٻانهن جهلي، اکين ۾ اکيون پائي پاڙو ڀرتي آواز ۾
چوڻ لڳي،

”مولڪي اڳين جنم جون ڪي جهلڪون نه پڻائيندا؟
اهو منهنجي لاءِ، منهنجي ڏاڍڪيءَ لاءِ نهايت ضروري آهي.“
مون کيس سمجهائيندي چيو،

”ڇا توکي پاڻ ۾ وشواس ڪونهي؟ جنهن ڳالهه جي توکي
تنهنجو روح، تنهنجي دل وشواس ٿا ڏيارين، ڇا انهن ئي
توکي اعتبار ٿو اچي؟ تنهنجو پنهنجي اندر جي ننڍڙي ۽
سوکڻ آواز ئي وشواس ڪونهي؟“

جهڙا اکيون هيٺ ڪري ڇڏيون ۽ ڪجهه سوچي چيو،
”وشواس اٿم.“

”پوءِ؟“

”مان ڪن ڳالهين جي ڀڪ ڪرڻ ٿي چاهيان؟“
مون کلي ڏنو. چيو،

”انهن ڳالهين جي ڀڪ ڪرڻ ٿي چاهين جن جي توکي
ڀڳ ٿي ڀڪ آهي. ضد ڪري تو اڳين جنم ۾ به ڪاڻي
ڪ سٺو آهي. پر هن ڏاڍڪيءَ ۾ نه تنهنجو اهو ضدي سڀاءُ
اٿم و هڻو آهي.“

۾ ڇا سرڇڙو آهي .”

”مڙهندو ڏيکاريو ته هجي ڦٽلي تي او مدار رکي، جهوڙاڻا“
مون کيس ڇڙ ٻندي جو .

جهوڙاڻي جهري تي لڄ کان لالي اچي ويئي ۽ شرم ٻوڙي
والڪر شرمائجڻ لڳي . مون مرڪي ڏٺو جهوڙاڻي جون اکيون
ڏينهن ۾ ڪٽل هيون . مون کيس ان ٻاري ۾ ان وقت وڌيڪ
ڇوڙ لوڪ نه سمجهيو . مولڪي ڊاٻي ٻاڪ اچي ويئي ۽ کيس
چيو .

”هوءَ سامهون رکڻ ڊاٻي ته هجي لاءِ آهي . شام جي
آخريون لڻائي، کولي ڏس ته منجهس ڇا ٻيل آهي .“
هن اُٿي ڊاٻي ڪئي . مٿان وڙهيل ڏينهن کولي ٻيٽي
کوليائين ، سندس اکيون ڪشاد يون ٿي ويئون . مولڏانهن
مدھن ڪري چيائين ،

”هن ۾ نه هڪ ڇمڪندڙ ڳاڙهن ڊاٻن جو هار ٻيل آهي“
هن هار ڊاٻيءَ مان ڪٽيو . روشنيءَ ۾ ڳاڙها ڊاٻا ڇمڪي
رھيا هئا . هار کي ڏسي دلڪ رھجي ويس . اڳوڻي اءِ
هار هو جو هن خواب واريءَ عورت جي ڳچيءَ ۾ ٻيل ڏٺو هو
جنهن جي شڪل هو ان جو جهوڙاڻو جهڙي هئي .

”ڇو آوهان عجب ۾ پئجي ويا ؟“ جهوڙاڻي پڇيو ،
عجب اي ڳالهه هئي . جهوڙاڻو جو هار کيس جڳن کان پوءِ
واپس ماڻو هو .

”جهوڙاڻا ! ڏيا ۾ ڪا به اهڙي شيءِ ڪانهي جا ڏي وڃي
۽ واپس موٽڻ لڳي ملي . ڪا به اهڙي شيءِ ڪانهي جا ڪ-
ئي وڃي . کان پوءِ ڳولهي لڏي وڃي . اهر هڪ قدر
- - -“

باب يارهون

شيام وڃي هميشه لاء آرامي ٿيو. هن فالي دليا جي ڏک کان دور ۽ غذائن کان آڃو. هو هن دليا جي صفح هستي مڻجي ويو. سندس کاغذ پٽ جاڇڻ مان پتو پيو ته ڪافي پيسو هو جو هو وصييت لامي ۾ پنهنجي پاڻي جي ڏيڻ لاء لکي ويو هو. سندس پاڻيچر لنڊن ۾ پڙهندو جنهن جي انڊريس به وصييت لامي ۾ ڏال هئي. مون کيس ٺار ڪئي ۽ سوچيم ته ٽن چئن ڏينهن اندر پهچي ويندو ساوول کي به چئي لکيم ۽ کيس هر حال کان واقف ڪيم. مون سمجهيو ته مان هفتي کن ۾ سڀ ڪم لاهي مسوريءَ وڃي سگهندس.

ڪمپٽ ۾ ڪي مڻيا به پيا هئا ۽ انهن سان گڏ هڪ ننڍڙي سهڻي دٻلي به پيئي هئي جنهن جي مٿان ميناڪاريءَ جو بندر ڪم ٿيل هو. دٻيءَ تي ٻڌو چيٽر پل هو جنهنجي مٿان لڪيل هو. ”جهڙڻا لاء سڪ پري سوکڙي. منهنجي ڏاڏيءَ کي سندس ڏاڏيءَ جي ڏال ۽ منهنجي ڏاڏيءَ جي موليءَ ڏال ۽ مان جهڙڻا کي ٽو پيٽ ڪريان. اميد نه قبول ٻولدي.“ دٻي مون ٻاهر ڪڍي رکي ۽ سوچيم ته جڏهن جهڙڻا ايندي ته کيس ڏينداس.

شام جو جڏهن مان اينڪ ۾ اچي ويٺس ته جهڙڻا به هونل مان آئي. رات جو آرام ڪرڻ کان پوءِ هوءَ تازي نوالي پيئي پئي. مون کيس پنهنجي پاسي ۾ وهڻ لاء اشارو ڏنو. هن ننڍي چيو،

”هينئر شيام نه هميشه لاء هليو ويو. توهان پنهنجي باري

اي شهاب ، اي شادمالي الوداع...چرايي جا صبح ۽ رات
الوداع.... عمر فاني الوداع.... دڪ درد ، رنج ۽ غم ، جالشالي
الوداع.... عشق ۽ چرايي الوداع.... محبت جا دؤر ۽ كامراني
الوداع.... اي زادگائي الوداع.... الوداع....

مون شيرام جون ڪوڙيون اڪيون سندس پلڪن سان بند
ڪري ڇڏيون ۽ کيس سڌو ڪوچ تي سمهاري ڇڏيو. ڏاکڻ
کي گهرائڻ ڇڏي ڪيس تهاڻي رايو ڏاڍو نه موت دل جي نتڻ
ڪري ٿيو هو. هو سر ٽٽڪيٽ ڏيئي هليو ويو. ڪافي رات
گذري چڪي هئي. جهڙا جهڙا ۽ جهڙا لڳي. مان کيس
گلن کان جهلي ڪمري ۾ سمهاري آيس. هن وقت سندس
هونڊل ۾ وڃڻ لڳو نه هو. مان اچي دريءَ وٽ پيس.
ٻاهر نضا خاموش هئي. ڪتي اولالڻ بند ڪري ڇڏيو هو.
رات ڊلڪندي ئي وئي.... لمي رات ۽ مان صبح جي انتظار
۾ ڪڏهن دريءَ وٽ ئي پيس نه ڪڏهن اچي ويهي ئي
رهيس. ٻاهر ٿڌي ٿڌي هڪاهه پري هوا هلي رهي هئي.
سڀني کي صبح جو انتظار هو جو مقرر ڪيل وقت کان اڳ
ڪڏهن لڳو اچي. ڪمري ۾ ڪوچ تي شيرام جو سرد لاش
پيو هو. ڀتين ۽ چٽ نه موت اٽڪو پيو هو. چوڌاري
موت جهڙو سنارو هو، هڪ ڀاڱو لڳارو هو.

ساز گویا سوز جي صورت ٻڌجي ويو. سگتي، وري اولان
شروع ڪيو. فضا ۾ پيڙ جي اجلي ڦهلجي ويئي. هر طرف
سوز ئي سوز هو.

شيام اوچتو هڪ سرد آه پري ۽ ڇائي ۽ ڪي هٿ سان
ڊاڍو. سندس چپ ڀڪوڙجي ويا ۽ ڪنڌ ڏيٺ نون ٺيو.
مون جهڙا جي هٿ ئي هٿ رکيو. ساڙو آواز ٻڌ ئي ويو.
چوڌاري خاموشي چالنجي ويئي. مون جهڙا ڪي هٿ کان
وٺي اٿارو. گيت ڳائڻ سڄب سندس اکيون ڳوڙهن سان
گهميل هيون.

مون چيو، ”شيام جي زندگيءَ جو چراغ اجهامي ويو.
هيٺڙ شيام جو روح آزاد ٿي اڏامي ويو. شيام جي زندگيءَ
جي جهاز آخر اچي ساحل جي شال ميه سطح تي لنگر هنيو.“
”شيام..... شيام....“ جهڙا ڏانهن ڪٿي. سندس ليٽن ۾
”تڪيل لڙڪ ڳلن تي لڙي پيا پر شيام ڪٿي هو جو جواب ڏئي
هو. مون کي چئڻي پئي. مون کيس ٻنهي ڏانهن ۾ ڇڪڙي
ڇڏيو. سندس سر منهنجي سمي تي رکيو هو. هو سڏڪ
پري چئي رهي هئي،

”ويچارو شيام هليو ويو.“

”نڌ برج رک، جهڙا.“ مون هن کي آلت ڏيندي چيو
”هن کي مٿر ڪيل وقت تي وڃڻو ئي هو. دنيا ۾ سندس
وڌيڪ ضرورت اتي هوس ڪٿي ويئي. لاک سمائڻ
ئي چڪو.“

مون جهڙا کي پنهنجي بچ مان آزاد ڪيو. منهنجا اٿر
هٿ خود بخود مٿي ڪڍي ويا. مان چئي رهيو هوس:-
الوداع اي زندگالي... الوداع اي زندگيءَ جي بهار.....

شام ڏانهن هڪ ڦاس پريءَ لڙ سان لهاريو. هو جهڙا طرف
لهاري رهيو هو. مان جهڙا طرف وڃي سندس سامهون بيالي
لي اولنڊون رکي ٻنهي رهيس. سامهون شير ڪڍڻ تي سمجهو
ٻيو هو. جهڙا منهنجي اکين ۾ اکيون وڌيون. سندس آڱرين
۾ جنبش اچي ويئي. بيالي مان سر ٽپندا ٽپندا فضا ۾ گولڇڙ
لڳا. ساڙ مان سوز وڌندو ئي ويو. مون ڪنڊ لوڙائي جهڙا
طرف جهڪي آهستي آهستي چيو،

”ڳاء... جهڙا... ڳاء... ساڙ ۾ انتها سوز پر.“

جهڙا جو پر سوز آواز ٻڌڻ ۾ اچي رهيو هو،

سر جهڪائي فڪر ۾ اڪس تي بيداد ٿي
ويلو آهي ياد ۾ ڪنهن جي راه ۾ پراڻ ٿي
ڏسي رهيو آهي ٽپائيءَ ۾ ڪنهن چيو ڪي
ڳولهي رهيو آه شايد ڏکيءَ جي روشني.

شهر جي پر شور ۽ گنگان آباديءَ کان دور
دشمن جي خاموشين ۾ آه ڪنهنجي جستجو؟
سبح ٻڌاءِ سامع فضا ۾ طلب آه ڪنهن چيو جي؟
ٿي ويو غرق آهين شايد روح جي ڪيفيت ۾ ٿون.

ڳائي وڃ ويران راتين ۾ برابر ڳائي وڃ،
موت جا اسرار سڀيٽ ٻڌائي وڃ.

جهڙا ڳائيندي رهي. رات ۾ هو پر ڪوئل جي ڪوڪ
هئي. شام جون اکيون بند ٿي ويئون هيون. هو ڏن ۾ مڪن
هو. گهٽ فضا ۾ گولڇي رهيو هو.

ڳائي وڃ ويران راتين ۾ برابر ڳائي وڃ
موت جا اسرار سڀيٽ ٻڌائي وڃ.

(۲۷۳)

غريب کي ڪهڙي خبر نه اها مرڪ ۽ خوشي عارضي هئي
وڃ وانگر هئي جا کن لاء ڪچي کيس هميشه لاء جلائي ڇڏيندي
هن جو مدھن ٿڙي پيو ۽ چوڻ لڳو،
”هڪ التجا ڪري سگهان ٿو جهڙا؟ آخرين التجا. وري
ڪڏهن به اهڙي التجا نه ڪندس.“
”ڇٽ، شام. جيڪي چولدين سو ڪندس. مان خود
ڄاڻان ٿي ته وري التجا نه ڪند بن.“ جهڙا جي اکين ۾ سوز
سمايل هو.

شيام جو چهرو ٻهڪي پيو. هن جي ڦڪن لپن تي مسڪراھت
ڪيلڙا لڳي. هڪ ٽڪي مسڪراھت. هو چئي رهيو هو،
”منهنجو اهڙو نصيب ڪٿي آهي. ڪاش! تون ان ڏينھن
اٿن ڇڻن ها ته جهڙا لاء ڪو بهالو بڻجي پوي ها. خبر، مان
سمجهان ٿو ته جهڙن مان مجبور آهيان ٿين ٿا. مان
آهيان، منهنجي هڪ آخرين آرزو آهي. آخرين آرزو. ڇا تون
وري نه ڪند بن؟“

”ڇٽ، شيام، مان هر ڪا ڪوشش ڪندس.“
شيام پاسو بدلايو. پاڻ کي سوري مٿو ڪوچ جي ٻانهن
ڏکيو ۽ پوء دردلي آواز ۾ چيو،
”اڄ هڪ گيت ٻڌاء جنهن ۾ مٺي مٺي پيڙ پرايل هجي.
مان کي چڱيون لکون ۽ منهنجي دڪي دل کي
ڏکائڻ.“

جهڙا اٿي ٻيالي جي سامهون وڃي ويٺي. هو ۽ پنهنجي
لاڙڪ آڱرين سان پياي کي ڇيڙڻ لڳي. ڪافي وقت
ن سوز جا آواز اڪرندا رهيا ۽ ڪوري ۾ ڇايل سنائي
رهيا. ڪٿي وري ٻاهر اولائن شروع ڪيو. مون

ڪجهه وقت جو ائين ڳالهائيندا رهيا. مان سوچي رهيو هوس ته جهڙڻا شام وقت ڇا آئي! هو جهڙڻا جي مجازي محبت ۾ جڻا اڳ ئي مري ويٺو هو. هن ۾ جهڙڻا جي باقي طامع نه رهي هئي. مان ان پکيءَ جي ٻاري ۾ سوچي رهيو هوس جو سالن کان بهتري ۾ گرفتار رهجي. جيڪڏهن ان کي آزاد نه ڪيو وڃي ته به سندس ڀرن ۾ پرواز جي طامع ڪٿي ئي رهي. شام به ان پکيءَ وانگر محبت ۾ گرفتار هو. جيڪڏهن هن کي جهڙڻا جي محبت ان وقت حاصل نه ٿئي ها، ته هو ان جو وڏو نه مائٽي سگهي ها. ڇو جو هو ان وقت لاوان ۽ ڪاٺ ۾ هو. هن جي ڏاڏي جو جهاز دليا روپي ساگر جي چولين جا ٽڪا ۽ طوفانن جا جهٽڪا ۽ سٽڪا سڄي آخر ساحل جي ڪون ۾ پهچڻ تي هو. سندس جھون پالڙا پوري ٽپڻ تي هئي. ايتري ۾ ڪٿي وري اولادو. مون شام ڏانهن دليا پورل اکين سان ٺهاريو. اٽڪ هو ۽ جهڙڻا سان ڳالهائي رهيو هو.

”جهڙڻا، پوءِ تُو مون کي جواب ڪو نه ڏنو. اوهڙو..... اڄ هي چاليءَ ۾ سور ڇو اچي پيو آهي.“

هن جي پيشانيءَ ۾ پيڙا جي اکر کان گهٽه پئجي ويا. پوءِ هن آهستي آهستي چيو،

”ڇو، تون هيءَ منهنجون ٽپ سوکڙيون سوکڙا ڪڍين ٿو؟“

”ڇو ڪين، شام.“

ائين چئي هن بندل کوليا ۽ چيو،

”هيءَ ساڙهون نه. تمام عمدون آهن. مون کي ڏي.“

”نه آهن.“

”نٿو! ڳوٺ سندس سر ٽٽڻ جي ٻاڙ کان هيٺ جهڪي نٿو. اڄ شام مدفن کان پوءِ مر ڪيو هو. هن

ڏسي اڃ بهڪو آندو پر آهيان اڄ منهنجي اڃايل اکين کي
دل پري ڏسڻ ڏي، جهڙڻا! اوه....

ائين چئي هن ڇائيءَ تي هٿ رکيو. سندس منهن ۾ گهٽج
پهچي ويا ۽ ائين پاسڻ ۾ آيو ته کيس اندر ۾ ڪا سخت پيڙا
هئي. مان وڌي وڃي سندس ڀرسان بيٺس ۽ ٻانهن کان جهلي
کيس سمهاريو.

”ڇو شيا، توکي ڇا ٿيو آهي؟“

جهڙڻا به ويجهو اچي بيٺي.

شيا ڇڏيو، ”هيءُ ڪمبخت سور الائي اڄ ڪٿان اچي
پيو آهي.“

مون سندس ڇائيءَ مٿان هٿ رکيو. شيا جي دل جي
ڌڙڪڻا ٿيڻ ٿي ويئي هئي ۽ ائين محسوس ڪيو ته سندس
دل ڇاليءَ جو ڀرڻو ڦاڙي ٻاهر اچڻ ٿي چاهيو. هن آهستي
آهستي جهٽي آواز ۾ چيو، ”جهڙڻا، ٺيڪ نه آهيان نه؟“
”ها، پر توکي ڇا ٿيو آهي، شيا؟“ جهڙڻا هن طرف

جهڪي ڇڏيو.

شيا ٿڌو ساه کيو. هو ٺڪل نظر اچي رهيو هو ۽ چٽي

رهيو هو.

”چٽي ٿيو سگهان. پر تنهنجي اچڻ جي مولڪي اڳ ئي
خبر ملي چڪي هئي ۽ هيءُ ڏس.“ هن سامهون رکيل بندان
ڏانهن اشارو ڪندي چيو، ”دل چاهيو ته تنهنجي لاءِ ڪي
سوڪڙيون وٺي اچان. انهن ۾ عمديون ساڙهيون ۽ مڻيا اٿئي.“
تنهنجي لاءِ. صرف تنهنجي لاءِ..... هيءُ لڄ محفوظ قبول
ڪنديءَ نه جهڙڻا؟“

پوءِ شيا جهڙڻا کان پڇي ۽ جو حال احوال پڇندو رهيو.

غرضي ۽ ٻو روپ اختيار ڪيو آهي. انهن حالتن ۾ مان هر وقت رهي اتي سگهان.“

”نڪ ڪي آهي.“

”نوهان کي نه ڪو اعتراض نه آهي؟“

”ا.“

اٽي ڪجهه وقت خاموش هئاسين. نڪسي ميهلس هوٽل ۾ پهچي ويئي ۽ جهڙڻا جو سامان ڪمري ۾ رکيو ويو. هن چيو، ”جهڙڻا اجازت هجي ته هت منهن ڏوٽي وٺان“ مون کي ڏٺو جهڙڻا مشڪي غل خالي ۾ هلي ويئي. ”منهنجو خيال آهي ته مالي کائي پوء ئي شيام صاحب جو درشن ڪرڻ لاءِ لڪر جي.“ هن ٻاهر ايندي چيو.

”جئن تنهنجي راءِ.“

نڪسي شيام جي بدگلي وقت پهتي ته ڏٺو ته چنڊو ٻاهران دروازي وقت اوسيڙي ۾ آيو ويٺو هو. مون سمجهو ته ڪا خاص ڳالهه ٿي هوندي ان ڪري اسين اٿيڻي لهي پئاسين.

”چو چنڊو، ڇا ٿيو آهي؟“ مون پڇيو.

جهڙڻا کي لمسڪار ڪري چنڊو ڊبل آواز ۾ چيو،

”شيام صاحب جي طبيعت نهايت خراب آهي. نوهان جي وڃڻ کان پوءِ ڄلد ئي هڻو آيو. کيس چائيءَ ۾ سخت سور اچي پيو. ڊاڪٽر ٿي ويو آهي. هينئر شايد ڪجهه فرحت اٿس.“

”ڇڱو، تون هل.“ مون چنڊو کي چيو.

اسين ڪجهه وقت باغ ۾ پئاسين. جهڙڻا کي چيو،

”جهڙڻا! شيام هڪ لمبي سفر تي وڃي رهيو آهي. هن وڪي ڏسڻ جي خواهش ڏيکاري ڪري لڙڪي هت گهرائين.“

”لبو سفر....“ جهڙڻا سوچ ۾ پئجي ويئي. ”او، مون سمجهو.“

”نوهان کي ڏسي جا خوشي حاصل ڪئي اتر سا صرف
 دل ئي ئي ڄاڻي.“ جهڙا منهنجي اکين ۾ اڪيون وجهي چيو.
 مون ائين محسوس ڪيو ڇو ته زمانن کان پوءِ جهڙا جو
 آواز ٻڌر هومر. آها - ڪهڙو نه مڌر آواز هو سندس، ڇو ته
 ڪنهن ساز کي چيڙيو ويو هو جنهن مان روتون روتون نڪري رهي
 هئي. اهائي جهڙا هئي. اهائي مرڪ، اهي ئي ڳلن ئي هلڪا
 هلڪا ٿلن وارا رنگ. سندس لس لس ۾ سرخ خون ئي وهو
 جنهن سندس چهر تي جو رنگ به سرخ ڪري ڇڏيو هو.
 اهڙي وڏي وڏيون ڪارو اکيون. اهڙي خمدار ڏاڏا ۽ اهائي
 اچي اچي ڪم جهڙي ٻولي ۽ ساڙهي ها سندس سولهن کي
 سوار ڪري رهي هئي.

اسين وڃي هوائي اڏي جي لنگ ۾ ويهي رهياسين.
 جهڙا سائيت کي توڙي چيو، ”اوهان کي ايترو جلدي
 ڏسڻ جي اميد ڪاڌ هئي.“

”ڇو؟“

”ڇڻي ٿي سگهان“

”مون به ائين ئي محسوس ڪيو ۽ اٽڪري ئي ٺوڪي
 گهرائي ورتي.“

جهڙا مرڪي ڏاڍو مون کائڻ سانول ۽ ٻين جي خبر چار
 ورتي. ٿوري وقت کان پوءِ جهڙا جو سامان ٻاهر آيو. مون
 ٽنگي گهرائي ۽ ڊرائيور کي پرتوي راج روڊ ڏانهن هلڻ
 لاءِ چيو. جهڙا مون کي وڃڻ ڪاٺي چيو،
 ”نه، مڊلس هونل.“

مون جهڙا ڏانهن ٺهاريو. هن ڪلدي چيو،
 ”شمار ۽ منهنجي وچ ۾ جو اوڻو مٿو ڇو لائو هو تنهن خود

(۲۶۷)

”مون هيٺر جهڙا سان ٽيليفون ئي ڳالهائو آهي. هـ
سڀاڻي هتي پهچي ويندي.“ مون هن کي ڏک ڏياري
”اوهان ڪيڏو ۽ ڏاڏو آهيو.“
انين چئي هن مونسکي پنهنجي ٻانهن ۾ جڪڙي ڇڏيو ۽
پنهجا ٻل ۽ پستانن ڇمڻ لڳو. سندس وات مان شراب جي
بدبو اچي رهي هئي. مون کائڻس پاڻ ڇڏائيندي چيو،
”شيام، هيٺر وڃي آرام ڪر. ٻيل رات گذري چڪي
آهي.“

شيام کي ڪمري ۾ سمهاري مان وڃي آراي ٿيس. ٻاهر
چالڊي رات ڦوهه جواليءَ ۾ هئي. دريءَ مان رات جي داڻي
جو مست هڳاءُ اچي ساري ڪمري کي معطر ڪري رهيو.
سائي ٿيندي رهي ته شيام اڃا نه زندهه آهي.

پوءِ ان وقت جهڙا ٽيليفون ڪئي ۽ ٻڌايو ته صبح وارو جهاز
س ۽ ملي سگهيو پر منجهند واري جهاز ۾ کيس جاءِ ملي
ي. ۽ سانجهي ڌاري پهچي ويندي. ڏينهن جو سڄو وقت
ن آرام ڪيو. سانجهي جو مان جهڙا کي وٺي اچڻ لاءِ
ي اڏي ٿي ويس.

سورب است ٿي رهيو هو ته جهاز اڏي ٿي لٿو. جهڙا
ي کان ٻاهر لڪي ۽ مونسکي ڏسي مَر ڪي. جڏهن
انڪل ٽن چئن والن جي مفاصلي تي هئي، هن پنهنجا
منٽ ٻڌ گهڙيا ۽ ٻوڙ ڏي مون ٿاڻن اچي پهتي. مون
اڻي هٿ ٻڪڙيا ۽ مَر ڪي چيم،
”هه ٿا! اي ويٺن ۽ ۱۰“

آوريء ڊبر کان پوءِ ٽيليفون ٿي. جهڙڻا جو گهم-رائل آواز
بلڻ ۾ آيو،

”علو.... مان جهڙڻا آهيان.... سڪ نه آهي نه؟“

”گهمرائل جي ڳالهه سڪاهي، جهڙڻا. مون کي معاف ڪج
جو هن اٽالڪي وقت توکي ٽڪليف ڏي ٿو. مون دلوي
۽ من موجب ڳالهائيندي ڇو.“

”تو کي شرمندو نه ڪريو. جلد ٻڌايو ته سڀ ٺڪ نه
آهي نه؟“

”ڳالهه معمولي آهي. پر من ۾ ڪجهه آند مالڏ ڪئي.“

”منهنجي مرضي آهي ته تون سڀاڻي هتي اچ. ڇا خيال آهي؟“

”منهنجو ڪهڙو ٿو خيال ٿي سگهي. اوهان جو حڪم ٿئي

۽ مان نه مڃان ائين ڪرڻ ٿو ٿي سگهي. پر اهو ٻڌي سگهان

ٿي ته اوچتو اها خراش ڪيئن پيدا ٿي؟“

”جهڙو جلد اچي سگهون اچ. توکي سڀ ڪجهه هڪ

ڊوٽرو ٻڌائيندس.“

”مان ٻڌجي ويندس. وڌواس وڌو.“

”ڇڱو، جهڙڻا، سڀاڻي ملنداسين.“

موني ايس ته شام اچا شراب بي رهيو هو، -ڇڱو ڪمرو

سڪرٽ جي دواهي سان پورا ٻوڙ هو. مون کيس چيو،

”شام، جهڙڻا هتي اچي رهي آهي. سڀاڻي.“

”هان.....“ هن اڃاڪه رڙ ڪري چيو. هن جو لغو ٿي

ڇڻ ٿي وارو.

”اها ممڪن.“ هن چيو،

”اها هڪ حقيقت آهي.“

”لاشدلي“ هن سر لوڏيندي چيو.

”بالڪل.“

”هن جي ياد نه ستائيندي؟“

”ار.“

”پر ڪهڙن؟“

”اهو مان توکي هينئر ٻڌائڻ لڳو چاهيان.“

”ڇو؟“

”ان ۾ ڪو راز آهي.“

”ٻڌايو ته اوهان جي مهر ٻالي ٿيندي....“

ٻاهر ڪٿي وري اولايو. اندر مولڪي شام جي حالت تي رحم اچي ويو.

”هيءُ ڪمبخت ڪٿو ڪٿان آيو آهي؟“

ائين چئي هو اٿي وڃي ساهون وٺيو ۽ شراب پيئڻ ۾ مشغول ٿي ويو. مان سوچي رهيو هوس ته شام ڪن گهڙين جو مهمان هو. مڙڪ کان اڳ آخري ڀيرو جهڙڻا جو منهن ڏسي وڃي ته سندس دل خوش ٿيندي. سندس آخري ڀيرو پوري ڪرڻ ڪهي. مان اٿي ورائدي ۾ ويس. ان رات هتي ۽ اهڙي سمي مون جهڙڻا کي ٽيليفون ڪئي. سندس لوڪر ڀاتي ٿوريءَ دير کان پوءِ جواب ڏنو.

”مالڪڻ کي هن وقت جاڳائڻ لاءِ تيار نه آهيان. ههه“

گهريءَ لند ۾ سمهي پيئي آهي.“

مون کيس پنهنجي واقفيت ڏي ۽ کيس ٻڌايو ته دهليءَ مان ڳالهائي رهيو هوس ۽ تمام ضروري ڪم هو. مولڪي سڃاڻي هن لهايت ولي. پاڻ سان چيو،

”اوهان آهيو! اجهو هينئر ئي ٿي مالڪڻ کي اٿاري اوهان جو سندس ڏيان.“

آهيان. ڇو ته تون ڇا آو ڇوڻ ڇاهين؟

شمار هڪ سرد آه پري ڇو، ”منهنجي زندگي غم ۾
چور لي چڪي آهي. درد ۽ تڙڦ منهنجي زندگيءَ ۾ شامل
ٿي چڪا آهن. صرف جهوڙا جو تصور ڪري ڏم کڻي رهيو
آهيان. هن کان سواءِ دل کي آرام ڪونهي. منهنجي دل
مان هميشه درد ۽ سور جي آواز کان سواءِ ٻيو ڇا اڪرلندو.
دل ڏيڻڪ ڳاڻڻ ٿي چاهي ۽ ڪٿي آءُ لڳائڻ ٿي چاهي.
دل ۾ ٻهلو بدلو، هر شيءِ ۾ تبديلي آئي پر مولر فرق نه
آيو. ٻيو اهو اڙهي رهيو آهيان. منهنجي پاس ٻجھائڻ وارو
ڪوئي ڪونهي. منهنجي زندگي بيمار آهي. مان وڌيڪ
جهيڙ ڪو چاهيان. مان موت جو وڌيڪ انتظار ڪرڻ نه چاهيان.
منهنجي کلي ۾ ڪا چري کپائي ڇڏيو. منهنجي سيني کي
کوليءَ جو لٿاڻو بڻائي ڇڏيو. مولڪي ڪا زهر جي پڙي
ٻياريو ته وڃي سگهي ٿي. جي توهان امن ڪري ٿا سگهو
ته مون کي اجازت ڏيو ته مان پنهنجي هنن سان ئي پنهنجو
الھ آهيان. توهان جي ڇوڻ موجب مون سولو ڪم آهي.
زندگيءَ جو اوج وڌيڪ مولڪان ٿو ڪيو وڃي. جو درد
ٻيو مثال ٿي ٿو ڏئي ان کي ختم ڪرڻ سڀاڻي جو ڪم
آهي. منهنجي مدد ڪندا؟

هن جي ڪلهن تي ٻانهن وڃي ڪم آيل ٿي پندي ڇو،
”غمن ۾ ٿي، شمار. تنهنجا دڪ جلد ئي ڏوڏ ٿي
ويندا. موٽي پٺڻ ڪر.“

”پر ڪڏهن؟“

”جلد ئي“

”يعني مان هن مرض کان آڇو ٿيندس؟“

”بلڪل.“

”هن جي ڀاءُ نه سڃاڻيندي؟“

”ا. ا.“

”پر ڪيئن؟“

”اوھان توکي ھيٺر ٻڌائڻ لڳو چاھيان.“

”ڇو؟“

”ان ۾ ڪو راز آھي.“

”ٻڌايو ته اوھان جي مھر ٻائي ٿيندي....“

ٻاھر ڪٿي وري اولايو. اندر مولڪي شام جي حالت

ٿي وھڙي اچي وارو.

”ھيءُ ڪمبخت ڪٿو ڪٿان آيو آھي؟“

الين چئي ھو اُتي وڃي ساءھون ويٺو ۽ شراب پيئڻ ۾

مشغول ٿي ويو. مان سوچي رھيو ھوس ته شام ڪن گھڙين

جو مھمان ھو. ڪرڻ کان اڳ آخري ڀيرو جھڙڻا جو منھن ڏسي

وڃي ته سندس دل خوش ٿيندي. سندس آخري ڀيرو

ٻوري ڪرڻ ڪھي. مان اُتي وڌندي ۾ ويس. اڌ رات ھئي

۽ اھڙي سمي مون جھڙڻا کي ٽيليفون ڪئي. سندس لوڪر ٻاڻي

ٿوريءَ دير کان پوءِ جواب ڏنو.

”مالڪڻ کي هن وقت جاڳائڻ لاءِ تيار نه آھيان. ھو

گھريءَ لند ۾ سمھي پئي آھي.“

مون کيس پنھنجي واقفيت ڏني ۽ کيس ٻڌايو ته دھليءَ

مان ڳالھائي رھيو ھوس ۽ تمام ضروري ڪم ھو. مولڪي

سڃاڻي هن لھاءِ ولي. پاڻ سان چيو،

”اوھان آھيو! اچھو ھيٺر ٿي ٿي مالڪڻ کي آڻي اوھان

جو سندس ڏيان.“

آهيان . ڇڏو آه ڇوڻ چاهين ؟

شمار هڪ سر د آه پري ڇڏو ، ”منهنجي زندگي غم ۾
چور ٿي چڪي آهي . درد ۽ تڙڻ منهنجي زندگيءَ ۾ شامل
ٿي چڪا آهن . صرف چورڻا جو تصور ڪري ڏير ڪڍي رهيو
آهيان . هن کان سواءِ دل کي آرام ڪونهي . منهنجي دل
مان هينئر درد ۽ سرڙهي آواز کان سواءِ ٻيو ڇا اڪرندو .
دل ڊيپڪ ڳاڻڻ ٿي چاهي ۽ ڪٿي آءُ لڳائڻ ٿي چاهي .
دل ڏاڍو ٻڌل آهي ، هر شيءِ ۾ ٻڌائي آئي پر مون ٻڌڻ نه
آيو . ٻاٺو اڙ ٿي رهيو آهيان . منهنجي پياس ٻڌڻ وارو
ڪوئي ڪونهي . منهنجي زندگي پياس آهي . مان وڌيڪ
جيئن ٿو چاهيان ، مان موت جو وڌيڪ انتظار ڪرڻ ٿو چاهيان .
منهنجي ٽلي ۾ هڪ چري کڻائي ڇڏيو . منهنجي سيني کي
کوليءَ جو لٿاڻو بڻائي ڇڏيو . مون کي هڪ ڏهاڙو ٻڌڻي
ٻڌڻو پيو . وڃي سگهي ٿيان . هي نوعان آهي ڪري ٿا سگهو
نه مون کي اجازت ڏيو ته مان پنهنجي هٿن سان ئي پنهنجو
الڳ آهيان . اوهان جي چوڻ موجب مون سولو ڪم آهي .
زندگيءَ جو اوجو وڌيڪ مون کان ٿو ڪم وڃي . جو درد
ٻاٺو مٿان ٿي ٿو ڏئي ان کي ختم ڪرڻ سڀاڻي جو ڪم
آهي . منهنجي مدد ڪندا ؟

هن جي ڪلهن تي ٻاٺن رکي ڪس آلت ڏيندي ڇهه ،
”غمگين نه ٿي ، شمار . ٻڌڻا ڊڪ جلد ٿي ڏوڙ ٿي
ويندا . موٽي پئڻ ڪر .“

”پر ڪڏهن ؟“

”جلد ئي“

”يعني مان هن مرض کان آڇو ٿيندس ؟“

(۲۶۳)

آهي سا ئي اکمن جي سامهون آهي. محبت ۾ دل خام
۽ زبان بند هوندي آهي. اڪل ٿڌو طوفان بڻجي ٿا
۽ ڏنڊل دانهون شعلا بڻجي ٿيون لڪرن.
۾ اڄ وڃ ڪرڻ لڳو ۽ پوءِ منهنجي سامهون اچي چوڻ لڳو
”هن جي ڪرم جي آسري تي ئي گناه ڪري رهيو
دل ڪڏهن نه ڪڏهن پلٽو ڪاٺي ۽ اسان جي مٿان مهر بان
ٿئي. الفس ۾ ٺاڪام ۽ مجبور اسان پلا پيو ڇا ٿو ڪري سگهي.
هاڻي مولڪي ڪاڻه شڪايت نه آهي. ڪاڻه ڪلا نه رهي آهي.
منهنجي قسمت تي اهڙي آهي. منهنجي حصي ۾ ستم ۽ ظلم
ٿي پوءِ پيل آهي. هوءَ شاد رهي، آباد رهي. مولڪي پنهن
جي منهنجو جو ڪو نه غم نه آهي.“
شام ڪجهه وقت مولڪي نظر ڪپائي اٿئي پيو رهيو. ڪرڻو
ڪوهيو، سوچ ۾. آخر هن جي خيال پاسو بدلايو. هـو اچي
منهنجي پاران ويهي رهيو. سندس وات مان شراب جي بوءِ
پکي رهي هئي.
منهنجي ٻانهن پڪڙي چيائين، ”ڪه ڏر خواست آهي،
ل ٻوڏي؟ خبر نه آهي گهڻا ڏينهن جيئرو رهان. اوهان
احسان ڏيکي ۽ ٻار نه وساريندس.“
ون سوچيو ته هو ڇند گهڙين جو مهمان هو. منهنجي احسان
جو گهڻو وقت ڪڍندو. ڪرڻ کان پوءِ اسان احسان جي
ڪٽ کان آزاد ٿي ٿو وڃي. مون کيس دلداري ڏيندي
ان جو ڪجهه منهنجي وس ۾ آهي، ڪرڻ لاءِ تيار

طر اچي.

”ها...“ هن ٿڌو ساء کنيو ۽ چيو، ”چنڊ جا ڪرڻا جهڪا ۽ ٽڪا پيا لڳن. ٿلن ۾ اءِورنگ ۽ پُڙ ڪٿي آهي.“
 شام وري لشي ۾ مشهور ٿيندو ئي ويو. مون کيس چيو،
 ”شام ٿو چيو هو ته وري شراب نه پيئندين پوءِ ٿو ۾ اڃا هيءُ شيطاني شوق ڪيئن ڇڏيو؟“

”بئڻ ٿو ان ڪري ته جواني جلي وڃي. مان ڪو شوق ڪري ٿو بئڻ. شراب ئي ان مسئلي جو حل آهي. مان چيڙڻا کي وسارڻ ٿو چاهيان. غم غلط ڪرڻ ٿو چاهيان.“
 ”پر شراب نه ان مسئلي جو حل نه آهي؟“

”ڪجهه رات لاءِ ته منهنجي خيال کي هن جي ياد هئي ته ڪندي. جڏهن جڏهن هن جي ياد ئي اچي ته هنجون هار جي ليون پون. اهڙي جهڻوڪ جو جگر ڪٿان آهيان، خيال ٿو ڪريان ته وائي جڳي طرح ڪي دونه، روتان ته دل جي ڪا آئس ٻڌهي. ڪه به ڳوڙها ته پاڻ وڌيڪ ٿا آڱهه لڳائي ڇڏين.“

هڙ وري اچي ڪوچ ٿي ويٺو. شراب جو جام مٿي کڻي مشهور لڪاڻن جي سامهون آئي جوڻ لڳو، ”اڙي، شام ڪارڻ ڪڪرن جو ڪهڙو انتظار ڪري رهيو آهين. هن جي سياه زلتن جو تصور ڪري پئي.“

هن شراب ۽ ونڪ پيو. وري هن ئي جنون سوار ٿي ويو. سندس خيال هي پکيءَ ٿو اڏامڻ شروع ڪيو.
 ”مست جو نگاهه مست ڪندڙ آهي جهڻوڪي سزا به مست آهي. مست جي دل ٿي اهڙي آهي. مست جي دل ٿي ته ٻين آهي ۽ نه رات آهي. جا شيءِ اکين کان لڪل

مان ٻاهر لڪري ويس . اندر وارو مولڪي ڪجهه
رهيو هو ، سندس اشارو ظاهر هو . باغ ۾ وڻ جي هيٺان
پنڪ جي ڪمري واريءَ دريءَ ڏانهن منهن ڪري
اوڻائي رهيو هو . مون ڪٿي کي ڀڃڪارو ۽ وڃهه وڃي
سندس پٺيان گوڏن پٺ وڃي رهيس . ڪٿي جي مٿي ۽ پٺو
تي هٿ ڦيرڻ لڳس ۽ ڪٿو ڀڄ لوڏڻ لڳو . سندس دم
۾ جو وهي واري رهيو هو ان کي ڄاڻڻ جي مون ڪوشش
ڪئي . سندس جسم تي هٿ ڦيرائيندو رهيس . ڪٿي وري
دريءَ طرف منهن ڪري اوڻايو . منهنجي اسڊرمان سڄي
ايتري نه کڻي ويئي جو مون ڪٿي جي اوڻائڻ جو سبب
سمجهي ورتو . مان هولي اچي پنڪ ۾ ويهي رهيس . شهر
هڪ لمبي سفر تي وڃي رهيو هو . کيس لڪي طوفان تي
سواري ڪرڻي هئي . ٿوري رست کان پوءِ کيس ڏکڻ ۽
ڏرڻ مان هميشه لاءِ آزادي ملڻي هئي . هن وري شراب
جو پور شروع ڪيو هو . ٻيالي تي به لو چاڙهي ڇڏيو ٿي ويو
پڇڻ لڳو ،

”جو؟ توهان ڪجهه ڪمپوزيل ٻيا نظار ۽ ٻيا ٻاهر ڇا هون؟“
”ڪجهه نه هو ، شين ۾.“

”ٿي سگهي ٿو مان ڪجهه آهڻ ان ڪري شايد توهان
جهڙيل ٻيا لڳو.“

هو شراب جو گلاس ڏيڻ
”اڄ نه آهڻ واري ٿو ڏانهن ڏي“
”اوڻاهي آهي؟“ مون پڇيو ،
”ڇو ڇڏ ڇڏ ڇڏ ڇڏ آهي . چوڌاري
ي اچي ويئي آهي . شين ، توکي ٿو ڏانهن ڪيئن“

دماغي خلل ډوړه اچي ځکه چې عاشق حقيقت لکار آهن. حالن
 چو چارو ويلي لا قدم نشي. چا چهره ټاكي اها خبر نه ده وي نه
 مون کس متعصب ټي کښي. هن ماضي کي صفا ميني چلار.
 مان ډډي سکيان نو نه آخر هي ښکته چو؟ ډوړه چي
 ډډي نه ډډوړه آهن. ډډي سکيدې نه ټاكي کي چو
 مجبور بڼارو اوس؟ هتي اچي کان چو ټي نه چي؟ مولا
 کس کور و خور خطرو آهي؟ چا هن مښتي ارادن نه
 کا بدل بدل ډلي؟ مان هن چي ډلگي کي پړاوه نه
 کيدس. هن کان کور واکي انتقام کور واکي آهي. ځکه
 عورت ځکه کور و عورت مان چا مڼارو اهو هو
 سمجوي ټي نه هن مښتي متعصب کي لکارو آهي. آه.....
 مرد چي ډلگي نه چلای جو مولا اوسي ټي چي
 نه مان مجبور آهن. مښتي ډلگي پړاوه کري هلي
 مولي ځکه نظر واکي نه خراب ټي سمجوي. چرلدا آهن نه
 استري مښتي پرتي کان دور ده کي ټي پالي سکي
 ډوړه هن چي خيال نه اچي لورس چو؟ سندس نظرون نه اچي
 لورس چو؟

”ډوړه لورس ډډوړه پرتي سمجوي.“ مون چو.
 ”نه سمجوي. ځکه ځان طاعري اوس ټي لوري نه چا
 ټي. سندس نظرون چي ډان نه سندس سار واکي سلي ويلي.....“
 اتري نه باهر باغ مان کښي چي اولان جو دود لاک
 آواز آيو. مان آواز ډکي ورس. شمار مښتي طرف لاري
 دهيو هو. هن نه آواز ډډوړه سکرت چکيدو دهيو. کښي
 چي اولان جو دود لاک آواز وري کښي ټي ډوړه.
 ”باغ نه هي ځکه کښي آيو آهي؟“ شمار چو.

ٿيو وئي؟ مرد ڪيئن نه خاموشيءَ سان پنهنجي آرڙن کي
 کي ڏاٽي ڪڍي ٿو ڇڏي. پنهنجي مستقبل جي باري ۾
 لٿو سوچي ۽ پنهنجي محبوبا خاطر ڏاڍا ۾ پياري ۾ پياري
 ڇڏي ۽ ٺڪرائي ٿو ڇڏي. هو ڇو ڇو ڇو ڇو ڇو ڇو ڇو
 ڏاڏي آهي، پوءِ وري آهي. خير، جو ڪجهه نه آهي.
 اسين ٻئي آئي اچي ٻينڪ ۾ ويناسين. شيام سگريٽ مان
 دولهان ڪڍي ڇڏي.

”اوهان منهنجي ڳالهه کي سمجهو ٿا ان ڪري اوهان سان
 حال اورڙ ۾ ٽڪين ٿي ملي. هن مولڪي ٺڪرائي ڇڏيو. اها
 ڪا عجب جي ڳالهه نه آهي. مان هڪ نه آهيان. مولڪن اڳ
 هن ڪيترن کي ٺڪرايو هوندو. مون هن سان همدردي ڏيکاري
 ۽ موت ۾ هن هڪ بيگالو جواب ڏنو. هو زماني سان گڏ
 بدلجي وئي. اهو ئي ڄاڻي نه مرد جڏهن محبت ٿو ڪري
 نه تمام خاموشيءَ سان ٿو ڪري جو وقت جي رفتار به هن
 کي سمجهي ٿي سگهي. هو پنهنجي پريتما کي ڪڏهن لٿو
 پلجي. ڏيها جي ڪشمڪش سندس زندگي بدلي سگهي
 ٿي ليڪن محبت جو لٿو ٿئي مٿي سگهي.“
 ٿورو وقت هوزور سان سوڻا ڪڍي ڏوڙيو ۽ پوءِ اوچتو
 چيائين،

”مجهوءَ ۽ فرهاد جا زمالا گذري ويا.“

مون کيس روڪيندي چيو،

”پر هنن جي نه پاڪ محبت هئي. هنن محبت ۾ پنهنجي

جان به قربان ڪري ڇڏي.“

”اهو زمالو گذري ويو. هي ترقي پسند زمالو آهي.“ شيام

ٿورو مشڪي چيو، ”هنن جي محبت هڪ جڏهن هو، هڪ

مسکراحت ملي زهر اوار آهي . هن جون موهيندڙ ڳالهيون خطرناڪ . خدائش جي پوري ڪرڻ جو بهتر ذريع عورمت وقت گذارڻ جو سامان عورمت ”

هو اٽڪندو ٿي ويو . مون کيس وڃي روڪي چيو ،
 ”اهو سڀ ليڪ آهي يا نه سو نه سڳڻهن جو پنهنجو پنهنجو خيال آهي . پر تون ايتري تبديلي جو؟ شين تون نه ڇوڏو هئين ته جي هوءَ توکي شرف ڪري نه پراهه نه آهي ، پر تون کيس هميشه . محبت ڪندو رهندين . اڄ پنهنجي خيالن جي هڪ ٿرو جو؟ بابتاب ٿي تون محبت جي ڪنڊالنءَ راهه ۾ قدم چو رکيو؟ محبت ، جنهن کي تون رنگن ۾ رنگ ۽ حسين ڏوڪو ٿو سمجهين .“

”توهان ليڪ ٿا چئو . مون کي پنهنجي پورو ٿي جو علم ٿڌهن آيو جڏهن منهنجي نمائڻ جو ئي قياس سان قتل ڪيو ويو . منهنجي حسرتن ۽ ارمانن جو ٿڌو ٿيو . منهنجي احساس ٿي شرم حملو ڪيو ، ڪنهن به وقت عورمت منهنجي احساس دل جو ٿڌو شين جو ڇوڏو ڇوڏو ڪري ٿو ڪو . ڪڏهن ڪڏهن منهنجي طبع ۾ بدلي جو جوش ٿو پڙڪي اٿي مان ڇا ڪريان .“
 ”اهڙيءَ طبعيت کي ڏاڍو الهيءَ احساس کي خاموش رک ۽ هن دنيا جي ناخوشگوارين ۽ دشوارين سان مر ڪري مٿاڻو ڪندو ره .“

شين سر لوڏيو ۽ چيو ،

”پر هوءَ منهنجي حالت تي جيڪو سوکي ٿي . پل کلي . هوءَ هميشه عورمت ۽ سندس مڃورين جا روتڻا روئيندي رهندي . ڪڏهن هن مرد جي طرف جو به خيال ڪيو آهي؟ هوءَ اهر ٿي ڄاڻي ته مرد عورمت وانگر مڃورين جو سهارو

هوء سوچي ٿي ۽ سمجهي ٿي ۽ زماني جي دشوارين
 خاموش مقابلو ٿي ڪري. مرد والگر هوء ٽهاء ٽاء، ٺٽي ۽
 نس ان ڪري ٿي هوء بي وفا آهي. خير، اهو هر ڪنهن
 پنهنجو پنهنجو خيال آهي. کون نه عورت کي بي وفا
 بد مزاج ۽ لغوت جي لائق سمجهندو ره. ايشور ڪري ٿو کي
 ان خيال مان ٿي تسڪين ملي. مون کي ٿو اڻي اچڻ لاء لکيو
 آهي. اهو منهنجي لاء ممڪن نه آهي ۽ نه وري ٿو کي ان
 مان ڪو فائدو ٿي ڏسي سگهي ٿو. تنهنجي ۽ منهنجي دليا
 الڳ الڳ آهي. منهنجي ٿو کي صلاح آهي ته کون پنهنجي دل
 کي سمجهائي ڪنهن ٻيء کي پنهنجو جيون ساٿي بڻائي ڇڏ.
 ڪيترو وقت ائين اڪيلو دليا جو مقابلو ڪندو رهندين.
 جيڪڏهن مان تنهنجي سمجهه ۾ مجرم آهيان ته معاف ڪج
 ۽ سمجهه ڪڍي ته ٿو هڪ خواب ٿو.

مون چئي پڙهي شياڻي کي واپس ڏني. هن پڇيو،
 ”توهان جو ڪهڙو خيال آهي؟“
 ”منهنجو ڪهڙو ٿو خيال ٿي سگهي.“
 حقيقت ۾ جهڙا جيڪي ڪجهه لکيو هو سو اڪل ليک
 پلا هڪ شريف عورت ٻيو ڇا ٿي لکي سگهي. جيڪڏهن
 ڪنهن غلط فهمي ۽ جو شڪار ٿيو هو ان لاء جهڙا نه جوابدار
 هئي؟

شياڻي چئي رهيو هو، ”اوه... ڇا نه عورت جي بي وفائي!
 محبت جو جواب محبت ۾ ٿئي ٿي سگهي ته خاموش
 ٿي رهي سگهي؟ عورت جي محبت، شريف، ڏوڪو ۽
 بي بدبليء کان سواء ٻيو ڪجهه نه آهي. هن جي

هن جي زور ٻوڙ تي مون چئي ڇڏي. هنن لکيل هو۔

منهنجا معصوم ٻوڙ چاري!

ٽيهن تي سادگي، لي کل به ئي اچي نه ڏک به ٿو ٿئي.
اهو ٻاڻو آهي نه مان ڪجهه وقت ٽيهن تي سنگ به رهي. پر
اهو هڪ ٻوڙ دوستاو سنگ هو. مان ٽيهن تي مصمص جي
دعوت به ڪڏهن به ”جا“ نه ڪئي. مون سمجهيو ٿي نه ان
مصمص جي مباد ڀاڄه نه آهي. خبر نه آهي نه ڪٿي به ڪڏهن
مهر ٿئي. ليڪن تون ايتري قدر نه ڀڳ به وڃي وئين جو
مستهل کي بلڪل وساري ويٺس ۽ منهنجي خيالن جو ذرو به
اولو نه رکيو. اها ٽيهن جي زبردست غلطي هئي. اهو ئي سبب
آهي جو تون اڄ پاڻ کي تمام خواهه ٻڌڻ ڪري رهيو آهين.
اها نه پهرين سوچڻ جي ڳالهه هئي نه ٻياري به طرفو ٿيندو آهي.
ٽيهن جو ٻياري هڪ طرفو آهي. مان ان کي ٻياري جو ٻوڙ نالو
ڪڏهن به نه ڏيندس. اها نه هڪ لاشالي خواهش آهي،
جنون آهي. ٽيهن جي غلطيءَ تي توکي مصمص به وڏو آهي.
خبر، مالو پاڻهي توکي سنڀالي وٺندو. شام، ٽيهن جي ٻڌڻ
سيهه ٻڌي ٻيوس ۽ لاچار آهي، هن جي دنيا محدود، هن جو
رستو بلڪل غلطو آهي. حتي همدرديءَ جو سوال آهي، مان
ٽيهن جي جذبات جو قدر ٿي ڪريان. جتي سمجهه جو سوال
آهي، مولڪي ٽيهن تي مثل ٿي ڪل ٿي اچي. مگر مان چا
ڪريان. ٽيهن جي ڪنهن به خواهش کي ٻوڙو ڪرڻ منهنجي
لاه ممڪن نه آهي. مولاڻ ملڻ جي خواهش نه ڪر. ٻڌڻ
وج ان دؤر کي منهنجي يعني توکي بخشود ڪري ٻڌار آهي.
تو نه سمجهي رهيو آهين نه عورت سمجھه جي قابل
نه آهي. ٻلا ان جي توکي ڪهڙي خبر؟ ڪهڙي سمجهه؟

(۲۵۵)

جي مورتي بطيو ڇو اينو آهين ؟
”اڄ شياڻ صاحب سخت غصي ۾ آهي. صبح کان وٺي
پني سان پيو ٿو وڙهي. چالو، جو پيالو کڻي پٽ ۾ اڇلايائين
”شراب ؟“
”سڄي ڏينهن ۾ نه کيس اوچتو ڇا ٿي ويو آهي.“

”هون.....“ مان وري کانئ ۾ مشغول ٿي ويس. مون
وري پڇيو،
”هينئر ڪٿي آهي ؟“

”شايد پنهنجي ڪمري ۾ ئي آهي.“
”وڃن ڪري مان شياڻ جي ڪمري ۾ ويس. اندر اولده
هئي. مون اتيءَ جو اٽل ڏٺو. شياڻ اولڙي منهن ڀنگ ٿي
پيو هو. ساهون پٽ ۾ لڳل جهڙڻا جي تصور جو شيشو
پهون ڇيهون ٿي پٽ تي هيٺ پيو هو ۽ تصور جي وچ ۾
وڏو سوراخ هو. شياڻ تي وري ڪو جنون سوار ٿي ويو
مان سندس ڀرسان ويهي رهيس ۽ آهستي چير،
”شياڻ !“

”هن جواب نه ڏنو. مون وري چيو،
شياڻ، اٿي ويه.“

”پسو ڦيرايو. مون کيس چڪي اٿاري وهاريو ۽ چيو،
پنهنجي هيءَ ڪهڙي حالت بڻائي آهي.“
”وهاڻي جي هيٺان هٿ وجهي هڪ کاغذ کڻيو ۽
وڌائيندي چيو، ”هيءَ پڙ هو. جهڙڻا جي چٽي آهي.“
”ني ٻڌاء ڇا لکيو آهي جهڙڻا.“
”هان پاڻ پڙهي ڏسو.“

جي پکڙيل طالبڪي گڏ ڪرڻ جي ڪوشش ڪري رهي هئي .
 مون سائول کي شيام جي حالت کان واقف ڪيو . ڇيتوڙيڪ
 مون سمجهو ته کيس دڪ ليدو پر ڏاکڻس ڪجهه نه لڪائڻ
 لئي ڇاهيو ۽ نه موٽي ڪجهه لڪائڻ جي ڪا عادت ئي هئي .
 ڪجهه ڏينهن شيام پنهنجي اصلي ذاتي سپاه جي ورت
 خاموش رهيو . هن شراب کي هٿ نه ڪونه لڳايو . گهڻو وقت
 بيمڪر ۾ لٽا گذاريندو هو يا پنهنجي ڪمري ۾ سمهيو بيٺو
 هوندو هو . رام ڇو ڪافي وقت بيمڪر جي راڻ ۾ بيٺو ايندو
 ويندو هو . پر سندس چهر تي ٿان غم جا بادل نه هئا .
 بهرحال غمگين ۽ دکي گذاريندو هو . ڪڏهن ڪڏهن بياني کي
 ڇوڙ ڇڏي ويندو هو . مان هميشه وانگر لڏي ۽ بي ويندو هوس
 ۽ سندس ڏاڍاڻ موٽي ايندو هوس . سائول جي چلي ۽ چوالتظار
 هوم . کيس لسڪيو هوم ته مون واپس مسوريءَ وڃڻ تي ڇاهيو
 ۽ جهڙڻا سان صلاح ڪري جواب ڏئي . کين مون پنهنجي ان
 راءِ کان به واقف ڪيو هو ته عتي منهنجي رهڻ جي ڪا به
 ضرورت نه هئي ۽ نه مون پنهنجي مرضيءَ جي خلاف رهڻ
 ئي ٿي ڇاهيو . ساڳئي وقت مون جهڙڻا جو فيصلو به ٻڌڻ تي
 ڇاهيو . هن جي زندگيءَ جو فيصلو نه هو ، ولسان گڏ هلڻ لاءِ
 تيار هئي يا نه ؟

ان ڏينهن جي سانجهيءَ سڀ ڪنهن ڳالهه جو خود بخود
 فيصلو ڪري ڇڏيو . جيئن مان سانجهيءَ جو موٽي گهر آيس ۽
 پنهنجي ڪمري ۾ اچي ويس ته ڇڏيو رسوئي کڻي اندر
 آيو . مان کائڻ ۾ مشغول ٿي ويس پر ڇڏيو چپ چاپ بيٺو
 هو . مون سمجهو ته اڄ ڪا خاص ڳالهه ٿي عتي جا هن ٻڌائڻ
 ڇاهي . مون ٻڌو ” ڇو ڇڏيو ، ڇا ڳالهه آهي . انهن ٻن

(۲۵۳)

گهر انجي پاڻ وڃائي نه رهي. هڪ دفعو جي کيس
نه پاڻ کڻي نه سگهندي. نااميديءَ ۾ ڪٿي پاڻ کي
ڪري نه ڇڏي. توکي خبر آهي نه هوءَ اسان کي
ٻارن وانگر آهي ۽ اسان سڀني جي ساڻس بيهنا محبت
تون کيس سمجهاء. مون ساڻس شاديءَ جي ڳالھ ڪئي
ڇيائين، مولڪي پنهنجي ساٿيءَ جي خبر آهي. منهنجو
روح بيحد طاقت وارو آهي. هو هر دم منهنجي ويجهو آهي
۽ مولڪي ڇڪي رهيو آهي پر مان اڃا ڪهڙو آهيان ۽
کي پاڻ سولڻ جي قابل نه آهيان. مولڪي الھيءَ روح
پڙسو آهي جو مولڪي هر مصيبت مان ڇڏائيندو. جڏهن مان
نه هن وانگر طاقتور ٿيندس ته ساڻس ملي هڪ ٿيندس.
مون کانس پڇيو ته اهو روح ڪٿي آهي ڪهڙي آسمان جي
۾ پيو ٿري ته کلي ڏٺائين. مولڪي نه اهي روحالي پيدن
جون ڳالھون سمجهو، پر ٽي ٿيون اچن. تون ٻڌائي سگهندين
ته اهو ڪهڙو روح جو راڙ آهي جنهن جهر ٿاڪي پاڳل بڻايو آهي؟
سائول جي چئي پڙهي سندس اوجھائيءَ تي ڪل اچي
ويئي. ويچارو سائول اولاد آهي ۽ هٿوراڙيون هڻي رهيو هو.
سائول جي سڃي سوچري کان سواءِ کيس ڇا ئي حاصل ٿي
سگھيو. ويچارو سائول! هميشه پنهنجيءَ مستيءَ ۾ پورو
هميشه بيهرواه ۽ هميشه خوش طبيعت. ڇا شيءِ کيس ملي
۽ سا هن خوشيءَ سان ٿي قبول ڪئي ۽ ڇا شيءِ کيس
ملي ان جي هن پراڻي ٿي ڪئي. مولڪي خوشي هئي ته جهر ٿا پاڻ کي
ولي طاقت هڪ ڪرڻ جو هن فيصلو ڪيو هو ته صرف
وڪيو هو پر پوري ارادي جي زور سان پنهنجي آتما

ساه آهي نيههتاين آس آهي.

هو وري اٿي ڪڙو ٿيو ۽ ڪمري ۾ اچ وڃ ڪرڻ لڳو.
سندس اکيون ٻوڄهل هيون جن مان مايوسي صاف ظاهر هئي.
هن هتي ئي هڪ ڦير ٻو ۽ چوڻ لڳو،

”اُف ڪجهه سمجهه ۾ نٿو اچي. ڇا ڪريان، ڪيڏانهن
وڃان. نه ڏينهن جو چين آهي نه رات جو آرام آهي. نه روشن
صبح آهي نه رات جو آرام آهي. هر طرف مايوسي ۽ تنهائي ۽
جو راج آهي. هر دل ۾ هڪ ئي خواهش آهي. اها آهي مرڻ
کان اڳ ٿوڪي ڏسڻ جي. اها خواهش ڪڏهن پوري ٿيندي.“
مان اهو ضرور چواندس ته شام جي دل غم ۽ درد ڪري
قائي رهي هئي. غم يا درد جو سبب هو يا نه هو پر هو پريشان
هو. ايترو پريشان جو هو موت کي ياد ڪري رهيو هو. پر موت
ڪنهن جي چوڻ سان نه ڪونه ايندو آهي. مان اٿي سندس
پرسن وٽس ۽ کيس چيم، ”شام مان منهنجي جذبات جو قدر
ٿو ڪريان. مون کي منهنجي دڪ ۽ درد سان همدردي آهي.
وڏي دل رک. تون جلد ئي هن غم جي روڳ مان آزادي
پايندين. دل ۾ درد آهي ته ان جي دوا به آهي ۽ دعا به
آهي. اڃا پوءِ پاڻ کي پريشان نه ڪر.“

مون هن کي ٻانهن کان جهلي وهايو. هن جي اکين مان به
گرم لڙڪ لڙي آيا. دڪ جا لڙڪ. هو سڌڪا پري چوڻ لڳو.
”دڪي آهيان، بيحد دڪي. زلديءَ جي ڪشمڪش کان
بيزار. منهنجي سڻن شڪتيءَ جي ڪافي آزمائش ٿي چڪي.
موهر هاڻي زلديءَ سان مڙهلو ڪرڻ جي همت نه رهي آهي.
هن زلديءَ جي عذابن کان آڇو لڏڻ جو هڪ ئي رستو آهي
سو آهي موت.“

دل جو ٻار هلڪو ٿو ٿئي.

هن جي خيال ڪروٽ بدلائي. هو وري اچي ڪوچ ٿي ويندو. ڪروٽ دڪائي مٿي چمڪ ۾ ٺاهڻ لڳو ۽ دڪا دڪا ڪش ڪندڙ لڳو. ڪنهن ٻڙهي خيال ۾ غلطان ٿي ويو. پوءِ اوچتو مولڏانهن ٺاهڻي چوڻ لڳو.

”اوهان کي خبر آهي ته مان ڇهڙا کي هر ڪهڙي ياد چو ٿو ڪرمان؟ ڇو جو مان زندگيءَ جون آخرين گهڙيون هن جي ياد ۾ گذارڻ لڳو ڇاهيان. هن تنهائيءَ ۾ هن جي ياد مونس سان آهي ۽ سندس خيال منهنجي تپاه دل کي ڪجهه نه ٿي سگهي ٿو ٿئي. پر مائو ڇاڻي ته هو هن وقت ڪٿي آهي. سمجهان ٿو ته دور آهي، گهڻو دور پر منهنجي دل کان دور نه آهي. منهنجي خوابن جي دنيا کان دور نه آهي. هن مولڪي وساري ڇڏيو هوندو. وساري ڇڏي. هزار دنيا وساري ڇڏي پر جتي به هجي سرش هجي. شاد هجي آباد هجي. اهائي منهنجي دعا آهي ۽ منهنجي زبان مان اهائي دعا نڪرندي هينون موت مولڪي پنهنجو شڪار بڻائي.“

هن ٿورو شراب پيتو ۽ اکيون زمين ۾ کڻائي سوچڻ لڳو. هو خيالن جي وهڪري ۾ لڙهندو رهيو. خيالي عمارت ٺاهيندو رهيو ۽ ٺاهيندو رهيو. ٿوري وقت کان پوءِ هن ڪنڌ لوڏيو ۽ مولڏانهن ٺاهڻي چوڻ لڳو.

”مان ڇاڻان ٿو ته منهنجي راحت جو رنگ بهل ۽ خواهش جو چمن اڇڙي ڇڪو آهي. مان هڪ ان بد نصيب بلبل والڪر آهيان جا سڪل ٽاريءَ تي ويهي مڙجهائيندڙ گل کي ٽسي غم جا لهما لئي ٿاڻي. پير پور اهو ٿئي سمجهي ته سندس لهما ٿاڻا لئي چڪا آهن. آف... اها ته زنده آهيان. جيستائين

حاضر نه آهي ان کان نه بمبئيءَ ۾ سگيو هوس
 هن وري شراب جو ڀڳ ڀريو ۽ هڪ سرد آه پاري چيو،
 ”خير، اسان نه محبت جو شوق ڪيو ۽ شوق جي ديوانگيءَ
 جو زور ۽ ماڻهي ڏاڍو. هو ۽ خوش عجي. اسان جي دل مان
 اها ئي دعا نڪر لڏي. اسان نه راحت جي تمنا جو داغ کڻي
 خاک ٿي وينداسين. دل جي عزت ڪري جي خوشي ان ڦالهه
 ۾ آهي جو تمنائن جو زخمر کائي. جگر جي زخمر جي لذت ان
 ۾ آهي جو هميشه لوڻ ۾ ٻڌل رهي ٺڌهن نه محبت جو مزو
 وٺندو.“

شيام هيڏانهن هوڏانهن ڇڪر کان ٿڌو. هو وري وڃي
 ڏريءَ وٽ بيٺو. پريشان هو. ايڪڊ پريشان. رات گذر لڏي
 ٿي ويئي. مان سمجهڻ لاءِ بيتاب ٿي رهيو هوس. شيام جي
 اکين ۾ ٺنڊ جو ٺالو نشان به نه هو. هن پنهنجي چوڻ موجب
 سڄي رات شمع والگر جلد ٿي چاهيو. جلي، خوب جلي. منهنجي
 سمجهائڻ سان ٿورو ئي سمجهي ٿي سگهيو. پر مون کي جو
 پريشان ڪري رهيو هو. مون خيال ڪيو ته جهڙڻا ۽ سائول کي
 شيام جي حال کان واقف ڪندس ۽ عتاق وڃڻ جي اجازت
 گهرندس. مون هن لهر ٻاڳل سان رهڻ لڳي چاهيو. شيام وري
 ڳالهائي رهندو هو ۽ منهنجي خيال جو سلسلو ٿئي پيو،
 ”هيٺر نه مسٽ هوا جا جهوٽا به هڪ هڪ ٿي وڃي رهيا

هن. هن کان پوءِ هوءَ ٻولي ڪهڙو ڪرم ڪندي. مسٽ ۽
 ران ڏانهن به اٿسوس هڪ هڪ ٿي گذري رهيون آهن.
 ر. نه اچي. مان نه پنهنجي تصور ۾ هن جا اٿس چڻيدو ٿو
 مان ۽ جيڪي ڪجهه به دل ٿي گذري ٿي تنهنجو اظهار
 ڪندو ٿو رهاڻ. ڪجهه نه دل کي تسلي ملي ٿي. ڪنهن نه

شيام ڳاڻ ٻڌ ڪو ٻر ٻيالي کي ڏم سان چيڙ ٻڌو رهيو.
مان وڃڻ لاءِ آئي نيس. هن مونڱاڻهن لهارو ۽ ولوت اچي
چوڻ لڳو،

”هتي جو ساه ٿو لڪري آزار ٿو ٻڌو ٿو وڃي ۽ ڏوهان
مولڪي اڪهو ڇڏي وڃي رهيا آهيو. ٿوهان اهڙا ظالم نه
نه آهيو. وهو. ڪجهه وقت نه گسو. اوهانجا احسان مڃيندس.“
ٻوان اکر هن ڪجهه اهڙو نه ٻاڏائيندي چيا جو مان مجبور
ٿي ويهي رهيس. شيام به سامهون ڪوچ ٿي ويهي رهيو ۽
وري شراب جو ٻڪ پوي چوڻ لڳو،

”مولڪي نه سڄي رات شمع وانگر جلڻو ٿو پوي ۽ اکين
کاهي ڪاهي وسامي وڃيو. اکين تي ٿئي. اسان نه پاڻ سان پنهنجو
ڪٽڻ کڻي ٻيا ٿهون هيءُ شراب ڪجهه ٺڪو آهي“
”اهو ٺهندو جگر ڄاڻائي ڇڏيندو.“ مون چيو، ”اهو
ٺهندو هن سڪايندو.“

”خون؟“ هو ٽهڪ ڏيئي ڪاڻ لڳو ۽ پوءِ سگريٽ مان
دوائون ڪڍي چوڻ لڳو، ”اهو خون ڪهڙو جو صرف رڳن
۾ ڦرندو رهي. اسانجو خون اکين مان لڪندو آهي. اسان جو
خون جگر کي ڄاڻائيندو آهي.“
هو وري ٽهڪ ڏيئي ڪاڻ لڳو ۽ پوءِ ٿورو سنجيده ٿي
چوڻ لڳو،

”ٿوهان چيو ته بمبئي ڇڏي وڃ. هتي دهليءَ ۾ ٻيئي
آيس. پر هتي به مصيبت پيڇو نه ڇڏيو. جهوڙا ساري به ڏٺا
وساري به ڏٺا. ڪنهن به طرح قرار نٿو اچي. کيس نئون ڏسان
نه سندس ٻاڏ پاڇي وانگر هميشه ساڻ ٿي رهي. اهڙي ڪا
ڇڪهه نه آهي، اهڙي ڪا ڪهڙي نه آهي جتي ۽ جڏهن هو“

(۲۴۷)

ٺهائون غم جي بهار جو ئي اڻڄڻو ڪري سگهندون
ڳالھ.....

هو آهستي آهستي پياي طرف وڌيو ۽ پوءِ استول ٿي ويهي پياي جي پڌن کي چيڙڙا لڳو. ڪجهه وقت هو اٿي ڪندو رهيو ۽ پوءِ هن جي گلي مان هڪ ٻار سوز ڻڻو اڪرڻ لڳو.

ڇا خبر هئي ته ٺهڻجا ڦول کان به ٿارڪ لب زهر ۾ ٻڌندا، ڪندا ۽ مرجھائجي ويندا ڪنهن کي معلوم هو ته آسون ٺهڻجي اکين جا لور جي سمهڻي به ٿارڪيءَ ۾ ڳم ٿي ويندا.

ٺهڻجي خاموش وفائن جو اثر ڇا ٿيندو مڻهڻجي نه ڪيل گناهن جي سزا جو فيصلو ڇا ٿيندو ڪٿي ٺهڪ هوندا، ڪٿي اکين جا گرم اڙڪ وحشي دل! ٺهڻجي جيئن جي ادا جو ڇا ٿيندو. ڪو اجهيل لڻڻو، ڪو سلجھيل سميت ڪير ڄاڻي شاعر جي لب تي ڇا ايندو. ها، مگر دل آهي جا ڏڙڪندي هلندي ئي رهي وڌيڪ ان کان وفا جي ٽوهين جو ڇا ٿيندو.

هيءُ شور ڳرجندڙ طوفائن جو هڪ سيلاب سڪندڙ انسان جو سر طرف بل کائيندڙ دولتي جون لهرون سر طرف ڀير ڏڪندڙ انسان جو سڌي اڃان به ڪجهه راز ٿيندي ئي وڃي ساڻه ٿو اڪري آزار ٿيندو ٿو وڃي.

مان بيگناه آهيان . دل ٻا ۾ محبت ڪرڻ جو گناه ڪيو سرم ۽
 اهو گناه منهنجي شان ۽ اوچ جي ڪمران جو باعث بڻيو آهي .
 گناه ، جو معاف نٿو ڪيو وڃي ۽ نه وري ان جي سزا ٻوڙي
 ٿي سگهجي . آخر موسيٰ ئي الهي گناه ٻوڙيل زندگيءَ تي
 ڪٿن جو ٻرندو وجهندو ۽ منهنجي عينن کي لڪائيندو .
 هو وري اچي ڪوچ ٿي ويٺو ۽ شراب جو دؤر شروع
 ڪيائين .

”هه هاءِ... شراب نه ڏاڍو لڪو آهي... ڏاڍو لڪو... هه ،
 جگر ڄلائي نه ڪو ۽ زرو اچي . ها ، سو مون محبت جي ڳالهه
 تي ڪئي . اها ڳالهه به نه سڄي آهي نه زندگي محبت کان
 سواءِ اهي معنيٰ ۽ بي سواڊي آهي . عشق کان سواءِ زندگي
 ڪهڙي ؟ ڪاميابي يا ناڪاميابي نه نصيب جي ڳالهه آهي .
 منهنجي طبيعت کي نه لطف محبت مان ٿي مليو آهي نه نه
 محبت کان سواءِ زندگي هڪ لا علاج درد هئي . ان درد
 جي دوا محبت ئي هئي . پر اهو نه سوچيم ته محبت هڪ
 لا دوا درد آهي . هڪ خاموش آتش آهي ، اها آگهه جا
 آهستي آهستي ڇلندي ٿي رهي پر ٻڙ ڪي ٿي اٿي . ان
 لڪل آگهه دل جو صبر ۽ خوشي ڄلائي رک ڪري ڇڏيو
 آهي ۽ ڪنهن ڏينهن منهنجو جگر ڄلائي ڀسر ڪري ڇڏيندي .“
 هڙ وري اٿي بيٺو . شي پر ثابت هو نه به سندس دماغ
 ڪجهه قدر بيدار هو . منهنجي ويجهو اچي چوڻ لڳو ، ”دل
 تي چوي نه ڪجهه ڳايان... هان... پر ڇا ڳايان . ڪم منهنجي
 دل جي لڳي ٻڌندو . دل ئي چوي ته هڪ ڪن ۽ سڌ ڪن
 ساڙ ٿي ڳايان جو هو هينئر منهنجي مڪه مان درد جا لهما
 ٻڪري سگهندا . دل جي اندر درد جون جهون گهرائون ؟

ليل آهي ۽ ڏورن ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي
اهو آهي ته عرو ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي
اٽين چئي ٿي ته ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي
۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي

”اسان جي ڏل نه ڏسو! ٿيڻ ڏل ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي
نه چپائي وٺي آهي. ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي
حسين عمر، اريان، مسر ڪون ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي
ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي
عجيب لطف آهي جو اڃا به ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي
با ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي
اٽاسو ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي
انها ئي نظر ٿي اچي.“

شام آلي ڪري ۾ اڄ وڃ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي
چر ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي
هتي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي
باغ ۾ ڪٽل هون ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي

”عيش جو زمانو هميشه لاءِ گذري چڪو. ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي
ئي منهنجو ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي
زمانو ۽ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي
ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي

شام خيالن جي ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي
وجود ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي
نو. سندس دماغ ئي شراب جو لڻو مڪمل نارج ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي ۽ ڏيڻي ۾ ڏيڻي
ڪو هو. هن هڪ سرد آه پري ڇڏي، ”ڇا نه منهنجو شام
۽ ايترو شان جو فرشتا به منهنجي اڳيان جهڪندا هئا. هينئر

ٻي وري بهر پري وڃي ڏريءَ وٽ اٿرو. هن ئي آهستي
 آهستي لهر غالب ٻولندو ٿي ويو. سندس اکيون ٻاڙهيون
 ٿي ويئون هيون ۽ سسڻ ٿي نظر آيون. هُو چئي رهيو هو،
 ”چو طرف الذڪار ڇانول آهي. پنهون گل ٿي ويئون
 آهن. ٿارا به سهي ٻيا آهن. هڪڙيءَ پري هر چو ٿا سان لڳل
 ڇا چئجي. ڇو نه ڪا ٿا ٿين هڪڙو هڪڙو قدم ڪڍندي اچي
 رهي آهي.“

شمار ڇا آهي ڪنهن ۽ شاعر ٿا ڳڻا ٻڌي مولڪي عجب
 لڳو. هن به ايتري سرف ۽ ٻڌي ڪٿان پرگهت ٿي هئي.
 هُو چئي رهيو هو،

”حيث آهي هن دل جي بد نصيبيءَ ئي جنهنڪري هن
 لڏيءَ هوا جا ڪنهن ۽ سڌر جهوٽا به اٿاري ٿا سگهن. هاءِ
 هاءِ..... پنهنجي شوق جي ٽڪامي نه ٿو، اسوس جو هنجي
 بهار جي جنم به پاڻ کي ڪوهي به کيس پائي نه سگهيس.“
 شا بهائي ڪري اچي ڪوچ ٿي ويٺو. هن سگريٽ
 نه کائي. ام پر او. مون ڪجهه سوچڻ جي خيال کان اکيون
 بند ۽ شام کي چوندو ٻڌو،

اجرا آهي. هتي مان پنهنجي غم جو مال ڪري
 مان جون اکيون بند ٿي لهون وڃن.“
 وليون. ٿلهه نه شمار مون ٿا ٿين لڪي رهيو

ميل آهي ۽ درد ۾ ئي روئي زلدي گذاري. مگر اهو آهي ته هو پنهنجا قول ۽ قسم وساري ويني. ”
 ائين چئي هن شراب جا به ئي ڏيڪ پيٽا. سگريٽ ۽
 ”اسان جي دل نه ڏسو! تباهه دل پنهنجي ڪنڊهن ۾

نه چيائي ويني آهي. لڪهن جا رنگين جلاوا، فراق جا
 حسين غم، ارمان، حسرتون ۽ هڪو هڪو منو درد، بهر جي
 لذت سڀ هن تباهه دل ۾ سمايل آهن. محبت ۾ ڪهڙو لاء
 عجيب لطف آهي جو اها به سد ڪو اثر نه مان جيئرو آهيان
 يا مل. تنهائي ۽ بيڪسيءَ جي ڏيا آهي منهنجي جنهن ۾
 اٽاسو بچجي مصيبت سهي رهيو آهيان. مصيبت جي ڪا
 انتها ئي نظر نٿي اچي. ”
 شيا ۾ اتي ڪري ۾ اڄ وڃ ڪرڻ لڳو. مان سندس هر

چر ۾ چاچي رهيو هوس. اڄ هنجي دل جي عجيب ڪيفيت
 هئي. هو وري وڃي دريءَ وٽ ايندو. سندس نظرون ٻاهر
 باغ ۾ ڪٽل هيون ۽ هو چئي رهيو هو،
 ”عيش جو زمانو هميشه لاءِ گذري چڪو. هيئن ئي درد

منهنجو دماز آهي. اداس ئي رهڻو آهي. عيش جو
 لو ۽ محبت جو خيال هڪ خواب ئي هو. افسوس! اهو
 ب نه ڏسان ها ته هيءَ ذليل حالت نه ٿئي ها.

شيا ۾ خيالن جي ڏليا ۾ اڏامندو ٿي ويا ۽ کيس منهنجي
 ڏيکي جي سهڪ نه رهي. پنهنجو پاڻ سان ڳالهائي رهيو
 سندس دماغ ئي شراب جو لشو ۽ مڪمل طرح غالب بڻجي
 هو. هن هڪ سرد آه پري چيو، ”ڇا ته منهنجو شان
 و شان جو فرشتا به منهنجي اڳيان جهڪندا هئا. هيئن

ٻي ردي ٻو ٻري وڃي ڏريءَ وٽ ايلو. هن ئي آهستي
 آهستي لشو غائب ٻوڏو ٿي ويو. سندس اکيون ڳاڙهيون
 ٿي ويئون هيون ۽ سسيل ٿي نظر آيون. هُو چئي رهيو هو،
 ”ڇو طرف الذڪار ڇاميل آهي. بيمون گل ٿي ويئون
 آهن. ٿارا به سمهي پيا آهن. هڳاءَ پري همر جو ٿاڙ سان لڳل
 ڇا چڻجي. ڇڻ نه ڪا ٿاڙين هلڪو هلڪو قدم ڪڍندي اچي
 رهي آهي.“

شمار ڇا آهي ڪنير ۽ شاعرانا ڪلٽا ٻڌي مون کي عجب
 لڳو. هن به ايتري سرمهه ۽ ٻڌي ڪٿان برگهت ٿي هئي.
 هُو چئي رهيو هو،

”حيث آهي هن دل جي بد نصيبيءَ ٿي جنهن کي هن
 ٺڌيءَ هوا جا ڪنير ۽ سڌير جهوڻا به اٿاري ٿا سگهن. هاءِ
 هاءِ... منهنجي شوق جي لاکامي نه ڏسو، اسوس جو منهنجي
 ٻيار جي جنون به پاڻ کي ڪوهي نه کيس پالي نه سگهيس.“
 شيار ڄام خالي ڪري اچي ڪوچ ٿي ويٺو. هن سڪرٽ
 ڏکائي ٻو ڄام ٻارو. مون ڪجهه سوچڻ جي خيال کان اکيون
 بند ڪري ڇڏيون ۽ شام کي چوندو ٻڌم،

”عجيب ماجرا آهي. هتي مان پنهنجي غم جو مالو ڪري
 رهيو آهيان ۽ توهان جون اکيون بند ٿي گهون وڃن.“
 مون اکيون کوليون. ڏٺو ته شيار مون ڏانهن نڪي رهيو
 هو ۽ چئي رهيو هو،

”ٿر سو، پنهنجي دل ڇهر ڇهر ۽ چاڪ چاڪ ڪرڻ ڏارو.
 رڳن به آهستي شراب جي مستيءَ کي ڏورڻ ڏار نه اوءِ واهي
 اوهان کي دل جا داستان ٻڌايان. منهنجي ٿڌي پري اهڙي
 آهي. منهنجي نصيب به ئي مصيبت لڪيل آهي. غم ۽ درد

سگريست ٻيو ٿو ڪيندو هو. سندس دل ۾ آءُ جو طوفان ڏيڻ
هو. مون سمجهو نه اها آءُ هڪ ڏينهن ٻڙ ڪو ڏيئي ٻيٽ
مچائيندي. مون روز ڏيئي ٿي وڃڻ جو هڪ لهر ڪري
چڏيو. صبح جو رستي ٿي ڦل ڦول وٺندو ويندو هوس ۽
ساليهه جو موٽي ٻوڙن کائي اچي ايندو ۽ هوس.
شام گهڻو وقت ٻيٽ ۾ گذاريندو هو. گاهي ڪجهه ٻڙهندو
هو گاهي ريندو ۽ گرام ٻڌندو هو.

۽ آهي ڏينهن ائين ئي ٿيو. هميشه والڪر جيئن ايندو
۽ اچي وينس نه ڏٺو شام جي ساهون شراب جي ٻولل رکي
هئي. هو وري شراب جو سهارو وٺي لڳو. مولڪي ڏسي
هن اهو ڏيئي کلي ڏنو ۽ چيو، ”جو توهان کي عجب ٿيو
لکي ۾“

”نه. عجب نه ڪونه ٿو لکي ۽ توهان جي وري ٻيٽ جي
اميد ڪانه هئي.“

شام وري کليو ۽ چيو،

”اڄ ڪيئن خوشيءَ وڃان پئي رهيو آهيان. اڄ جهڙا ئي
هڪ چٽي لکي آيم. دوستائي اوع ۾ مون کيس درخواست
ڪئي آهي ته زندگيءَ ۾ مان کيس صرف هڪ دفعو ڏسڻ
ٿو چاهيان. صرف هڪ دفعو. وري اهڙي نمنا دل ۾ ايس.
رکندس. ڇا هوءَ مڃيندي ۾“

”مان ڪيئن ٿو چئي سگهان.“

”ضرور مڃيندي. سندس ڏيڍار جي دل ۾ نمنا وري
جسوان ٿيندي ٿي وڃي. دل ٿي چوي ته هڪ دفعو کيس
ضرور ڏسان.“

مون جواب نه ڏنو. شام هڪ ئي ڳيٽ ۾ شراب جو گلاس

شيار ڪجهه نه ڪڍيو. مون وري چيو،

”مان سمجھان ٿو ته تنهنجي دل کي ڪنهن چومت جو
صدمو وڌيو آهي. پر ڇا ٿو ٿي سگهي. ڏرا سمجهه شيار
ڏاڍي هڪ امتحان آهي، آزمائش آهي، هڪ جستجو آهي،
تنهنجي آتما جي ڪسوٽي آهي جنهن سان پنهنجي آتما کي
پرکي سگهين ٿو. اهڙيءَ اموڪ ڏاڍي کي ختم ڪرڻ
تنهنجو ئي نقصان آهي. وقت تنهنجي دل جي پٽيءَ سان
سڀ ڪجهه ميساري ڇڏيندو. وقت جهڙو ڪو ويڄ نه آهي.
ڏيوچ ڏار، ڏيوچ نه ٿي دل جي خوشي لڪل آهي. سڀ
شڪتيءَ مان ئي توکي دل جو سڪون حاصل ٿيندو. غم
۽ درد جي اولداھين ٿين مان لڪري خوشيءَ جي روشن
ميدان ۾ قدم رک. سمجهه نه ڪجهه نه ٿو آهي. مون
ساڳو شيار ٿيءَ. ڄواو ۽ خوش مزاج شيار. سمجهه نه؟“
شيار ڪنڌ لوڏي ”ها“ ڪئي ۽ چيو،

”اوهان سڄا ڄڻو. مولڪي سڀ ڪجهه وسارڻ جي
ڪوشش ڪرڻ ڪئي. اها ئي پنهنجي درد جي دوا آهي.“
”اهو ئي هڪ رستو آهي خوشي حاصل ڪرڻ جو“ مون
اٿندي چيو، ”راڻ ڪاٺي گذري چڪي آهي، سهي
پيءُ. هر رات آخري رات سمجهي سهر، هر صبح جو نئون
صبح سمجهي اٿس. مان توکي خوش ڏسڻ ٿو چاهيان. پر ماڻها
کي اها ئي پنهنجي آڙاڻا آهي ته هو توکي ستنين دري لڳائي،
تنهنجو سڄو سڙايون ٿئي.“

مان اچي پنهنجي ڪمري ۾ سهي پيس.
شيار به ٿي ڏينهن اڪل خاموش رهيو. ڪنهن سوچ ۾
نه هو. هن شراب به ڪونه پيتو. ڏينهن رات

جي لفظ جي ڪري ٿو سگهي . پويان ٻيا ڪي ٿا ڪن ٿا سوئي
ڳالهه آهي . اهو ڪم هڪ ٻار يا اهاڙو سڃاڻي ٿو ، بلڪل آسانيءَ
سان ڪري سگهي ٿو . اهڙو آسانيءَ سان جهڙو ڪاٺو ، پيٽو
يا سمهڻ آهي . ان ۾ ڪا به اهاڙي نه آهي . اها هڪ روايتي
ڳالهه آهي . شين ۾ به ، زندگي ۾ به ڏاڍي ۽ سورهڙائيءَ ۽
پسو ٿاڙو آهي ۽ مومن ڇو نه ڏاڍي ڇو ڪاٺو آهي .
زندگي هڪ ٿاڻو آهي جنهن ۾ اسين سڀ اداڪار آهيون .
جهڙين ٿيندڙن ۾ به ، پورو نه ٿيو آهي تنهن کان اڳ ۾ هن زندگيءَ
جي سنجي ٿاڻ هتي وڃڻ اڻ سڃاڻندڙ ۽ بي شالائو آهي .
پنهجو ڀار ٿاڻ ڪر ۽ شان سان ادا ڪر . پراڻو نه آهي ،
ڀار ٿاڻ ڪهڙو به ڪرڻ ڇو نه هجي .

انهن چئي مون مرڪي ٿو . مولڪي شين ٿي ڏيکاري
ويو . مون هن ڏانهن هٿ وڌايو جو هن دوستي نهولي ۾
ور ٿو ۽ چيو ،

”توهان ڪجهه به آهيو پر مهربان آهيو پر توهان کي خبر
آهي ته مون ٻاڳ کي ختم ڪرڻ جي ڇو ڪوشش ڪئي ؟“
”دادان ٻاڳ ، ڪجهه سمجهڻ جي ڪوشش ڪر . اهڙو
ڪو به سبب ڪونهي جو ٿو کي هن دنيا ڇڏڻ لاءِ مجبور
ڪري سگهي . سواءِ ٻاڳهڙي جي ، سواءِ ٻڌائيءَ جي .“
”پر جي ڪو ٻاڳ عجيبي نه ؟“

مون مرڪندي کيس جواب ڏنو ، ”تون ايترو ٻاڳل آهين
جهڙو مان آهيان . پر مان ٻاڳل نه آهيان ۽ ان ڪري تون به
نه آهين . تون صرف ٿورو لا اُميد آهين ۽ جذبات جي هٿ
وس ٿي ٿو دماغ ٿاڻ ظابطو هڻائي ڇڏيو آهي . ٻيو ڪجهه به
نه آهي .“

”هيءَ دليا هڪ ٻڙا جو چڪر آهي . الهيءَ ضرورت جي قاعدي کي بدلائڻ کپي . جيڪڏهن ضرورت منهنجي وجود جو ڪارڻ آهي ته اها ضرورت منهنجي انت ۾ آلهندي . ضرورت هوندي منهنجي مرضيءَ جي خلاف زنده رهڻ لاءِ مجبور نٿي ڪري سگهي .“

شمار جي دل جي اڄ عجيب ڪيفيت هئي . هُو ڪجهه سمجهه نٿي لڳو . هن آهستي آهستي بنا آواز جي ڪم ۾ طاق کوليو ۽ ان مان هڪ وڏي تيز چرچ ڪڍي ۽ پوءِ جهڙٽا جي بلڪل سامهون اچي بيٺو ۽ مشهور لنگهن سان تصوير کي گهورتا لڳو ۽ پوءِ چوڻ لڳو ،

”جيڪڏهن تون چاهين ٿي ته مان زنده نه رهان، ته وڃ .“
 ائين چئي هن چريءَ وارو هٿ مٿي کنڊو ۽ ڏم سان پنهنجي ميني طرف وڌائڻ تي هُو جو مون ٿيو ڏيئي سندس ڪرائي اڪڙي ورتي . هن غصي ۾ مولڏانهن لهاريو ۽ پاڻ ڇڏائڻ جي ڪوشش ڪئي . مون سندس ڪرائيءَ کي زور سان ڏٺو . شمار جي واپس مان چيخ لڪري ويئي ۽ هٿ کڻي ويس . چري زمين تي ڪري پئي . مون کيس ڏٺو ۽ ڏيئي بلنگ ٿي ڪرائي ڇڏيو ۽ چري ڏريءَ کان ٻاهر اچائي ڇڏيو . مون شمار طرف لهاريو . سندس اکيون ٽائي ويئون هيون ۽ ڪن سرخ هئس . مون چيو ،

”سو تون ڏٺو ۽ مان ٻڌو آهيان . ڏٺو ۽ جي انهن کان گهرايو ويو آهيان . مورڪ ! اهوئي نه سبب آهي جو توکي ناهين وڌيڪ ڄڻي ڪي . مون تمام سولو آهي . ڪير به چاهي ته پنهنجي ڏٺو ۽ ڪم ڪري سگهي ٿو . هڪ مثال کي نه اخلاقي زور آهي جنهن سان سوريءَ کي چاهيندڙ

مان توکي پيار ڪرڻ کانسواءِ هڪ ڀل نه رهي نه سگهند
 مان سمجهان ٿو ته تون منهنجي ٿي نه سگهندين، پوءِ به
 جديبال آهي.

مون پرڏو پاسي ڪري اندر لهارايو. سامهون پست نه جهڙو
 جي آدم قد جيڏي تصوير لڳل هئي. ڪارئون ڪارئون
 هڪڙو جهڙو. شيار جهڙا اهي ئي همدمار زلف، اهوئي چندر ما جهڙو
 ”ڪنهنجي آسري تي جيئڻ. ڪوئي اميد جو ڪرڻ
 نه ٿو اچي. بهتر ائين ٿيندو ته هن جدائيءَ جي غم کان
 هميشه لاءِ لاجس حاصل ڪجي“ يقين ڪر، سڳو سور ٿئي
 هن جي وڌيڪ جي طافت نه رهي آهي. منهنجي درد جو پيالو
 پير جي چڪو آهي. هاڻي سهڻا جي شڪستي نه رهي آهي.
 بهتر آهي ته هن پيڪار زندگيءَ کي ختم ڪجي.
 ائين چئي اٿي ڪڙو ٿيو ڪجهه ڪنهن ئي لڳو. پوءِ سامهون
 رکيل ڪهت طرف وڌيو ۽ پنهنجو پاڻ سان ڳالهائڻ لڳو،
 ”آخر مان ڇو پيدا ڪيو ويس؟ آخر دل ڪي منهنجي

ڪهڙي ضرورت هئي. هن وسيع ڪائنات ۾ جي صرف
 مان نه هجان ها ته ڇا ٿئي ها؟ اهو ضرورت جو قاعدو ايترو
 بظاير آهي؟ اهو ڪهڙو جهنگلي قاعدو آهي جو اسان کي
 لاءِ مجبور ٿو ڪري، دل ۾ رهي لاءِ مجبور ٿو ڪري،
 لاءِ مجبور ٿو ڪري جڏهن بنا ڪنهن سبب جي آخر
 ۾ ڇڏي ٿا وڃون.

ڪجهه وقت شيار خاموش ٿي ويو. سوچي رهيو هو پر
 ڪم ڪجهه سمجهه نه ٿي آيو. وري هو ڳالهائڻ لڳو،

ڏٺو ته سوڀر اسف ٿيڻ تي هو. سندس گلابي ڪرڻا ٻاڻيءَ
 ۾ رنگ ٻيڏا ڪري رهيا هئا. ائين ئي پاس ۾ آيو ڇڻ ته
 ٻاڻيءَ ۾ آڱ لڳي وئي هئي ۽ ٻرلڏڙ چوليون لڏيءَ مان
 سس ڪڍي هڪ ٻئي سان ڀاڪر ٻاڻيندڙون ڏوڪيندڙون ٿي
 ويئون. لڏي هڪ ٺور جو درياهه ٻڌجي پئي. هڪ آغا کي
 آندڙ ڏيندڙ ٺور هو. هڪ ٻرلر جي جذبات ۾ جلدڙ جوالا
 هئي جا ٻري ٻري ٻاڻي ٿي پئي هئي.

قدرت جي نظارن جو مشاهدو ماڻي واپس شهر ۾ اچي
 پهتس ۽ ٺڪسيءَ ۾ چڙهي اچي گهر پهتس. چنڊو ٻاهران
 باغ واري دروازي وقت انتظار ۾ بيٺو هو.
 اسان ٻئي ڪمري ۾ آياسين. مون کائڻس پيو،
 ”هه، ميان مجنوءَ جو ڪهڙو حال آهي.“

چنڊوءَ ڪرڻا ٻري آواز ۾ چيو،
 ”صبح کان وٺي گم هو. ٺورو وقت ٿيو اٿس جو آيو
 آهي. پنهنجي ڪمري ۾ پيو ٺو شراب جا ڍنگ لٽائي.“
 ”هون... ائين آهي؟ چڱو، چنڊو مان صبح کان بکيو آهيان.“
 مون کي اڇن ڪراءِ.“

اڇن کائي مان لپتي پيس. ٻر دل کي آرام ڪو نه هو. ٻار
 ٻار اهڙي خيال ستائي رهيو هو ته شمار شراب جي اثر هيٺ
 ڪو غلط قدم نه کڻي. ٻي عقل اڃا پنهجي زندگي ٻر باد
 ڪري رهيو هو ڪنهن به سبب کان سواءِ. سوچڻ لڳس ته
 سندس ڪهڙي مدد ڪريان. هن مون کي سمجهڻ تي ٿي
 چاهيو. پاس ورائيندو رهيس. آخر رهيو ته ٿيو ۽ سڌو شمار
 جي ڪمري ڏانهن ويس. اندران آواز ٻڌو،
 ”شرع ٿي ڪرين ته شرع ٿي سگهن ٻر

پرکريءَ جي زمينڪ نظارن کي پس لاءِ ۽ شالڪ واپس
 ويهي آند لٽ لاءِ دل ترقي رهي هئي.
 جمن جي ڪنئيءَ کان ڪجهه مفاصلي تي لهي پيس
 واپس موڪلير مبادا شيام کي ضرورت پوي. پنڌ ڪندو
 ڪناري تي پهتس. لڏي اهوئي پراڻو پر بت جو ڳو
 دنگنائيندي پنهنجي پريتر ساگر سان ملڻ لاءِ امنگ ۽ اتساه
 نڪرو ٽڪرو وهندي ٿي ويئي. ڪيئي جڳهه گذري ويا ه
 هن کي ان پريست جي گيت ڳائيندي - ڪيئي جڳهه سندس
 چاليءَ ۾ اهائي هڪ آس چوليون ماري رهي هئي ته آخر
 هڪ ڏينهن وهندي وڃي ساگر جي سيني ۾
 سمائجندي. ڪيتريون صديون گذري ويئون هيون پر جمن
 لس لئين هئي. اهوئي قوه جوين، اهوئي منو سريلو سنگيت
 جنهن کي ٻڌي ڪيتريون اداس دليون آند ۾ اچي ٿي
 ويئون. چو طرف هلڪي هڪي ۽ وڻندڙ آس هئي. سورج
 جا ڪرڻا جمن جي سيني تي پئجي کيس سون وراو ڪري
 رهيا هئا. لڏيءَ جي پريان هڪ گهاٽو بن هئو ۽ ان کان
 پري - تمام پري افق تي آسمان هيٺ جهڪي زمين جي
 پيشالي چمي رهيو هو - تڏڻي آفت تي. انساني نظر ڪيترو
 ڊوڪي سان پُر پور آهي - حقيقت کي چپائي هڪ ناممڪن
 نظر ٿي ڏيکاري. افق ۾ زمين ۽ آسمان جو ملڻ ڪيترو
 ڪي سان پُر پور آهي.
 ڪجهه وقت ڪناري تي پنڌ ڪرڻ کان پوءِ مان ڪناري
 ٿي پيس. لڏيءَ جي پياري ۽ مٽر گيت موکي سمهاري
 اهڙيءَ خوشنما فضا ۾ منهنجو روح رقص ڪرڻ لڳو
 جي درياه ۾ اڙڳڻ لڳو. جڏهن منهنجي اک کلي ته

سماجڪ رسم موجب مرد کي پنهنجي مردانگي وڃائڻ نه کپي ۽ پورو سارو پيار ڪرڻ کپي ۽ کيس گنڀير رهڻ کپي. اهيئي قانون آهن جي اسان جي دڪ جو باعف ٿا ٻڌجن. اهو اسان جي سمجهه ۾ نٿي ٿو اچي ته ڪڏهن نه ڪڏهن ۽ ڪٿي نه ڪٿي هڪ سڄي ڄا وڇڙيل به اڌ ضرور پاڻ ۾ ملندا. غلط هن اڌن جو پاڻ ۾ گڏجي وڃڻ يا گڏيو وڃڻ ۽ صحيح اڌن جو هڪ ٻئي کي ڳولهي لهڻ کان پوءِ هڪ ٻئي سان گڏجڻ لاءِ ٿيڻ ۽ ٻي ڪٿي هڪ ٻئي ڏانهن ڏوڪي وڃڻ، اهو ئي ڪارڻ آهي جو ڪيتريون زندگيون برباد ۽ نااميد ٿين ٿيون. اسان جيڪڏهن ڪجهه سچي ۽ سڪي نه پيار، جو ڏرتي ٿي ۽ آڪاس ۾، هڪ مهان ۽ دونه زور آهي تنهن ۾ صرف آتما جو سروپ ئي پسڻ کپي ۽ جس ڪي ٻهه پلائي ڇڏجي نه هي ۽ دڪ ۽ تباهي ڪڏهن نه ٿئي.

مان سوچڻ لڳس ته جهڙا ۽ مان ڪنهن سبب کان جيڪڏهن هڪ ٻئي کان جدا نه ٿي وڃون ته ان جو ڪو به فرق نه پوندو جو جو مولڪي اهو وشواس هو ته منهنجي آتما ۾ سندس آتما جو پيار ڪوٽ ڪوٽ ڀريل هو. اسانجي خداوند دنيا جي جدا ٻت کان گهڻو مٿي هئي. اسان جي پيار جي جدا ٻت ۾ روحاني زور ڀريل هو. جڏهن اسان پرڪريءَ جي رڱا الوڻا هڪ ٻئي کي ملڻا ضرور آهيون ته پوءِ ڪجهه وقت جي وچوڙي جو ڪهڙو فڪر! جيون ۾ پيار ڏيڻ ۾ مزو آهي ۽ نه پيار وٺڻ ۾ جو جو پيار وٺندڙ کي اهڙي خوشي حاصل ٿئي ٿئي جهڙي پيار ڏيندڙ کي ٿئي ٿئي.

مون چندوهه کي گهرايو ۽ چيو ته مون کي گهرايو. مون ڄمنا جي ڪنڀيءَ تي وڃڻ جو بهال ڪيو هو. ڪيترن ڏينهن کان

روشني جدا جدا حصن ۾ رهندڙ انسان جي واڌاري
 رکي سگهن؟ ڇا سچ ۽ سَوَ گڏو گڏ بنا ڪنهن جهڳڙي
 رهي نٿا سگهن؟ ائين ٿي نٿو سگهي؟ ڇا هن پر توڙي
 سڳهي؟ الڃ جو انسان جي خوراڪ لاءِ پڇي ٿو سو پنهنجو
 اسي ۾ سرن ۽ ڪنڊن کي جاءِ نٿو ڏئي؟ نه ڇا پيار اڻ
 ڪار سان ڀريل آهي جو ڌڪار کي پنهنجي پاسي ۾ جهڙي
 نٿو ڏئي؟ نه، نه، ائين نه آهي. پوءِ دليا پاڻ کي ڇو پر يا
 ڪري رهي آهي؟ پوءِ انسان ڇو پاڻ کي انسانيت جي اوچي
 چوٽيءَ تان ڪيترائي رهيو آهي؟ انسان دوستيءَ جي آڙ ۾
 وشواسگهاتڪ ٿي دوستيءَ جي پيڙهه ٿو پئي ۽ دشمن کان به
 وڌيڪ گهرا گهاڙ ٿو ڪري ۽ ٻيو خوشيءَ سان انهن گهاون جا
 نذاب ٿو سهي. ڇا سهن شڪي ايتري قدر وشال ٿي سگهي
 ٿي؟ هڪ انسان پنهنجي صدق کي بچائڻ خاطر قاتل سمجهي
 سوريءَ تي لڙڪايو ٿو وڃي ۽ ٻيو جنهن صدق سان دوکو
 ڪيو، عزت سان ٿو رهي. نه... نه... دليا اهڙي سنگدل نه
 آهي جو اهڙا ڏوهه ۽ دوکا پنهنجي سيني ۾ رکي سگهي.
 پيار ۾ اڻ ٺهڪندڙ حصن بنا سمجهه ۽ سوچ جي هڪ ٻئي
 سان گڏجي هڪ ٿي وڃڻ ٿي چاهيو. ڇڻ ته ٻن ئي جوڙ
 حصن مان هڪ مڪمل حصو ٺهي ٿو سگهي! اهوئي سبب
 هو جو اخبارن ۾ طلاقتن جو خبرون ڏنيون ٿي ويئون. عورت
 هن پنهنجو پيار ٿي ڏنو جتي ان پيار جي ضرورت نٿي
 هئي. کيس بيوقوف سڏيو ٿي ويو. مرد لاءِ وري ائين
 ٿي ويو ته هن پيار ۾ پاڳل ٿي پاڻ کي برباد ڪري ڇڏيو.

چڪيندا سندس ڪمري ۾ وٺي آياسين. هُو ڀلنگ ٿي ”هان“
 ٿي ڪري پيو. چنڊوءَ سندس جتي لاهي کيس سولو ڪري
 سمهاريو ۽ مان سندس مٿان رضائي وجهي ٻئي وٺائي پنهنجي
 ڪمري ۾ اچي سمهي پيس.

صبح جو ضروري حاجتن کان والدو ٿي جڏهن ڪمري
 ۾ اچي ويٺس ته ڏٺو ڪوٽازن گلن جو گلدستو ۽ روزاني اخبار
 ٽيبل تي رکي ويو هو. مان ڪومل ڪومل هڳاءَ پُريل گلن کي
 لڙمائيءَ سان جهٽ لڳس ۽ گلن تي رکي سندن لٿاسٽ ۽
 خوشبو جو لطف لٽڻ لڳس. هڪ عجب سڪون منهنجي دل
 کي مليو. هڪ وڻندڙ راحت جيءَ کي حاصل ٿي. اخبار سان
 منهنجو خاص شوق نه هو. ڪجهه وقت لاءِ اخبار کڻي ڀلنگ
 تي لپتي پڙهڻ لڳس. ٿڙائيءَ جون خبرون هيون. جهڳڙي
 جنگ، فتح، مساد، دين ڌرم، خون ۽ قتل جون خبرون هيون.
 لوط خاطر، دشمنيءَ خاطر، کيل تماشي خاطر، دلڙا ٽباهيءَ
 ڏانهن گهلجندي ٿي وئي. انسان انسان جو دشمن ٿي پيو هو.
 پيار جو ٽالو رتيءَ مائو نه هو. مون اخبار ٽباڻيءَ تي اچي
 جڏي. منهنجو ذهن حرن مان ڪو واسطو نه هو. سوچي رهيو
 هوس ته آخر انسان پاڻ کي ايتري قدر ڇو ڪيرايو هو. مذهب
 جون حيثوثيڪ صورتون گهڻي آهن پر منجهن سار نه ساڳيو
 آهي. راهون علحدتون آهن پر منزل هڪ ئي آهي. پاڻي هڪ
 ئي آهي پر ڪنارا جدا جدا آهن ۽ جدا جدا ڪمن لاءِ ڪو
 ڪيو لڳو وڃي. ڇا دلڙا ايتري وسيع نه آهي جو جدا جدا
 سياڻا جي انسانن کي سا ڪنهن جهڳڙي ۽ دشمنيءَ جي پٺن
 جي چاليءَ ۾ سمائي سگهي؟ آسمان ۾ لکين ٿارا پنهنجيءَ
 سوڀ لاءِ هڪ ٻئي سان لڙا وڙهن. نه ڇا جدا جدا ڌرم پنهنجي

روشني جدا جدا حصن ۽ زخندڙ انسانن جي واڌاري لاءِ
 رڳي سگهن ۽ ڇا سچ ۽ غور ڳڏو ڳڏو بنا ڪنهن جهڳڙي لاءِ
 رهي نٿا سگهن ۽ ائين ئي نٿو سگهي ۽ ڇا هن پر ٿوي ۽
 سگهي ۽ اناج جو انسان جي خوراڪ لاءِ پڇي ٿو سو پنهنجي
 پاسي ۾ سرڻ ۽ ڪنڊن کي جاءِ نٿو ڏئي ۽ نه ڇا پيار ايترو
 ڏکار سان پيار آهي جو ڌڪار کي پنهنجي پاسي ۾ جهڳڙي
 نٿو ڏئي ۽ نه، نه، ائين نه آهي. پوءِ دليا پاڻ کي ڇو برباد
 ڪري رهي آهي ۽ پوءِ انسان جو پاڻ کي انسانيت جي اوچي ۽
 چوٽيءَ تان ڪيترائي رهيو آهي ۽ انسان دوستيءَ جي آڙ ۾
 وشواسگهانڪ ٿي دوستيءَ جي پيڙهه ٿو پئي ۽ دشمن کان به
 وڌيڪ گهرا گهڙ ٿو ڪري ۽ پيو خوشيءَ سان انهن گهاٽن جا
 عذاب ٿو سهي. ڇا سهن شڪي ايتري قدر وشال ٿي سگهي
 ٿي ۽ هڪ انسان پنهنجي صدق کي پڇاڻڻ خاطر قاتل سمجهي
 سوريءَ تي لڙڪايو ٿو وڃي ۽ پيو جنهن صدق سان دوکو
 ڪيو، عزت سان ٿو رهي. نه... نه... دليا اهڙي سنگدل نه
 آهي جو اهڙا ڏوهه ۽ دوکا پنهنجي سيني ۾ رکي سگهي.
 پيار ۾ اڻ ٺهڪندڙ حصن بنا سمجهه ۽ سوچ جي هڪ ٻئي
 مان ڳڏجي هڪ ٿي وڃڻ ٿي چاهيو. ڇڻا نه ٻن ئي جوڙ
 حصن مان هڪ مڪمل حصو ٺهي ٿو سگهي! اهوئي سبب
 جو اخبارن ۾ طلاقن جو خبرون ڏنيون ٿي ويئون. عورت
 هن پنهنجو پيار ٿي ڏنو جتي ان پيار جي ضرورت نٿي
 وس ڪئي ويئي ۽ جتي سندس پيار جي موت پيار ۾
 ملي نه کيس بيوقوف سڏيو ٿي ويو. مرد لاءِ وري ائين
 ٿي ويو ته هن پيار ۾ پاڳل ٿي پاڻ کي برباد ڪري ڇڏيو.

ڇڪيندا سندس ڪمري ۾ وٺي آياسين. هُو ٻلنگه لي ”هان“
 ٿي ڪري پيو. ڇندوءَ سندس جتي لاهي کيس سولو ڪري
 سمٽايو ۽ مان سندس مٿان رضائي وجهي ٻئي وسائي پنهنجي
 ڪمري ۾ اچي سهي پيس.

صبح جو ضروري حاجتن کان والدو ٿي جڏهن ڪمري
 ۾ اچي ويس ته ڏٺو ڪوٽازن کٽن جو گلدستو ۽ روزاني اخبار
 ٽيبل تي رکي ويو هو. مان ڪومل ڪومل هڪڙا پرڻ کٽن کي
 سرمائيءَ سان ڇيٽ لڳس ۽ ٻلنگه ٿي رکي سندن لٿاسيت ۽
 خوشبو جو لطيف لٽ لڳس. هڪ عجب سڪون منهنجي دل
 کي مليو. هڪ وڻندڙ راحت هئي ۽ کي حاصل ٿي. اخبار سان
 منهنجو خاص شوق نه هو. ڪجهه وقت لاءِ اخبار کڻي ٻلنگه
 ٿي لٽي پڙهڻ لڳس. ٿڙائيءَ جون خسرون هيون. جهڳڙي
 جنگ، ننه ساد، دين ڌرم، خون ۽ قتل جون خسرون هيون.
 لوپ خاطر، دشمنيءَ خاطر، ڪيل نامشي خاطر، دليا تباهي
 ڏانهن گهٽجندي ٿي ويئي. انسان انسان جو دشمن ٿي پيو هو.
 ٻار جو ٽالو رٿي ۽ مائو نه نه هو. مون اخبار ٽپائي ٿي اچي
 ڇڏي. منهنجو ائين خسران سان ڪو واسطو نه هو. سوچي رهيو
 هوس ته آخر انسان پاڻ کي ايتري قدر ڇو ڪيرايو هو. مذهب
 جون جيتوڻيڪ صورتون گهٽجي آهن پر منجهن سار نه ساڳيو
 آهي. راجون علحدتون آهن پر منزل هڪ ئي آهي. پاڻي هڪ
 ئي آهي پر ڪنارا جدا جدا آهن ۽ جدا جدا ڪمن لاءِ ڪنو
 ڪيو ٿو وڃي. ڇا دليا ايتري وسيع نه آهي جو جدا جدا
 سپاءَ جي انسانن کي بنا ڪنهن جهڳڙي ۽ دشمنيءَ جي پنهن
 جي چاليءَ ۾ سمائي سگهي؟ آسمان ۾ لکين ٽارا پنهنجي
 ۽ ٻئي سان ٽا وڙهن. نه ڇا جدا جدا ڌرم پنهنجي

ٿي ويئي . شيار جي مستي وٽلدي ٿي ويئي ۽ منهنجو آڙ
 ڦٽندو رهيو ۽ بستري تي پيچ ۽ خم کائيندو رهيس . ايتري
 چندو اندر آيو ۽ هن ڪجهه چوڻا ٿي چاهيو پر زبان رڪجڻ
 ويس . مان بلنگ ٿي ويئي رهيس . چندوءَ جي اچڻ جو
 مطلب سمجهي ورتو . هن شيار جو آواز ٻڌو هو ۽ سمجهو نه
 سگهيو ۽ شور واري ماحول ۾ مولڪي ڪٿي ٿي آرام اچي
 سگهيو . هن وفادار چندوءَ کي منهنجو ٿي اولو ٿي رهيو هو
 ۽ چوڻ لڳو .

”صاحب ! هن جسر ۾ اڃا ڪافي طاقت آهي . اجازت
 هجي ته هن لشتيءَ کي سندس ڪمري ۾ ڦٽو ڪري اچان .“
 مون ڪنڌ ڏوٽي اڪار ڪيو ۽ چندوءَ کي پٺيان اچڻ
 لاءِ چيو . شيار لشي ۾ ٽپ هو ۽ غشيءَ ۾ ٻيو هو . سندس دماغ
 صحي ۽ سالم نه هو . اکيون لشي ۾ لال ٿي ويئون هئس
 مون سندس ڪلهي تي هٿ رکندي چيو .

”اڄ لاءِ اهو دؤر ڪافي آهي . شيار ! هينئر هوش ۾ آءُ .“

شيار اڻ ڪندڙ زبان سان چيو . ”مان چوان ٿو هڪ ڄام اهو
 به پيڻ ڏي مدد کان پوءِ پيالي ۾ رنگ ٻڌا ٿيو آهي .“
 هو ڏس هو ٻوٽن وانگر اچي ٿي ۽ اسان کي ٻاڏو
 بڻائي آنديءَ وانگر ڳم ٿي وڃي ٿي .“

”اٽڪ ، وري ايندي .“ مون هن کي ٻانهن کان جهلي اٿاريو .

”۽ ۽ هائون ڪي ڏانهن ؟“ شيار وٽلندي چيو

”باغ-ڦر دوش ۾ . جتي حورون ٿي حورون آهن .“

”۽ ۽ هو ۽ منهنجي ملڪ-بي نظير ؟“

”ها ، اها به .“ مون عصي ۾ چيو .

شيار قدم ٻه ڳمائيندو هليو . اسان کيس ٻانهن کان جهلي

شيام رس وارو چلڪندڙ جام هٿ ۾ کنيو مس نه سندس
لڻ ڦهارجي ويا ۽ جام ۾ دختر - حور پريءَ جو عڪس ڏسي
سائس وايي ڳالهون ڪرڻ لڳو،

”اُڙي، مون نه توکي پنهنجن ماڻڪن ۾ جڳهه ڏئي آهي
جتي صرف مان ئي توکي ڏسي سگهان..... اوهو..... دل تي
چاهي نه شراب سان گڏ توکي نه ڳم ڪري ٻي وڃان.“
هو پنهنجو پاڻ سان ڳالهون ڪرڻ ۾ لڳي ويو ۽ مان اتي
ڪڪي وڃڻ چاهيو. هن مولڪي ڏسي ورتو ۽ چيائين:-
”جو، رهي رهيا آهيو؟“

”پنهنجو ٺٽو توکي مبارڪ هجي، شيام!“

الن چئي مان پنهنجي ڪمري ۾ اچي لٽي پيس، سوچيم
نه هتي اچڻ نه ڪيندو هو. ٻلا مان شيام هي ڪهڙي ئي مدد
ڪري سگهيس. هو ڪا به ڳالهه سمجهڻ لاءِ تيار نه هو. سندس
دماغ ۾ هڪ ئي سوچا هئا، سندس دل ۾ هڪ ئي تار تنواري
رهڻي هئي جا هئي سندس انساني خواهش. مون سارول ۽ جهوڙا
کي ناراض ڪرڻ تي چاهيو. خاص ڪري جهوڙا کي پنهنجي
اهائي خواهش هئي نه مان هن ٻاڳل سان ڪجهه ڏانهن گڏ
گڏاڻان. ان کانسواءِ چاهيم ئي نه جهوڙا پاڻ کي سمجهي.
سندس بدسلو ڪيئن نه امنڪ يا جذبات جي اثر هيٺ نه
هڻڻ کپي. اهو به - جيڪو نه جي جهوڙا جي ساهتون نه هوندس
نه دٻو ڪجهه ڏيهرڻا سان سوچيندي پنهنجو هن کي ٻورو
حق هو. مون سندس اعزاسي جي لٽي چاهيو. پنهنجي خيالن
جو ساڻو شام ٿوڙي ڇڏيو. هو شراب جي لٽي ۾ چور هو
۽ ٻاڳل ٽٽل اکرن ۾ آهستي آهستي ڪنگائي رهيو هو. ڪجهه
وڌيڪ ڏسڻو رهيو ۽ گڏوگڏ ڪنگائيندو رهيو. رات گذرڻ لڳي

سمهاري ڇڏيندو. پر ڪيستائين؟ هو پنهنجي زندگي ۾ باد ڪري رهيو هو، بنا ڪنهن سبب جي. صرف جڏون هو جنهن جي تاثير هيٺ پاڻ کي ۽ پنهنجي روح کي رنجائي رهيو هو. تنهنسان گڏ پنهنجي دل ۽ دماغ جو به رخ ڦيري رهيو هو. هڪ اهو انسان جنهن پاڻ کي لشي سڃاڻو ۽ نه سڃاڻڻ جي ڪا ڪوشش ٿي ٿي ڪئي، صرف جذبات ۾ وهي پنهنجو مستقبل تاريڪ بڻائي رهيو هو. مون سمجهو ٿي ته هڪ ڏينهن پاڻ به الهيءَ تاريڪيءَ ۾ گم ٿي ويندو. مون چيو:-

”شيام، تون سمجهين ٿو ته شراب پنهنجي ڪا مدد ڪندو؟“
 تنهنجي دل جي درد جو درمان ٿيندو؟ تنهن جي حسرتن کي مسرتن ۾ بدلي ڇڏيندو؟ شراب اڀري ڇيڙ آهي، شيام! دليا جي سڀني پراڻن کان پري. شراب توکي آبهه ڪري ڇڏيندو.“

شيام کلي ويندو ۽ چوڻ لڳو، ”زندگي هونءَ گهڙي آباد آهي جنهن کي ۾ باد ڪندو. لاشاد آهيان لاشاد رهنديس.“
 ڪجهه گهڙيون جاکيل حسرتن ۽ اڄهڻل آرمائن کي دٻي سمهاري ڇڏيندو. ڪجهه وقت نه هن جي خيال کان اجازت ڏيندو. جا گهڙي هن ظالم جي ياد نه اچي سا غنيمت آهي.“

”نه، ائين ڪونه ٿيندو، شراب پنهنجي جذبات کي پڙڪائيندو، تنهنجي امنگن کي ڇهڙيندو، تنهنجي نفس کي اڀاريندو، تنهنجي دل ۾ وڌيڪ درد پيدا ڪندو. سور سواڻو ٿي پوندو. شراب شيطان آهي، شام. ان کان ڪنارو ڪري.“

”پرواهه نه آهي، ڏٺو ويندو. ديوانن کي پنهنجي ديوانگيءَ مست رهڻ ڏيو. هن مستيءَ جي عالم ۾ هڪ جام پيو

ڀڙ ڏيو.“

”ٺي سگهي ٿو شايد جهڙڻا ڪنهن اتي ڪي ٻار ڪندي
هجي پوءِ تون ڪيئن تون اتي جي دل و لڄاڻڻ چاهين.“
شمار ڪي هڪ جهنگو اچي ويو ۽ سندس اکين ۾ سون
ٺري آيو. ڇوڻ لڳو.

”اٺي ڪنهن ڪي ٻار ٺي ڪري! ان شخص جي مولڪي
جي خبر پري نه ختم ڪري ڇڏيائين. سون سندس صرف
ٻاڇو ڏاڍو آهي. دغا باز. جهٽ ڪم ٺي ويو. سڌو منهن منهن
لڙڻ لاءِ تيار نه ٿو“

شمار جي سر تي ڀرم سوار هو. هڙ پنهنجي سمجهه وڃائي
ڇڪو هو. مون کيس چيو،

”اوڪي خبر آهي ته هُو ٺوڪاڻ خاتون آهي. ڪجهه نه هجي.
پنهنجي ٻار ۾ اڃا صداقت ۽ سچائي ڪونهي. پنهنجو ٻار
سوار ٺي آهي. دل سوي ڪي ساڳي آهي. سڀني ڪي ٻار
ڪرڻ جو حق آهي. تان جو غم ۽ وصل جي لذت سڀني
لاءِ هڪ جهڙي آهي. تون ان جي سر ۾ چئي پنهنجي دل
خوش ڪرڻ ٿو چاهين. ڪهڙو نه ڪرڻ آهي اهو مثال. ٿو
اهو نه سوچيو آهي ته جو جهڙڻا ڪي ٻار ٺو ڪري سو جي کيس
حاصل نه ڪري سگهيو نه مري ويندو.“

”مرڻ نه پئس. منهنجو هن سان واسطو ئي ڪهڙو آهي.“
شمار غصي ۾ چيو. شمار اوڪر ڪي اندر ڪهڙو ۽ کيس چيو،
”ڇپ هڪ ٺي رهيا آهن. پئس وڌائي ٺي وڃي.
ڪو عام حوالو ڪر.“

مون سمجهو ته شمار پنهنجو غم شراب جي آهي ۽ غلط
ڪرڻ ٿو چاهي. هُو شراب پيئندڙ هو ۽ شراب جي لشي کان
نه واقف هو. هن سمجهو ته شراب سندس جمالي نمائندگي

مون جواب نه ڏاڻو. هن پنهنجي سوال جو جواب ڏيندي چيو، ”ا، نه ائين ئي سگهي ٿو. پوءِ غمگين ٿيڻ جي گهڻي ضرورت آهي. مان هنن کي پيار ڪندو رهندس جهڙين روح منهنجي جسم مان اڏامي وڃي. ڇا مرڻ کان پوءِ به پيار ڪندڙ روح پاڻ ۾ لڳا ملن.“

مون جواب نه ڏاڻو. سمجهي نه سگهيس ته شيام ڪي اهو روح جو خيال ڪيئن آيو. هن پنهنجو پاڻ کي ئي ٻڌي سڃاڻو ته پوءِ روح کي سڃاڻڻ هن لاءِ مها مشڪل هون. هو وري چوڻ لڳو، ”ڪڏهن نه ڪڏهن ضرور جهڙڻا کي هر آغوش ڪندس. جان جي بازي لڳائي به هن کي پنهنجو بڻائيندس ۽ پوءِ کيس دل ڀري پيار ڪندس. سندس ريشمي وار ۽ روشن رخسار چمڪندس ۽ هن گلبدن کي ٻانهن ۾ ڦاٽو ڪري ڇڏيندس.“ شيام جي ويچار ڌارا کي روڪندي مون چيو، ”شيام، محبت وصل جي محتاج نه ٿيندي آهي. ڪيتري به بلند آهي اها محبت جا وصل جي چاهه ٿئي رهي ۽ وڇوڙي ۾ به مرڪندي ٿي رهي.“

ائين چئي مون شيام ڏانهن ٺهاريو. اهي منهنجون ڳالهيون کيس سمجهه ۾ نه آيون ۽ چوڻ لڳو، ”مان ڪو سياسي نه آهيان جو منهنجي محبت وصل جي محتاج نه هجي. مان وصل چاهيان ٿو ۽ ان کانسواءِ زندهه رهي نه سگهندس.“

مون مثالين ٿيڻ ۽ ننڍڙا ڳالهيون ٿي. مون گويا کيس حقيقت کان واقف ڪرڻ تي چاهيو ته سندس پيار نڙسالي پيار هون جهڙي جهڙڻا کي ڪا به ضرورت نه هئي. هن کي نڙس لاءِ نڙس هئي. مون چيو،

”ڇا اڃا ڪشمڪش سندس روح جي ڪشمڪش نه ٿي
 آهي؟ اڃا ڪشمڪش ڪنهن غير جي محبت جي ڪشمڪش
 نه ٿي آهي؟ مون کي پٺاءِ؟ ايترو جي واسطي مون کي پٺاءِ؟“
 مان چپ رهيس. پڇي ڇڏي ڇڏي سگهيس. شيار اهو
 ڄاڻو ٿي ته ڇٽو ڪيس هتي ڇٽو ۽ کيس ٺڪرائي چڪي
 هئي. شيار چيو،

”مون کي خبر آهي، توهان پڻ نه ٻڌايو. پر حقيقت ڪڏهن
 به چپي هئي سگهي. مون کي هن ٺڪرائي آهي. منهنجي دل ۾
 هن اهڙو زهر ڪيو آهي جو پڙي ٿو سگهي. منهنجي چاهه
 سان ڇا ٿو ٿي سگهي. ٿڌن هن کي منهنجي دامن ۾ وجهڻ
 هتي ڇٽو ۽ ان ٿڌن هي ٺڪرائي کي ڪيئن ٺوڻي سگهان.“
 شيار جي اکين مان ٺڪ ٺڪ ٺٺي پيا. هو هڪ ڪار ڪاڌل
 ڇواريءَ وانگر پنهنجي رهيو هو ۽ ٺٺي آواز ۾ چئي رهيو هو،
 ”پڙ ڇٽي منهنجو ڇا ٿي ٿيو. ڇا مان ٺڪار ۽ نااميد ٿي
 رهندس؟ ڇا هن دنيا مان ٺڪار هليو ويندس؟ ڪاش!
 منهنجي هن مان محبت نه هجي ڪاش! مان بهتريءَ نه
 وڃان ها ۽ منهنجي دل جي ويڻا جي ٺار نه ڇڏي ها.....
 ها..... مان اڄ ڪهڙا نه سوڙ ٺڪ ۽ درد ٺڪ لڌا
 ٺڪري رهيا آهي.“

هو درد کان وٺي رهيو هو. هڪ انسان ٺڪ جي وس
 ۾ ٺڪ کي ٺڪ ٺڪري رهيو هو. هڪ انسان جي نظريو اکين
 رستي پنهنجي ٺڪرائيءَ جو راز ظاهر ڪري وڃي هئي ۽ مان
 هڪ ٺڪريل ۽ خالي دماغ سان هن جي دل جي حالت ڄاڻي
 رهيو هوس. اڄ ڪهڙا ڇوڙ ٺڪ، ”ڇا ڇٽو ۽ مان هڪ ٺڪ
 ٺڪ ٺڪري سگهون؟“

پکي ٿاسي بهو، مان ايسن کي ٿڌاڻا ڄاڻندو هوس. جهڙو
حسن ئي هرڪ هاري وينس ۽ ان چاهه جي سزا ۾ بهر
دفعو ٿڌيس.

شيام جو دماغ ڪنهن ٻئي هنڌ وسي رهيو هو. هن
دماغ کي وري ساڳيو جنون سوار ٿي ويو. اهوئي پاڳو
لوڪر کائي ۽ هن نه سمجهو. هو چئي رهيو هو،
”ڪاش! مولوت ساريءَ دليا جي سلطنت هجي ۽ مان
منهنجي محبوبا! مان منهنجي هڪ مسڪراھت ۽ لواش جي
نظر جي موت ۾ هيءَ سڄي دليا جي دولت منهنجي پاسي
قدمن تان صدفن تو ڪريان ۽ تون ان جي موت ۾ صرف
پنهنجو پاڻ نه ڇڏ. اڄ، منهنجي سامهون ٿي ويو ته توکي
اکين ۽ اشارن سان شڪن ۽ شڪايتن جو داستان کولي ٻڌايان.
توڪي پنهنجي حسن ۽ جوانيءَ تي غرور آهي ۽ واسڪي پٺن
جي ليازمديءَ تي ناز آهي. تو مولڪي سمجهڻ جي ڪوشش
نه ڪئي. تون مواسڪان دور پڇي ويٺين. تو نه منهنجي پيار
کي سمجهو ۽ نه منهنجي شڪايتن کي ڄاڻو. تو منهنجي گهرائي
تي نه ماڻهو.“

مون شيام جي دل وٺڻ جي خيال کان ڇڏو،
”پر شيام، جهڙو ڪي منهنجي جذبات جو قدر آهي. هو
وان آهي ۽ سڀاڻي آهي. هو به نه آهي. پر هن وقت
س دل ۽ دماغ ڪنهن اندروني ڪشمڪش ۾ مبتلا آهن.
هن هو ان صدمي کان آزادي حاصل ڪندي نه اچي
ي خدمت ۾ حاضر ٿيندي.“
شيام ٿورو ڇرڪي ويو ۽ آواز ٿڌو ڪندي چيائين،

ڪا ڦاٽه ڏٺا، جيئن ٺهڻجو من چڪيو هجي. جا جيون هن
امتياز ڪئي آهي ان سان تو ڪا همدردي ڏيکاري آهي.
ٺهڻجن ۽ هن جي خيالن ۾ ڪا يڪ وجودي ۽ بڪر لکي
آهي؟

شمار وري چپ ٿي ويو. ٿورو سوچڻ کانپوءِ چوڻ لڳو،
”اٺ، اٺين ڪولهي. مون سمجهو ٿي ته جيڪڏهن هوءَ
مولتان شادي ڪندي ته ڪي ٿيندي.“

”ٺهڻجي سمجهه ٿي ٿوڪي ڪيرابو آهي. شمار! ڇا
تون سمجهين ٿو ته هن کي ٺهڻجي ڏن دولت ۽ مٿين منڊين
جي ضرورت آهي. تون سمجهين ٿو ته هوءَ ٻين عورتن
جهڙي ڍاڻڻي گهاري سگهندي. هوءَ ٺهڻجي پيار ۾ راضي
۽ خوش رهي سگهندي؟“

شمار جواب نه ڏنو. مون وري ڪندي چيو،
”ڏٺا، هوءَ ڪمڻ نه ٿوڪان دامن بچائي وٺي.“
شمار ڪجهه دڪ وڃان چيو، ”اسان جو پاڻ ۾ ڪجهه
نه پوئو ۽ سڪ هئي. آخر ڪهڙي؟ خطا ڪان هوءَ مولتان
الين ڪنارو ڪري وٺي.“

”اها مٿس آهي. پوءِ نه هوءَ.“
شمار جي دل ٿي ڏاڏليون يادگيريون ٿري آيون ۽ هوءَ
مذابت جي درياهه ۾ لڙهڻ لڳو. هن ڪمڻي داستان ڏهراپا
۽ حال جي آڙهي ۾ انهن ٽنهن کي پڙهڻ جي ڪوشش
ڪئي جن کي ماضي ۽ سندس دل ۽ دماغ تان ميساري ڇڏو
هو راس گذرندڙ ٿي وئي. اولاد هئي ۽ ٽنهي راس. شمار
ٻنهي وڏن ڄڻي رڪي چئي رهيو هو،
ڪٿي آهي. - محبت. آزاد رضا ۾ اڏامندڙ

مڙون غصي به چيو، "بس، اهو ئي ڪارڻ آهي ته
 پيار جو؟ ڇو جو هن جو جسم خوبصورت آهي؟ ڇو جو
 جا چمپ سنهڙا ۽ ياقوئي ۽ والگر لال لال آهن؟ هن جو
 چمڙي لٺاڙڪه نفيس ۽ ملايم آهي؟ ڇو جو هن جا
 عاج جهڙا اڇا ۽ گلن والگر لڙم ۽ لڙڪ آهن؟ ڇو جو سندس
 اکيون ڪارن ڪارن پٺو لٽن والگر ڏاڳين لڙيون؟ ڇو جو
 سندس چنچل ليٽن تنهنجي دل به هلاڪي هلاڪي ۽ مٺي
 مٺي ڏڙڪڻ پيدا ڪئي؟ ان کي ئي تون پيار ٿو چوين؟
 اهو پيار نه آهي پر هڪ نفساني جذبات آهي جا اسان کي
 خراب خوار ٿي ڪري. ان کي اهو ڪو ذليل نالو ڏي. ان
 کي پيار جو پوٽو نالو نه ڏي. ڇو جو جنهن جسم تنهنجي دل
 به هڪ نفساني لڙش پيدا ڪئي آهي تنهنجي ماس کي
 جهٽ ڪاٽيندا آهن. اهو جسم سڙي خاڪو ٿي ويندو. ڇو؟
 ڏکي وٺين؟ ان جسم جو ڪجهه نه نه رهندو، صرف خاڪو
 جنهن کي تون پيار ٿو ڪرين. پيار نه جهڙڻا کي پيار هڪين
 ٿا. سائول، چندرا، موهني. مان نه جهڙڻا کي پيار ٿو
 ڪريان. جنهن کي اسين پيار ٿا ڪريون سا نه سندس سر
 تي الڌر آهي - اها آهي آتما، جا امر آهي ۽ جنهنجو پيار
 امر آهي."

شيا م خاموش رهيو. ٿوري وقت کان پوءِ هن چيو:-
 "مان هن کي ائين پيار ٿو ڪريان جيئن هڪ پرش استري
 پيار ٿو ڪري."
 "هڪ پرش پڻ تنهنجي پيار ۽ ڏڪار به سوار ٿي ٿيندا آهن."
 هو، "مولڪي ٻڌاء ته جهڙڻا جي دل ۽ دماغ به اهڙي

۱. وڃان، پر سمجهڻ ۾ هوءَ اهل ٿاري هئي ۽ ڪري ئي ڇا
 ٿي سگهي. مان ۾ سندس ڪمزوريءَ ئي کلي رهيو هوس.
 جيئن ئي سندس ويجهو ويس ۾ هڪ وڏي شڪل ڏٺو.
 ڏسڻ سان ئي ان کي سڃاڻي ورتو. پر ڏکي اچڻ کان پوءِ
 جڏهن سامهه ۾ آيس ته اها صورت اوهل ڏٺو ۽ ٻي بهلائي
 وٺيس ته ڪنهنجي هئي. اها صورت مولڪي جڻي رهي
 هئي، 'جهڙا منهنجي آهي، جيئن جهڙي آهي ۽ مؤمن
 ڪالو ۽ هميشه لاءِ منهنجي آهي. تنهنجو هن سان ڪو واسطو
 ڪونهي. تنهنجو رستو ڪو ٻيو آهي. تون پنهنجي رستي
 تي هل جو تنهنجي لاءِ مقرر ڪيو وڃي آهي ۽ منهنجي صبر
 کي نه آزماءِ.' پوءِ اها شاعلي شڪل منهنجي جهڙي ۾
 چمڪ هئي، جنهنجي اکين ۾ ٿارن جي ٽمڪ هئي، گرم ٿي
 وئي. پوءِ جيئن ئي مون جهڙا جي هٿ کي جهلڻ جي
 ڪوشش ڪئي ته مولڪي ڏور سان ڏڪو آيو ۽ زمين تي
 ڪري پيس. انهن محسوس ڪم ڇڏ ۾ منهنجي جسم ۾ تبليءَ
 جي لهر ڏوڙي وئي هئي. پر خبر، اهو شايد هڪ خواب هو
 "مان ان باري ۾ ڪجهه چوڻ ٿو چاهيان. پر هن وقت
 جڏهن تنهنجي سڌ ٻڌ سار آهي، تون اهو ٻڌائي سگهندين
 ته ٿو جهڙا کي ڇو ٿي پيار ڪيو؟"

"ڇو ٿي پيار ڪيم؟" هن عجب مان چيو، "اڃا نه کيس
 پيار ٿو ڪريان. هن کي پيار نه ڪرڻ ناممڪن آهي."
 "اهو ڪو جواب ڪونهي. مان ته پيار جو سبب ڄاڻان ٿو
 چاهيان."

"مون اهڙي باري صورت ڪڏهن نه ڏٺي آهي."
 شير جي آواز ۾ خواهش هئي، جذبات هئي ۽ ساڳئي

باب ڏهون

دهليءَ ۾ پڙ ٿوي راج روڊ تي شيام کي پنهنجو ٻڌڻو
ٻنگلو لهايت ابي لظير هو جنهنجي چوڌاري سندر باغيچو
پڙ سان ئي اوڏي بادشاهن جا مقبرا هئا جن جي چوڌاري
سر سبر ميدان هئا. دهليءَ ۾ ان وقت وڻندڙ ۽ دل ڪش
هئي ڪم ۽ صاف هوا هئي. هندن جي راجڌاني ۾
والگر ڳڻيل نه هئي. جتي ڪٿي وڏا وڏا ميدان هئا ۽ ڪجهه
مفاصلي تي جمنا لڏي ٿي وهي. اها خوشي هيم نه هوا خوريءَ
لاءِ گهڻائي باغ اوستان ۽ سر سبر ميدان هئا.
شيام کي دل جو روڊ لڳل هو. ويچارن تي کيس وڪوڙو
هو. هن کي اهو ڪو نه جسماني مرض نه هو. هن پٿار ۾ هار
کاڌي هئي ۽ ان ڪري هميشه ذهني ڪشمڪش ۾ مبتلا
رهندو هو. دهليءَ ۾ پوڄڻ جي ٻئي ڏينهن ٻئي ايندڙ ۾ وينا
هٿاسين. سامهون بخاري ۾ باهه اڀري رهي هئي ان ڪري ڪمر و
گرم هو. شيام سگريٽ پي رهيو ۽ خوش خيال ۾ نظر لڳي
آيو. هو چئي رهيو هو،
”مان اوهان جو ٽهدل شڪر گذار آهيان جو اوهان ڪجهه
ت مون سان رهڻ قبوليو آهي. اوهان کي يقين ٿو ٿيڻ ٿو
اڪي خوش رکڻ جي وس آهر هر ڪا ڪوشش ڪندس.“
چڙيو. شيام چيو، ”اوهان کي خبر آهي ته ان ڏينهن
”ٿيو؟“ مون پڇيو.
تو ٿيڪ جهڙا مولڪي چٽايو هو ته مان سندس ويجهو

لي ڪيرائي ڇڏيو ۽ سندس سڪون ۽ سيراڻيون صاف
ٻڌڻ ۾ آيو.

ان هڪ ٻئي کان وڃڻي واپسين. هزارين ٻالهيون بنا
چوڻ جي دل جو دل ۾ رهڻي ويئون. هزارين محال دلين
جي تنهائين ۾ ڪم ٿي ويا. هزارين ٻار اڏورا رهڻي ويا.
مان جهڙا ڪي بنياڻ اڪيلو رهندو رڙندو ڇڏي، وعسيءَ
وٺان ٿي ڪور اچي پهتس. ان قرب جي ڪل ۽ ٻار ۾ ٻاڳل
جهڙا ڪي آسرو ڏيئي آيس ته وري ملاقات ٿيندي. اها
مٿر هڪ ملاقات مٿر ڪيل وقت ٿي.

مان جهڙا ڪي ٿي، من ۽ آتما سان ٿيا ڇڏي آيس، اڪيلو
ٻه جي ٻه ۾ ٻوڙ ۽ سڙڻ لاءِ. اها ٻار جي جوالا جا...ون
سمجهو ته جهڙا ڪي جلائي خاڪ ۾ ڪندي ٻه ٻچائي ٻڪو
ڪندي. اها ٻار جي جوالا جا سدا جلندي رهي ۽ ڪڏهن
نه وسامي. ڇو جو هي هڪ دفعو جهڙا ڪي ٿي ۽ من ۾ لڳل
آگ وسامي ويئي ته مان ڪيس وڃائي وهندس. ان ڪري
ان آگ ڪي سدا جلا لاءِ جهڙا ڪي هوندي روئي نه سگهي ۽
پنهجي انس ٻار جو ٿيل پري آيس. اهو ٻار جو ٿيل جو
اڪت آهي ۽ ڪڏهن به هٿ نه ٿئي.

ايندي .

جهڙا پر ڪجهه سنڌوش آيو . ساعس هن جي لهڻي کي
ڀڳو ڪري رهيو هو ؟ مان خوش هوس . جهڙا ، اصلي جهڙا
پنهجو پاڻ سڃاڻو هو .

مون چيو ، ”جهڙا ، تون دلير آهين . پنهنجو بيار پر وشواس
آهي ان ڪري پنهنجي ارادي جو زور پنهنجي اڻي حصي
کي . پنهنجيءَ جاڙيءَ آليا کي . تون ضرور ملائيندو“
”مولڪي وشواس آهي ، پورڻ وشواس . مان صرف ٻڪ
ڪرڻ لڳي چاهيان ته منهنجي جاڙي آليا ڪٿي آهي ؟ مان
هن کي سڃاڻڻ لڳي چاهيان . مان ڪا غلطي ڪرڻ نٿي چاهيان
جو جو منهنجي غلطي منهنجو افسوس آئيندي .“
مان وڃڻ لاءِ اڳي هلس ؟ چيو .

”تون ليڪ ٿي ڇوڻ . مولڪي موهنيءَ وقت وڃڻو آهي
؟ رات جو مساري به ڪرڻي آهي .“

اسين هڪ ٻئي جي سامهون بيٺا هئاسين . مان اکين ۾ دل
آڻي جهڙا طرف لهاري رهيو هوس هن جون نظرون هيٺ
جهڪل هيون . هوءَ سوچي رهي هئي ته شايد مان ئي هئس
سندس اهو سائي . سندس جاڙو روح . سندس دل ؟ آليا
کيس اعاليٰ گواهي ڏيئي رهيا هئا . مون هن ڏانهن هڪ
ڦهلائيندي چيو ، ”اها رات آهي وڃڻ جي .“

جهڙا منهنجو هڪ ڦهلائيندي چيو ، ”ٻلا وڃڻ وارن کي
ڪير روڪي سگهندو؟“

امڪن جي اهڙي ڪا چر آئي جو مان وهلڻو وهي ويس .
مون سندس هڪ چڪي پنهنجي چهن سان لڳايو ؟ پوءِ پنهن
ئي جهلي رکيو . مان مٿي رهيو هوس ؟ سندس

(۲۱۹)

د ښي جي لالت والگر آهي جا قز قز گري رهي آهي
جهر ٿا منهنجي ٻالهن کي چټڙي پيئي پنهنجو منهن منهنجي
منهن جي ويجهو آڻي چوڻ لڳي ،
”..... ائين نه آهي . مولاڻ لاراض نه ٿيو . ايشور جي
واسطي لاراض نه ٿيو . منهنجو وشواس پڪو آهي پر منهنجي
ارادي ۾ زور ڪونهي . ڪاش ! منهنجي ارادي ۾ زور
هجي ها نه هئڻ پٽڪان چو ها . پنهنجي منزل تي ڪڏهن
جو پهچي وڃان ها . منهنجي رڳ رڳ روئي رهي آهي ، بس
س هڪ ساز جي ٿار والگر وڃي رهي آهي . آتما اچلون
ماري رهي آهي . هڪ پيڙ آهي جا منهنجي سر پر کي پيڙبندي
ٿي رهي.....“

هوءَ چپ ٿي ويئي . سندس اکيون گهمجي ويئون جن
مان به لڙڪ لڙي پيا ۽ ڀرءُ انهن ليٽن مان لير جي لڏي
وهي چٽڪي . لڙڪن جي مالها ٺهي ٿي ۽ ڊهي ٿي ويئي
ڪجهه وقت اهو ڊهڻ ۽ لهڻ جو سلسلو قائم رهيو . مون
ڪجهه نه چوڻ لئي چاهيو . مون چاهيو ٿي ته جهر ٿا جني
منزوري لڙڪن رستي اڪري نه بهتر ٿيندو . مون چاهيو
ته هوءَ روئي ، خوب روئي ، دل پري روئي . جڏهن
س اکين جو پاڻي خشڪ ٿي ويندو ته هوءَ گپير ٿيندي
پير ٿا ۽ سڌو ۽ سولو سوچي سگهندي . منهنجي واپار
پنڌ ٿئي پيئي . جهر ٿا سڌا پري چٽي رهي هئي ،
پر پير کي اوس پائيندس . اهو منهنجو نشو و نما آهي نه
ڪڏهن نه هئندس . جيڪڏهن منهنجو پاڻ ۾ ، پيار ۾ ،
۽ وشواس آهي ته مولڪي پنهنجو پر پير اوس ملندو .
آتما هن کي ڳولهي لهندي ۽ پاڻ ڏانهن ڇڪي

چاهيو ئي نه ائين ٿئي . کس چيو ،

”جهڙا، مولڪي پنهنجو هڪ ڏي ۽ منهنجي اکين ۾ ٺهاريو.“
جهڙا پنهنجو هڪ منهنجي هڪ ئي رکيو . سندس اکيون
آهستي آهستي ٻوڙجي ويئون . ٿوريءَ دير کان پوءِ سون
سندس هڪ ڇڏي ڏنو . هوءِ چرڪي وئي ۽ بالولين والڪر
چوڻ لڳي ، ”ڪيڏانهن ويو؟ ڪيڏانهن ويو؟“
”ڪير؟“

”هو- جنهن کي هينئر مون ڏنو.“

”لو ڪنهن کي ڏنو؟“

جهڙا ياد ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي . ڪجهه وقت سندس
اکيون سي ويئون . سوچي سوچي چوڻ لڳي ،
”ڏنل نه هئا پر اڏامي وئي هئي . معي ليلي ليلي آسمان
۾ . پر تان هڪ ڀاڄو نظر آيو . مان گهرائي ويس . منهنجي
دل ڏڙڪڻ لڳي مان ٿڙهي اٿس . ڀاڄي پنهنجون ٻئي
ٻانهون ٺهلائون جي مولڪي پنهنجي آغوش ۾ آڻڻ لاءِ ٿڙهي
دهسون هيون . مان چئي رهي هئي ، ”پر تير مولڪي سنڀال .
مولڪي سيني ۾ سمائي ڇڏي ، مولڪي چپڙن ۾ چپائي ڇڏي .
دل جي گهرائين ۾ لڪائي ڇڏي ، پير منهنجو هڪ ڀاڄي لائين
ٿئي بهتر . ائين پاسو نه ڄاڻايو ڀاڄو اڳ نه ڏنو هئو . ڪٿي
۽ ڪٿي ، سو مان چئي نٿي سگهان . ايتري ۾ منهنجي اک
کلي پئي.“

مون ڪنڌ لوڏيو ۽ ٿلي غصو ڏيکاريندي چيو ،

”هاڻي نه توکي پڪ ٿي نه اهو ڀاڄو ڏنل آهي ۽ توکي
ٻالڻ لاءِ پيو پئڪي . پر اوهن هن لائين ٿي پئجي سگهين ڇو
نه . نه . ارادو اڃا پڪو نه آهي . پنهنجو وئراس وسائيندڙ

جو زمانو گذري چڪو. تو کافي سور سٺا آهن. وڌ
 سورن سهڻ جي توکي ضرور عباد آهي. تون منزل جو
 بلڪل قريب اچي پهتي آهين. منزل ٺهڻجي سامهون آهين
 توکي صرف وڌ وڌائي آهي ۽ هڪ وڌ جي تو غلط ڪئي
 نه وري منزل تي پهچڻ لاءِ توکي سوين سال پٽڪو پوندو.
 ٺهڻجي دڪن جا ڏينهن گذري چڪا آهن. هيٺ نون پريتم کي پائيندين.
 سڪ پائيندين. اوس پائيندين. هيٺ نون پريتم کي پائيندين.
 ٺهڻجو پريتم ٺهڻجي کوچ ۾ آهي. توکي هٿان وڃڻ نه ڏيندو.
 هن جي صبر ۽ سهڻ شيلتا جو پيالو پريتم کي چڪو آهي.
 جهڙڻا منهنجي اکين ۾ اکيون وجهي پاڙه پري آواز ۾ چيو،
 ”پريتم پريتم پريتم کي پريتم کي چاهيان. پريتم وڃڻ
 ساڻي آتما کي ڏسڻ ٿي چاهيان. منهنجي سهايتا ڪريو.“
 مان سوچ ۾ پئجي ويس. جهڙڻا ۾ اڃا به ڪمزوري رهجي
 وئي هئي. مون سندس آتما کي اڃا آزادي ڏيڻ ٿي چاهي
 ڇو، ”جهڙڻا جهڙڻا ڇو ان ۾ ٺهڻجو وشواس ڪونهي؟“
 ”منهنجو اهو مطلب نه هو.“ هن هڪندي گهرايت وڃان
 مان سندس منهن ۾ هڪ ٺڪل لاهاري رهيو هوس. هن
 ڪجهه لاهي غصي ۾ ڳالهائڻ شروع ڪيو. هن جو من پريتم آيو
 مان لڙڪ لاهڻ ٿي هٿس. مون سندس دل ڏکائي
 چاهي. مون نه صرف سانگ ڇڏيو هو. چاهيم ٿي نه
 دل ۾ هڪ جاءِ نه سندس پريتم ڪير ٿو ٿي سگهي
 جي ويٺي ۽ سندس دل ۾ ڪنهن جي مدد جي
 اتي جنهن آهت کي سندس دل ڪجهه عذر سڃاڻو
 پريتمو هڪ ٻڪو ڪرڻ لاءِ اٿل ۾

”مان پنهجي زندگيءَ کي سمجهڻ تي چاهيان. مان مٽي
 چڙهڻ تي چاهيان، مون کي رسو ٿيڪار ٻڌا؟“
 مون هن ڏانهن نٿا ڏس. سندس چهر تي مان ٻڌڻ کي طاعون
 مٽي ۽ سندس مون کي ڏسڻ کي هڪ عجيب - هڪ اهوڪي
 جهلڪ عئي. مون کيس چيو،

”اهو رسو تمام اٽل ڪو آهي. اٽل ڪل ٿاڻون ڏسڻون
 ٿيون ٻيون. ڪشالا ڪڍڻا ٿا ٻيون. آٽا کي سر ٻر کان الڳ
 ڪرڻو ٿو پوي. پاڻ کي وسارڻو ٿو پوي. اهو ڏک ڏک سان
 پورا ٿو آهي. ٿون اهي ٽڪيلون هي سگهندڻ؟“ ۽ پوءِ
 مون مر کي چيو، ”ٿون نه هڪ ڪومل ڪلي آهيان جنهن
 کي انسان پنهنجي دل ۾ وهاري پوڄڻ ٿو چاهي.“

هن کي ڏٺو ۽ پوءِ ٿورو گهٽ ٿي چيو،

”ڪاش! جهڪي ٿو هان چٽو ٿا سو سچ ٿئي. پر مان سڀ
 سور سختيون سھڻ لاءِ تيار آهيان.“
 ”نه ٿون. مٿس هڻڻ لاءِ تيار آهيان.“
 ”خوشيءَ سان. سرشتيءَ جي آخرين سڀا پار ڪرڻ لاءِ
 نه تيار آهيان.“ هن ٻڌڻي ٿاڻي ۾ چيو.

”مٿس ڪڍڻ ٿو ڪسي ڏيئا کان مٽي چڙهڻو ٻوڏو. ٿون
 چاڙهندون چڙهي چڙهي ٿڪجي ٻوڏين.“ مولوت سورن کان
 سواءِ ٿو ڪي ٻيو ڪجهه نه ملندو. مولوت دل جي ڪمزوري
 نه هلي سگهندي. انهن سڀني لاءِ تيار آهيان؟ انهن نه ٿئي
 ڄر ٿوڙ ٿاڻن نه ٿاڻن ۽ پوءِ ٿو ڪي پڇتائو پوي.“

”سور ٿوڙ ٿوڙ ٿوڙ ٿوڙ ٿوڙ.“ جهڙڻا عثمدي سان چيو،
 ”سورن سکيا آهي. مان سڀ ڪجهه سھڻ لاءِ تيار آهيان.“
 ”ڪلي ڏٺو؟ چيو، ”جهڙڻا! پنهنجي سورن سھڻ

”پر منهنجي دل ۾ هن لاءِ نفرت جو پيدا ٿي . مون کي
 هن لاءِ زور ۽ پيار نه آهي ۽ نه ئي سگهي ٿو . مان سمجهان
 ٿي ته ڪنهن کي به نفرت جي نگاه سان ڏسڻ پاپ آهي .
 مون زور سان ڪريو . خود ئي سوال ڪيائين ۽ خود ئي
 جواب ڏنائين . چيو ،

”جهڙا ٿو کي اڳ ئي خبر آهي ته پيار ان آئمان جو ميل
 آهي . نه آئمانون جي هڪ ٻئي کي پيئون ڳولهن ۽ ڳولهي
 لهڻ کان پوءِ به هڪ ٻئي ۾ لٿيون ملن . ڪن غلطي ڪري
 هڪ ٻئي کان وڇڙيون ٿيون رهن . پيار سرير سان ڪونه ٿيندو
 آهي . سرير جو پيار نه هڪ واسنا آهي . ان آئمان جي مٿر
 ملن کي ئي پيار ٿو سڏجي . پيار ۾ هڪ پياس آهي جا ڪڏهن
 ٽر پست ٿئي ٿئي . هزارين سمنڊ به ان پيار جي آڇ لاءِ اجهائي
 سگهن . وڏيون اوڏون به ان پيار کي لٿيون اڙڙي سگهن .
 جڏهن به آئمانون پاڻ ۾ ملي ٿيون وڃن تڏهن سرير نه پاڻ ۾
 ٽاڃي پيئي وانگر اٿهي ٿا وڃن . ان آئمان جي ڳنڍڇڻ کان
 سواءِ صرف سريرن جو ملڻ هڪ جهنگليٿو آهي ، وحشيٿو
 آهي ، جئون آهي . شايد جو پيار هڪ طرفو آهي ، لفسائي
 آهي جو در حقيقت پيار نه پر پاڳلٿو آهي ۽ پاڳلٿو ئي ان پيار
 جو انت آهي ٿو چڏي .

جهڙا سوچ ۾ پئجي ويٺي . مان سندس منهن ۾ ئي
 ٺهاري پندور رهيس . هن جا لپٽ بيدار هئا پر نظارو ڪٿي پئي
 هنڌ پسي رهيا هئا . سندس نگاهن ۾ انتظار ٿئي ، الذڪار
 هو پر ساڳئي وقت اميد جو زور به ٿاري وانگر ٽڪي
 ڙهيو هو . سندس نگاهن ۾ عوج جي جهلڪ هئي ، ساڳئي
 وقت ڪنهنجي کوج به هئي . هن اوچتو چيو ،

منهن ڇهڻا کي سمجهائڻ جي ڪوشش ڪئي ۽ چيو،
 ”باب ڇا آهي ۽ ڪٿي ٿو ملي، اڃا پرولي سٺا ڏکي آهي.“
 هڪ ٻوڪڻ جي چوڻ موجب خواهش به باب آهي. ڇو جو
 خواهش جيون کي آندڻ ڪري. پر قدرتي قاعدي موجب
 جڏهن به ڇاڙا روح پاڻ ۾ ملن ٿا تڏهن منجهن ٻه ٻين ٻار ٿو
 پيدا ٿئي. ٻوڊ خواهش ٿي پيدا ٿئي جنهن مان انسان ڏائيف جي
 آلهي ٿي ٿئي. واسا پر ڪرڻي جي وچ ۾ آهي. واسا مان
 ئي سرشتي ۽ هر وڪاس ٿو ٿئي. جڏهن قدرتي قاعدي موجب خواهش
 ٿي ڇاڪي ته ٻوڊ ان ۾ باب هڪٻئي ٿو. باب ڇا ايشمار ٻهلو
 آهن. ڇو ڪجهه ٿيندي نظر ۾ باب آهي سو منهنجي نظر ۾
 باب نه به هجي ۽ جو منهنجي نظر ۾ باب آهي سو ٿوڻ باب
 نه به سمجهين. حقيقت ۾ باب ڇو ڪو خاص مطلب نه آهي،
 مارڻ يا ڪٽيندي جان وٺڻ کي ڏيا باب ٿي سمجهي.
 قدرتي قانون موجب جن جو بدلو جن آهي. مارڻ مارڻ
 ٿي آهي. اهو نه باب آهي ۽ نه ٻيو ڪجهه. ٿوڪي هر نه آهي
 نه هي سرشتي ڪيترن جي دم سان ڳڻيل آهي؟ بيان ۾
 رڻو پاڻ آهي، انسان جي ايتري ۾ ڪو ٻيو آهي، ٻڪڻ
 جي اکڙن ۾ ڦٽل ٿو ٿئي، ننڍڙن ننڍڙن جنهن جي - وراهن
 ۾ رڻو پاڻ آهي. زمين ٿي، آسمان ۾، سمنڊ ۾، جتي ڪٿي
 رڻو پاڻ آهي ۽ اهو سڀ زندهه رهڻ لاءِ، والد وولد لاءِ،
 اداسي ڇڪاڻ لاءِ ڪيو ٿو وڃي. ڇا ٿوڻ سمجهين ٿي ته
 اهو سڀ باب آهي؟ اهو سمجهڻ انسان جي منور ٿي ٿي
 منحصر ٿو رکي.“

”ا ٿرمان جي بحال موجب شمار ڪوڊ باب نه ڪيو آهي؟“

”نه. هن هڪ غلطي ضرور ڪئي آهي، باب نه.“

”ٻئي گهٽي پوري ڪيو؟“

”هن شهر مان هينئر دل پُر جي وٺي آهي.“

”ڪن مان؟“

”ڪن مان نه؟“

مون کي ڏاڍو ڇيو، ”جهن شيءِ جي مولڪي زلدي
تلاش هئي سا آخر ڳولهي لڏي اٿم.“

”صرف ڳولهي لڏي اٿو پر اڃا حاصل ڪو نه ٿي اٿو
جهڙا مدافعي نوع ۾ ڇيو.“

”هر ڪا شيءِ مقرر ڪيل وقت تي خود بخود حاصل ٿي
آئي وڃي.“

”نه ڇا، اهو وقت اڃا نه آيو آهي؟“

”اڃا نه.“

”دهليءَ کان هوني ٻئي ٻئي ايندا؟“

”اهڙو ويچار نه ڪو، آهي.“

”نه پوءِ توهان کي اها شيءِ ڪيئن حاصل ٿيندي؟“

”الهيءَ مقرر ڪيل وقت تي مولوت پائهي ٻهٽي ويندي.“

پوءِ جهڙا ڪجهه سوچي ڇيو، ”توهان جي خيال ۾ شيار
وڌي سگهي ٿي نه سگهندو؟“

”مان لٿو سمجهان.“

”هو پاڻي آهي کيس پاپ جي سزا ملڻ کپي.“ جهڙا
ڪجهه سمجهنديءَ سان ڇيو.

”هن کي ڪيل غلطي جو نتيجو پوئو ٻوندو. پاپ ڪا ئي
آهي.“ مون ڏانهس ٺهاري پئي ڇيو.

”اهو پاپ نه آهي نه ڇا آهي. پاپ اهو نه آهي.“

محسوس ڪيو ته ان ڏس ۾ مولڪي سندس سهايتا ڪرڻ
 ڪهي . سندس آتما پستور ۾ رهي ڪافي پٽڪي هئي . هينئر
 کيس ساحل جو سڪون حاصل ٿيڻ ڪهي . مون ڏيري ڏيري
 سندس آتما کي ڄاڻرم ڪرڻ ٿي چاهيم جو جو مون سمجهو
 ٿي ته هوءَ آتما جي اوچتي سرتي ۽ - وجهه ۽ جذبات جي
 اوچتي حملي جو مثالو نه ڪري سگهندي ۽ نا اُميد ٿي ڪو
 اهڙو قدم نه کڻي وهي جنهن لاءِ مولڪي پڇتائڻو پوي . مون
 ڪافي پڇتايو هو ۽ هاڻي مان جهڙا ڪي وڃائي وھڻ لاءِ تيار
 نه هوس . نيساو ڪم نه ٿيڻ هن جي آتما کي اساهت
 ڪندو رهندس جهڙن هوءَ پنهنجي ئي آلمڪ ٻل جي آڌار
 تي آهستي آهستي منزل تي پهچڻ جي ڪوشش ڪري .
 پتي ڏينهن صبح جو پنهنجن مڃولن کان فارغ ٿي مان
 جهڙا وٽ ويس .

جهڙا ٻاهر باغ واري دروازي وٽ پئي هئي . مان اُتي
 ٿي لهي ويس . درانيور گاڏي وڃي گريج ۾ اُهاري ۽ جهڙا
 ۽ مان بنگلي طرف وڌياسين . جهڙا مٽڪي چيو ،
 ”مولڪي بڪ هئي ته توهان ايندا ۽ دل کي اهڙو دلاو
 ڏئي مان اوهان جو اوسڙو ڪري رهي هئس .“
 ”پر مون نه اچڻ جو اوچتو خيال ڪيو .“

”منهنجي دل جي ڏڙڪڻ ٻڌائي رهي هئي ته توهان
 اچي رهيا آهيو . ان ڪري توهان جو سواڪم ڪرڻ لاءِ ٻاهر
 اچي پيس .“ جهڙا مرڪندي چيو . اسين اندر اچي ويٺاسين .
 جهڙا منهنجي پاسي ۾ اچي ويٺي ۽ چيائين ،
 ”ڪڏهن رڃي رهيا آهيو دهلي ؟“
 ”اڄ .“

تو اڃا ضد نه ڇڏيو آهي.

جهرڻا جون اکيون هيٺ هيون. مان خاموش هوس ۽ واٽڙن وانگر اسان ڏانهن لهاري رهيو هو. مون سوچو جهرڻا کي پاڻ کي وري سمجهڻ جو وجهه ملڻ گهرجي. ڇو

”مان شيام سان ڪجهه وقت رهندس. وڌيڪ رهڻ ضرورست ئي ڪانه ٿي ٿو. مون کي نتيجي جي خبر آهي.

جهرڻا نه ڇڏي ويئي. سندس واس ۽ اکيون ڦاٽي ويسا. ساڻس رهڻ لاءِ تيار هوس ۽ هو خوشيءَ مان ڪريءَ ٿان ٿيو ڏيئي چوڻ لڳو.

”مان تو شيام کي ٽيليفون ڪريان. سفر جو بندوبست هو پاڻهي ڪندو. ساهتي رات واريءَ گاڏيءَ ۾ وڃي رهيو آهي. ائين چئي ساڻس شيام کي ٽيليفون ڪرڻ ۾ مشغول ٿي ويو.

جهرڻا وڃڻ لاءِ اُٿي بيٺي ۽ مشڪڏي ڇيائين. ”ڇا ڪان ٿي اُميد نه وڃڻ کان اڳ ضرور ڳڻجندا.

”اُميد ئي نه ٿي ٿو ٿاڻي آهي، جهرڻا ۽

هن پنهنجو ڪومل ڪومل هٿ منهنجي طرف وڌايو ۽ من پنهنجي هٿ ۾ جهلي اکين سان لڳايو. جهرڻا هلي ويئي. جهرڻا ۾ ڪافي سمجهه اچي ويئي هئي. هن جيون جي سڀني ڪهڙي قدر ڄاڻو ٿي. اڄ مون کي محسوس ٿيو ته جي آتما سڃاڻ هئي. جيڪڏهن هو ڪوشش ڪري ٿي آتما ۽ سر ٻر کي قاعدي ۾ ملائيندي ته کيس سڀ زماني جون ڳالهون ياد اچي وينديون. مون ائين ۽

ڏسي توهان جي آتما جو اهڙو ڪري منهنجي آتما ٿڙي
آئي . ”

مون جهڙا جي ٻئي ۾ ٿي هڪ ڦيرو . منهنجي دل —
ڪجهه ٿڙي آئي . مون کيس چيو ،

”تون ڪائي سمجهڻ ٿي وئي آهين جهڙا ! اسوس
اهو آهي توهان اڃا سمجهه ڪجهه وقت اڳر — آئي . ڪجهه
صديون اڳ اٿن سوچين ها . خير ، مان اهو هائي مڃان
تو نه سمجهو موليٰ اڌڪار آهي . هو تون ڇا ٿي چاهين ؟“
جهڙا ڪڏ لاءِ ڏيڻ چيو ، ”توهان ڪجهه وقت شيرام
سان رهو . شايد هن جي ڏاڍي ٿي پوي .“
”شايد ؟ توکي پڪ ڪانهي ؟“ مون پڇيو .

”نه ؟“

”ڇو ؟“

”منهنجي آتما منهنجو اندر ڪرڻ ان جي ساڳ ٿو پري .“
”پوءِ موليٰ زور ڇڙي هلائين ؟“
”ان ۾ ٻيو نه ڪو مطلب آهي .“
”ڪهڙو ؟“

جهڙا ڪجهه سوچ ۾ پئجي وئي . مان سندس سهڻي
صورت جو مڙو ماڻي رهيو هوس ؟ ساڙل هٿن جون آڱريون
ڪرسيءَ جي ٻانهن تي ٽهري ڪجهه سوچي رهيو هو . پوري
وقت کان پوءِ جهڙا چيو ،

”الهيءَ وچ ۾ مان پاڻ کي سمجهڻ ٿي چاهيان . مان محسوس
ڪرڻ ٿي چاهيان ته آخر سچ ڇا آهي .“
”جنهن سچ جي توکي اڳر ٿي خبر آهي . ڏسجي ٿو نه

پر هڪ قدر ئي خواهش پيدا ڪئي جا سندس دل ۾ مدد
 کان ڏاڍيل هئي. جهڙڻا گهٻرائڻ لڳي. سندس دل جي دڪ
 دڪ وڌي ويئي. سندس سيني ۾ صدين کان ستل ڇا ڪر
 موڙي آئي. سندس اکيون لڙڪن سان گهمجي ويئون. لڙڪ
 جن کي هن لڪائڻ جي ڪوشش پئي ڪئي. مون سندس
 پٺي ٺهري ۽ کيس آڻڻ ڏيندي چهر،
 ”ڇٽ، جهڙڻا! ڪجهه نه چٽ.“

”مان نه اٿن تي ئي محسوس ڪريان.“

”ڇا ئي محسوس ڪرين؟“

”توهان جي ۽ منهنجي آما جو ڪو سبب اوس آهي.“
 ”سو ڪيئن؟“

”نه هجي ها، نه توهان کي منهنجي لاءِ همدردي نه ٿي
 ها، منهنجي جيون جي آئيءَ جو خيال نه هجي ها.“
 ”بس؟“

”۽.....؟“

”۽ ڇا؟“

”۽ منهنجي آما توهان جي آما ڏانهن هٿن ڇڪجي نه
 وڃي ها. ۽....“
 ”۽؟“

”۽ جڏهن مان دڪي هئس، ۽ سڌ ڪاه هٿر نه موڪلي
 ڇا ٿي ويو هو تڏهن توهان پنهجي آما جي ڀل سان منهنجي
 آما کي ڏٺو. مون کي ان جو اهو ٿيو. مون کي شالتي
 ملي ۽ مون سمجهيو.....“

”تو ڇا سمجهيو؟“

”نه توهان جي آما وڌيڪ ڀل واري آهي. توهان کي

مون کيس معاف ڪري ڇڏيو آهي ۽ سندس لاءِ عائلي عهدو رکي
جو احساس ٿي رهيو آهي.

”دل ۾ ڪجهه به معاف ٿو ڪيو وڃي. تنهنجي ڀاءُ-ڀيڻ
سان هن کي معافي ٿي ملي سگهي، جهڙڻا! اهو عهدو رکي قانون
آهي. سڀ ڪنهن اڀرائڻ جو ڏانهن ڀڙو ٿي پوي ٿو. پر اها
هوشيءَ جي ڳالهه آهي ته تنهنجي دل ۾ عائلي شيا به ڪجهه
عهدو رکي پيدا ٿي آهي.“

جهڙڻا تنهنجيءَ ڳالهه کان اڳي اچي تنهنجي پاسي ۾ ويٺي
۽ چوڻ لڳي،

”مان سمجهان ٿي ته رواجي طرح يا دلوي قانون موجب
تنهنجو ٺوھان ٿي ڪوڊ هجي ته آهي. مان ٺوھان کي ڪجهه
چوڻ ٿي چاهيان پر هڪ متر جي حيثيت ۾.....“

مون هن کي وڇوڙ ڏيکاري چيو، ”مان اهو سوچڻ لاءِ
ٺار آهيان ته دلوي قانون موجب تنهنجو مولعي ڪوڊ هجي
ڪوٺي ۾ دلوي قانون ۽ ديوڪ ٺهڻ اٽل ٿي؟“
”آهي“

”اهو ڪهڙو؟“

”ٺوھان جي چوڻ موجب.“

”مون ته سمجهڻ؟“

جهڙڻا مرڪبي ڏٺو ۽ پوءِ چيو ”ٺوھان ٿي ته چيو هو ته
اسان ٻنهي جون آلتون هڪ ٿي ڏاڍي ۾ آهن ۽ انهيءَ
ڪري هڪ ٻئي جي سڃاڻپ ڪري سگهون ٿا.“

”اهو ته مون چيو هو. پر تنهنجي اڏي ڇا ٿي چوي؟“
مون وري هن جي آلتا کي هڪ ٽار وانگر جهڙيو. هن جي
دل ۽ آلتا ۾ هڪ ٻه ڏوڙي ويٺي ۽ انهيءَ ٻه سندس اندر

سمجھي ۽ سگهن ٿا .

”اسان طوفان ۽ منجهس اڪل ڏورن جي ڌاري ۾ ڳالهائي رهيا هئاسين .“ مون چيو .

”۽ اهو طوفان جو انسان جي دل ۽ آتما ۾ پيدا ٿو ٿئي .“ جهڙڻا گفتگو جاري رکندي چيو .

سائول منهنجي طرف نظر ڦيرائيندي چيو ،

”اڙي، سمجھي وڃ ! هن غريب جي زندگيءَ جو رخ ۾ ڦير .“

”هن ۾ ايتري طاقت ڪٿي آهي جو منهنجي زندگيءَ جو رخ ڦيري سگهي .“ جهڙڻا چيو ، ”منهنجي زندگيءَ تي منهنجو ئي اڌ ڪار آهي . ان تي فقط منهنجو ئي اختيار آهي ۽ نه هن جو .“

مون سنجيدگيءَ سان چيو ، ”ائين آهي . جيڪڏهن ائين نه هجي ها ته تون جيڪي ڪجهه اڄ آهين سا نه هجين ها . موجوده ۽ گذريل زندگين جي تجربن توکي سٺون سڌو ۽ سڻاڻو ڪري ڇڏيو آهي . مان چئي نٿو سگهان ته هن زندگيءَ ۾ تون اهو اڻهون ضد آهي يا نه ، پر ايترو ضرور چوڻ لڌس ته تون ڪافي سمجھ اچي ويئي آهي .“

”پلا اهو ڪئن ؟“

”ڪالهوڪي آزمودي مان مون ائين سمجهو .“

جهڙڻا خاموش ٿي ويئي . سندس چهر تي سنجيدگيءَ جا آثار نمودار هئا . ڪجهه سوچڻ بعد چيائين ، ”توهان چيو ته مولڪي شپام لاءِ ڏيا ۽ همدردِي هئڻ ڪهي . ان ڳالهه تي مون سوچيو آهي . هن مولڪان ڪالهه ٽيليفون تي معافي ۽ ورتي آهي . سندس صحت ڪجهه خراب ٿي رهي آهي .“

جهڙا مشڪندي جواب ڏنو، ”جيون جيون ئي آهي۔
 هڪ مستي آهي. جنهن زال کي به بوج مستي، خوشي ۽ رنجيدگي
 نه آهي سا زال کي ڪهڙي؟“

”جيون هي مستي اڃا مولڪي ڏسڻي آهي.“ وٺ سندس
 آڏا ۾ هڪ هڪ ڇٽنگ لڳائيندي چيو. جهڙا ڏکي ويئي.
 سندس الڪ الڪ لڙڻي آيو. هن جون موڪريون اکيون
 وڌيڪ موڪريون ٿي ويئون پر هڪ ٻل لاءِ. هن وري
 موڪندي چيو،

”طوفان اچڻ کان پهرين خاموشي هوندي آهي.“

”پر طوفان پنهنجي جذبات جو زور ڏيکارڻ لاءِ نه صرف
 پاڻ کي ٿو ڌاري ٽاڙي پر پن جي نه پر پاڻي ٿو آڻي.“
 جهڙا هٿ اوڏيندي چيو، ”نه، سڀني جي نه. صرف
 انهن جي پر پاڻي ٿو آڻي جي طوفان ۾ لڪل بجليءَ جو مثالو
 ٺاهڻ ڪري سگهن.“

”پر لڪل بجليءَ جو ڪم ٿو مثالو ڪري سگهي، جهڙا اڄ
 ”جو طوفان ٻڙيا ڪري سگهي ٿو سو سندس لڪل بجليءَ
 جو به مثالو ڪري ٿو سگهي.“

”لوڪي ايترو وشواس آهي؟“

”ايترو وشواس ڪهڙي وشواس جي معيار تي سگهي ٿي.“
 مون وري کلي ڏنو. جهڙا به ٿهڪ ڏيئي کلي ويئي.
 سائول انگلن وانگر اسان جو منهن ٽڪنڊو رهيو ۽ چوڻ لڳو،
 ”مولڪي نه ڪجهه سمجهه پر ئي نه آيو. انهي ڪهڙين
 پرولن ۾ به ڳالهائون.“

جهڙا مولڏانهن اشارو ڪندي سائول کي چيو،
 ”دادا، جهڪي پرولن ۾ ٿا ڳالهائين سي بهن جون پرولون

چڙهندو هو ته ڪنهن به قيمت تي پورو ڪري ڇڏيند
هو ڪنهن تي به پنهنجو زور هلائي ٿي سگهندو. سندس
صرف مولتي ٿي ٿئي هلي سگهندو ۽ هڙانهي ڪمزور
ڪان واقف هو. اڄ جڏهن هن پنهنجي اها ڪمزوري محسوس
ڪئي ته تهاڻين وڌيڪ ڏکي ٿيو. مولڪي هن تي ٿياس اڇو
ويو. آخر ته منهنجو ڀار هو. سندس ڏک سهي نه سگهيس
کيس ڪلندي چيو، ”اهو منجهن وارو منهن ڇو بڻائي ويو
آهين جهڙو ڪڏهن هتي ويٺو اٿي ته ڪل ۽ خوش ٿي ۽ نه
وڃي بستري داخل ٿي ۽.“

ساول منهنجي عزائي روح سمجهي کلي ويٺو ۽ چيائين،
”مان سمجهان ٿو ته هي به پٿر يون ٿي موقعو آهي جو تو منهنجي
ڳالهه موڙائي آهي ۽ ان جي احساس تي مولڪي ڏک ٿيو.“

”مولڪي منهنجي سپاه جي نه سڏ آهي. تنهنجو اهو ڏک
گهڻو وقت جٽاء نه ڪندو. ٿوري وقت کان پوءِ ساڳيو ساول
ٿي پوندو.“ مون کيس خوش ڪرڻ لاء وري چيو، ”ڇا
يار ڏک نه ڪر. مان منهنجي ڳالهه تي غور ڪندس.“

ساول جو چهرو وڻي ٿڙي پيو. هو خوش ٿي وڃي بستري
داخل ٿيو.

ٻئي ڏينهن صبح جو جڏهن مان گهمي ٿوري مولتي آيس
جهڙا ساول سان گڏ ٻيٽڪ ۾ ويٺي هئي. سندس اکيون
ن چمڪي رهيون هيون جيئن گلاب جي گل تي ماک جا
سورج جي پهرين ڪرڻي پوک سان جهڪندا آهن. مون
جهڙو پڻي چيو،
”اڄ ڪومل کلي بيهڻ ڇڏي آهي جيئن بهار جي مست
پشپ ڇڏي هوندو آهي.“

ساول چو، ”ائين نه ڇو. مان توکي چڱي طرح سڃاڻا. مولڪي سڌ آهي نه تنهنجي دل ۾ انسان لاءِ اڀار ڏيڻ آهي. پوءِ هو ڪيترو به ڪرڻ چو نه ڇڏي. هڪ ڪرڻ انسان کي مٿي کڻڻ تنهنجو فرض آهي.“

مون چيو، ”جيڪو انسان ڄاڻي پنهنجي ڀاڱي کي ڪهڙائي ٿو تنهن کي اٿارڻ تنهنجو فرض نه آهي.“

”پر هو پنهنجي ڪٿي تي پشيمان آهي. هو سچي دل سان پڇڻاڻ ڪري رهيو آهي.“

”ڪا به غلطي: سڙا کان خالي نهي وڃي هنن کي ڪمڻ غلطيءَ جو نتيجو ڀوڳڻو ئي ٿيندو.“

ساول هڪ شڪست کائڻ انسان وانگر چيو، ”ڀاءُ، مرضيءَ جو مالڪ آهين. مان ٿوري ڪڙو زور هلائي سگهندس. باقي رهيو تنهنجو مسوريءَ وڃڻ جو سوال سو جڏهن کان هتي آيو آهين اسان ويهي ٻاهر حال ٿي ڪهڙا اوڙيا آهن. مان شاديءَ جي ڪم ۾ ئي رڌل رهيس ۽ توهان دل کولي ڳالهائي نه ڏئي سگهيو آهيا. ڪجهه ڏينهن توکي وڃڻ نه ڏيندس. اهڙيءَ صحت جو مولڪي حق آهي.“

”اها تنهنجي زبردستي چڻي.“

”جيڪي نه سمجهين، پر تون شمار جي ٻاري ۾ وري ٿورو سوچ. هو بيحد ڏکي آهي. مولڪي پئسن آهي نه تنهنجو سنگ هن جي زندگي لاءِ ڇڏيندو. سڀاڻي مولڪي جواب ڏي.“

”جواب نه مان توکي هٿي ٿي ٿو ڇڏيان. مان هن سان ڪم وٺڻ لاءِ تيار نه آهيان.“ مون چيو.

ساول ڏرا رنج ٿيو. پر مان ڪري ئي ڄاڻي سگهيس. ساهه مان واٽڻ عوس. سڀاڻي ڪنهن به حد تي

”اهو ڪڏهن کان ۽ ڪيئن ٿيڻ لڳو؟“
”جڏهن کان توکي ڏٺو اٿم.“
مون کي ڏٺو. سائول ٿورو شرمائجي ويو. مون ڇڏي

”نه جيڪي مان توکي اڳ ڇو ڏٺو هوس سو پاڳاڻو
يار ڪنهن حقيقت جي بنياد تي ٻڌل هو.“
سائول ڇپ رهيو. مون مرڪندي وري چيو،
”سائول ڪهڙو به آهين، تنهنجا واپار ۽ واپار ڪهڙا
هجن يار منهنجو يار آهين، منهنجي هميشه اوسان محبت رهي
آهي ۽ رهندي.“

سائول مرڪي ڏٺو ۽ چيو، ”اهي نه تنهنجون مهر باليون
آهين جن تان مان تيار آهيان.“ پر هڪ ڳالهه ٻڌ جنهن لاءِ مان
هٿ آيو آهيان، شيا ڪليف پر آهي. ڪس مدد ڪرڻ اسان
جو فرض آهي. شايد سڀاڻي شام جو دهليءَ هليو وڃي. هن
خاص عرض ٿو اڳيان پيش ڪرڻ لاءِ چيو آهي. هن اهو نه
افسوس ظاهر ڪيو آهي نه جهڙا ڏانهن سندس راتوڪي روش
ڏيکارڻ جو ڪي هٿي ۽ هو ڏکي ۽ پشيمان ٿي رهيو آهي.
سندس صحت اڳڙي ڇڪي آهي ۽ اهوئي وشواس اٿس ته
شايد تنهنجي سنگ پر رهي سندس زندگي سڌري پوي.
مهر ڏانهن توکي اعتراض نه هجي ته مهر ڏانهن ڪري ڪجهه
بيهن ساڻس رهن.“

”تو لکي اعتراض آهي، اهو منهنجي لاءِ ممڪن نه آهي،
نڪات سواءِ مان سندس ڪهڙي ٿو مدد ڪري سگهان. ڪو به
اڳي اسان جي مدد نٿو ڪري سگهي. اسان کي پنهنجي
پاڻ ڪرڻا ڪپي. تنهن کان سواءِ مان هاڻي واپس مسوريءَ
ٿو چاهيان. مون پنهنجو واعدو پورو ڪيو.“

باب نائون

شاديء جي ڏينهن تي سسائڻو ٿي محسوس ٿيو.
ڪار ڇهل ٻهل ڪانه رهي. ڪالهه جي شور کان پوءِ ڄڻ مون
سڪ جو ساهه کنيو. گوڙ شور ٿي غريل جو ڪوٺ هوس. دل
واپس گهر وڃڻ لاءِ کڄي پئي. جيتوڻيڪ سائول منهنجي خاطر
سمورو سڪ جو سامان ميسر ڪيو هو ته به جيڪا خوشي مولڪي
پنهنجي گهر جي ماحول ۾ ٿي ملي سا عتي ڪئي هئي. ان
رام سائول منهنجي ڪمري ۾ آيو ۽ چيائين،

”شام کي بخار آهي. اڄ مان وٽائس ٿي آڻڻ آهيان. ڊاڪٽر
دوا ڏيئي وٺڻ آهي.“

سائول آرام ڪريءَ ٿي ويهي رهيو ۽ پائپ ڊڪائي چڪو
ٿيو. مون کيس چيو،

”سندس بخار ڊاڪٽر جي دوا مان ٿورو ٿي لهڻو آهي.
اهو درد وڃڻ طيب نه سمجهي سگهندا. سندن ٽڪيون ڪونه
فريق نه ڪنديون. اهو بخار سندس دل ۽ دماغ جي خلش جو
نتيجو آهي. هيٺ ڏنل دوا سول سول ٻڌ ڪري ته بخار پٺڻ
جو پاڻهي هٿي ويندس.“

”اهو ته تون پنهنجي منو وڌيان سان کيس ليڪ ڪري
سگهين ٿو.“ سائول چيو.

”تو کي پڪ آهي ته هو منو وڌيان جي ذريعي ليڪ ٿي
ويندو.“ مون چيو.

”مان سمجهان ٿو ته ائين ٿي سگهي ٿو.“

”نه تنهنجو منو وڌيان ۾ وشواس آهي؟“

”ڇو ڪيئن؟“

(۲۰۱)

ائين چئي سائول وڃڻ لاءِ آيو. مون کيس ٿوري دير لاءِ
لڙسائيندي چيو، ”منهنجي خيال موجب شيام جي نندريستي
ڪجهه وقت لاءِ ٺيڪ ٿي نه سگهندي. ان ڪري کيس ڇڏ
ڏي ٿوري وقت لاءِ دهليءَ پنهنجي گهر هليو وڃي.“

”گهر هليو وڃي؟“ سائول عجب مان پڇيو، ”سندس گهر
برابر دهليءَ ۾ آهي پر سواءِ هڪ ٻڌي لوڪر جي ٻيو سندس
گهر ۾ آهيئي ڪير.“

”اها سندس ٻڌ بختي آهي پر اسان ڪهڙي ٿا مدد
ڪري سگهوس. پنهنجي ڪٿي جو نه ويجهه نه طبيب.“
”ڏٺو ويندو.“ ائين چئي سائول ويندو رهيو.
مان ٻئي وڏي سائي سمهي پيس.

رهي. هڪ ڏينهن هوءَ اسان جي گهر لنگهي آئي ۽ پڇيڻي
 وٺڻ کان وائڻ ڪمائين. آخر ته پڇيڻي هئي. اسان ڪڏهن
 ڪڏهن اهڙيون خطانون ڪري ٿو وڃي. اسان کي هن جي
 حال تي رحم آهي ويو. اسان راز کي چٻائي رکيو. جهڙڻا جي
 جهڙڻا کان به مهيا پوءِ ماڻس پاڻ کي ڦاٽو ڏيئي ماري ڇڏيو.
 ڪن سببن ڪري مون جهڙڻا کي پڇيڻي گهر ۾ رهائڻ لڳي
 چاغيو. جهڙڻا جي ماءُ جي آڻ هتيا ڪرڻ ڪري مولڪي ڀڄي
 ڀڄي پڇي. ڪافي پيسو هاري مون ڀڄي وڃي. منهن بند
 ڪيو. ولسادار ارڪراڻي هٿ ڪري جهڙڻا کي هڪ جدا
 جڳهه ۾ رهائيو. سندس سمورو خرچ مان ئي ڀريندو رهيس.
 جهڙڻا ڏاڍي سهڻي ۽ سلجڻي هئي. ٻڙهن ۾ لپڻ هئي. ننڍي
 کان ئي کيس ڳاڙهو شوق هو. مون کيس کائڻ وڌا ڀرائڻ
 جو ڀڙهند ڪري ڏنو. هن هتي ئي. اي پاس ڪئي. فلمن ۾
 ڳاڙهه سان کيس چڱو بهو. پراڻو ٿيو آهي، ايترو جو پڇيڻي
 سڄي جيون بنا ڪيون ڪم ڪرڻ جي گذاري نڪهي ٿي.
 سندس گهر جون ٽوٽ آهن. سادو گذار بندي آهي ۽ هميشه
 ڏاڍو رهندي آهي. اسان سمجهو ته شام امير آهي، سهڻو ۽
 سپاهه جو به سو. هن ڪنهن به لڙائي اسان کي اشارو نه ڏنو ته
 سندس جهڙڻا سان ڀيار آهي. پڇي جي وچ ۾ مٿي جو به ٿالو
 آهي. مون ائين ايترو سمجهو ته شام جهڙڻا کي پڇيڻو خيال
 ڏيکاري. مون ائين ئي سمجهو ته هو ايتري قدر ڪري
 چڪو آهي. خبر، هاڻي ته مان به چڱيءَ طرح سمجهان ٿو ته
 جهڙڻا ۽ شام جي جوڙي بهه. ئي جوڙ ٿيندي. مولڪي ٻڪ
 آهي سڀاڻي شام مولاڻ ڪڏهن جي ڪوشش ڪندو ۽ مان
 ان لاري ۾ ساڻس ڳالهائيندس.

(۱۹۹)

دي نه سگهي ها ۽ جهڙا نه کيس چٽيءَ طرح چٽاءُ ٿي
سائول، اها ڪهڙي شرافت آهي جو هڪ پرش استريءَ
حملو ڪري. اهو سراسر جهنگلي ڀڙو آهي.“
”مون جهڙا کي سگهي ٿو ٿي چاهيو.“ سائول چيو
”مون سمجهو ٿي ته جي هوءَ شيا م سان شادي ڪندي
پنهني جي زندگي ٺهي ٻولي. هوءَ ويڃاري ننڍڙن کان ئي
اپاڳن آهي.“
”هوءَ اپاڳن نه آهي. هوءَ پنهنجيءَ جيون کي پليءَ پالت
سمجهي ٿي. هن اندر جي خوشي حاصل ڪئي آهي ۽ اها
خوشي پايدار آهي. هن کي دلوري خوشيءَ جي، جا عارضي
آهي، ڪابه پرواهه نه آهي. هوءَ ٿورڙن گهڙين جي خوشيءَ خاطر
پنهنجي زندگيءَ جي قرباني ڏيڻ لاءِ تيار نه آهي.“
”مون سمجهيو ته هوءَ هن ڀريءَ ڏيا ۾ اڪيلي آهي ۽
ڪيسٽائين هن ظالم ۽ بيدرد ڏيا جو مقابلو ڪندي رهندي.“
”۽ اڄ هن اهو ثابت ڪري ڏيکاريو ته ڏيا ۾ عصمت جي
ننڍڙن جو هوءَ منهن منهن مقابلو ڪري ڏيکاريو ته ڏيا ۾ عصمت جي
سائول ٿڌو ساڙ ڪيو. ڪجهه دير جي سوچ کان پوءِ چيائين،
ان کيس بيحد پيار ٿا ڪريون ۽ چاهيون ٿا ته ويڃاري
وڃي ٿا ڪري ٿي. اڄ مان توکي جهڙا جي زندگيءَ
تو ٻڌايان، چندرا جي پيٽ ۾ سندر هوندي هئي - اسان
جهڙا والگر. ڪنهن سان ننڍو لڳي ويس. ٻئي جذبات جي
ي ۾ وهي ويا ۽ اهو ڪجهه ڪري ويٺا جنهنجو ڦل
ڪٽيلا روڙي جهڙا آهي. ڪن ڪارڻن ڪري لائون
ڪهيا. ڇو ڪري نه اميديءَ ۾ آپگهات ڪري ڇڏيو
۽ جهڙا جو بوجو پيٽ ۾ کڻي ٻاڳن والگر پٽڪندي

دک درد دُور ئي وٺا. پر مان اهو اڃا سمجهي نه سگهي آهيان
نه آخر مولڪي ڇا ٿيو، ڇو ٿيو ۽ مون ڇا ٿي ڇاهيو.
ساول مرڪندي چيو، ”اڙي جهڙڻا، مولڪي آهيءَ ڪري
نه پنهنجي ڀار ئي ڌر آهي.“

مون جهڙڻا کي چيو، ”تو جيڪي ڇاهيو ٿي سوئون وڃو
وڃو ڇاهيندين.“ جسمن پنهنجي ڇاهيا ڀرڙي نه ٿي آهي ٿين
ڪڏهن نه مري ٿي سگهي. اها هڪ پنهنجي مهان ڇاهيا
آهي. هڪ ڀڙا ڇاهيا پنهنجو ٻيو توکي ڏيئي ڏيئي ٿيندو
وڃي. جيڪڏهن توکي ڇاهيا جي خبر ڪدم پئجي وڃي
نه. اڃا مون سمجهي ٿو ٿين ۽ پاڻ کي ڪوهي وڃين. ٻيو ٿون
جيڪي ڇاهين ٿي سو پاڻي نه سگهندين.“

”ڀڄڻ اڃا آهي.“ ڇڏو ڏاڍو اهڙي چيو
ڏاڍو ڏاڍي جهڙڻا ڪهر وائي ٿي وئي. مان اچي ٿيس.
اوري رات ڪار ٻيو ٻاٺپ ڇڪندو ساول ڏاڍو آيو.
”هاڻي ٻڌاءِ نه ڇا ٿيو؟“ هن سامهون آرام ڪري ٿي
وڃي چيو.

مون ساول کي سلسلوار ٻاٺه ڪري ٻڌائي. جهڪا ڪٽڪو
شمار ۽ پنهنجي وچ صبح اسي هئي ٿي. مون کيس
واٽس ڪيو.

”مون کيس اشاري پر اهو نه سمجهايو ته جيڪي هن ڇاهيو
ٿي اهو کيس اڃا حال هو. سندس خيال ۽ جهڙڻا جي خيال
پر ڏينهن رات جو فرق هو. شام ٿيڻي جڏهن پر پاڻ ٿي
وڃي هو ۽ جهڙڻا کي ان لاءِ ٿرڻ هئي. شام جهڙڻا جو سندس
۽ سڌو سر پر پنهنجي ٻاٺن پر ٿرڻ ٿي ڇاهيو ۽ جهڙڻا
آٺڪ ٻار جي ٿلڻ پر هئي. شام ڪڏهن نه جهڙڻا کي خوش

(۱۹۹)

ڏکي نه سگهي ها ۽ جهڙا به کيس چٽيءَ طرح چٽاءُ نه
سائول، اها ڪهڙي شرافت آهي جو هڪ پرش استري
حملو ڪري. اهو سراسر جهنگلي ڀڙو آهي.

”مون جهڙا کي سڪي ڏسڻ اُسي چاهيو.“ سائول چيو
”مون سمجهو ٿي ته جي هوءَ شين سان شادي ڪندي
پنهني جي ڏکي نه ٿي بولدي. هوءَ ويڃاري ننڍڙن کان ئي
ايڙو آهي.“

”هوءَ ايڙو نه آهي. هوءَ پنهنجيءَ جيون کي پليءَ پالت
سمجهي ٿي. هن اندر جي خوشي حاصل ڪئي آهي ۽ اها
خوشي پائدار آهي. هن کي ڏاڍي خوشيءَ جي، جا عارضي
آهي، ڪا به پرواهه نه آهي. هوءَ ٿورڙن گهڙين جي خوشيءَ خاطر
پنهنجي ڏکيءَ جي قرباني ڏيڻ لاءِ تيار نه آهي.“

”مون سمجهو ته هوءَ هن ڀيريءَ ڏليا به اڪيلي آهي ۽
ڪيسٽائين هن ظاهر ۽ پيدرو ڏليا جو مقابلو ڪندي رهندي.“
”۽ اڄ هن اهو ثابت ڪري ڏيکاريو ته ڏليا به عصمت جي
تائيد جو هوءَ منهن منهن مقابلو ڪري ڏيکاريو ته ڏليا به عصمت جي
سائول ٿڌو ساهه کنيو. ڪجهه دير جي سوچ کان پوءِ چيائين،

”اسان کيس بيحد پيار ٿا ڪريون ۽ چاهيون ٿا ته ويڃاري
ڪٿي وڃي تائيه ڪي ٿئي. اڄ مان توکي جهڙا جي ڏکيءَ
جو راز ٿو ٻڌايان. چندرا جي پٽ بيٺا، سندر هولي هئي - اسان
جي جهڙا والگر. ڪنهن سان ٿيڻو لڳي ويس. ٻئي جذبات جي
تڪري به وڃي ويا ۽ اهو ڪجهه ڪري وينا جنهنجو ڦل
نه سگهيا. ڇوڪري ٿي جهڙا آهي. ڪن ڪارڻن ڪري لائون
ڪري جهڙا جو بوجو پست به ڪئي ٻاڳن والگر پٽڪندڙ

نڪ ڏرڻ ڏور ئي ويا. پر مان اهو اڃا سمجهي نه سگهي آهيان
نه آخر مولائي ڇا آهي، ڇو ٿيو ۽ مون ڇا ٿي چاهيو.“
سائول مرڪندي چيو، ”اڙي جهڙڻا، مولائي اهي ڪري
نه پنهنجي ڀاءُ تي خرابي آهي.“

مون جهڙڻا کي چيو، ”تو جيڪي چاهيو ٿي سو تون وڌو
وڌو چاهيندين.“ جيئن پنهنجي چاهيا ٻوري نه ٿي آهي تيئن
ڪڏهن به مري نٿي سگهي. اها هڪ پنهنجي مٿان چاهيا
آهي. هڪ ٻئي چاهيا جهڙڻا ٻئي ٻئي ڏي ڏي ٿيندو
ويندو، جيڪڏهن توکي چاهيا جي خبر پڪڙم پنهنجي وڃي
نه تون به ٿي ٻولين ۽ پاڻ کي کوهي وهيندين. ۽ پوءِ تون
جيڪي چاهين ٿي سو پاڻي نه سگهيندين.“
”ڀڄڻ اڀار آهي.“ چنڊو اندر ايندي چيو.

ٿاڻو کڻي جهڙڻا گهر وائي ٿي ويئي. مان اچي لٽيس.
اوري رات ڪار پوءِ پائپ ڇڪيندو سائول اندر آيو.
”هائي ٻڌاءِ نه ڇا ٿيو؟“ هن سامهون آرام ڪري ٿي
وهندي چيو.

مون سائول کي سلسلوار ٻڌاءِ ڪري ٻڌائي. جيڪا کنگو
شيام ۽ پنهنجي وڃي صبح ٿي هئي تنهن کان نه مون کيس
وائڻ ڪيو.

”تون کيس اشاري ۾ اهو سمجهايو ته جيڪي هن چاهيو.
ٿي اهو کيس ماڻو مهال هو. سندس مٿان ۽ جهڙڻا جي مٿيان
۾ ٽيڻهن رات جو فرق هو. شيام لٽائي جهڙڻا ۾ ٻاڳل ٿي
وهيو هو ۽ جهڙڻا کي ان لاءِ لٽي هئي. شيام جهڙڻا جو صدر
۽ سڌول سرير پنهنجي پاڻ ۾ قابو ڪرڻ ٿي چاهيو ۽ جهڙڻا
انهن ٻن جي لاش ۾ هئي. شيام ڪڏهن به جهڙڻا کي خوش

(۱۹۷)

ڄاڻن ٿا تن لاءِ همدردِي ڪرڻ جو موقعو ئي اٿس ملي.“
جهڙو آخري اکر مشڪندي چيا. مون نه مرڪي ٿو. سائون
کي ڳالهه سمجهه ۾ نه آئي. ڪجهه حيرت ۾ جهڙو ٿا طرف ٽڪڻ
لڳو ۽ پوءِ مولڏانهن لهاري چيائون.
”نه ڇا تو پنهنجن خيالن ۽ رازن سان هن کي نه پاڳل بڻائي
چڏيو آهي؟ هيءَ ٿير پاڳل نه اچي ٿي هئي! اهو تو ٿيڪ نه
ڪيو.“

جهڙو وڃي جواب ڏيندي چيو،
”نه، دادا. هيءَ مولڪي پاڳل اٿس بڻائي سگهي. مولڪي
ٿي ۽ سمجهان آهي. مان اکين سان ڏسان ٿي ۽ ڪنن سان ٻڌان
اچڻ کان پوءِ منهنجون آنڌ ڪلڻ اڪيون هيئن پورڻون ڪلي ويئون
آهن ۽ سڀيءَ جو ڏٺو ۾ لڪل هو، سو هيئن صاف ڏسڻ ۾ پيو
اچي.“

جهڙو پوءِ سائون طرف سڌو لهاري پندي ڪلي ڪلي چيو،
”هڪ ٻيءَ ڳالهه جو به مولڪي احساس ٿيو. توهان کي اهو
عجب لڳي يا شايد توهان اعتبار ٿي نه ڪريو ته جڏهن
هن کي ڏٺو تڏهن منهنجي جسم ۾، منهنجي جيون ۾
طوفان اٿيو. پاڻ کي ايئن ڏکي محسوس ڪيو. پر مان
نه سگهيس ته آخر ائين ڇو ٿيو. ڪهڙو ڪارڻ هو جو
ليٽن مان خود بخود لير وڃي رهيو هو. منهنجي آتما
ي پڇي. وڃڻ ٿي چاهيو. مون پاڻ ۾ ڪو خال محسوس
۽ سمجهه نه ڪيو. ڪنهن ڇتر جي ضرورت آهي.
منهنجي الجھيل آتما کي شائي ملي. مون ٿي

جهڙا چر سر جهڪل هو. مون چيو،
 ”سامان ڪٿائي ڪنهن هونل ۾ وڃي رهيو آهي.“
 ”مولڪي ٻڌائڻ کانسواءِ؟“

”ٻڌائڻ چر وقت ڪٿي هوس.“
 ”ائين ڪيس واجب نه هو.“

”شمار لاءِ اهوئي بهتر هو ته هيءُ گهر ڇڏي وڃي.“
 سائول ڪلها لوڏي ڇپ ٿي ويو. مون جهڙا کي چيو،
 ”جهڪي نه سو نهو. جهڙا تون شمار کي معاف ڪري
 ڇڏ. جهڪي ڪجهه هن ڪيو سو سڀ لشي جي حالت ۾ ڇا،
 توکي هن لاءِ ڪا همدردِي ڪانهي؟“
 جهڙا مڏهنجي منهن ۾ ٺهاري پئي چيو،

”مولڪي هن لاءِ ايتري همدردِي ڏانهن آهي جهڙي ڪنهن
 دڪي انسان کي ڏسڻ سان گهڻو گهرجي. پر مولڪي ان انسان
 لاءِ ڪابه همدردِي نه آهي جو چالي ٻجهي غلطي ٿي ڪري.“
 ”جو جهڙا! مون سمجهيو ته تون به همدرد آهين.“
 جهڙا ڪجهه ٻڌي پريءَ سان جواب ڏنو،

”مولڪي همدردِي ان لاءِ آهي جو بي سمجهائيءَ وڃان
 غلطي ٿي ڪري. مولڪي همدردِي آهي هڪ مردار ٻڪريءَ لاءِ
 جنهن کي اها سڌ ڪانهي ته هو ڇو ٿي مري. هڪ ڪلاب جي
 گل لاءِ جنهن کي ان ڪارڻ جي خبر ڪانهي ته هو ٿاريءَ
 تي ڇو ٿي ڪو مائجي، سڪي ۽ ڏرو ڏرو ٿي وڃي. پر لا
 جي انسان پڏهنجي الله ڪرڻ جو آواز ٻڌندي نه اهو ڪجهه.
 ڪن جنهن جي ڪن خبر آهي ته ائين نه ڪرڻ کپي ۽ چٽا
 ملندي به ٿي سمجهين، اهڙن انسان لاءِ مولڪي ڪا به همدردِي
 ڪانهي. پر اهي جي پڏهنجي زندهه رهڻ جا سبب ۽ نتيجا

(۱۹۵)

ڏيئي ڇڏيندو آهي ڇو جو هو ڄاڻي ٿو ته موکي ڇا گهر
هن منهنجي لاءِ سڄي ڇنڊ، ٿارا ڪٽيون، جبل وارو ۽ پٿرو
آڪاش ٻمدا ڪيا آهن. اهي سڀ منهنجون ضرورتون پوريون
ڪري ڇڏيندا آهن. نندرسٽي، جواني، جسم ۽ گهر، کائڻ لاءِ
ڦل ۽ پيٽ لاءِ پاڻي اهو سڀ ڪجهه، موکي ڦڙس ٿي ڏئي.
اهي ۽ آتما جنهن به شيءِ جي اڃا رکي ٿي سا سندس هڪ حصو
ڇو جو ايشور کي يا سندس حصي کي ڪير به ڪجهه نه ڏيڻ
کان انڪار نهو ڪري سگهي. سمجهيو ديوان ميارام! ۽ ڌرم-
منهنجو ڌرم نه الوڪو آهي. سڄي راه ٿي هلڻ، ايشور جي
جي حڪم ۽ رهڻ، ۽ ڦڙس جي اٽل ٻن اوسار جيون
ويتس ڪرڻ ۽ منهنجو ڌرم آهي. ڪٿن؟ آهي نه الوڪو ڌرم
منهنجو؟

ميارام دل ۾ رهجي ويو. هو ڪنڌ لوڻ ٻڌو ڇڻ نه اندر
ٿي اندر ۽ مٿس شامل راءِ ٿي رهيو هو. پر جنهن سماج
هو ڪم ڪري رهيو هو ان جي اثر کيس ضد ٿي بهاري ڇڏي
هو ۽ کيس سڄي طرف وڃڻ ٿي ڏنو. هن چيو،
”اوهان جو منطق ۽ اوهان جون هيءُ پيد پٿرون ڳالهون
سڄي نه منهنجي سمجهه کان ٻاهر آهن. قدرت جا قاعدا ۽...“
ڪنهن وڃڻ اچي چيو، ”گهرو نيتا وڃي رهيا آهن. اسان
گفتگو وڃڻ اچي رهيا. مون ٿو وڃي رهيا.“
آهستي آهستي ڏيڏا رهيا.
آهستي آهستي ٻيگلي اندر آياسين. ڇنڊرا ۽ لعل ڪنهن ڪم
لڏر هليا ويا. ساول اٽولي ڏيکاريندي چيو،
”ميارام ڪٿي آهي؟“

پيدائش ۽ برداريءَ سان اڳ ڪنهن به حملو نه ڪيو هو. هو پاڻ سمجهي نٿي سگهيو ته اصلي ڌرم ڇا هو. آخر هن چيو، ”دلها کي ٻولر بڻائي سگهجي ٿو. جيڪڏهن ڇڪي اوهان چوڻا سوچ آهي ته دلها کي بچائي سگهجي ٿو.“

”۽ ڪير بڻائيندو؟“ مون ٿور لهندي چيو، ”ڌرم کي اهڙن انسان جي ضرورت نه آهي جي سندس چار ۽ ڦالڻ، ڀل ۽ پتڪيل انسان کي سڏيءَ راه ٿي آئين. انهن ئي ڌرم حملو ڪندو. ڌرم جا ٻولنگ هيٺر سياستدان آهن جن جو عقيدو آهي پنهنجو مطلب سد هڪڙو لاءِ ڌرم جي آڙ ۾ ڪو به ڪندو ۽ ڪندو طريقو روا آهي.“

ڪجهه وقت خاموشي چاٽجي ويئي. جهڙڻا مرڪي رهي هئي. سائول منهنجي بلڪل ويجهو اچي ڪن وٽ منهن آڻي چوڻ لڳو، ”وري پنهنجو اهو پاڳلڻو شروع ٿي وڃي ڇو ٿو هن غريب کي سچ جي راه لان ڇڏين؟“ ۽ پوءِ ڪسڪي واو. مينارام اڃا سوچ ۾ غلطان هو. هو پنهنجي اندر ۾ منطقي سان جدوجهد ڪري رهيو هو. آخر هن چيو،

”نه اوهان کي ڪو ڌرم ٿي نه آهي. اوهان کي ڪو ايتور ٿي نه آهي.“

مون مرڪي ٿڌو. ڄم،

”منهنجو به ايتور آهي، مينارام! منهنجو پنهنجو ايتور آهي. منهنجو ايتور ۾ ٻورڻ و شواس آهي. ڇو جو منهنجو هڪ اولاد ايتور آهي. هو هر دم مونس آهي. مان سندس هڪ حصو آهيان ۽ هو مولر آهي. مون کان جدا ڪڏهن به نٿو ٿئي. سندس امر جو سڌائي منهنجي اندر ۾ ڇڪي رهي آهي. مان هن کان ڪجهه نه ٿو ڳڻان. هو سڀ ڪجهه پنهنجو پاڻهي ڀولي

آهن، جي اوجھ آهن. ڌرم جي لالي ۾ ڇا نه ڪيو ويو آهي،
ڪيترو ظلم، ڪيترا قتل ڪيا ويا آهن. سڄڻ ۽ صدق وارن
لسانن کي ڇڙ کان ٻئي آڇاڙيو ويو آهي ۽ اهو سڀ ڌرم جو
دائرو وڌائڻ لاءِ ڪيو ويو آهي. اهو ڌرم دايار وڌڻ ڏوهارين
مان هڪ آهي.”

منهنجي آواز ۾ ترشي هئي. اکين ۾ هڪ عجيب چمڪ.
ميتارام جو سر جهڪيل هو ۽ جهڙا منهنجي هٿن ۽ اکين جي
ڇرڇر ڏسي رهي هئي. مون وري ڳالهائڻ شروع ڪيو—

”بهنجو انھاس ڇا ٿيو. اڄوڻو. اوهان جو ڌرم
صرف صدق ئي ٿو هلي، پر سون ۽ چالديءَ تي. مندرن ۾
ٻوڇارين جا بيت ڀرڻ لاءِ گهڻو سون دان ڪيو ٿو وڃي؟
ڇا اهو سون غريبن ۽ بکين جي بيت ڀرڻ لاءِ ڪم آندو ٿو
وڃي؟ نه، نه. اهو سون صرف لڙڪو سست ساڌن جا
ڦوڪيل بيت ڀارڻ لاءِ ڪم آندو ٿو وڃي. جن جو ڌرم ۽
ان جي سکيان ۾ پورو وشواس آهي انهن کي بکيو مارڻ ٿو
وڃي. ڌرم انهن کان پيسو ٿو ڦري جي ڪيل ڪڏن ڪرڻان
جي ڪري نه جن ٿا يا جيڪي بهنجا مطلب سنڌ ڪرڻ لاءِ
مندرن سان پيسي سان سودو ٿا ڪن. ۽ اوهان جو صدق؟
ڪهڙو صدق آهي اهو؟ چوڻدا آهن ته صدق ٻهاڙن کي نه
هلائي ڇڏيندو آهي. پر ڪنهن ائين ٿيندو ڏاڍو آهي؟ اهو
نڌهن تي سگهيو جڏهن لسان جو ٻاڙ ۾ صدق آهي، وشواس
آهي ۽ نه ڇڙ ٿو ڌرم ۾. انسان ٻاڙ کي آلم وشواس سان اڇائي
سگهي ٿو ۽ نه هڪ گيدڙي جي صدق سان جو هو مجبور ٿي
ڌرم جي انڪن سنگن سان پيدا ڪيل ٻولي ۾ ٿوري ڪي.
ميتارام منجهي پيو. هو سوچ ۾ پئجي ويو ۽ عن ئي اهڙيءَ

آهي.

موانڪي ڪل اچي ويئي مون ڇڏو ،
 ”اوهان چئو ٿا ته ڌرم ايترو هو لاهيل آهي ۽ قدرت
 جي بنياد تي موجب لاهيو ويو آهي ، ائين نه ؟“
 ”اهو سچ آهي.“ مينارام اٿس سان چيو .
 ”ڇڱو.“ مون مينارام کي سمجهائيندي چيو ، ”جا ڳالهه
 هندو ڌرم موجب پاپ آهي سا اسلام يا عيسائي ڌرم موجب
 پڻ آهي . جا ڳالهه اسلام موجب خراب آهي سا هندو ڌرم
 موجب روا آهي . پوءِ ايترو جي لاهيل ڌرم ۾ هڪ ٻئي جي
 ورڻ ڳالههون چوي ايترو جي نظرن ۾ هرڪو هڪ جهڙو آهي .
 حقيقت ۾ اوهان سچ کي نه پرکيو آهي . سچ هڪ آهي ۽ اهو
 آهي ايترو . ڌرم انسان جو لاهيل آهي . پنهنجي پنهنجي
 عقيدتي موجب ، پنهنجي پنهنجي ضرورتن موجب ، پنهنجي
 پنهنجي مطلب سان ڪرڻ لاءِ انسان ڌرم کي لاهي ، ڌرم ايترو
 جو لاهيل نه آهي.“

مون نه ٿو ته مينارام پير سان پريو پيو هئو . هن ۾ ايتري
 همڪ نه هئي جو سچ سان منهن منهن ٿي سگهي . منهنجي سر
 تي ٻوٽ سوار ٿي ويو . جهڙو ڄاڻندو ۽ ڏيکاريندڙ ٻوٽ .
 منهنجي روح بغاوت ڪرڻ شروع ڪئي . مون هن کي آهي
 ڳالههون ٻڌايون جي مدد کان منهنجي دل ۾ ڊپل هليون .
 ”اڄڪلهه ڇو ڌرم بهڪار آهي- ڌرم آهي . اوهان شايد
 نه ڪن ۽ ٿلهن تي وعظ ڪندڙ اڄڪلهه جي ڄڻ ٿو سندن ۽ پري
 ماڻهن جي وچ ۾ گهڻو وقت رهيا آهن . اهو ٿا ڏسو ته اوهان
 جي ڌرم ۾ هاڻي طاقت نه رهي آهي ! ڌرم صرف انهن لاءِ
 پناه وٺڻ جي جڳهه بڻجي پيو آهي جي ڪمزور آهن ، جي ڊڄڻا

(۱۹۱)

ايتري ۾ ساوڻ ۽ جهڙا ۽ منهنجي پاسي ۾ اچي ايندا
پاواڻن جي ساڪڙو پري. ”اوهان جو سواءِ اوهان جي شين
”اوهان جي مهر ٻائي. پر اڄ تـ اوهان موڪلي به
ٿو نه اوهان کي سماج لاءِ ڪافي نفرت آهي.“
”اٽمن ڪولهي، ديوان مينارام. موڪلي سماج لاءِ نفرت
نه آهي. پر ها، سماج جي پرواه نه ڪندو آهيان.“
”پلا چو؟“ هن پڇيو، ”سماج ۾ رهي سماج جي پرواه نه
ڪري ٿي پوي.“
”سبب اڪل صاف آهي. منهنجو اصلي ذاتي شين ۾
”اوهان جو مطلب آهي ته سماج ٽٽي آهي؟“ مينارام
عجب مان پڇيو.
”سراسر ٽٽي. ان ۾ ڪو شڪ نه ڪولهي.“
”مون نه سمجهو. پلا ٻڌايو ڪيئن.“
”اصلي شيون ايشور جون اڀايل آهن. اهو توهان چيو ٿا؟“
”ها.“
”سماج لسان جي لاهيل آهي. ان ڪري ٽٽي آهي.“
مينارام مضڪي رهيو هو. هو چوڻ لڳو،
”سماج ٽٽي اوسار لاهي ويئي آهي. ٽٽي آهي.
سڀ ڪنهن شيء جي ٻرڻ ٽٽي ٽٽي ٽٽي آهي.
ايشور آهي ان ڪري ٽٽي، ايشور جو آهي. جڏهن
۾ ايشور جو آهي ته ٽٽي اوسار لاهيل سماج ۾ ايشور جي

دهان ؟ ڏينهن ٻن کان پوءِ واپس دهليءَ هليو ويندس .
 مولڪي کيس آلف ڏيندي چيو ،

”بھتر نه آئين ٿي ٿيندو ، شامز ڏينديءَ سان وڙھڻ ايسود
 آهي . وقت وڏو ويڄ آهي . تنهنجي دل جا رُخ پاڻهي
 پري ڇڏيندو .“

شام جي ڇهن ٽي ھڪ ڦڪي مسڪراھت ڪيلڻ لڳي . هن
 چيو ، ”وقت رُخ بيشڪ پري ڇڏيندو پر داغ رھندي ويندو
 جڏهن جڏهن منهنجي نظر آهيءَ داغ تي پوندي ته وري
 پراڻو رُخ اُڪلي پوندو . وقت سانوڻي پوندو . ان جو ڇا علاج ؟
 خير ، ڏلو ويندو . چڱو ، اجازت آهي ؟“

مون ڪنڊ اوڏي ”ها“ ڪئي . هن لوڪر کي مون ٽھرائڻ
 لاءِ چيو ؟ پوءِ ڪمري ۾ هلندو ويو . ٿوري وقت کان پوءِ هُو
 سامان ڪٿائي هوڻ لاءِ روانو ٿي ويو .

ٻاهر سڀ شاديءَ جي شغل ۾ مشغول هئا . مون ڪمري
 ۾ اچي ڪجهه وقت لپتي دماغ کي تازو ٿورو ڪيو ؟ پوءِ
 ٻاهر وڃي شاديءَ ۾ شريڪ ٿيس .

سائول ؟ جھڙا خون نظرون مولڪي مدد کان ٻولي
 رھيون هيون ؟ جڏهن هنن مولڪي مشڪندو بئنڊال ۾ گھڙندو
 ڏٺو ته ڪنن ايمان آيو ، سندن جان ۾ جان آئي . وڏي سجاڻپ
 تي چڪي هئي . . . هتان اڃا ڪاٺ ٻيٺڻ ۾ ئي مشغول هئا .
 مٿسارام نه آيو هو ؟ مولڪي ڏسي منهنجي ويجهو آيو ؟ چوڻ
 لڳو ،

”سائين ، مون نه لڄ شرم آهي ٿي ڪونه . جتي به ايتري
 جو ڪارج ٿيندو آهي ته بنا ڪنهن اولي جي پهچي وڃان .
 خير ، مونهي نه پنهجي ڪڪي آهي ؟ سائول پنهجو آهي .“

۽ نه ئي هن سان ڳالهائ. (۱۸۹)

اسان ٻينڪ ۾ اچي ويناسين. مون چنڊوءَ کي آواز ڏيئي گهرايو ۽ کيس چيو ته ٻاهر سائول ۽ جهڙڻا کي وڃي چو سڀ نيڪ ٿي ويو. اسين ٻئي هڪ ئي ڪوچ ٿي وڃاناسين. شياڻ منهنجي طرف منهن ڪري چيو،
”اوهان جهڙڻا جي ڪلهن جي چوڌاري ڪنهن به ڏيک کان سواءِ ٻالنهن وڃهجو. اوهان جي جسم ۾ بجلي ڪو نه گهمي ويندي. هن جون اکيون اوهان جي مٿان چنڊرما جي ڪوئل ڪرڻ جي ترسافت وسائينديون. انهن مان وڃ ڪو اڪرندي جڏهن اوهان جو هٿ هن جي عت کي ڇهيندو ته اوهان کي هڪ گرمي محسوس ٿيندي. انهن هٿن ۾ لڪي ۽ ٿڌي رڱ هي ٿڌاڻ نه هوندي. هن کان منهنجي ٻارن اڄ رات رخصت ٿيو ۽ کيس چئجو ته هڪ ڀليل لسان سندس ساڙهيءَ جو پڪڙي ڪاٿس معافي ٿو گهري ۽ کيس اهو به ٻڌائجو ته مون سندس پريتم کي ڏٺو آهي.“
انهن چئي هو اُٿي بيٺو. سندس اکين ۾ آسون ٿي ٿريا. پڇتاهه جا آسون. مون کيس ٻالنهن کان جهلي هيٺ وهاريو ۽ پڇيو،
”کوڇا ڏٺو؟“
هو سوچ ۾ پئجي ويو. ڪنهن ڏورانهي سوچ ۾. شايد ڪجهه ياد ڪرڻ جي ڪوشش ڪري رهيو هو. پوءِ هن پنهنجي مٿي تي هٿ ٽپندي چيو،
”اهو ڪنهن ٻئي وقت اوهان کي ٻڌائيندس. مون فيصلو ڪري آهي ته منهنجو هٿي وڌيڪ رهڻ مناسب نه آهي. طبيعت خراب آهي. مان ڪنهن هوٽل ۾ وڃي ٿو

”هاڻي ليڪ آهين ۽ شمار؟“ مون کائس ٻڌيو.

شمار پنهنجي چوڌاري عجب سان اهاڙيو ۽ پنهنجو هٿ
بيشاليءَ لسي آڻيائين ۽ مولڏانهن ٺهاري لڳو. پوءِ آهستي
آهستي ڏيهي آواز ۾ چوڻ لڳو، ”چا، مان ڪو ڪراب نه
ڏسي رهيو آهيان.“

”وبهي ره شمار. سڀ لڪ آهي.“ مون کيس اٿاريندي چيو.
هو وبهي رهيو ۽ هٿن سان پنهنجو منهن ٻڪي ڇڏيائين.
ڪنهن گهري سوچ ۾ پئجي ويو. گوري وقت کان پوءِ هو
الهر. سندس ورلاءَ سائيڪو ۽ شالائو هو. پر ڪجهه قدر
ڊڪي ٿي نظر آيو. منهنجي طرف هن هٿ وڌائيندي چيو،
”مولڪي معاف ڪجو.“

مون سندس هٿ پنهنجي هٿ ۾ جهليو ۽ چيو، ”اسان
کي ڏلڳي ۾ گهڙائي ڪجهه سڪوڻو پوي. هر قدم، هر چوڪ
اسان کي ٿرون سڄي ٿي سڀڪاري ۽ ڪي ڪي ڏلڳي ۾
سڄي ڏکيا ۽ نه ڏهنڊڙ آهن. منهنجي ٻاري ۾ جيڪي
نئون سمجهي رهيو آهيان ان لاءِ مان توکي ڏوهه نٿو ڏيان.
جيڪي پاڻ ۾ ۽ ايتور ۾ وشواس ڪونهي انهن سان چڙڻ اهو
ٿي ثابت ٿو ڪري ته خود موٽر آڻر وشواس جو اهاڙو آهي.“
”مان وري ڪا ڀل ڪرڻ نٿو چاهيان،“ شمار چيو، ”مون
کي سڀڪاري ۽ مولڪي سڏين ڏڍ لڳايو. منهنجا رهيو ٿيو ۽
جهڙا.....“

هو روڪجي ويو. شايد جهڙا جي ٻاري ۾ هن وڌيڪ
ڳالهائڻ لڳي چاهيو. مون کيس انهن کان جهليندي چيو،
”مولسان گڏ آء. گڏي هاڻي ۽ جو هڪ ڪلاس ٺوڪي ٺوڪي
”منڊو. منهنجي لاءِ اهو بهتر ٿيندو ته جهڙا کي اڃا نه ڏس

(۱۸۷)

سندس نظر پلنگ ٿي پيل شيام ٿي پيئي. عجب مان
لڳو، ”آڙي هنڪي ڇا ٿي ويو آهي؟“
”هڪڙي ڪجهه ٿيو آهي تنهن لاءِ جوابدار تون ئي آهين
مون کيس جواب ڏيو.“
”پر ماجرا ڪهڙي آهي؟ مان ڊاڪٽر کي ٽيليفون ٿا
ڪريان.“

مون کيس روڪيو ۽ چيو، ”ٽيليفون ڪرڻ جي ضرورت
ڪانه آهي. جهڙڻا، تون ٻاهر وڃ. موڪلي ۽ چندرا سوکي
ڏيکار مان کيس ڪٿي ٿو ڄاڻان.“
شيام کي ڪٿي اچي مون سندس ڪمري ۾ سمهاريو ۽
پوءِ سوال ڪي چيو، ”سوال، تنهنجو ٻاهر ماڻهن جي وچ
هڪ ضروري آهي. مان پاڻي هنڪي سنڀالي وٺندس. ڪو
فڪر نه ڪر.“

سوال منجهيل منهن سان ڪند لوڙي ”ها“ ڪئي.
”منهنجو ٿو ۽ وشواس آهي.“ انهن چئي ٻاهر هليو ويو.
ٻاهر بند وڃي رهي هئي. ڇر ڇن ۽ ٺهڪن جا آواز ٻڌي
آيا. اندر مان شيام کي وري هوش ۾ آڻڻ جي ڪوشش ڪري
رهيو هوس. سندس ٻاڳلهي آخر کيس نقصان پهچايو. مون
سندس مٿي تي وري مالش شروع ڪئي. سندس بالهون ۽
ٺنڪون هيٺ مٿي ڪير. سندس گوڏن تي ويهي کيس اٿارڻ
و هارڻ لڳس سندس لبض ٺيڪ هلي رهي هئي. آهستي
آهستي خون جو دؤر وڌڻ لڳو. ڪجهه وقت کان پوءِ هن
ٺنڪون بالهون ڇڻڻ لڳيون ۽ ٿوري ئي وقت کان پوءِ
سامهه ۾ آيو ۽ اکيون پٽيائين.

هئي . هنڪي هڪ ڏڪو آيو ۽ پري زمين تي وڃي ڪريو
۽ سندس رات مان هڪ ڏانهن لڪري ويئي . مان ڪمري
۾ ڪهڙي ويس . جهوڙا ٻڌن ٿا هڪ هٿاڻي ڇڏيا ۽ سندس
اکيون ڦاٽي ويئون ۽ چين کي لڙائيندي چيائين ،
”هيءُ ڇا ٿي ويو.“

هن مونڙانهن لهاريو ان وقت سندس اکيون ڪومل هيون
۽ انهن ۾ آنسو اٿين ٿي لڳا جڏهن پنهني تي ماڪ جا قطرا
سندس چهر تي ٿا ڏڪار ۽ غصو باڪل غائب ٿي ويا هئا
”ڇا ، هيءُ مري ويو؟“ هن پڇيو .
”نه مري ڪونه ويو آهي.“

مون شام کي ڪٿي ٻانگ تي سمهاريو . هن جو چهر لڏو
ٿي ويو هو . سندس چپ ڪارائجي ويا هئا . مون سندس
هٿي تي مالش ڪرڻ شروع ڪئي . سندس اکيون بند هيون .
جهوڙا کيس جهڪي ڏٺو ۽ چيو ،
”هيءُ نه مري ويو آهي.“
”نه.“ مون جهوڙا کي تسلي ڏيندي چيو .
”توهان کي ڀڪ آهي؟“
”ڀڪ آهي.“
”ليڪ ٿي ويٺو نه؟“

”ٻڪل ليڪ ٿي ويٺو . ٿورڙي وقت کان پوءِ . دلچاه
ڪر.“

”پر هنڪي ائين اوجھو ڏڪو ڇو آيو؟“
”اهو ٻئي ڪنهن وقت اوکي ٻڌائيندس.“
”اتري ۾ سائول الڊر آيو ۽ چوڻ لڳو .“ اڃا ڇا ڪري
”رهما آهي؟“

سندس نظر پلنگه ئي بيل شيام ئي پيئي. عجب مان لڳو، ”اڙي هنڪي ڇا ٿي ويو آهي؟“
 ”هڪي ڪجهه ٿيو آهي تنهن لاءِ جوابدار تون ئي آهين مون کيس جواب ڏيو.“
 ”پر ماجرا ڪهڙي آهي؟ مان ڊاڪٽر کي ٽيليفون ٿي ڪريان.“

مون کيس روڪيو ۽ چيو، ”ٽيليفون ڪرڻ جي ضرورت ڪانه آهي. جهڙڻا، تون ٻاهر وڃ. موهني ۽ چندرا ٺوڪي ڏيکار مان کيس ڪٿي ٿو هٿان.“
 شيام ڪي ڪٿي اچي مون سندس ڪمري ۾ سمهارايو ۽ پوءِ سائول کي چيو، ”سائول، تنهنجو ٻاهر ماڻهن جي وچ ۾ هئڻ ضروري آهي. مان پاڻهي هنڪي سنڀالي وٺندس. ڪو ڊڪر نه ڪر.“

سائول منجهيل منهن سان ڪنڌ لوڏي ”ها“ ڪئي.
 ”منهنجو ٽوڙ وڃي وڃي آهي.“ ائين چئي ٻاهر هليو ويو.
 آيا. اللار مان شيام کي وري هوش ۾ آڻڻ جي ڪوشش ڪري رهيو هوس. سندس ٻاڳلڙي آخر کيس نقصان پهچايو. مون سندس مٿي تي وري مالش شروع ڪئي. سندس بالهون ۽ ٽنگون هيٺ مٿي ڪپري. سندس گوڏن تي ويهي کيس آٿارڻ سستي خون جو دؤر وٺڻ لڳو. ڪجهه وقت کان پوءِ هن ٽنگون بالهون ڇڙڻ لڳيون ۽ ٿوري ئي وقت کان پوءِ سامهه ۾ آيو ۽ اکيون پٽيائين.

هئي . هڪي هڪ ڏڪو آيو ۽ پري زمين تي وڃي ڪريو
۽ سندس واس مان هڪ دانهن ڪري وئي . مان ڪمري
۾ گهڙي ويس . جهڙا ڳلن تان هڪ هٿائي ڇڏيا ۽ سندس
اکيون ٿاڻي ويئون ۽ چين کي لڙائيندي چيائين ،
”هيءُ ڇا ٿي ويو.“

هن مولڏانهن ٺهاريو ان وقت سندس اکيون ڪومل هيون
۽ انهن ۾ آسرون اٿن ٿي لڳا جتن پھين تي ماڻ جا قطرا
سندس چھري تان ڏڪار ۽ غصو بالڪل غالب ٿي ويا هئا
”ڇا ، هيءُ مري ويو؟“ هن پڇيو .
”نه مري ڪونه ويو آهي.“

مون شام کي کڻي پلنگ تي سمھاريو . هن جو چهر لڏو
ٿي ويو هو . سندس چپ ڪارائجي ويا هئا . مون سندس
مٿي تي مالش ڪرڻ شروع ڪئي . سندس اکيون بند هيون .
جهڙا کيس جهڪي ڏٺو ۽ چيو ،
”هيءُ نه مري ويو آهي.“

”اوهان کي ڏسڻ ڏيندي چيو.“
”اوهان کي ڀڪ آهي؟“
”ڀڪ آهي.“
”ليڪ ٿي ويٺو نه؟“

”بالڪل ليڪ ٿي ويٺو . ٿور پئي وقت کان پوءِ . دلچاه
ڪر.“

”پر هڪي ائين اوچتو ڏڪو ڇو آيو؟“

”اهڙي ڪنهن وقت اوکي ٻڌائيندس.“

اهڙي ۾ سائول اندر آيو ۽ چوڻ لڳو . ”اڃا ڇا ڪري
ڏهيا آهيو؟“

هيون ۽ اڪيون مشعل جهان پئي اڙيون . هن شيار کي چيو
 ”مان توکي چٽاءُ ٿي ڏيان . جيتري گهري مولڪي ٿيهر
 جي لاءِ ڏڪار آهي ، جيتري مولڪي طاقت آهي جا منهن
 جي روح کي ٿوئي حملو ڪرڻ لاءِ اٿاري ٿي ، اهيءَ جي
 جي همت ٻڌو . جهڪڻ توکي پنهنجي حواليءَ جي
 پرواهه آهي نه مولڪي چڱ نه مان اڪري وڃان ته تههجو
 تمام خراب اڪرندو . شيار ، مان توکي پتر جي حيثيت ۾
 التجا ٿي ڪريان ته مولڪي چڱي ڏي . پنهنجي پٺيان هڪ
 ٻار دست طاقت آهي . هڪ روحاني طاقت آهي جا توکي
 اس ڪري چڱيندي . سهجي وڃ .“

اورائي اور ٿي پهڪيو . هو پنهنجي آتما جو زور آزمائي
 رهي هئي . ان دشا ۾ هو اڳي کان وڌيڪ سندر ٿي لڳي .
 شيار جو چهره به چمڪي اٿيو . هن خنده زلي ڪرڻ لاءِ جهڙا
 ڪي هڪ ڪمزور عورت سهجي نهڪ ڏيئي کلي ڏسو ۽
 اڳتي وڌيو . مون پنهنجي آتما جهڙا جي آتما سان ملائي
 چڱي . مون پنهنجي آتما ۾ هڪ بجليءَ جي لهر پري چڱي
 جهنجي اٿس کان جهڙا جو جسم هڪ بجليءَ جي دائري ۾
 گهرجي ويو . شيار جهڙا جي ويجهو ايندو ٿي ويو . جهڙا
 جون اکيون ڪشاديون ٿينديون ٿي ويئون جن مان چٽ نه
 نڪرن ٿي اڪيون . هن پئي هٿ پنهنجن ڳن ٿي رکي
 ڏيا هئا ۽ جهن ٿي شيار اڪل ويجهو آيو جهڙا جي واس
 ۾ چڱ اڪري ويئي ۽ سندس اکيون بند ٿي ويئون . شيار
 ٿا جي ڪرائيءَ ۾ هٿ وڌو . بس ، صرف جهڙا جي دٻر

انسان آهن، نه وڌڪ نه گهٽ. تون هن گهر جي مهمالواريءَ
 جو لاجاڙ ٿاڏو وٺي هڪ ڀلي آدميءَ جي ئي عزلي ڪري
 رهيو آهين ۽ هڪ عرصي تي حملو ڪرڻ لاءِ تيار نٿين آري
 آهن. ڪهڙو نه ٻيڌاريءَ جو ڪم آهي! هڪ مرد جي
 سورهمائي ظاهر آهي! ڇا، اهڙي لهولي تون هڪ انسان وانگر
 رهڻ آو ڇا آهن جو کلڻ آو ڇاهي ۽ بيمار ڪرڻ آو ڇاهي. مون
 توکي ٻڌايو آهي ته منهنجي ۽ منهنجي وڃر هڪ آڙ آهي ۽
 اڄ واري منهنجي وٽ ان کي ٺاهين وڌيڪ واکرو ڪيو
 آهي ۽ ان لاءِ مان منهنجي شڪر گذار آهيان. جيئن ته مان
 توکي پنهنجي مرضيءَ موجب ٿي هلائي سگهان ۽ الڪري
 توکي چئي ٿي سگهان ته هيءُ ڪمرو چڱي وچ، تون مهرباني
 ڪري منهنجي رستي ۾ نه اچ. مان ٻاهر وڃڻ لڳي آهيان.
 هوءُ در طرف وڌي پر شام ٿيو ته منهنجي سندس رستي
 ۾ اچي ويو. هنتر چيو ته ڇو وڌي ڇو وڌي ٿو ويو هو؟
 سندس اکين مان غصي ۽ بيمار جي گڏيل آڱه لڪري رهي
 هئي.

”جهڙا!“ هن آغستي چيو، ”جيڪڏهن تون سمجهين
 ٿي ته ائين ٻڌي ويندين ته ڀليل آهن. مان تو وٽ اڳي واه
 ٿي پڪو ارادو رکي آيو آهيان. توکي منهنجو ٿيڻو ٿي ٻولندو
 ٿي ته منهنجي ڄاڻ نه ٿي ڪري وڃي.“

شام جهڙا هي طرف وڌيو. مون ڀر د و گورو هٿايو.
 جهڙا جو منهن دروازي تي هو. مون اشاري ۾ کيس ڪمپوڻ
 وٺڻ لاءِ چيو ۽ مٿس هڪ وشواس جي نظر وڌم. هوءُ پٺيان
 هٽي ويئي. سندس چپ ٽوڪي رهيا هئا. سندس چالي
 مٿي ٿي رهي هئي. سندس منهن پڪوڙ جي ويٺو.

(۱۸۳)

جهڙڻا کيس جواب ڏنو، ”تون موريڪن وانگر ٿو ڳالهائين. هن کي نه سمجهو آهي. ڇڪ؟ تون ان کي ڪهڙن ٿو چڱي سگهين جا پنهنجي دائري کان ٻاهر آهي. ڇڪ؟ ڏکي جا قاعدا ڪنهن وڏي سياڻپ ۽ ڏهن جا ٺاهيل آهن؛ نه پنهنجا. تون انهن کي ٺاهي يا مٽائي نٿو سگهين. انهن ڳالهين ۾ تون اڃا ٻار آهين.“

”تو کي جيئن وڻي تيئن ڳالهائ. پر مولڪي پنهنجي ارادي کان هٽائي نه سگهندين.“ مان ڪو خواب ڪونه ٿو ڏسان ۽ نه ڪو هن ماڻهوءَ وانگر جلدوگر ٿي آهيان جو ٻين جا خيال جهڙي سگهان. اوهو..... توکي غصو ٿو لڳي. پر مان سچو ٿو چوان ته هن ٿوري به ڪو جادو هلايو آهي. مان نه سڌو سادو ماڻهو آهيان. مان توکي هن جي چڻي مان ڇڏائڻ ٿو چاهيان. مان توکي سڀڪار ٿو چاهيان ته ٻين ماڻهن وانگر ڪيئن رهجي، ڪلجي ۽ پيار ڪجي.“

مون ٻڌي جي ڪنڊ ٿورو ڪسڪائي. ڏٺم ته شلمر ڌري وقت ٻيٺو هو ۽ سندس سامهون جهڙڻا پيئي هئي پر ڪالٽس پري ۽ جي پري سان. جهڙڻا جون اکيون ڇمڪي رهيون هيون. سندس ڪومل اکيون ڏٺيون هيون. اڄ انهن اکين مان سڀي جي آڻ جون چڻيگيون لڪري رهيون هيون. باه جا ڪنڊڙ شعلو. هوءَ چئي رهي هئي،

”تون پنهنجي هڪ شپ چٽڪ ڪري اڀار ڪري رهيو. هڪ اهو انسان جو ٿوئي مهران آهي پر پٺ کيس ڪري رهيو آهين. ان مان ظاهر آهي ته تون ڪيتري ڪريل آهين. مولڪي سچ نه ٿوئي رهر ٿو اچي. مون پنهنجي لاءِ لغو وقت آهي. تون بلڪل هڪ سڌو ماڻهو آهين.“

اون پنهنجي ڪنهن ڪاڪ ٻاجهي پٺيان چو ٿو ڪنوائين. مان
 پنهنجي لاءِ هڪ ٻاجو ٿي هولدس جنهن کي ٽون ڪڏهن به
 حاصل نٿو ڪري سگهين. مولڪي هڪ خواب سمجه ۽ نه
 هڪ عورت جنهن کي پنهنجو ٻار راضي ڪري سگهندو.
 اڻ هڪ رشتہ رشتہ، ٿورو ٿورو، خوش مزاج ماڻهو آهن.
 هن دل ۽ دلري چيڙن جو چراغ آهن ۽ مولڪي وري هن
 دل ۽ جي پراڻ ڪواري. ٽون چئن ٿو نه اڻ مولڪي خوش
 رکندڙن، اهي به مولڪي به ڪواري. پنهنجي ملڪهه،
 سولهن ۽ پنهنجو دوستائو وڏا ٿيڻ ٿي هونئن ڪي خوش
 رکي سگهندو. پر مولڪي پنهنجي ملڪهه ۽ مڙس جي ڪاڻ
 ڪاڻي. پنهنجي عزم عزم، مان مڙس، پنهنجي سماج جنهن
 لاءِ مولڪي لڙت آهي، اهي سڀ منهنجي لاءِ نه آهن. شادي
 لاءِ جنهن کي جيئن دل ٿي سمجهي، مولڪي لڙت آهي. هن
 روح جي ميلاپ کان سواءِ، جسم جي ميلاپ لاءِ مولڪي
 ڏڪار آهي. جنهن ٻار جي ٽون تلاش ڪري رهيو آهن سو
 اڻ مون به نه پائيندڙن ٿو پنهنجو وقت ڇو اڃا وڃائي
 رهيو آهن.

شمار چئي رهيو هو، ”هڪ جوڻ مان بي جوت ٿي پري،
 جهڙا! اس ٻڌ هي ٻڙن کي ٿي وڃائي. منهنجي ٻيڙ
 جي گرمي نه ٿو ڪي ضرور وڃائي ڏي. مولڪي وڙس آهي
 نه منهنجي ٻار کي پنهنجو ٻار حاصل ٿيندو، اوس ٿيندو.
 ڇو، سائو هي سوئٽ جي عئدي موجب ٻار به هڪ اڻ
 آهي، ڪڪش آهي، ڇڪ آهي ۽ اها ڇڪ منهنجي سڀن شين
 سان ٿو ڪي مولڏاهن ضرور ڇڪي ايندي ۽ ڇڪندي بهندي
 جسم ٽون منهنجي ٿي.“

(۱۸۳)

جهڙڻا کيس جواب ڏنو، ”تون مورڪن وانگر ٿو ڳالهائين
هن کي نه سمجهو آهي. ڇڪ؟ تون ان کي ڪيئن ٿو چڪ
سگهين جا پنهنجي دائري کان ٻاهر آهي. ڇڪ؟ ڏکي
قاعدا ڪنهن وڏي سياڻپ ۽ ڏهن جا ٺاهيل آهن؛ نه پنهنجا
تون انهن کي ٺاهي يا مٽائي ٿو سگهين. انهن ڳالهين ۾ تون
اڃا ٻار آهين.“

”ٺوڪي جيئن وڻي ٿيئن ڳالهه. پر مولڪي پنهنجي ارادي
تان هٽائي نه سگهندين. مان ڪو خواب ڪونه ٿو ڏسان ۽ نه
ڪو هن ماڻهوءَ وانگر جادوگر ني آهيان جو ٻين جا خيال
جهڙي سگهان. اوهو..... ٺوڪي غصو ٿو لڳي. پر مان سچو ٿو
چوان ته هن ٺوڪي نه ڪو جادو هلايو آهي. مان نه سڌو سادو
ماڻهو آهيان. مان ٺوڪي هن جي چيني مان ڇڏائڻ ٿو چاهيان.
مان ٺوڪي سڀڪار ٿو چاهيان ته ٻين ماڻهن وانگر ڪيئن رهجي،
ڪلجي ۽ پيار ڪجي.“

مون ٻڌي جي ڪنڊ ٿورو ڪسڪائي. ڏٺم ته شينام ڏريءَ
وقت اٿندو هو ۽ سندس سامهون جهڙڻا پيئي هئي پر کائڻس ٻڙي
پٽ جي ڀر سان. جهڙڻا جون اکيون ڇمڪي رهيون هيون.
مون سندس ڪومل اکيون ڏٺيون هيون. اڄ انهن اکين مان
ڦر ڪندڙ شعلا، هوءَ چٽي رهي هئي،
”تون پنهنجي هڪ شپ چٽڪ جو اڀمان ڪري رهيو
ڪري رهيو آهين. ان مان ظاهر آهي ته تون ڪيتري
ڪريل آهين. مولڪي سچ نه ٿوئي دهر ٿو اچي. مون
پنهنجي لاءِ لشرٽ آهي. تون ٻاڪل هڪ سڌو ماڻهو

اون پنهنجي ڪنهن هڪ ٻاجي پٺيان چوڻو ڪوانهن مان
 پنهنجي لاءِ هڪ ٻاجو ئي هولدس جنهن کي اُن ڪڏهن به
 حاصل نه ڪري سگهين. مولڪي هڪ خواب سمجهه ۽ نه
 هڪ عروس جنهن کي پنهنجو ٻار راضي ڪري سگهندو،
 اُن هڪ رشت، رشت، لارڙ اوارو، خوش مزاج، ماڻهو آهن.
 هن دلها ۽ دلوي ڇڏن جو خواهان آهن ۽ مولڪي وري هن
 دلها جي پراڻه ڪوٺي. اُن چئن لڙن اُن مولڪي خوش
 رکندڙن آهي ۽ مولڪي به شڪ ڪوٺي. پنهنجي ملڪيت،
 سولهن ۽ پنهنجو دوستاڻو ورڻاءِ گهڻن ئي عورتن کي خوش
 رکي سگهندو، پر مولڪي پنهنجي ملڪيت ۽ مڙن جي ڪاڻ
 ڪاٺي. پنهنجي عزم عزم، مان مڙن، پنهنجي سماج جنهن
 لاءِ مولڪي لڙت آهي، اهي سڀ پنهنجي لاءِ نه آهن. شادي
 لاءِ جنهن کي چئن دلها ئي سمجهي، مولڪي لڙت آهي. هن
 روحن جي ميلاب کان سواءِ، جسمن جي ميلاب لاءِ مولڪي
 ڏڪار آهي، جنهن ٻار جي اُن تلاش ڪري رهيو آهي سو
 اُن مون به نه ٻانهن ڏوڏ پنهنجو وقت ڇڏو اڃا به وڃائي
 رهيو آهي.

شمار چئي رهيو هو، ”هڪ جوت مان ٻي جوت ٿي ٿري،
 جهڙا! اس ٻڌ هي ٻاڙن کي ٿي وڃائي. پنهنجي ٻيڙ
 جي گرمي نه لوڪي ضرور وڃائيندي. مولڪي وشواس آهي
 نه پنهنجي ٻار کي پنهنجو ٻار حاصل ٿيندو، اوس ٿيندو،
 ڇو، سالول جي سوٽ جي عهدي موجب ٻار به هڪ اڻ
 آهي، ڪفش آهي، هڪ آهي ۽ اها هڪ پنهنجي سمن شيلتا
 سان لوڪي مولاهن ضرور چڪي ايندي ۽ چڪندي بهندي
 جيئن اُن پنهنجي ٿي.“

جهرڙا کيس جواب ڏنو، ”تون مورڪن وانگر ٿو ڳالهائين. ٿو هن کي نه سمجهو آهي. ڇڪ؟ تون ان کي ڪهڙن ٿو چڪي سگهين جا ٺهينجي دائري کان ٻاهر آهي. ڇڪ ۽ ڌڪي جا قاعدا ڪنهن وڏي ۽ سڀاڻي ۽ ڏهن جا ٺاهيل آهن ۽ نه ٺهينجا. تون انهن کي ٺاهي يا مٽائي نٿو سگهين. انهن ڳالهين ۾ تون اڃا ٻار آهين.“

”ٺوڪي جيئن وٺي ٿيئن ڳالههءَ. پر مولڪي پنهنجي ارادي تان هٽائي نه سگهندينءَ. مان ڪو خواب ڪونه ٿو ڏسان ۽ نه ڪو هن ماڻهوءَ وانگر جادوگر ٿي آهيان جو ٻين جا خيال جهٽي سگهان. اوهو..... ٺوڪي غصو ٿو لڳي. پر مان سچو ٿو چوان ته هن ٺوڪي نه ڪو جادو هلايو آهي. مان نه سڌو سادو ماڻهو آهيان. مان ٺوڪي هن جي چيني مان ڇڏائڻ ٿو چاهيان. مان ٺوڪي سڀڪارڻ ٿو چاهيان ته ٻين ماڻهن وانگر ڪيئن رهجي، ڪلجي ۽ پيار ڪجي.“

مون ٻڌي جي ڪنڊ ٿورو ڪسڪائي. ڏٺم ته شيردرهءَ وقت پيو هو ۽ سندس سامهون جهرڙا پيئي هئي پر کائڻس پري پست جسي پڙسان. جهرڙا جون اکيون ڇهڪي رهيون هيون. مون سندس ڪومل اکيون ڏٺيون هيون. اڄ انهن اکين مان غصي جي آڱ جو ڇٽڪو لڪري رهيون هيون. باهه جا پير ڪندڙ شعلو. هوءَ چٽي رهي هئي،

”تون پنهنجي هڪ شپ چٽڪر جر ايمان ڪري رهيو آهين. هڪ اهو انسان جو ٺوڪي مهران آهي پر پٽ کيس گندو ڪري رهيو آهين. ان مان ظاهر آهي ته تون ڪيتري قدر ڪريل آهين. مولڪي سچ نه ٺوڪي رحيم ٿو اچي. مون کي پنهنجي لاءِ نفرت آهي. تون بالڪل هڪ سڌو سادو

تون پنهنجي ڏهن ٽڪ ٻاجهي ٻڌايان جو تون گنوانن مان
پنهنجي لاءِ هڪ ٻاجرو ٺهي هوندس جنهن کي تون ڪڏهن به
اصل نه ڪري سگهين. مون کي هڪ خواب سمجهو ۽ نه
هڪ عرصي جيئن کي پنهنجو ٻار راضي ڪري سگهندو.
تون هڪ رشت رشت، ٿارو ٿارو، خوش مزاج ماڻهو آهين.
تو دنيا ۽ دلوي ڇڏين جو خوراڪ آهين ۽ مون کي وري هن
دنيا جي پروا ڪونهي. تون چئين ٿو ته تون مون کي خوش
ڪندڙ آهي ۽ مون کي به هڪ ڪونهي. پنهنجي ملڪيت،
سولين ۽ پنهنجو دوستاڻو ور لاءِ ٽوٽن تي عورتن کي خوش
ڪري سگهندو. پر مون کي پنهنجي ملڪيت ۽ مٿن جي ڪا
ڪاٺي. پنهنجي عزت، مان مڙو، پنهنجي سماج جنهن
لاءِ مون کي شرف آهي، اهي سڀ پنهنجي لاءِ نه آهن. شادي
لاءِ جنهن کي جيئن دنيا ٿي سگهي، مون کي شرف آهي. ان
روح جي ميلاپ کان سواءِ، جسم جي ميلاپ لاءِ مون کي
ڏڪار آهي. جنهن ٻار جي تون تلاش ڪري رهيو آهين سو
تون مون به نه ٻڌيندڙ ٻه پنهنجو وقت ڇڏو اڃا به وڃائي
رهيو آهين.

شاه چئي رهيو هو، ”هڪ جهوم مان ئي جهوم ٿي ٿري،
جڳو! اس ٻڌ هي ٻڙن کي ٿي وڃالي. منهنجي ٻيڙ
هي ٿري ۽ ٿرڪي ضرور وڃائيندي. مولڪي وڻواس آهي
۽ منهنجي ٻيڙ کي تيزيو پيار حاصل ٿيندو، اوس ٿيندو.
جڳو! اس ٻڌ هي سوت هي عئدي موجب ٻيڙ ۾ هڪ الڙ
۽ ٻيڙ ۾ آهي، ڇڪ آهي ۽ اها ڇڪ منهنجي سمن شين
۽ ٻيڙ ۾ آهي، ڇڪ آهي ۽ ڇڪ ٿيندي ۽ ڇڪ ٿيندي ۽ ڇڪ ٿيندي

(۱۸۱)

حال ئي قیاس اچي رهيو هو. سندس لاميدي کيس پاري
کري رهي هئي. مون کيس چيو،
”شمار، تون جوش ۾ آهين ۽ پيتل نه. جهڙا جو تنهنجي
گوت پوري ٿيڻ کان اڳ وڃڻ جو مطلب ڪو تنهنجي. اي هڙي
ڪرڻ جو نه هو. هو ڪنهن کي نه راجانهدي آهي. هن
جسوءَ سڀاءَ تي اهڙو آهي. هو ڪڏهن نه توکي ائين الاراض
ڪرڻ نه چاهيندي يا چڙ نه پاريندي.“
”چڙ نه پاريندي.“ شيار عجب کانيندي چيو. ”جيڪڏهن
هو ڪوشش نه ڪري ته نه مولڪي چڙ نه ايندي. هو مولڪي
لٽائي وڃي، منهنجي ڪلچي ۾ چري ڪهائي ڇڏي ۽ مولڪي
بهر قتل ٿي چوڻ ڪري ڇڏي ته نه مولڪي چڙ نه ايندي.“
مان ٽسان ٿو نه اوهان کي منهنجي حال تي رحم اچي رهيو
آهي ان لاءِ مان اوهان جو شڪرگذار آهيان. ايشو جو قسم،
مان وڌيڪ ترسڻ لاءِ تيار نه آهيان. اڌو. اوهان هتي ئي
ٿر سو. مان اڄ جهڙا سان دل کولي ڳالهائيندس. هڪ هڪ ڪاڻ
ڪندس.“
”ٿر، شمار.“ مون لکڙ ۾ چيو، ”اهو تون ڇا ٿو
ڪرين؟“
”مولڪي اڄ فيصلو ڪرڻو آهي.“
انهن چئي هو پردي کي چڻ چيو ۽ پندو طوفان وانگر منهنجي
پري ۾ هليو ويو. مان دريءَ وٽ ترسي بهي رهيس. ٻاهر
شور لڳو پيو هو. ڇپو اچي ويٺي هئي. اوچتو هڪ ڇرخ
مان در وٽ پردي جي پٺيان اچي نيس. اڳيان
جو آواز اچي رهيو هو،
ون توکي اڏاڻو نه ائين ڪرڻ منهنجي لاءِ لاءِ من آهي.

هتي دل ۽ دل جو دلارو هتي آ
 هتي لمن لمن لفظارو هتي آ.
 نظر نواچي چو طرف ڏٺو ڪارو
 جو منهنجي اکين جو اچارو هتي آ.
 هينئر عشق وارن کي روکي نه سگهو
 ڪيو حسن وارن اشارو هتي آ.
 اسان خود ئي خوشي ڪسان ڪنارو ڪيو آ
 وفائور نه سامهون ڪنارو هتي آ.

ڦول ۾ درد هو، سوز هو. شيار اڄ ڏک وڃان ٿا ٿي رهيو
 هو. مون ڏسڻ ٿي چاهيو نه الهي ڪا ٿي جو جهڙا ٿي
 ڪهڙو اثر ٿيو هو. مٿين ٿيڙائي ڏٺو نه هو غالب هتي، سڀني
 ٿاڙيون وڃايون، واہ... واہ ٿي ويئي. ايتري ۾ سائول چيو،
 ”جهڙا اچي رهي آهي، آڙ ٻاهر هلو.“

مون کائڻ تمام آهستي آواز ۾ پييو، ”جهڙا ڪٿي آهي؟“
 ”ٿو واري ڪمري ۾.“

سڀ ٻاهر هليا ويا، مان اڃا دري ۾ وقت ٻيلو هوس. شيار
 مولوت آيو.

”جهڙا ڪٿي آهي؟“ هن ڪجهه غصي ۾ چيو.

”مون کيس ڪمرو ڇڏيندو ڪو نه ڏٺو.“

”مون کيس ڏٺو. جڏهن مان آخري ستون ٻڌي رهيو
 هوس نه هو هڪ ڀيرو ٻيڻ واکو غالب ٿي ويئي.“

ٿورو وقت ترسي وري ڄمايڻ،

”مان کيس ٻولي هينئر.“

مون لڙ مائيءَ سان هن جي ٻانڀن جهلي. مولڪي سندس

مان بيلڪ ۾ انجا گهڙاس ٿي مس نه يڪايڪ ڇاڻوشي چالڻجي
 ويئي. ڪمرو ٺماڪ جي دولهي سان ڀريل هو. سائول خاص
 مهمانن سان منهنجي واقفيت ڪرائي. جهڙا چندرا سان گڏ
 ويٺي هئي. مون کيس مشڪي کيڪار يو. هن بهوت ڏني.
 اڄ هو منجهيل ۽ مايوس لڳو هئي پر ڪجهه گپيڻ هئي.
 ڪمري ۾ وري ٺهڪڙ وڃي ويو. شيار ٽلاس مٿان ٽلاس شراب
 جا ڏوڪهندو ٿي ويو ۽ ڪي جو ڪي ٻڙ ٻڙائيندو ٿي ويو.
 سندس نگاهن جو مرڪز جهڙا هئي جا ساهون واري ڪوچ
 ٿي ويئي هئي. مهمانن مان ڪنهن چيو، ”شيار، اڄ هن شپ
 موقعي تي ڪو ڪلام ارشاد ٿي وڃي.“

”ها، ها، ڇو ڪمن.“ سائول وٺائيندي چيو.

”ها، ڇو ڪمن. اڄ هڪ خاص ڇيڙ پيش ڪندس.“ شيار
 جهڙا ڏانهن گهورندي چيو.

شيار اٿي پيالي وٺ وڃي ويٺو. ڪمري ۾ منهنجو ساه
 منجهي رهيو هو ۽ مان اٿي ساهون ڌري ۽ وٺ وڃي پيس.
 شيار پيالي جي ٻڌن کي بيرحمي سان ڇيڙڻ لڳو. جهڙا جون
 لڳاهون هيٺ زمين طرف جهڪيل هيون ۽ هو ڪجهه سوچي
 رهي هئي. مهمان نشي ۾ ٽپ هئا ۽ پيالي مان لڪڙ ٿڌڻ اٿن
 تي جهومي رهيا هئا. سائول پائپ مان الجھ والڪر دولهين
 ڪڍندو ٿي رهيو ۽ منهنجي دل ائين ٻولي رهي هئي ته
 شيار اڄ ڪو اهڙو قدم ڪندو جو سندس لاءِ تمام ڏکڻاڪڻ
 ثابت ٿيندو. هن جي دماغ تي اڳي جنون وار هو ۽ آهي باقي
 شراب جي نشي ۾ السائيت تي پلائي ويٺو هو. خير، ڪجهه
 به هجي. مان حاضر هوس ۽ جهڙا کي ڪوبه نقصان پهچي
 نٿي سگهيو. شيار امنگ سان ڳائي رهيو هو:-

ٻار ۾ گڏجي هڪ ئي ٿا سگهن جيڪڏهن ٻار ٻار ئي آهي
 نه. ٻار جو پرڻم ۾ وشواس ٿيندو آهي - پرڻ وشواس ۽ نون
 ان وشواس جي آڌار تي اڳتي وڌاءُ.

”مون سڀ ڪجهه سمجهيو.“ چوڪري جواب ڏنو، ”اوهان
 منهنجي اکين سان ٻڌو هئائو آهي. مان اوهان جو تعذر
 شڪر گذار آهيان.“

ميتارام جي منهن جو پٺو ئي لهي ويو هو. شايد منهنجو
 سماج ئي هيءَ وار ڪمس پسند نه ٿيو.

چوڪري وڪلائي هليو ويو. ٻيا اُٿي کڙا ٿيا، اسان ٻن
 کائي پورو ڪيو. مون ميتارام کي چيو،

”جيڪڏهن اوهان کي اعتراض نه هجي ته مان هاڻي هلان.
 مان ٿورو آرام ڪرڻ ٿو چاهيان.“

”ها ها اوهان ٻئي هلو. اڄ موهنيءَ جي شادي آهي.
 وري ملاقات ٿيندي.“

مان واپس گهر اچي پنهنجي ڪمري ۾ وڃي آرامي ٿيس.
 جڏهن آرام ڪرڻ کان پوءِ اڪ کلي نه پيلڪ ۾ ڪجهه ڳوڙ

شور ٻڌڻ ۾ آيو. اڄ موهنيءَ جي شادي هئي ۽ مهمان اچي
 ويا هئا، ٺاهڻ ۾ شاميانو لڳايو ويو هو. چوڌاري جهل ٻهل

مڇي ويٺي هئي ۽ ٽهڪن جا آواز ٻڌڻ ۾ پئي آيا. مان هڪ
 منهن ڏولي وينس ته سائول اندر اچي چيو:-

”ٻار ٻاهر محتفل گرما گرم آهي ۽ نون اڃا سنبهيو نه آهن؟“
 ”بس، گهڙيءَ کن ۾ اچان ٿو.“ مون چيو.

”اٿين ته ڪير ٻار.“ سائول ويجهو ايندي چيو. سندس
 واپس مان شراب جي ٻڌڻ ۾ اچي رهي هئي. سو اها هئي

محتفل گرما گرم - شراب جي.

ميلي مائيءَ کي آلت ڏيئي اماڻيو ۽ چيو،
 ”ڏسو ٿا حال ڏاڍا جا. اڄ ماءُ پٽ کي لٿي وئي. اڄ
 پٽ جو ۽ ماءُ جو مريد ٿي ماءُ کي ڪڍڻ لاءِ تيار آهي. کيس
 اهو فڪر ڪونهي ته هوءَ بهواه ڪٿي ڏکا کائيندي ۽ ڪنهن
 جا در اوسيندي. ڪٿي اولاد خراب ڪٿي مائٽ خراب.
 اجهو، هيءُ لينگر ويندو آهي. ڪنهن چوڪريءَ سان پيار
 اٿس. مائٽ راضي ڪونهن ۽ چون ٿا ته اها شادي نه ٿيندي.“
 چوڪري جو منهن، شرم کان ڳاڙهو ٿي ويو.

مون کائڻس پڇيو، ”چو لينگر، سبب ڪهڙو؟“
 ”چون ٿا ته سندن گلا ٿيندي.“ هن هڪڪڙي چيو.
 ”منهنجو چوڪريءَ سان پيار آهي؟“
 ”بيحد.“

”۽ هن جو؟“

”هوءَ چوي ٿي ته جهڪڻ شادي ڪندي نه مونسان
 ڪندي. جهڪڻ هن ائين ٿي نه سگهيو ته پاڻ ماري ڇڏيندي.“
 ”چوڻ ۽ ڪرڻ ۾ وڏو فرق آهي.“ مون چيو.

”هوءَ ارادي جي ڀڳي آهي.“ مان هن کي ڪنهن ا
 قيمت ٿي ڇڏڻ لاءِ تيار نه آهيان. جهڪڻ هن ائين ڪر
 نه منهنجي زندگي برباد ٿي ويندي.“

”نه ٻيو اوڀو ارادو ڪيو آهي؟“

”منهنجو ارادو اٿل آهي. پر مون چيو ته دادو مينارام
 جهڪڻ منهنجن مائٽن کي سمجهائي نه ڪلف کان بچي پئسو.“
 چوڪري جواب ڏنو.

”اوهان ٻنهي جو پاڻ به پيار آهي.“ مون چيو، ”۽ اتي
 هڪ اتي کي ڇڏڻ لاءِ تيار نه آهيو چاهي ڪجهه نه ٿي پوي.“

جهڙي جي ڪاڻ جو ئي ڪڍين ۽

”ٿڙي ٻڌ نه مٿو چوي ڇا ٻيو؟ سڀ ڌر ڌار ڇوريءَ
ڇت ڇت ڪري ٿري ورتا. ڪلير ۽و پٿو جيڪو مليو سو
نه ٿري ورتائون. جاءِ ملي سا به پنهنجي نالي ڪرائي ڇڏيائون.
هاڻي مان ڪاڏي وڃان؟ ٻيلي! اسون ڪجهه چئيمس؟
سمجهائيمس. مائٽن کي سڃاڻي ۽ ورو ڪٿي ٿانءِ نه پائيندو.
مٿو ٿري سڙي ويندو....“

مٿي کيس وڃڻ روڪيندي چيو،

”مائي نون پٽ کي پٽين جو ئي؟“

”پٽيان پير ئي؟“ مائيءَ چيو، ”منهنجي رڳو رڳو ئي پٽس
پنهنجو پٽ خراب ٿيو آهي. ڏاڍيءَ کي ڇا چئجي. مولڪي
ڏاڍو ستابو آهي.“

”آخر نه پنهنجو اولاد آهي.“ مٿي چيو

”واه ڏيان اهڙي اولاد کي. ڇوڇڙي ڏيان اهڙي اولاد
کي. ڄمندي ئي ٿڙيءَ ئي انهن ڏيائس ها نه پيريءَ ۾ جو
ڏک ڏسان ها؟“

انن چئي مائي اچي روئڻ ۾ چٽڪي. مٿي اُٿي کيس
شالڪ ڪرايو.

”اهن خيال نه ڪريو. مان کيس سمجهائيندس.“

”سمجهائينس مٿي کي. مولڪي نه مٿو کائڻ ٿو اچي.
مٿو لاس ٿئي، منهنجي پيري ر لائي اس. منهنجي نه رڳو.
رڳو مان ئي آه ٺڪري. مٿي کي ڪلار ڪي نه ملي آهي.
پر سمجهي لو ڪو ٿي ويو آهي. هيءُ جي حيات هجن ها
نه منهنجي هيءُ خال ڇو ٿئي ها. مٿي کي ماري نه پورو
ڪن ها.“

دهو هو دليا جي روش ٿي۔ دليا جي دستورن ٿي۔
 جي کوکلي رواجن ٿي۔ دليا ڪيترو نه پاڻ کي ڪيرائي ڇڏي
 هو۔ ڪيترو نه پاڻ کي ذليل بڻايو هو۔ مان خوش هوس جو مولڪي اهڙي
 سماج ۾ لٿي رهڻو پيو۔ الي باهران هڪ آواز آيو،
 ”ٻڙي عينا، او مينا، وينو آهين؟“ هڪ ٻڙي اندر
 لنگهي آئي۔

”اچو امين، ڪهڙو حال آهي.“ مينارام پڇيو۔

ٻڙي ڇيو، ”مٿن منهنجو خون سڪائي ڇڏيو آهي۔
 لاڳ ٿي منهنجو پير ٻيو جو هتي آيس۔ مان نه ڪيمپ ۾
 خوش هئس، مولڪي لاڄون نه گهر مان اڪري وڃ۔“
 ”ڪير ٿو چوي؟“ مينارام وري کائس پڇيو۔

”اهو چورو ۽ چوري، ٻيو ڪم؟ چوري جو هن اڇيرا
 دماغ ڦيرائي ڇڏيو آهي۔ سس نه وٺيس ٿي لٿي۔ پر مان ڪنهن
 جي وڏو وڃان، ڪو نه ٿي سائين هجي منهنجي وڃي بنار۔“
 ”امين منهنجو ڪڪو اهڙو آهي نه ڪونه؟“ مينارام پڇيس

”اڙي چورو ڇٽو ٿي پيو آهي۔“ ماني چوه چنڊا لکي،
 ”چوريءَ جي قشق ۾ اڏو ٿي پيو آهي۔ جيتن ٿي ڦيرائين
 مٿن ٿو ڦري۔ اهڙو جلد نه اسان ڪٿي ڪو نه ٿو۔ مڙس جوء
 ۾ وس! چيو مائس نه رڙيءَ کي ڇڪي هڪ مار هڪي۔
 ي ٿو نه گهر مان اڪري وڃ۔ کيس پائي لپائي وڌو ڪيس،
 س ڪونه مت ميڙنر هاڻي ٿو چوي نه لڪري وڃ۔“

مينارام مانيءَ کي سمجهائيندي ڇيو، ”پر جيڪڏهن پاڻ
 نهو نه وڃي جدا ره، توکي نه پنهنجو پيسو آهي۔ ڪن

ڪندو؟ عجب جي ڏلهه عتي. ڪهڙو ڳورو ڪلجڪه اچي ويا آهي. چوڪرين جا مائٽ به ڇا ڪن؟ هنن مڃيو. جڏهن هن ٻڌي جوان چوڪري ڏٺي ته مون پڇيو 'ڪيئن پسند آئي؟' چيائين، 'چوڪري ته چڱي آهي، پر تنڪون ڏرا سنهڙيون اٿس، اڙي مار پوئي تنهنجو هن جي تنڪن سان ڪهڙو واسطو، مون کائڻ پڇيو، 'توهان سندس تنڪون ڏليون ڪيئن؟' چيائين ته 'جنهن وقت هو آئي ان وقت سندس ساڙهي لورو مٿي ڪٽي ويئي ۽ سندس تنڪون صاف ڏسڻ ۾ آيون،' سائين هاڻي اهڙو ته زمانو ڪيترو ته ڪري چڪو آهي. هن ٻڌي ڪي اڃا ڏلهه ڪندي شرم نه ڪونه آيو! مان ته اڃا ڏلهه ڪرڻ کان زمن ٿاڻي پري ته ان ۾ ڪهڙي وڃان. اهو انو حال ماڻهن جو، پر اهو ڇا. هي ڏلهه ٻڌو، عڪس بي مائٽي ظاهر. سڀڻو ڳورو جوان ۽ سٺيءَ لوڪريءَ کي لڳل. چوڪريءَ وارن کي خبر پئي ته چوڪري کي ڏسڻ ٿئي پيل آهن. بڪ ڪرڻ لاءِ چوڪري ڏهڪارڻ جي بهاني، چوڪري کي ڪنهن ڳور ۾ گهرايو ويو. ميرو وغيره کڻي آيا، چوڪري ڪيلو يا ٻيو ٿارو ميرو کاڌو پر ڪيل اڪروئن کي هٿ نه لڳايائين. چوڪريءَ جي ماءُ کيس چيو، 'ڇو ڪڪا اڪروٽ چو ته ٿو کائين؟ ڏاڍا لڏاڻا آهن. خاص ارغمان لاءِ گهرايا اٿر، چوڪري آلاڪالي ڪئي ۽ آخر حجت ڏهڪار ٻڌي هن جي هٿ ۾ به چار اڪروٽ کڻي مائيءَ رکيا. هو اتي اڪروٽ ڌرواڙي جي وچ ۾ آڻي پوئو لڳو ته مائيءَ چيس، 'ڪاڇلي اڪروٽ آخري چين سان پيا پرن،' چوڪرو شرمندو ٿي ويو ۽ مجبور ٿي اڪروٽ ڏندن جي وچ ۾ آڻيائين. ٿوري زور ڏيڻ سان ويڙهي جي پٽي اچي ٻاهر پئي. سڀني ويٺل نيڪ ڏٺي کڻا لڳا. پر مولڪي اسوس ٿي

”جهرڻا ۽ شهر جي شادي ۾ ٿورن ڏينهن ۾ ٿيڻ واري آهي. اڄ گهر ۾ اها ڳالهه ٻولھ ٿي رھي هئي.“ ڇندوءَ چيو.
 ”جهرڻا جي شادي صرف عرس جي خيالن ۾ ئي ٿيڻ واري آهي.“ مون ليز ٿيندي چيو، ”جهرڻا جي شادي جهرڻا جي پڇڻ کان سواءِ ئي ٿيڻ واري آهي.“
 ڇندو خاموش رھيو.

مينا رام وقت ڪجهه ماڻهو ويٺا هئا. هن اٿي منهنجي آڃاڻ ڪئي ۽ ٻولي منهنجي پاسي ۾ وڌاڻو. وينلن سان منهنجي واقفيت ڪرايائين. هڪ ٿو ٿون ٺيڪر ۽ وينو هو. ذرا منجهيل ٿي لڳو. مينارام کلندي کيس چيو،

”ڪڪا، تنهنجو مسئلو شايد هيءُ حل ڪري سگهي.“

پوءِ ٻوٽن سانول جي گهر جي خبر چار پڇڻ لڳو. ٿوري وقت کان پوءِ ساهيون وينلن ان هڪ کي هن چيو،

”ڇڱو سڄڻ! توهان ڀلي هلو. اسان ڪوشش ڪنداسين.“

سائين سڏائي ڪندو. لياڻيءَ جو ڪارج آهي، ثواب جو ڪم آهي.“

”اوهاڻ ماڻهن جا ڪم ۽ ڪندا آهيو ڇا؟“ مون پڇيو.

”ادا، ڪجهه نه پڇو.“ مينارام وراڻيو، ”پاري زمالو اچي ويو آهي. ڇوڪرن جا واکهوءَ وانگر وات ڦاٽا پيا آهن. ڇوڪريون نه سهڻيون آهن ۽ وري ٻيو نه ڪي. تنهنڪري به، پيا مڪڻ مان وار ڪڍندا. دليا مان شرافت وٺي آهي ڪري. ڇريتر بلڪل نه رھيو آهي. انسان اصل حيوان ٿي پيو آهي. لاجھو بن ڏينهن جي ڳالھ آهي. هڪ ماڻھو ٻن ھلائي. ڇوڪري جو ٻيءَ ٿو ڇوڪري نه ڇوڪري پهرين مان ڏسان پوءِ منهنجو ڪو ڏسندو. جي ٻولي ٿي پسند نه آهي نه ڪو ڏسي ڇا

”اهو لون کانس ۽- ڪڪ شائنتي لمولي ۾. ٻچڻ ۾ ڪو
اهڙو نه ڪولهي.“

”ها، مان پاڻ ائين ئي سوچي رهيو آهيان. اڄ جهڙا سان
ان باري ۾ ضرور ٻڌا. بولڻ ڪڍندس. جدائيءَ جي غم کان
دل ايترو نه جلي رهي آهي جو مان سڄي ٿو سگهان. مان دل
کي لارڻ ٿو چاهيان. زندگيءَ ۾ ڪافي ڊڪ سٺا اٿم. سڄي
رام سندس خيال سمجهڻ نه ٿو. صبح جو به ان غم جي خيال
کان آرام نه آيو ته وري رام به اوجاڻڻ ۾ گذاري. اس مان
هميشه پنهنجي زندگيءَ جو فيصلو ڪرڻ ٿو چاهيان. جيڪڏهن
جهڙا کي ٻار ڪرڻ جي خطا ڪئي اٿم ته کانس وڃي معافي
ولندس. هاڻي اءِ سندس ئي آسرو آهي....“

شمار وهلڻ لڳو ويو. چندو اندر آيو جنهن کي ڏسي شمار
چپ ٿي ويو.

چندوءَ چيو، ”اڄ اوهان کي ٻاهر وڃڻو آهي. مالڪ ٻڌي
رهيو آهي ته جيڪڏهن ٽار هجو ته کاڌي ٽهرائي وڃي.“

”ها، مان ٽار آهيان. صرف ڪهڙا مٽائڻا اٿم.“

شمار اشارو سمجهي ويو ۽ اُٿي هليو ويو.

”صاحب.....“ چندو وڌيڪ چئي نه سگهيو.

”ڇڏو.“ مون چيو.

”اوهان جي چهري تي هيءَ غصو زندگيءَ ۾ پهريون دفعو
ڏسي رهيو آهيان.“

مولڪان ڪل ٺڪري ويئي ۽ چيو، ”هن کير ٻاڪ مڃيو
کي محبت جو بخار ڇڙهيو آهي.“

”ها، ها، مون سمجهيو.“ چندوءَ چيو.

”ٿو ڇا سمجهيو؟“

خيال ۾ خوش آهيان . ياد رک ، آتماڻن جي ۽ لڳ کان سواءِ ٻن
جسمن جو ۽ لڳ هڪ جهنگلي پٿر آهي ، وحشيت آهي . پاڻ کي
سيڪار ۽ پنهنجي پرڀتا کي به اهو آلمه پيار سيڪار . مان
سمجھان ٿو ته اهو ئي پيار جو پورڻ مارڻ آهي . اهو سور من
۽ ساهسين جو رستو آهي . هڪ لڏر رستو جنهن تي ڪوبه
وڇوڙ بندڙ زور وجهي پائي نٿو سگهي .”

شيام خاموش هو . هن ميان مجذوءَ جي خيال ۾ ئي ڳالهه
ڪونه ويلي ته سندس پيار ڪو دل لوي پيار هو . چند گھڙين
جو چشمو هٽائڻ پنهنجو عشق اوچي دل جي جو عشق سمجھي
دل تي بهلائي . سندس محبت جو مرڪز جهڙڻا جو حسن
هو ، جهڙڻا جو خوبصورت چهرو هو . سندس پيار جهڙڻا جي
سڌول جسم ٽائين محدود هو . مون سندس دماغ جي لاکي
ڪجهه قدر کولي هئي پر مون سمجهو ته مٿس گھڙي قدر اثر
ڪونه ٿيو هو ڇو جو سندس دماغ جسماني خواهش پوري
ڪرڻ جي لشي ۾ ڊپل هو . جهڙڻا جو جسم سندس نظر کان
غائب ٿي ٿي سگھيو . هن ٽي مهيني آواز ۾ چيو ،

”توهان جيڪي چيو مان سمجھان ٿو ته سچ هوندو . جيڪڏهن
مان ائين ڪريان ته پر مون کي اها خاطري ڪيئن ٿئي ته هوءَ
به ائين ڪندي؟“

مون کيس سمجھائيندي چيو ، ”جيڪڏهن هوءَ ائين ٿئي
ڪري ، جيڪڏهن تنهنجي آتما هن جي آتما کي ٿئي چڪي
سگھي ته سمجھ ته هوءَ تنهنجي مقرر ڪيل ارڙاڻي کي نه آهي .
پوءِ تون سندس خيال ڇڏي ڏي .“

”پر توهان جو خيال ڇا ٿو چوي؟ توهان ته ٻين جي خيالن
کي پرکي ٿا سگھو .“ هن هڪ ٻاريل جواڙي ۽ والڪر چيو .

اهو نه منهنجو ٻياري جي ٻاري ۾ رايو آهي. تون ٻياري کي ڪنهن
 ٻئي لاءِ سمجهندو هجيئن سا نه توکي خبر.
 شين منهنجي ٻياري جي ٻاري ۾ تقرير ڏيان سان ٻياري
 وهندو هو سندس سر جهڪيل هو. مون گفتار جو سلسلو جاري
 رکندي چيو،

”ٻار نه، ٻياري صرف ٻياري آهي. ٻياري هڪ لنگهندڙ
 ٻالهندڙ عيش جو خيال نه آهي جنهن خيال ۾ منهنجو دماغ
 ٻياري ويو آهي. تون هن جي آتما کي ٻياري ڪري ڏس ؟
 ائين محسوس ڪر نه هوندو منهنجي ڄاڙي آتما آهي، منهنجي
 ارڙاڪي آهي، منهنجو هڪ حصو آهي ؟ توکي مقرر ڪيل
 نصيب ۾ مليل آهي ؟ هوندو به منهنجي ٻاري ۾ ائين محسوس
 ڪري نه پوءِ پڪ سمجهو نه توهان بهي جو جوڙو هڪ ائين
 ٻياري ۾ سمائجي ويندو ؟ هڪ ٻئي ۾ ٻڌجي ويندو. نه رڳو
 هتي هن دنيا ۾ پر هن دنيا کان مٿي به دنيا ۾ به. ائين
 ڪندي جي تون جسماني طور نه به حاصل ڪري سگهين ته
 نه پرواهه ٺاهي. سرار ڪه سولهن سڌا قائم نه آهي، شين اهو
 ڪڏهن تو-وچيو آهي ؟ اها نه هڪ ڪن پٺڙو آهي جا
 نوري وقت کان پوءِ ناس ٿي وڃي ٿي. پر آتما جي سندرڻا
 سڌا قائم آهي. الهي“ ڪري ٻياري ۾ توهان بهي کي پنهنجون
 آتمائون هڪ ئي ساڻجي ۾ پٽي ڇڏڻ ڪن نه ته جنهنکي تون
 تيار نوسمجهين سا هڪ ترشنا ثابت ٿيندي. ڇڏهن توهان
 هن آتمائون ملي هڪ ئي وينديون ٿڏهن توهان جون استول
 ڏينهن به ملي هڪ ئي وينديون. اهو هڪ تمام ڏکو ساڌن
 آهي. جو ٿل تمام منو ٿيندو آهي. تون سمجهيندين
 نه. ٻياري ۾ خيال ڪندو آهي. پر مان الهي“

(۱۶۷)

ڏانهن چڪجي اچي ۽ جڏهن توهان ٻنهي جون آلمانون ه
ئي پيار جي آڱ ۾ جال شروع ڪن- هڪ ئي آڱ ۾- ۽ ش
ٻڌجي پون، ڏهن ٽينهنجو پيار پريٽور ٿيندو. ائين ڪندي
جي کوکي ٽڪليفون ڏسڻيون پون، دل ٻا جا طعنا سهڻا پون
نه پڙواه نه ڪر. دل ٻا ٻن خوش آلمانن کي ملندو ڏسي سهي
نه سگهندي آهي. تنهنجي منزل هڪ ئي آهي، پيار ۾
پور ٿيڻا حاصل ڪرڻ. تون هن کي چاهين ٿو ۽ اها چاهه سڀ
حدون لتاڙي ڇڏيندي آهي. توکي صاف ۽ پور دل سان
پنهجي پريتما جي اڳيان پيش پوڻو آهي. آخر-ار پڻ ڪر ٿو
آهي. خوديء کي مٿائي ڇڏو آهي. تون اهو به ياد رک
نه توکي پاڻ ار پوڻو آهي بنا ڪنهن به جسماني خواهش جي.
او ۾ ساهس ۽ بهادريءَ جو معادو هڻڻ کپي. توکي ان ڪلهنا
جي گهري ۾ گهڙڻ نه کپي جا صرف سر ٿي ڏسي، جا سر ٿي
جي لذت تنهنجي رڳ رڳ ۾ ئي گهمائي. اها ڪلهنا هڪ
من جي مڙج نه هجي جنهن ۾ تون گهلجي وڃين ۽ خواهش
جي وس ٿي هڪ پتليءَ وانگر اڇندو رهين. پيار ۾ ڪا
خراپي ڪانهي. پيار ۾ ڪا به ڪا به ڪا به ڪا به ڪا به
۾ ڪا به غلط فهمي نٿي ٿئي. پيار ڪيو نٿو وڃي پر هڪ
هدر تي قانون ۾ جب پاڻهي ٿو ٿئي. پيار- جو رڳ رڳ ۾
وڃي ٿو وڃي، هڪ هڪ اس ۾ دورو ٿو ڪري. پيار-
جو شڪن شڪن کان الڳ آهي، جو پنهنجي پريتم ۾ پورڻ
شواس ٿو رکي. پيار ۾ سوچ ۽ ويچار ڇا جو؟ پيار جي مٿان
ڪا به لغت جيست پائي نٿي سگهي. پيار هڪ فاتح وانگر
پ جو ڏولڪو وڃائيندو هر هنڌ پنهنجو راڪ جهانيندو
۾ سان ڏوڪيندو وڃي ٿو پنهنجي ٽرل تي رسي. خير،

(۱۶۵)

هو. هوليڪي ٻڪ هئي ته جي جهر ٿا هنڪي ملي وڃي
ڪجهه وقت جي جذبات جي لشي لهڻ کان پوءِ وري
بي لکين لڙين ڳولهندو ۽ سندس عشق ۾ مڃندو ۽ جا
ڪندو. هو پير جي لالي کان تي بي خبر هو. هن جي دماغ
جسماني اداون ۽ ٻاهريون حسن تي وسندو. هوليڪي سندس
اڻڄاڻائي ۽ بي قياس آڙ ۽ غصو ۽ ڪاٽس ٻڌيم،
”لو جهر ٿا ۾ ڇا ٿو آهي. سندس ڪهڙي ۽ ڳالهه سان
توڪي محبت آهي.“

”سندس من موهيندڙ مڌ پُريل لکين سان. سندس ڪلاهي
رخسارن سان. سندس چنڊ جهڙي چهر ي سان. سندس دل
سان، جان سان.“ شيام جواب ڏنو.

”اهو آهي تنهنجو پيار؟“ مون پڇيو.
”مان هن جي مٿان جان لٽار ڪرڻ لاءِ تيار آهيان. اهو
پيار نه آهي ته ڇا آهي.“ شيام جواب ڏنو.

سوچيم ته هن اوجھ، شخص کي سمجهائڻ گهرجي. جيتوڻيڪ
سڌ هئڻ ته هن بيوقوف ئي ڪهڙو اثر ڪونه ٿيندو ڇو جو سندس
خيالي مرڪز ۾ هڪ ئي ڳالهه وسي رهي هئي اها هئي جهر ٿا
جو جسم ۽ الهي ۽ خيال ۾ هو ابتري قدر ته چور ٿي چڪو هو
جو انکي ٿمراڻ سندس وس ۾ ئي نه رهيو هو. مون کيس چيو،
”شيام، تون غلط فهمي ۾ آهين. منهنجي تنهنجي پيار
ان ڪا دشمني ڪانهي. مان تنهنجي پيار جي رستي ۾
وڃان. مان ايحد خوش ٿيندس جي تون پنهنجي پيار ۾
امياب ٿيندين. باقي ڪامياب ٿيندين يا نه سو ته مان چئي
سگهان. پر اهو پيار نه آهي. پيار هڪ پوتر شيءِ آهي.
پر مائو هڪ پوتر وسڻو آهي. جنهنکي ضايع ٿو ڪيو

وڏو کان ئي خبر آهي؟ نه، نه. هن کي سڀ خبر آهي.“
 ”نه پوءِ تون ڇا ٿو چاهين؟“
 ”ڇا ٿو چاهيان؟“ هو کٽڪٽ لڳو. ڪمسي مان سگريٽ جو
 پاڪيٽ ڪڍي هن مولڏانهن وڌايو. مون اشاري ۾ الڪار
 ڪيو ۽ چيو،

”الهي! مرض کان پري آهيان.“

”سگريٽ نه منهنجي ڇي؟ ڇا آهي. غم ۾ منهنجي ريتي.“
 ائين چئي هو سگريٽ ڏکائي سوتا ڪڍڻ لڳو. کٽڪو ۽ جو
 سلسلو قائم رکندي چيائين،

”توهان ڇڏيو نه ڇا ٿو چاهيان؟ منهنجي سادگي نه ڏسو.
 مان نه صرف جهڙڻا جي محبت جي انتها ٿو چاهيان. بس توهان
 ڪجهه نه نه.“

”هلا ٻڌاءِ، هن سان تنهنجي محبت ڪڏهن کان ٿي؟“
 ”هڪ عمر گذري وئي. هڪ زماني تڪرر ٿي وڃي وڃي
 مون سندس منهنجي مڙو ڏٺو. جڏهن کان مون هن جي پڙو
 حوالي ڏٺي. جڏهن کان هن جون ڪومل ڪومل، گورون
 گورون، گول ٻليون ۽ ڪڪرن جهڙا ڪارا وار ڏٺا. اس
 دل ائين ئي ٿي چوي نه جيڪر ڪمسي“ سان جيڪڏهن
 ڇڏيان. ٻنهن ۾ پختو پڪڙي رکائين. هن کي ٻيڙ ڪرمان
 ٻنهن ٻنهن. سندس ويجهي وارن کي چهان. ڪمسي سڀني
 سائي وڌيڪان ۽ کائڻ بل نه پري نه رهان.“
 هن سرد آه پري.

ظاهر هو نه هو هڪ عارضي جذبي جي لشي ۾ مشغول
 هو. هڪ عورت جي جسم تي ٿڌا هئا. سڀني ٻيڙ کان بلڪل
 ئي خبر. هن جو ٻيڙ صرف جهڙڻا جي خبر کائڻ متعلق

”چا ڪجي، محبت ڪبي لاهي پر ٿي ويندي
عشق تي ڪنهنجو نه زور لڳو هلي. مدت ٿي آهي آ
ڪندي ۽ تڙ ٿندي پر هن بيدرد ٿي ڪو، اٿس لڳو
ڪيئي عرصا گذري ويا. سڄ اُڀريا ۽ آلهيا پر هـو
ٻڌي.“

مون شام کي ڪجهه چوڻائيندي چيو،
”ان مان چا فائدو، شياڻ! صرف تون تڙ ٿي رهيو آهين
صرف تون روئي رهيو آهين، مڙو ٽڙهن اچي جڏهن هنکي
تڙ ٿاڻن ۽ روڻارين. ٻيئي طرفن کان برابر آڻ اچي رهي ٽڙهن
نه عشق نه مڙو ايندو.“

”هن کي روڻاريان!“ شياڻ عجب ۾ چيو، ”روئي ٽڙهن
جڏهن درد جو قصو ٻڌي. پر ڪنهنڪي ٻڌايان؟“
”جهڙ ڪڏهن هن کي دل جي حالت کان واقف ٿي نه
ڪنهن نه پوءِ پنهنجيءَ دل جي دوا ڪيئن ٿيندي؟“
شام مر ڪندي چيو،

”دل جو داستان ٻڌائي اٿس سگهان. سندس ساهيون اُڙي
جڙيت ٿي اٿي ٿئي.“ پر سمجهان ٿو نه ڪنهن ٽينهن هوءَ سمجهي
ويندي ڇو جو چوڻا آهن نه اکين کي، زبان ٿيندي آهي.“
مون هڃوڻ کي چيو ٻڌي چيو.

”تون مٿس. ايترو اعتبار ڇو ٿو رکين؟ ايترو سادو ۽ اڻوڻو.
ڇو ٿو پڙهين؟“

شياڻ اُڪسائ سان چيو،

”نه، توهان جو مطلب آهي نه هن کي وڃي پنهنجي دل
کي رويداد کان واقف ڪريان؟ سندس جمال کيس پنهنجن
من ۾ ٽپڪاريان؟ توهان سمجهيو ٿا نه هوءَ پنهنجي دل جي

باب اٺون

مان عادت موجب صبح جو پنڌ ڪري اچي ليٽيو هوس
نه ڪنهن در تي ”لڪ لڪ“ ڪئي ۽ چيو،
”الدر اچي سڪيان ٿو؟“

آواز شمار جو هو. مون کيس الدر اچڻ لاءِ چيو.

”اچ، ويٺو.“ مون ڪرسيءَ طرف اشارو ڪندي چيو.
”اڪيلو ويٺو هوس. سوچيم ته توهان سان ٿورو ڳالهائي
پنهنجي دل بهلائان.“ هن ڪرسيءَ تي ويهندي چيو.
”مان پنهنجي ڪهڙي دل بهلائي سگهندس؟ ٻڌاء
ڪهڙو حال آهي پنهنجي ناشاد دل جو؟“

مون هن جي جذبات کي چيو ۽ هڙان جي وهڪري
پر وهڻ لڳو ۽ چوڻ لڳو،

”اهو ته هن کان ٻڌو. هن جي لڪاء هڪ اڙجي لڪاه
آهي. هڪ مڪمل لڪاه آهي. جنهن تي ٻئي سمجهه نه
ٿي. اسان جي دل سان نه اهوئي شعر آهي.“
”هوءَ ڪير؟“ مون پڇيو.

”ڇا توهان اڃا سمجهي نه سگهيا آهيو؟“ هن عجب مان
پڇيو، ”هن شوخ بالر نه منهنجي زندگي تي تباه ڪري ڇڏي
آهي. مان جهڙا جي ڳالھ ڪري رهيو آهيان.“
”هون!“ مون عجب وچان چيو.

”خدا شاهد آهي، جي هوءَ هڪ دفعو ئي مون ڏانهن
عنايت جي نظر کڻي ٺاهري نه ٺاهال ئي وڃان. زندگيءَ کي
ڪا معنيٰ ملي وڃي.“ شمار آساه سان چيو.
”ڪاٺي دور بهڙي ڇڪو آهين.“ مون مر ڪندي چيو.

ڇڻجي، ٿڌي سگهي ٿو. موت کي زوريءَ لٿو آڻيو وڃي،
جهڙا!

”آپگهات؟“ جهڙا پڇهو.

”جو آپگهات ٿو ڪري الهيءَ ۾ رُوح ڪو نه هوندو آهي.“
مون چيو، ”هُوَ صرف پنهنجي جسم جو ٿو خالقو آڻي ۽ لالين
ڪندي هـوَ ثابت ٿو ڪري ته سندس رُوح جسم مان هڪ
آڏامندڙ شعلي وانگر نڪري ڪٿي پئي هنڌ هليو ويو آهي.
پنهنجي سمجهه ٺوڪي ائين ٻڌائيندي. هڪ ڄالور ۾ نه آهـوَ
رُوح آهي جو آپگهات ڪندڙ لسان ۾ ڪونهي. شڪار تي
پلچندڙ ڄالور هڪ پئي کي هڪ جي وڳهي يا پنهنجي پيءُ ۾
ٿا مارين پر هو پنهنجو پاڻ کي لٿا مارين. اهو جهنگلي پٽو صرف
لسان ۾ ئي آهي.“

جهڙا سوچ ۾ پئجي ويئي ۽ ٿوري وقت کان پوءِ اڪيون
مچڪائي چوڻ لڳي:-

”اڄڪلهه لسان ڪهڙا نه پايي ۽ ظالم آهن. موانڪي ٿاڀو
عجب لڳندو آهي جڏهن ڪي اهڙا لسان ٿيندي آهن
جن ۾ روحانيت جو معادو هوندو آهي. ايشور الهن انسان کي
ڪيترو نه پيار ڪندو هوندو؟“

مون ڪندي چيو،

”اهي ٿورا لسان ايشور کي سڀني کان وڌيڪ پيارا آهن.
تون ئي ٻڌاء ته جنهن انسان سان پنهنجو پيار آهي ان لاءِ پاڻ
کي تڪليف ۾ ڇو ٿو وجهين؟“

جهڙا صرف مرڪيو ۽ چپ رهي. مون وري چيو،

”ايشور پريم آهي ۽ پريم ايشور آهي. اسين هن جا ٻارڙا
هيون جهڙا! هو پنهنجن ٻارن کي پيار ٿو ڪري. اسين

لي چوي ، اهڙا بهشانا ڪونه آهن جو ٻين کي ستائين يا گهر جو سامان هيڏانهن هوڏانهن ويند ٿيند ڪن يا در دوازا ٻڃن جيئن عام طور اهو ماڻهن ۾ پرم آهي . روح روحاني آهي . هن جو دلوي هن سان ڪو واسطو ڪونهي . پر جو ڪجهه لوڪي ثابت ڪري ٿا ٻڪارڻ جي ڪوشش ڪئي اها ڇا ان ۾ ڪو لوڪي شڪ نه آهي ؟ ”

” پر مائٽر نه . منهنجي صرف اها خواهش آهي ته اهي صعب ، جن جي توهان کي خبر آهي ، مولڪي نه ٿا ٻڪارڻ ۽ سڪارڻ . ”

اسين ٻئي ڪورس تي وڃي رهياسين . مون چيو ، ” جهڙا ايترو جلد نه . اسان کي اڃا به ٿيڻو ٿيا آهن . ڪجهه وقت لڳس . ”

” توهان ٻڌن سان پرميل آهيو . اهي ٻڌ جي منهنجي سمجهه جي دائري کان ٻاهر آهن مان توهان سان گڏجي ٿا ٻڌ خوش ٿي آهيان . ڪالهه کان وٺي منهنجي دل اداس هئي . مان سمجهي نٿي سگهيس ته آخر مٿان ڪهڙي ٻڌن هئي . هن وقت مولڪي ڪوبه ٻڌ ٺاه ڪونه آهي . توهان جي همت اچڻ کان اڳ . مون انهن ٻئي چاهيو ته هن ڏکي ۽ ڏاڍي کان مؤثر حد تائين پهتو آهي . ”

مون وري ٽهڪ ٿيو . مولڪي سندس ساڳيءَ ئي ڪل اچي رهي هئي . مون چيو ،

” تون سمجهين ٿي ته مؤثر منهنجي همت پر آهي . ايترو ته سمجهي جيئن چون ٿا ته هن ٿوريءَ ئي مقرر ڪري ڇڏيون آهن . ڪوبه انساني دور انهن مقرر ڪيل ٿيڻن کي بدلائي نه سگهي . انهن مڪتي صرف وقت ، جنهن کي هڪ ٿورو

”لنهنجو؟ تون ڪهڙيءَ شيءِ کي پنهنجو ٿي سمجهين
 هڪ رات جو ڦڙو جو لنهنجي لس ۽ دُور وٺو ڪري، سڀ
 توکي اڏارو ڏنو ويو آهي. اهو سڀ توکي اجوري سان واپس
 ڪرڻو آهي. ۽ ڪلا جي لفظ نگاه کان اها وڏي پل آهي جو
 شاعر، چتر ڪار، سنگيت ڪار سمجهن ٿا ته سندن ڪلاسندن
 ئي پيدائش آهي. اها ڪلا سندن هئي نه ٿيندي. اها هڪ
 هاڻ ٻڌيءَ جي بوجها آهي، الهيءَ ٺجڻ ۾ ڪنهن وڏيءَ
 سياڻپ جو هٿ آهي. ڪلا ڪار صرف پاڙي ئي رکيل
 مڙور آهن جي ان بوجها کي پورو ٿا ڪن. توکي يقين آيو
 جو مون چيو يا سمجهين ٿي ته سنگيت جو ٿو ٻڌو سو هڪ
 جهڙو ستار سوري هيٺ رکي ڇڏي ۽ اٿي منهنجي سامهون
 ٿي بيٺي. هن ٻئي هٿ منهنجي طرف وڌايا جي مون پنهنجن
 هٿن ۾ جهليا ۽ ڏانهس ٺهاري لڳس. هن چيو:-
 ”لنهنجو توهان ۾ وشواس آهي ۽ اهو به وشواس اٿر نه
 جيڪي مون ٻڌو سو سڻو نه هو. برابر هڪ سنگيت ٻڌ
 ڏهي هئس. پر اڄ ڏنل ۽ غيبي چيڙن تي جو توهان جو زور
 آهي ان کان به صرف غير واقف هئس پر ان ۾ ڪجهه شڪا
 نه هئس. جنهنجي ڪري توهان کي ٿورو غصو آيو. پر هاڻي
 پنهنجا سڀ شڪ دور ٿي ويا آهن. شروع ۾ توهان مولڪي
 سمجهائڻ جي ڪوشش ٻئي ڪئي پر مون
 اڌ ۾ ئي کيس روڪي زور سان ٽهڪ ڏيندي چيس،
 ”جيڪڏهن تون سمجهڻ جي ڪوشش ڪيندين ته لنهنجي
 نه ٿي توکي ٻڌائيندي ته روح جن کي دليا پورف ٿي

سنگیت هو. رواجي سنگیت کان الوکو سنگیت هو جو انسان جي ٻڌايل ساز جون ٿارون ٿئي ڪڍي سگهون. شد ۽ نرمي سنگیت جو انسان جي کلي مان ٿئي ڪري سگهيو. جهڙا مکڊ ٿي ٻڌي رهي هئي. سندس اکيون بند هيون. اوچتو سندس اکيون ۾ چرپر پيدا ٿي. ڪڪ جهپش پيدا ٿي ۽ ستار جي مٿان لڳڻ لڳيون. ساز سان ساز ملو. ٿال سان ٿال لڳو. هو بهو ساڳو سر، ساز ۽ سنگیت جو وشتو ۾ گولجي رهيو هو. جهڙا خوشيءَ کان ٻي خوف ٿي ويئي. لکن ۽ آساه سان ستار وڃائيندي رهي ۽ جهومندي رهي. آهستي آهستي هوا ۾ سنگیت جهڙو ۽ ڏورانهون ٿيندو ويو ۽ آخر بند ٿي ويو. پر انهيءَ سنگیت جو سر جهڙا جي دماغ ۾ گهر ڪري ويو. هو به خودي ۾ ساز وڃائيندي رهي ۽ ساڳين سرن کي دهرائيندي رهي، شايد کيس اهوئي ڏسڻ هو ته مٿان وسري نه وڃي. هو منهنجي موجودگيءَ کي نه وساري ويئي هئي. مون جڏهن سندس ڪلهي تي هڪ رکيو ته چرڪي ويئي. ڇڻ هواب مان جاڳي اٿي. مون سندس اکين ۾ ٺاهڙي مشڪي ڏٺو. هن بي سر ٿي ۾ پڇيو،

”ڇا مان ٻڌجي ويس؟“

”ٻڌجي ڇا وٺين؟“

”اهو سر.“

”نه، گهٽ ۾ گهٽ مان نه ائين ٿو سمجهان. ڇهڪڙهن

ٻڌجي نه وٺين ته نه ٻولو ٺاهي. اهڙا ٻيا سر ٻڌي سگهندين.“

گهرائجي جو ويئي آهين؟“

”بيحد سندر سنگیت هو، بيحد مارو. ڪاش! اهو منهنجو

ٺاهيل سر هجي ها. ڪاش! اهو منهنجو سنگیت هجي ها.“

جي پنهنجي اکين سان ڏسڻ کانسواءِ ڪنهن به ڳالهه تي
 لٽا ڪن؟ تون ڇا ٿي سمجهين ته تنهنجو سنگيت ڪٿي
 اچي؟ جيڪو اصلي سنگيت آهي سو ڪٿان ٿو اچي؟
 نه وڏا وڏا سنگيت جا ماهر صرف آواز جا جهٽيندڙ آهن. جن
 آبي کان آجا آهن تن جو ئي سنگيت سڄو ٿيندو آهي. جن
 غرو بهه ڪولهي تن جو سنگيت روحانيت سان ڪوڙا
 ڪوت پراڻ هوندو آهي. نالين شروع ۾ ائين چوندو هو ته
 هو پاڻ ڪونه ٿو ڳائي پر سندس آواز ۾ ائين چوندو هو ته
 اچي ٿو ڳائي. پوءِ ائين نه چيو هو ته کيس هوا مان سنگيت
 ٿو ملي جو هو ڳائي ٿو.

مان اٽلي اينس. گفتگو جي رفتار جاري رکندي چيو:-
 ”مان ٿو ٺوڪي ڏيکاران ته اصلي سنگيت ڪٿان ٿو اچي. هيءَ
 ستار هٿ ۾ ڪٽ ۽ نيسن نه وڃائڻ جيئن ٺوڪي وڃائڻ لاءِ
 مجبور ڪيو وڃي.“

مون هن جي مٿي تي هٿ ڦيريو. پوءِ ڪنن تي ۽ پوءِ
 مان هٿ سندس ٻانهن ٿان ڪسڪائيندو آهي سندس آڱر ۾
 ٺي رکيو جي ستار جي ٿارن تي رکيل هيون. مون پنهجو
 ”اي وشو ۾ واس ڪندڙ روحو! اي هوا ۾ اڏامندڙ روحو!

هوا جي ٻرڻ ڪي ڪولي ڇڏيو جيئن اسان توهان جو مٿو
 سنگيت ٻڌي. گهرون.“

هوا جا سوکير ٻرڻا جهٽ کلي پيا. سنگيت جا سريلا سر
 وڌ سان گواهي آيا. جهڙڻا ڏکي ويئي. جهڙڻا اهڙو ٻيڙو
 ڪيٽ ڪڏهن به نه ٻڌو هو. هڪ ٻيڙي جو سنگيت، جهڙڻ
 ڏهن جو سنگيت، سمنڊ جي چولين جو گيت، هڪ هوا جو

سب ڪري هڪ ئي دائري ۾ ٿري رهندون آهن . الهیءَ
ڪري اسن هڪ ٻئي جي مدد ڪري سگهون ٿا . جيئن
ٺهينجي ، ساول ۽ سندس زال جون آلمانون هڪ ئي دائري
۾ آهن .”

”مون اڳ ئي سمجهيو ئي نه توهان منهنجا همدرد سائي
آهيو .“ جهڙا چيو .

”تون اهو سمجهيندڙ نه منهنجي هڪ ڇوڙ ڇوڙ ٿو ئي اتر
ٻڌا ڪري سگهي ٿي“

”عام ڀڳتيءَ طرح“ جهڙا جواب ڏنو .

”مون کيس چيو ، ”مان الهیءَ باري ۾ توکي هن وقت
ڪجهه نه ٻڌائيندس . مولڪي جو ڪو ٺهينجي مٿان يا ٻين جي
مٿان زور آهي اهو ڪنهن ٽوڙي ڦيٽي ڇو اتر نه آهي . لڪولي
ڪو جادو جيتوڻيڪ مٿاڇري اتر آهي . اهو هڪ ساڌارو
زور آهي . هاڻي اڄ نه سگهجي ٿو ٻاري ۾ ڳالهائون . ها ، تو
چيو نه سر تون پاڻ ڪو نه ٺاهيندي آهين پر جڏهن ڳالهيدي
آهين تڏهن پنهنجو پاڻهي ٺهندا ويندا آهن . جن ڪو ٻيو ٺهيندي
لاءِ ٽهڙ بندو ويندو آهي . انهن نه؟“

”مولڪي انهن محسوس ٿيندو آهي“

”تو ڪڏهن اهو سوچيو آهي نه هن واٽ ۾ ۽ اسٽان ۾ ٻيا
به ڪي رهن ٿا جي عام نظرن کان اوجھل آهن . اهي ٻيا ڪي
يعني روح بلڪل اسانجي ويجهو آهن جن جو اسان سان ٿورو
دلوي نالي کان نه ويجهو آهي .“

جهڙا رسميءَ ۾ پئجي ويٺي . ٿورو بدگمان ڪرڻ لڳي .
جيڪي ڪجهه . مون کيس چيو تنهن ئي اعتبار نه آيس . سندس
اها حالت ڏسي ٿورو غصي ۾ چيم ، ”تون به انهن مان آهين

(۱۵۳)

”مان اهن جي مدد ڪندو آهيان، ڇاڪاڻ ته ڪرڻ لاءِ ٻڌ
ٻڌ ڪريءَ جو اسٽر ۽ آئل لير آهي.“
”پلا ٻڌايو ته مان توهان سان گهڙي اهو ئي ڪندو آهيان
جو توهان منهنجي مدد ٿا ڪريو؟“

”اهو سمجهائڻ ۾ تمام گهڻو وقت لڳندو، پر جي منهنجي
مريض هجي ته مان هڪ گهڙي ۾ ثابت ڪري ٿيڪاريان ته
منهنجي ۽ منهنجي آتما ۾ ڪو گهرو لاڳاپو آهي.“
”ٻڌايو، مولڪي ايڇڊ خوشي ٿيندي“

”پر پوءِ هي منهنجو هٿ جهل.“ مون هٿ وٺائيندي چيو.
جهڙڻا ڪري سگهي سڀري منهنجي ويجهو اچي ويئي ۽ منهنجي
هٿ کي جهليائين. هٿ جهلڻ سان هنجون اکيون آهستي
آهستي بند ٿي ويئون. ٿوري وقت کان پوءِ مون پنهنجو هٿ
ڇڏائي ڇڏيو. جهڙڻا ٽڪي ويئي. مون مشڪندي کانئس
پڇيو، ”ڇا توهان ڪجهه ٿا ڪريو؟“

”ٽٽڻ ته منهنجي اکين ۾ هڪ ٽٽڻ اچي ويو ۽ پوءِ اهو ٽٽڻ
آهستي آهستي هٽي ويو. مولڪي هڪ لٽه آندڻ، سلامتي ۽
وشواس جو اهو ٿيو. هڪ ڀاڄو ٽٽڻ جو چڱو توهان جو ئي ٿي
لڳو. مون ائين محسوس ڪيو ته اهو ڀاڄو ڪنهن متر جو ڀاڄو
هو جنهن کي مان صدين کان سڃاڻندي هئس جو جو منهنجي
آتما هڪدم هن ڏانهن ڇڪجي ويئي. جڏهن توهان منهنجو
هٿ ڇڏي ٿا ته اهو ڀاڄو پوءِ گم ٿي ويو. چوڌاري وڻ ڦرڻ
۽ سامهون بنگلي جي ڀت ٽٽڻ لڳي نظر آئي. پوءِ جلد ئي
”ان جو مطلب آهي ته منهنجي آتما ۽ منهنجي آتما ڪنهن“

”مان ترکان پهنجو واڙ لٿو پڇان. پر اهو دشواس رک نه
 منجه ڪنهن کي نه شرم ڪري لٿو سگهان. مونکي زماني جي
 زمينتي جي چمڪن ماري سڀڪاري اهڙو نه سڌو ڪيو آهي
 جو شرم جي ڏلي کان نه وٺڻ لٿو وڃان.“

”سڀ ٻڌائي جي اندر اچي ڇو لڳي پيل ڪرسيون ئي ويٺيون.
 مٿي چنڊ چمڪي رهيو هو ۽ سندس سڀل روپا ڪرڻا ڇوڌاري
 پٽينجو رنگ ڄمائي رهيا هئا. مٺي مٺي وڻندڙ هير لڳي رهي
 هئي. هر طرف سٺائوئي سٺائو چاليل هو. صرف پريان سمنڊ
 جاري سم لڳوون هڪ مڏر گهم ڳائي رهيون هيون. هڪ
 خوشيءَ جو گهم جو ٻڌ لڳيا جهڙا سمجهي لڳي سگهي.
 جهڙا کان پڇيو،

”سگهه جو شوق توکي ڪڏهن کان لڳو؟“

”لڏپڻ کان ئي.“

”ڇا گهم جا سر نه پاڻ لاهيندي آهين؟“

”جهڙا ٿورو ڇڏو،“

”اها نه مڙڪي سڌ ڪاڏهي پر ڪڏهن ڳائيندي آهين ٿڏهن
 سر پٽينجو ٻاٿڻي لهندا ويندا آهن. ڇو نه ڪا ئي شڪتي
 منهنجي لاءِ سر اُٿندي ويندي آهي.“

”ڳو، دلڪي ستار وڃائي ڏيکار.“

”جهڙا ٿورو هڪڙي ڇڏو،“

”ڪجهه دلف کان ستار کي هٿ نه لڳايو اڳ.“

”ڪرشم ڪر. مان پنهنجي مدد ڪندس.“ مون سندس
 هٿ اڙائي ڪندي چيو.

”جي لاءِ ڏاڍي تڪليف ڪري رهيا آهيو.“

”نه نه وساري نه سگهندس.“

”ٻئي وڃي ڀڄي ويا. ڀڄي ويا. ڀڄي ويا.“
 هو اسڪي منهنجو ڪول ٿول ياد ڏياريو.
 ”سنگيت جي ٻاري ۾ ٺوهان چيو هو.“
 ”نو وٽ ڪهڙا ساز آهن؟“
 ”سڀ ڪنهن قسم جا.“
 ”ستار؟“
 ”آهي.“

اسين ماني کاتي آڻياسين. جهڙا چيو،
 ”مالي کاتي ٺوهان ٿورو ٺهيندا آهيو.“
 مون صرف مر ڪيو. هن وري چيو،
 ”نه پوءِ هلا.“

وڃڻ وقت جهڙا پنهنجي لوڪر ٻاڙي ۽ ڪي ٻيا ڪرسيون،
 ٺپائي ۽ ستار ٻاهر ڇڏي رکڻ لاءِ چيو. اسين ٻئي بنگلي
 کان ٻاهر سمنڊ جو ڪنارو وٺي گهٽ لڳاسين. جهڙا سان
 ڇاهه نه هو. هن ۾ جو آئند حاصل ڪيو هئو. هوءَ سڌي
 سادي لسي ۽ سرل زلدي ڪائيندي هئي. غلن مان چڱو
 پيسو ڪم آيو هئائين پر کيس پيسي سان موهه ڪونه هو. هن
 پنهنجي جيون خوشيءَ ۾ گذارڻ ٿي چاهي. هوءَ اڪيلي
 هئي. سبائول ۽ زالهدس جو مقصد پيار هو. هنن ئي کيس
 الي اهاڻي وڏو ڪيو هو.

”اهو ڏک راز آهي جنهنجي سڌ هنن ۽ هونڪان سواءِ ٻئي
 ڪانهي.“ جهڙا ڪلندي چيو، ”پر مان هن وقت اهو
 مان ڪي ٻڌائڻ ٿي چاهيان. شايد اوهانڪي پنهنجي لاءِ ثروت
 ٻڌا ٿئي.“

ٺٺڻ کي ڪٺو ڪندي چيو:-

”اي جهنگلي ۽ ڀٽڪل روح، ڪجهه آرام ڪر. ٻانگي
آلٽ ٿي. تدريس جي قاعدي موجب مشرڪ ڪٺل وٺڻ
لي ٿو ٻانگي ڏوٽي حاصل ٿيندي، ضرور ٿيندي. آرام
ڪر... او اڪل ۽ ڀٽڪل روح.“

اٺين چئي مون سندس اکين مان وڌندڙ آسرو ٻيهر
هٿ جي لڙيءَ سان اڳتي ڇڏيا. هن جي اکين ۾ هڪ
عجيب ڇمڪاءُ اچي ويئي. هوءُ مشڪي چوڻ لڳي:-

”توهان ڪيڏو نه عمود آهيو. توهان جي صرف ٻانگي
سان ئي ڏک دور ٿو ٿي وڃي. اڃا به ٻارن ٻڌائڻ ۾ ڪو به
ٽپ ڪونهي. هي الحال توهان جي موجودگيءَ ۾ مان ٻار
کي، مشروط ٻڌائي سگهان.“

”تون مذهبي غيرتڙيءَ ۾ به ٻانگي مشروط سمجهين؟“
مون کيس آلت ٿيندي چيو، ”سواءِ ايشوار جي توکي ڪنهن
ڌن به ڏيڻ نه ٿو ٿي. ڏهن ڏينهن ۾ ڏکي ٿيندي، ٻڌڻ ٿيندي.
نه ڪو ڏهن ڏينهن، آلت ڪر سگهن ٿي ۽ ٻڌڻ ٿي ڪا به ڳالهه نه
ٿي.“

”آهه! آهه! مان ڪڏهن ڪنهن کان ڪو نه ٿو
آهيان. توڙي ڏک وٺي مولڪي آهي ڇا ٿي وڌو. مون
ڪن سڃاڻي ٿي آهيان ۽ آخر هيءُ ڪهڙو مشرڪ هو.
ڪهڙو ڌڻ هو؟ مشرڪ ٻانگي اڪل ليڪ ٻڌي سگهان.“
هو ٻيهر ٻڌڻ لڳو.

”آهه! آهه! مان ڪڏهن ڪنهن کان ڪو نه ٿو
آهيان. توڙي ڏک وٺي مولڪي آهي ڇا ٿي وڌو. مون
ڪن سڃاڻي ٿي آهيان ۽ آخر هيءُ ڪهڙو مشرڪ هو.
ڪهڙو ڌڻ هو؟ مشرڪ ٻانگي اڪل ليڪ ٻڌي سگهان.“
هو ٻيهر ٻڌڻ لڳو.

”بئي وحي پوڄناليه ۾ ويناسين . پوڄن ڪائيندي جهر
 موٽي منهنجو ڪل ٽول ياد ڏياريو .
 ”سنگيت جي ٻاري ۾ توهان ڇهه هو .
 ”نوٽ ڪهڙا ساز آهن ؟
 ”سڀ ڪنهن قسم جا .
 ”ستار ؟
 ”آهي .“

اسين ماني کائي اٿياسين . جهر ٿا چيو ،
 ”مالي کائي توهان ٿور و ٺهندا آهيو .“
 مون صرف مر ڪيو . هن وري چيو ،
 ”نه پوءِ هلو .“

وڃڻ وقت جهر ٿا پنهنجي لوڪر ٻاڙي ۽ ڪي ٻيا ڪريون ،
 ٽپائي ۽ ستار ٻاهر ڇڏي رکي لاءِ چيو . اسين پئي بنگلي
 کان ٻاهر سمنڊ جو ڪنارو وٺي گهمڻ لڳاسين . جهر ٿا سان
 چاه ٿا هون . هن من جو آئند حاصل ڪيو هئو . هوءَ سڌي
 سادي لسي ۽ سرل زلڊي ڪائيندي هئي . فلمن مان ڇڄڻ
 پيو ڪمپيوٽر هٿائين پر کيس ٻنهي سان هوءَ ڪول هون . هن
 پنهنجي ڇهون خوشيءَ ۾ گذارڻ ٿي چاهي . هوءَ اڪيلي
 ٿي . سڀالول ۽ زاهدس جو مٿس پيار هڙ هڻن ٿي کيس
 ”اهو هڪ راز آهي جنهنجي سڌ هن ۽ مولڪان سواءِ ٻئي
 ڪانهي .“ جهر ٿا ڪندي چيو ، ”پر مان هن وقت اهو
 ڪي ٻڌائڻ ٿي چاهيان . شايد اوهانڪي منهنجي لاءِ لثرت
 ٿئي .“

ٺٺڻ کي ڪلو ڪندي چهر:-

”اي جهنگلي ۽ پٽڪل روح ، ڪجهه آرام ڪر . پاڻکي آلف ڏي . قدرت جي قاعدي موجب مقرر ڪيل وقت تي توکي پاڻهي خوشي حاصل ٿيندي ، ضرور ٿيندي . آرام ڪر او اڪل ۽ پٽڪل روح.“

انهن چئي مون سندس اکين مان وهندڙ آسون پنهنجي هٿ جي تريءَ سان اڏهي ڇڏيا . هن جي اکين ۾ هڪ عجيب چمڪاءُ اچي ويئي . هوءُ مشڪي چوڻ لڳي:-

”اوهان ڪيڏو نه همدرد آهيو . اوهان جي صرف ڳالهين سان ئي نه دور ٿوئي وڃي . اڃا به ڀڄائڻ ۾ ڪو نه لاپ ڪواهي . ئي الحال اوهان جي موجودگيءَ ۾ مان پاڻ کي مڻوٺو پيئي سمجهان.“

”تون منهنجي شهنشاهيءَ ۾ به پاڻکي مڻوٺو سمجهين.“
 مون کيس آلف ڏيندي چيو ، ”سواءِ ايتار جي توکي ڪنهن کان به نه چوڻ نه ڪوئي نه چندن نه ڏکي ٿيندين ، نه ر ٿيندين نه سڪ پائيندين . آلمڪ سرشتيءَ ۾ پڙهي ڪار، جهڳهه نه آهي.“

”ائين لهڪ آهي . مان ڪڏهن ڪنهن ڪسان ڪو نه ڏي آهيان . پر ڪالهه کان وٺي مونکي الائي ڇا ٿي ويو هو . مون کي سمجهه ۾ نٿي ٿئي آيو نه آخر هيءُ ڪهڙو مرض هو . ڪهڙو درد هو . پر هينئر پاڻکي بلڪل لهڪ پيئي سمجهان.“
 پوءِ اتي بيٺي ۽ چوڻ لڳي ،

”اوهان سويل ٿي پوئڻ ڪرڻ جا عادي آهيو . مون اڃا به ڪار ڳالهين ۾ اوهان جو اصولڪ سمجه وڃايو آهي . پوئڻ ليا آهي.“

رهي نه پوء ڇا ٿيو. منهنجو خواب ٿئي پيو.

اتر وڃڻي جهڙا سڌڪا پري روئڻ لڳي. مان سرڪي
سندس بالڪل پاسي ۾ اچي ويس ۽ سندس هٿ منهنجي
هٿ ۾ جهلي کيس دلداري ڏيئي چيو: ”پر جهڙا، اهو نه
هڪ خواب ئي هو. حقيقت خواب کان سؤ ڪو هن دور
هولدي آهي.“

جهڙا ڪنڌ ڏوٽيندي چيو، ”اوهان جي ڇوڙ موجب
وڃڻ کي نه زندگي آهي. وڃڻ به هڪ سهندو ئي آهي.
پوءِ منهنجي دماغ ۾ اهو وڃڻ ڪئن پوکيت ٿيو.“
منهنجو ٿر خالي ويو. وري مون چيو،
”پر تهنجو خواب حقيقت نه ڪانهي. مان نه ڄاڻندو
هتي ويلو آهيان.“

”حقيقت هو يا ٿيندو، سو چئي نٿي سگهان.“
جهڙا کي پنهنجن اکين چمن جون يادگيرادن اچي رهنون
رهون.

اهو سڀ منهنجي موجودگيءَ ڪري ئي رهيو هو مون
سوچيو ته جي ڇوڙا جي خيال آف جو رخ ٿيڻ لڳو. سندس
رفتار نه گهڻائي وڌي ته هو ڀاڙل ئي ٿي پوئتي ڪهڙو
ڪجهه. باد اچي ويندو. سندس روح بغاوت ڪندو ۽ هوءَ
دن ڏهاڙي ڀرواه نه ڪري اهڙو قدم نه کڻي جو کيس
لڻسان پوڄائي. اهو سڀ ڪجهه منهنجي آتما جو اثر هو. منهن
جي آتما هن جي آتما کان طاقتور هئي ۽ وڌيڪ سڃاڻ هئي
۽ الهيءَ ڪري جهڙا جي آتما کي آهستي آهستي ڇڏائي
رهڻي هئي. منهنجي لاءِ به رستا کليل هئا. هڪ اهو هو ته
مان هڪدم هتان هلندو وڃان ۽ پوءِ جهڙا آهستي آهستي

ڇا ڏٺو؟ جهر ٿا ڇهو.
 ”ڇا ڏٺو؟“
 ”ڏٺو ته مان جهنگل جي گهرين جي وچ ۾ ٻيٽي هئس.“

سگهان. ڪوٺ ڪنهن رهي هئي. ڪيئن اُتي پهتس سو نه چئي لڳي
 جي ڳالهائڻ جو آواز ٻڌڻ ۾ آيو. سمجهي نه سگهيس ته ڇا
 چئي رهيا هئا پر ائين محسوس ڪيو ته ٻيٽي جي آواز ۾
 ڪجهه ترشي هئي، غصو ۽ نفرت هئي. ايتري ۾ ٻن ٽلوارن
 جي ٽڪرڻ جو آواز ٻڌڻ ۾ آيو. هڪ آواز آيو:
 ”ٻڌاء ته هو ڪٿي آهي.....جلدي ٻڌاء ڏيڻ نه ته توکي
 سگهيس ته ڪنهن جو هو.“
 ائين چئي جهر ٿا خشڪ چنن تي زبان ڦيري، هو ڪمي

رهي هئي. وري شروع ڪيائين، ”ٻي ماڻهو جواب نه ڏنو.
 پر ساف ڪجهه وڌيڪ زور پڪڙيو ۽ ٻين سان گڏ ٽلوارن جي
 ”ٺٺ...ٺٺ“ ۽ اوچتو هڪ سرد آه ٻڌڻ ۾ آئي. هڪ ڏکونڊڻ
 آواز هو جو جهنگل جي ڇاڙهيءَ ۾ گولجي اٿيو. وچ جو
 چمڪات آيو. هڪ ٻيڙ ٻڌڻ ۾ آيو ته هڪ ماڻهو منهنجي
 مٿيون ڪجهه قد ۽ن جي مٿاهني تي وقت کائي ڪري رهيو
 هو ۽ هن جي سيني مان خون نڪري رهيو هو. ٻيو ماڻهو
 ۾ رت سان رنگيل ٽلوار جهلي سگهي رهيو هو. منهنجي
 عيائن زمين ڪهڪشي وٺي. مون ٻيٽي کي سڃاڻي ورتو.
 ڏٺو ماڻهو جا مھلدا هڙ بهو توهان جهڙا هئا ۽ هن سڀڪندڙ
 جي صورت جهان جهڙي هئي. مونکي سڀڪندڙ
 کان

اکين اڳيان ٻيا ٿون ڪم ٿيل خوشيون اکين ۾ آڻيون ٻڌجي
 ٿر ٿر ٿيون رهن..... سڀني جي ويڙهي ڪڍڻ ۾ هڪ
 ڏڏو پاسو ٿو ٻڌي..... ٺاڪار ۾ ڏوٽن ٿا ۽ ڏوٽن ۾
 ٿا ٻر ۾ آمد سهار وٺندي ٿي رهي..... ۽ اهي راجون دماغ
 ۾ بيٺون گهمن جن راجن تي مان هلي آهيان ۽ جيون جي
 هن منزل تي اڄ ڪيترو ماڻوس ٿي اچي پهتي آهيان.....
 يوڻ ڏکي آهيان . عجيب خراب ڏٺا آهن مون..... عجيب
 ۽ خوفناڪ خراب.....“

جهڙو ٿا جي اکين مان ٻڌ ٿو ڪ ٿو ٿي آيا - ڇمڪندڙ مون
 جا ڏاڏا جي سندس ڪورين ڪورين ، ڪول ڪول ٿر ٿر ٿي
 ڪري پيا . هن کي پراڻيون يادگيريون اچي رهيون هيون .
 پنهنجن اڳين جنمن جون يادگيريون - پراڻيون ڳالهيون پراڻا
 پوريون . اهي ڳالهيون جن سان هن جو واسطو هو . هن جي
 آتما ٿو ٿي اُٿي ٿي ٻڌي ٿي . هن جي دل ۾ هڪ غم
 جو غبار هو . هن جي دل جا وسيل اڳ وري ٿو ڪي اها
 هئا . هن جي دل ۾ ، دماغ ۾ ۽ روح ۾ هڪ آڳ جو طوفان
 هو ۽ مون سمجهو ته جيئن هو پنهنجي دماغ کي ٻڌو ته
 ڪندي ليهين دل جي آڳ ٻڌائي ته سگهندي ، مون کيس
 چيو ،

”جهڙو ٿا ! تنهنجو نه ٻاڏ ٿي ڪافي ظابطو هو . تنهنجون
 اکيون تنهنجي چٽي ۾ هيون هي ۽ اڄ تنهنجي لپٽن ۾ لير جو
 ٿر ٿر ڪري رهي رهيو آهي ؟ مان سمجهان ٿو ته ڏک جو
 ڪو ڪارڻ ٿي ڪونهي . تنهنجي ڪلهن تي ٿو ڪي ڏکي ڪري
 رهي آهي . تون اڃا سوچڻ سوچڻ بند ڪر ته تنهنجا سڀ
 ڏک ٿي ويندا .“

ر ٽنڊي گذاري آهي ۽ ڪن به سمجهي نه آهن .
جهڙڻا اکيون زمين طرف جهڪائي ڇڏيون ۽ خاموش رهي .
مون وري چيو ،

”ٻچي سگهان ٿو نه آخر اوسان ڪهڙي ويڙن آهي ؟
ايتري دڪ جو ڪارڻ ڪهڙو آهي ؟“
جهڙڻا چپ چور يا ۽ جهڪي ۽ جهٽي آواز ۾ چيو ،
”جنهنجي دل دڪي هجي سا.....“

وڌيڪ ڪجهه نه چئي نه سگهي . مون وري کيس چيو ،
”پر مان هتي پاڻ کي دڪي ڪرڻ لاءِ نه آيو آهيان .
تنهنجي اها حالت مان ڪيئن ٿو سمجه سگهان .“
جهڙڻا اٿي منهنجي پاسي ۾ اچي ويٺي ۽ هڪ انچا پڙئي
آواز ۾ چوڻ لڳي ،

”کوهان ٿي ڪو رستو ٻڌايو . مان بيهڻ دڪي آهيان . آخر
اها ڪهڙي ڳالهه آهي جنهن موٽي ايترو دڪي ڪيو آهي .“
”پر تون ڇا ٿي محسوس ڪريان ؟“

”ڇا ٿي محسوس ڪريان ؟“ ائين چئي هسوءَ سوچ ۾
پئجي ويئي . مان کيس لکي رهيو هوس . سندس اکيون
اڳي کان وڌيون ٿي ويئون . هڪ عجيب ڄمڪالهن اکين ۾
اچي ويئي . جهڙڻا ڪجهه دور تمام دور جو سوچي رهي
هئي ۽ پوءِ سندس لڙڪ سنهڙا چپ آهستي آهستي چرڻ
لڳا ۽ هڪ پٽڪندڙ خيال ماضيءَ جي ٽهن مان اڪري لڙوار
ٿيو .

”ار لداهيءَ رات جي ساجهيءَ جي قدمن جا هلاڪا هلاڪا
آواز ٿڌي ٿڌي هوا ۾ هلاڪو هلاڪو ٿڌو ميان
اڪيلي آهيان ڪو ساڻي ڪونهي ۽ پليل پٽڪيل خواب

جهڙا جو گهر سمنڊ جي ڪناري تي هو. شاهي بنگلو هو
 بعد ۾ مليڪ جيڪو ئي . انهيءَ پاسي کي 'دورلي سي نمس'
 ئي چيائون . بسکلي جي چوڌاري سرسبز باغيچو هو جتي
 کولائون کڻ جي کڪاري هئي . سامهون سمنڊ مان چولين جو
 آواز من کي مسڪ ڪري رهيو هو .

جهڙا سامهون دروازي وقت انتظار ڪري رهي هئي .
 ڏسندي ئي وڏي اڪبر وڃان ڄمائن:-
 ”ڏاڏي دير لڳايو.“

”دير نه ڪاڏي آهي . سائتويءَ جو سمنو آهي . سڄ اڃا
 همنو آهي.“ مون مرڪندي موٽ ڏني.

پتي بيلڪ ۾ وڃي ويهائين . جهڙا منهنجي سامهون ئي
 ويهي . ڪمر و بعد شمس لمولي سينگاريل هو . پتڻن تي
 پهاڙن ۽ جهنگلن جون تصويرون ٽنگيل ۾ هون . چوڌاري هلڪي
 ڳاڙهي رنگ جا پرڏا لڳل هئا جن تي پرف جي خوبصورت
 ۽ شمس آف ليل هئي . وچ ۾ هڪ ٽاور وڏي ۽ گول ٽائيءَ
 تي هڪ وڏو گلدستو رکيل هو جنهن ۾ سمن ۽ سمن وانجن
 جا گل پتي بهڪيا . سڄو ڪمر و هلڪي هلڪي خوشبو سان
 ڀريل هو . مون جهڙا طرف ٺهاريو . ڏٺو ته هوءَ مون ڏانهن
 ٺهاري رهي هئي . سندس ڏکيا ڪارا ڪارا وار ۽ ڇوڙيل
 هئا ۽ سندس چوري تي آئين پتي لڳا جيئن ڪاربن ڪهڙاڻون
 چنڊ کي وڪڙي وينديون آهن . کيس اچي ويهي ساڙهي
 ۽ ڪٽيل چولي پيل هئي . پر سندس اکيون ۽ کان وڌيڪ
 موڪريون ، سچيل ۽ ڳاڙهيون پتي لڳيون . هن چيو ،
 ”ڪمڻ ، غريب خالو بسند آيو؟“

”بعد . پر تنهنجون اکيون ٻڌائين ٿيون ته ٿورساري رات

(۱۴۳)

”شمار ۱ وٽس ئي هيٺ وڃي رهيو آهي. تون ڀلي آرام ڪري وٺ.“

”توري وقت کان پوءِ جڏهن ڇڏو منجهند جي مالي ڪم ڪري ۾ آيو ته چئائين:-“

”صاحب، جهڙا جو لوڪر هيٺ موٽ آيو هو. توهانجي ڪاڏي پيٽي جي ٻاري ۾ ڪجهه پڇي رهيو هو.“

”راست جو پوڄن جهڙا وٽ ڪير.“ مون چيو.

”اوھ....! تڏهن موٽڪان پڇي رهيو هو.“ ڇڏو ۽ عجيب ڏيکاريندي چيو.

”مان تورو ڏير سان ايندس.“

ڇڏو خيال ۾ پئجي ويو. مان ڏير سان سمهڻ جو عادي نه هوس ۽ اها هڪ ڇڏو ۽ لاءِ لئين ڳالهه هئي.

مون کيس سمجهائيندي چيو، ”ڇڏو، ويڙهي جهڙا تورو پڪيل آهي. مان کيس سئين ڊگ لائڻ ٿو چاغيان. ائين نه ٿئي جو ڪناري تي پهچندي پوچندي وڃ سهر جو لڪو وهڪرو نه سهي پاڻ کي اوڙي وڃهي. ڪناري جي کيس خبر آهي پر پهچڻ جي همت گهٽ اٿس. مان هن جي صرف همت افزائي ڪندس. سندس آتما کي اُساهت ڪندس.“

سمجهان ٿو ته اهو سندس منزل تي پهچڻ لاءِ ڪافي ٿيندو.“

ڇڏو شانت رهيو. مان پوڄن ڪري تورو لپتي پيس.

مون کي وٺڻ لاءِ اچي ويٺي هئي. ڇڏو گهرائجي چوڻ لڳو، ”صاحب! جلدي موٽي اچجو. اڪيلا آهيو. جهڪڻ ڪر نه ڪر ڇڏو. ڪو اڪو نه آهي.“

”اهم نه ڪونهي. پر هتي زندگي بچند نه ۽ لکڙو ئي گذري. انهي صبح آهي، انهي سانجهي. وقت هٿن مان ائين ڪسڪندو ٿو وڃي جو پتوئي ڪونه ٿو پوي. آرام وٺي ماله ڪونه ٿو ملي. مان اهڙي زندگي کانڻ جو آدي ا. آهيان.“

”پر اسان جي خاطر هڪ ڏينهن ٻيو به ڪٿي تڪليف سهو.“
مون سمجهيو ته سائول جي به مرضي آهي ته ايندڙ قبول ڪجي ۽ مٿس آرام به ناراض نه ٿئي انهيءَ ڪري مون سندس ايندڙ قبولي.

”پر هڪ شرط آهي.“ سائول چيو، ”ٽس ميلا | سڀاڻي موٽي“ جي شادي آهي. هن کي گهڻو وقت ڪپ شپ به نه وھارج ۽ منجهند جي مانيءَ کان پوءِ ڪجهه وقت هيءَ آرام به ڪندو آهي.“

”ڇڏو سائين! ائين ئي ڪيو. ٻيا اسن هاڻي موڪلائون ٿا.“
ائين چئي هو هليو ويو.

”آڇ سانجهي“ جو جهڙا وقت به وڃڻو آهي. رات جي مالي وٽس آهي. ٽوڪي مون رات ڪونه ٻڌايو هو.“ مون چيو، ”مولڪي سڏ آهي. جهڙا آڇ صبح جو ٺاهڻون ڪئي هئي ۽ منهنجي اجازت ٿوري هٽائين. مون کيس ڇڏو ته جڏهن ٽوڪي اعتراض ڪونهي ته منهنجي اجازت جي ڪهڙي ضرورت هئي. مان پاڻ خوش ٿيو آهيان.“

”۽ مان کيس ڪا نصيحت ڏيڻ ٿو چاهيان.“

”مون پاڻ چاهيو ئي نه ٿو ٿو ڪا کيس دلداري ڏي.“

اسين کيس ڏکي ڏسڻ لڳا چاهيون.

مون ڪنڊ لوڏيو. هن وري چيو،

(۱۴۱)

باسي ۾ جاء ڏلي : مينارام مونکان ٿوري گهڻي خبر چار پيو
اچي سماج جي وسار ۾ پيو ۽ مٿس خوب ويهي چوه چنڊ
لڳو. هن جي ڳالهائڻ مان خبر پيو ته پنهنجي زندگي سماج جي
شهو ۾ گذاري هئائين. کيس چڱو پگهار ملندو هو پر پنهنجون
ٿوريون گهر جون پوريون ڪري باقي غريبن جي مدد ۾ ڪم
لائيندو هو. شادي ڪو نه ڪئي هئائين ۽ اڪو ڪرڻ جو
خيال ئي هوس. پنهنجي جهون هن سماج جي لشڪار شيوا
۾ بس ڪرڻ تي چاهي ۽ ان ۾ ئي کيس جهون جي خوشي
ٿي حاصل ٿي. هن چيو: ”هاڻي سائين، ڳالهه ٻڌو. سياڻي
منجهند جي مالي اساوٽ کانو.“

ضرور کائي جو اوهان فڪر نه ڪريو. جڏهن موقعو ملو ته
”بلي موقعي ٻوڪي جو وڃي سوال نه وجهو. ڳالهه ڪجي
هڪ.“ پوءِ سائول ڏانهن منهن ڪري چوڻ لڳو، ”ڪيئن
يار سائول ۱۰“

”پاڻي مان توهان پيهي جي وڃي نه ايندس.“
”پوءِ ڪڏهن توهان وٽ ضرور ايندس.“ مون چيو.
”مان ڪم پڪو ۽ خطريءَ وارو ڪندو آهيان. اسان جي
لي خواهش آهي ته سڀاڻي منجهند جي مالي اسان وٽ کانو.
”بي بهالي اوهان کان ٿورا روحاني راز به سکي وٺيا ۽ ڪجهه
شت به هڻيا.“

مون تهڪ ڏيئي ڪلي ڏنو. سمجهيس ته هيءُ شخص ٿوري
ن ۾ روحاني راز سکڻ ٿو چاهي، جنهن راز کي سمجهڻ لاءِ
پنهنجي سموري زندگي پوري ڪئي هئي.
چڻ ۾ ڪو اهم نه ڪونهي.“ سائول مولڪي همٿائيندي چيو.

۽ نه وحشي دل شيار جو سڀاءُ ڏاڍو ملو ۽ ولندڙ هو. منهنجي
دل هن ڏانهن اڙخوڊ چڪجي ويئي ۽ هو به خود بخود
مولڏانهن چڪجي آيو. متن ۾ پنهنجي ڳالهي ۽ ٿورو وصف
ڳالهائڻ کان پوءِ چيائين،

”دادا، اوهان جهڙو عمدو انسان مون زندگيءَ ۾ اڃا
ڪو نه ڏٺو آهي. پنهنجن ڪريو، ايترو چو سر، اوهان کي
ڏسي مولڪي پيٽو خوشي ٿي آهي.“
”ايترو هڪ ٻوڙ شيءِ آهي ۽ ڏيوي ڳالهين کان مٿي.

هن کي وڃڻ آڻڻ جي ڪهڙي ضرورت آهي.“
”سر ڪٿڻ ۾ ڀلا ايترو چو ڇا ٿو ٻڌجي. جيتوڻيڪ مان
سمجهان ٿو ته ايترو آهي پر ٿاڻيڪو ٿي ڪڏهن سندس ڏاڍو
نه ورتو. اڄ ڪلهه جي، هن ڇڻ پٽ جي حواليءَ ۾ فرصت
لي ڪٿي ٿي ملي؟“

مون کي ڏٺو. هن جي اڳاڻائيءَ تي مون بصف ڪوڙ
ٿي چاهيو ۽ لڪوئي هڙ سمجهي سگهي ها ڇو جو هن سمجهڻ
ٿي ٿي چاهيو.

سامهون هڪ چڙهيل عمر وارو آدمي ويٺو هو جنهن سائول
کي چيو:-

”ڇڱو، سائول! ڀاڱ هليون ٿا.“

”اڙي ويه نه هجي مٿان لڪڙ ڪهڙي آهي. پر ٻڌ. مون
ٿو سان پنهنجي سونٽ جي ٻاري ۾ ڳالهائڻو هو نه. اجهو هيءُ
اٿي آءٌ مهاشم.“ سائول مولڏانهن اشارو ڪندي چيو، ”هيءُ
ديوان مٿاڻام اٿي. سماجڪ شيواندازي آهي. ڏاڍو لڳي
انسان آهي.“

مون اٿي مٿاڻام سان هٿ ملايو. شيار اٿي کيس منهنجي

(۱۳۹)

”هيءَ شيار اٿئي. سڀاڻي اچڻو هو پر اڃ ئي اچي
سائول منهنجي شيار سان واقفيت ڪرائيندي چيو.
گوچ جي هڪ ڪنڊ ۾ سائول ويندو هو، وڃي مان ۽ من
پاسي ۾ شيار هو جو آرام سان سگريٽ چڪي رهيو هو
موسان هٿ ملائيندي چيو،

”ڪيئن دادا، ٿيڪ آهيو. اچڻو نه سڀاڻي هوس پر منهن
پهر ئي ٿي پيا. دل ڇهو هيٺ تر ئي اڪري پوءِ.
”عجيب دل آهي منهنجي.“ مون چيو.
شيار ٿڌو ساه کڻي چيو،
”دادا، ڪافر دل آهي منهنجي. گھڻو ئي ٿو سمجهاياس

پر جو کڻي سمجهي.“
”آخر دل نه آهي. پتر نه آهي. جلد ئي رجي ٿي
وڃي.“ مون ويهين صديءَ جي مجبور کي ڇيڙ ٻڌي چيو.

شيار قداور جوان هو. سهڻو ۽ ٿڌر ست. خوش مزاج ۽
لڳايو. شيار جي زندگي عيش ۾ گذري هئي. مون اندازو
لڳايو ته جهر ٿا جي عشق ۾ هن کي ڪاميابي اصيل ڪانه ٿي
هئي. هن جو عشق ٿورن ڏينهن جو عشق هو ۽ هن اهڙا
عشق گھڻي ڪيا هوندا. پر جهر ٿا مان هن کي اهو ڪجهه
حاصل ٿي نه سگهيو هو جو هن چاهيو ٿي ۽ اڪري سندس
عشق بداجي ٿڙف جي صورت اختيار ڪئي هئي. هن جي
عجيب ۾ دٻرائي هئي. جهنگلي هڻو هو، وحشيت هئي. هن جي
س هڻو ڪومل ۽ لرمل پيار نه هو. هن جي عشق ۾ جسماني
ڪم ٿي هئي - هڪ پيار ٿري، هڪ احساس ٿري دل
ن مان پٿر جي پر ڪاش جون جهلڪون لڪر ٿيون هجن

” ۽ پوءِ ڇهين جڏهن ايندو ته کيس چونڊس ته ڪنهن
 طرفي سان ڇوڙ ٿا سان ڏانهن چوري . ويچارو هن جي بهار ۾
 ٿري سڙي رهيو آهي .“
 ” ها، ٻيڻڪ . پر ڇوڙ ٿا جي جمائي لڏي واري بهار ۾“
 مون مرڪي چيو .

” ته دل ۾ پيو رکيو تي ڇا آهي .“ سالول چيو، ” ڪالڙي،
 ٻيڻڪ، ٽيڻڪ، ٿرڙ ۽ عيش ڪرڻ تي ته ڏاڏي ۽ چوڻو ٿا
 آهي .“

مون ٽهڪ ڏيئي ڪلي ڏنو . سالول به ڪلي وٺو ۽ چيائين،
 ” اسان ٻنهي جا ويچار ڪڏهن به نه مليا آهن . ڪڏهن به
 هڪ ٻئي جو چيو ڇاڻو دل ۾ نه ڪريون . ٿڌهن به ٻنهي جو
 پاڻ ۾ ڪيترو نه قرب آهي .“

” ۽ رهندو .“ مون چيو، ” مولڪي ياد آهي ته مون مون
 کي ٻاڙل چوندو هئس پر ٻاڙل ٿي منهنجي ڏاڏي سڏاري
 آهي . سالول ! جيڪا مولڪي خوشي حاصل آهي تنهن کان
 مون محروم آهيان . ڏاڏو ٿي خوشي، پيرواڻي ۽ ٻي نه ٿا ٿي .“
 ” ائين آهي .“ سالول ڪنڌ لوڏهندي چيو ۽ وڃي لاءِ
 اٿي بيٺو، ” وري سڀاڻي ملاقات ٿيندي .“

مون ڪنهن به ڏانهن ئي سوچڻ لڳي ڇاڻو ته سڀي
 سڀي ٻيڻ ۽ جلد ئي مولڪي لڏي اچي وڃي .

صبح جو ٿرڙ کان پوءِ پراڻي ۽ عمر موجب جڏهن بند
 ڪري موٽي آيس ته ٻيڻڪ ۾ ڇڏيو لڳو پيو هو . ڪيترن
 ٿيون صورتن وٺل ڏٺس . سندن ٽهڪڙن ڪري ٻه ڪ
 عجب ٻڌاڻو ٿي پيدا ڪيو . سالول اٿي مولڪي ٻانهن کان
 ۱ . ۲ ۽ ۳ وٺي وٺي .

(۱۳۷)

”اهو ٽون ڪيئن ٿو چرين؟“ مون ٻڌو.

”منهنجي دل ٿي اولي.“

”هڪ عورت جي دل جو غلط اندازو ٿو سگهائين، سا

هنجو نه سڀني سان پيار آهي. سندس سڀاءُ ٿي اهڙو آهي

”نهجو مطلب آهي ته هوءَ شين سان شادي ڪرڻ

”مون ائين نه ٿو چيو.“

”نه پوءِ نهجو مطلب؟“

”سائول! جهر ٿا اوچي ڏري جي استري آهي. هن

۽ وشواس ڪولهي ۽ نه هن کي سرپر ڪ ڪائون ٿي ستائي

ٿيون سگهن. هوءَ پنهنجو ٻرو پلو سوچي سگهي ٿي. جهڪڻ

ڪندي نه اڪار نه ڪندي. پر مان توکي يقين ٿو ڏيان

”شاديءَ جو آتما شين جي آتما ڏانهن ڪڏهن به اچل نه ٿيندي.“

”آتما جو آتما سان پيار ٿيندو آهي. جهر ٿا جي آتما سڄا

آهي ۽ هوءَ پنهنجو ساڻي پاڻي ٻولهي ٺهڻدي.“ مون هن

کي سمجهائيندي چيو.

”مان نهجون آهي طلسماني ٻانهون ٻڌڻ لاءِ تيار نه

”آتما سائول ٿڙڪ جواب ڏيو.“ ۽ نه اڳ ٻڌڻ جي ڪوشش

ڪئي اٿم. مون کي سٺو ٻڌاءُ نه نهجو ڪٿڙو رايو

”مون کي ڪو به اعتراض ڪولهي جي ٿي هڪ ٻي سان

ي ڪرڻ لاءِ تيار آهن.“

سائول سوچ ۾ ڀڃي ويو ۽ ٿوري وقت کان پوءِ چوڻ لڳو،
 ”منهنجو ڇوڙا جي پري ۾ ڪهڙو رايو آهي؟“
 ”منهنجو ڪهڙو ٿو رايو ٿي سگهي.“

”آخر سندس اڃا حالت اڄ ڇو ٿي؟ هو ۽ هميشه خوش
 گذاريندي آهي. ٻنهي جي کيس ڪا ڪمي ڪانه آهي.
 شهر ۾ سندس عزت ۽ مان مڙبو آهي. چاهي ته ڪنهن
 ڪمار سان لائون ٿي سگهي ٿي.“
 ”سندس دڪ جو ڪارڻ ڇهائين آهي.“

”ڇهائين!“ سائول عجب ۾ چيو، ”ڇهائين ته سندس...“
 وڌيڪ ڪجهه نه سگهيو.
 ”ڇهائين سندس ڇا؟“ مون پڇيو.

”اهو هڪ راز آهي جو مان توکي ڪنهن وقت ٻڌائينس؛
 پر ڇهائين اڳ نه هئو ڇهائين ڪڏهن به کيس ڪا اڻ سهائيندي
 ٿاڻه نه چئي آهي.“

”اڳ ڇهڙا جي خيال ۾ ڊبل هئي. سٺ هئي. موڪلي
 ڏسندي هئي سندس دماغ بيدار ٿي پيو.“
 ”پر ان جو ڇهائين سان ڪهڙو واسطو؟“

”وڏو لاڳاپو آهي، سائول! ان لاڳاپي کي سمجهڻ جي
 ڪوشش نه ڪر ڇو جو توکي ڪجهه نه سمجهه ۾ نه ايندو.“
 سائول ڪجهه سوچي چوڻ لڳو،

”ڇهڙا هيئر وڌي ٿي آهي. منهنجو خيال آهي ته کيس
 هاڻي شادي ڪرڻ کپي. ڇوڪرو به عت ۾ آهي. بيحد
 سٺو، سٺو ۽ مالدار. مون توکي اڄ شين جي باري ۾ ٻڌايو.
 شين جو ڇهڙا سان بيحد پيار آهي. مان سمجهان ٿو ته ڇهڙا
 جو به سٽس آهي.“

سبب ڪو لهي.“

سڀني سڳ جو ساه ڪڍيو. مون الدازو لڳايو ته سڀني جي
جهڙا سان بيهڪڻ پريست هئي. سائول ڪجهه سوچي چيو،

”مان نوسان پئج ڏهه منٽ اڪيلائيءَ ۾ ڳالهائڻ ٿو چاهيان
۽ پوءِ ٻين کي چيائين. ”هلو ٻار - وڃي آرام ڪريو.“

سائول مونسان گڏ ڪري ۾ آيو. مان ڪهڙا مٿاڻي اچي
سولائي پلنگ تي ويهي رهيس. سائول سامهون آرام ڪرسي
تي ويٺو هو ۽ پائينپ چڪي رهيو هو ۽ چيائين ”جيڪو جهامن
اڄ نوسان ورتا ڪيو آهي، ان لاءِ مان بيهڪڻ شرمسار آهيان.“
هو بيوقوف آهي ۽ اڄ سڃاڻيندو ڳالهائيندو آهي.“

”سائول! هن جي ورتا جو مولتي ڪو اثر نه ٿيو آهي.
پر هو بيوقوف نه آهي.“

”سراسر چسو آهي.“ سائول ڪجهه نفرت سان چيو.

”بلڪل سڀاڻو آهي. سندس مولڏانهن نفرت ذاتي آهي.
هو پنهنجي سڀاءِ موجب الهيءَ نفرت کي روڪي نٿو سگهي.“
”مان کيس سڀاڻي سڌو ڪندس.“ سائول چيو. سندس
آواز ۾ ترشي هئي.

”اوکي ڪو حق ڪو لهي کيس ڪجهه به چوڻ جو.“ مون
ٿيڻ ٿي چيو.

”چو؟“ هن پڇيو.

”مان چاهيان ٿو ته تون الهيءَ معاملي ۾ دخل نه ڏي.“

”پر مان پنهنجي بي عزتي سھڻ لاءِ تيار نه آهيان“

مون کلي ڏاڍو چيو،

”منهنجي عزت هن جي هٿ ۾ ڪانهي. پر ٻئي الحال

نه سندس بي عزتي ٿي آهي.“

آهي. مون ائين محسوس ڪيو ته جهڙڻا جو پاڻ کي ٻارڻ ۽
 ڦاڙڻ بي وقتائتو ڏو جنهن مان کيس صرف نقصان ٿي ٻڌڻي
 ٿي سگهيو. هن جو جذبات ٿي ظاهر ٿيو. هن جو جسم ٿي
 ظاهر ٿيو. هن جو من ٿي ظاهر ٿيو. ڇهه وڏو ٿيو. هن پنهنجي
 جو ٻرو ٻارو ٻڌو ٿي سوچيو ٿي ۽ دماغ سندس صحيح نموني
 رهنمائي ٿي ڪئي، سندس اندر وارو کيس غلط رستي ٿي
 ٿي وٺي ويو، تڏهن به جسميتائين هن پنهنجي جذبات ٿي
 قبضو نه ڪيو هو، جهڙڻا غلط رستي ٿي وڃي ٿي سگهي ۽
 هڪ دفعو هو رستو ٻڌي ويئي ته سندس هن زندگيءَ ۾
 منزل مقصود ٿي پهچڻ ناممڪن هو. مون انهيءَ ڪري خيال
 ڪيو ته جي موقعو مليو ته جهڙڻا کي سمجهائيندس.

مون کي گهر وقت ٻڌڻي وٺي، ٻيلڪ ۾ سائول ۽ چندرا ۽
 سندن ٻار انتظار ۾ ويٺا هئا. منهنجي اندر گهڙڻا سان سهڻي
 آئي بيٺا ۽ هڪ ئي آواز ۾ ٻڌائون:-
 ”جهڙڻا نه ليڪ آهي نه؟“

”ڪار، ڪاري جي ٻالھ، ڪاڏي، ٻالڪ لڪ آهي.“

مون چيو.

”ٻو اهو جهڙڻا کي اج اوچو ٿي ڇا وڌو؟ اسان کيس ڏکي
 يا اهڙيءَ حالت ۾ ڪڏهن به نه ڏٺو آهي.“ چندرا چيو.
 ”جهڙڻا ۾ گهڻي ۽ اڃائي سوچڻ جي عادت آهي.“ مون
 چيو. ”هڪ دفعو جي هن جي ڪلھيا جي گاڏي هلڻ شروع
 ٿي ڪري نه پوءِ بههڻ جو ٿالو به ٿي وئي. جنهن اسان ۾
 ڪلھيا سان گڏ ٿي وئي ۽ جذبات هوندي آهي تنهن جي
 ڪڏهن ڪڏهن اهڙي حالت ٿيندي آهي. هن وقت جهڙڻا
 ٻيڪ آهي ۽ آرام سان سهي آهي. چٽا جو ڪر.“

جهڙا ڪسي گهر ڇڏي مان واپس موٽي رهيو هوس ۽
 سوچي رهيو هوس . مولڪي جهڙا جي درد جي خبر هئي
 مولڪي سڌ هئي تہ هن کي ڪهڙو خيال ستائي رهيو هو .
 مولڪي اها به سڌ هئي تہ هن جي دل ۽ دماغ سان ڪهڙي
 ويڌن هئي . هن جو روح ڪهڙي ڪشمڪش ۾ مبتلا هو .
 پر اهو خيال هن جي دل ۾ اوچتو ڇو پيدا ٿيو ؟ هوءَ جهان
 کان ايترو ڇو ڏي رهي هئي ؟ جهان سان سندس ڳالهائڻ
 جو رستو مدت کان هو . پوءِ اهو ڏپ سندس دل ۾ اوچتو
 ڇو پيدا ٿيو ؟ جهان سندس ڇا ٿي بگاڙي سگهيو . نہ صرف
 هوءَ جهان کان ڏي رهي هئي پر کيس اهو خيال به ستائي
 رهيو هو تہ جهان منهنجو دشمن هو ۽ مولڪي نقصان رسائڻ
 کان سواءِ رهي نہ سگهندو . جيتوڻيڪ مون کيس ٻڌايو هو تہ
 جهان مولڪي کوبه نقصان ٿئي رهي سگهيو تڏهن به هن
 کي تسلي نٿي آئي . تنهن کان سواءِ سندس انهن جي هن
 کان اڳ شانت هيون سي مولڪي ڏسڻ سان راب جي نار
 والگر وٺڻ لڳيون هيون . سندس دل ۾ امنگ اچلون ماري
 رهيا هئا ۽ هوءَ هڪ الڪي جذبات جي سولير چار ۾ قابو
 ٿي ويئي هئي . اهي امنگ اها جذبات بد نصيبي ۽ سان
 هوءَ سمجهي ٿي سگهي . هوءَ اهو سمجهي ٿي سگهي تہ
 آخر ساڻس ڪهڙي ويڌن هئي جنهن کيس ايتري قدر ڏکي
 ۽ پریشان ڪيو هو . هوءَ ٿڙي رهي هئي پر کيس ٿڙت
 جي سبب جي ڄاڻ ڪانه هئي . هوءَ ائين ٿڙي رهي
 هئي جيئن هڪ ٻار جو ڏير ٻريان مور پٽيءَ کي ٻڌو
 ٿئي ٿو ۽ اهي ۽ ٻار کي ٻارڻ ۽ ٿڙڻ لاءِ پٽيءَ جي
 لاءِ ڪي ٻار ڏانهن ڇڪڻ جي ڪوشش ڪندو رهندو

ڪري ڇڏيو. هڪ چنگ لڳائي ڇڏي. دل ۾ اهڙو سوز
پيدا ٿيو جنهنجو مثالو ڪري نه سگهيس.

”اها هڪ ٻيل پتڪل ياد سمرئين جي تنهن مان لڪري
لنهجي دماغ ۾ ٿري آئي.“

”مون خود به ائين محسوس ڪيو.“

ڪجهه وقت ٻئي شاعري وٺائين.

”لوهان چيو ته مولڪي سنگيت جي اڀار ۾ ڪجهه

ٻڌائيندا؟ جهڙا خاموشي توڙهندي چيو.

”ضرور ٻڌائيندس. پر ڪنهن ٻئي وقت.“

”سڀاڻي رات جو پوڄن مولوت ڪريو؟“ جهڙا چيو.

مان سوچڻ لڳس.

”ڇا منهنجو عرض قبول نه ٿيو،“ هن ٻاڻو ٻڌي آواز ۾
چيو.

”ضرور ايندس.“

”ڪهڙي وقت؟“

”سائڻي ۾.“

”ڪهڙي لڳي؟“

”ڪلاڪن ۽ منٽن جي مولڪي سڏ ڪانهي ۽ نه وري

مان وقت ڪلاڪن ۽ منٽن ۾ ڳڻيندو آهيان. سائڻي ۾ جي

وقت ايندس.“

جهڙا سوال نه ڪيو پر جواب ٻڌي هڪي ٻڪي ٿي

وئي. مون سندس بگلي جي اندر ڪهڙي. مون اتي هن

ڪي لاهڻ چاهيو. هن منهنجي ڳوڏن تي هٿ رکي چيو،

”لوهان تڪليف نه ڪريو. ويٺا هجو. ڊرائيور لوهان ڪي

واپس ڇڏي ايندو.“

”ڪهڙيون ڳالهيون ڪري رهيو آهين.“ ساول غصي ۾
جهامن ڏانهن لهاريندي چيو، ”ڪهڙي جادوگر هن تي جادو
هلايو آهي.“

جهامن پنهنجا ڪلها لوڙي ڇڏي ويا.
”مان هن وقت گهر وڃڻ ٿي چاهيان.“ جهرڻا جهيٽي
آواز ۾ چيو.

”پر اچڙا! تون ٺيڪ نه آهين. هتي ئي رهي پـءِ.
ساول چيو.

”نه، مان وڃڻ ٿي چاهيان.“
”هن کي وڃڻ ڏي، ساول. مان کيس گهر ٽائين ڇڏي
اڀندس.“ مون چيو.

”پر توکي ٽڪليف ٿيندي.“
”ڪا، ٽڪليف ڪانه ٿيندي.“

ساول اسان سان گڏجي در کان ٻاهر آيو. اسان کي ڏسي
جهرڻا جي ڊرائيور موٽر ڏر ٽائين آڏي. — مون جهرڻا کي
ٻانهن کان جهلي آرام سان اندر وهاريو ۽ مان به ساڻس گڏ
ويهي رهيس. موٽر جهرڻا جي گهر طرف هلڻ لڳي.
”اڄ منهنجي روح جي ڪيفيت عجيب آهي.“ جهرڻا
ٺيڪ ڏيندي چيو. مون جواب نه ڏنو. هن ڪجهه وقت ترسي
پيو.

”توهان کي منهنجو ڪيت پسند آيو؟“
”اهڙو منڙو ۽ دل کي ٽڙ ٽائيندڙ ڪيت مون ڪڏهن به
نه ٻڌو آهي.“

”خود بخود ٽڪون ٺهنديون ٿي ويئون ۽ مان ڳائيندي
ٿي ويس. پر ڪيت منهنجي دل ۾ هڪ عجيب درد پيدا

دکي ڪرڻ جو مطلب نه هو.

”نوهان کي منهنجو گهٽ پسند آيو نه؟“ هن آهستي آهستي چيو. ”نوهان چيو نه جيڪي خيال ۾ اچي سو ڏاڍا. پر منهنجي خيال ئي مولڪي دکي ڪري ڇڏيو.“

”جهڙا...!“ مان وڌيڪ ڪجهه چئي نه سگهيس.

”مان سچ نه شرمسار آهيان. مولڪي ائين نه ڪرڻ ڪهندو هو.“ جهڙا گرائيل اکين سان مولڏانهن ٺهاري پئي چيو.

”ڏکي؟“ کان پوءِ ۾ بهادري ڪولهي، جهڙا!

”دکي ڏکي ڏکي ڏکي ڏکي ڏکي آهي.“

”دک ڏکي؟“ ۾ ڪنهن پيدا ڪيو؟“ مون پڇيو.

جهڙا جواب نه ڏنو. مون ئي جواب ڏيندي چيو،

”ڏکي؟“ جو دڪ ۽ سڪ تنهنجي پنهنجي پيدائش آهي.

روح سان اهڙي ڪشمڪش ڪرڻ اڃائي آهي، پنهنجي من

کي قبضي ۾ رک ۽ پوءِ تنهنجو روح بناوٽ نه ڪندو. ڏکي

مڪمل ڏکي آهي. ڏکي خوشي آهي ۽ نه غم.

مون جهڙا جي پئي ۽ ئي هڪ ٽهريو. کيس آيت آيو. هن

منهنجي طرف ٺهاريو. مون مرڪي ڏنو ۽ هن جي چهن تي نه

هلڪي هلڪي مسڪراهٽ ڪيل لکي. مون کيس ڏانهن کان

ولي آڏو.

”مان سمجهان ٿو ته ڪو جادو هلايو ويو آهي.“

کيس اسان ڪڏهن نه ڏکي نه ڏٺو آهي. اڄ ئي سندس اها

حالت ئي آهي.“ ڄاڻاڻ لاءِ جي نوع ۾ چيو.

اشارو منهنجي طرف هو. جهڙا هڪ چوڙيل چمتي وانگر

چنيس طرف ٺهاريو ۽ ڪجهه چوڻ لاءِ چپ چوراءِ. مون سندس

نبيءَ تي هڪ ٽهريو ۽ کيس اشاري ۾ خاموش رهڻ لاءِ چيو.

چوليون ڪناري تي اچان ٿيون ڪوڏ جيئن
سج وجهي ٿو سمنڊ ٿي روشني جيئن
پڪيٽو اڏامندي ٻاڳي ٿو بهار جا گيت جيئن
منهنجو رُوح اٿس ڏوڙي ٿو ٿو طرف ٿيئن .

سائي ڦل چنڊي ٿي وڻن کي جيئن
ماڻه جا ڦڙا رهن ٿا گل ٿي جيئن
پاڇو روشنيءَ کي ۽ ڏينهن رات کي چنڊي ٿو جيئن
منهنجي جهنگلي آتما ٺوڪي چنڊي ٿي ٿيئن .

مولڪي لاءِ پاڻ کان جدا ڪر هاڻي
منهنجي زندگيءَ جي ساز کي لاءِ ساز ڪر هاڻي
مدائون ڪندري وٺئون گهمندي بهگائي
رحم ڪر مولتي منهنجي زندگيءَ جا ، اڻڪ هاڻي .

جهڙا آخري ٿڪ ٻار ٻار ٻائيندي ويٺي . سندس گلي ۾
جڻا هڪ ساز هو ۽ ان ساز ۾ سوز هو . بيحد سوز . ٻڪاڪ
آواز بند ٿي ويو . جهڙا پنهنجو سِرَ بياني جي مٿان رکي
ڇڏيو ۽ سڌا ڪا پري رٿا لڳي . مان اُتي ٻڙو ٿيس ۽ جهڙا
طرف ويس . سڀ اُتي بيٺا . ساوول کين وهڻ جو اشارو ڪيو
۽ مواوت اچي پهتو . مون بهي هٿن سان جهڙا جي ڪلهن
کي جهلي کيس اُٿاريو .

”ڇو اچا ! ڇا ٿيو آهي ؟“ ساوول جهڙا کان پڇيو .
جهڙا ڪو جواب نه ڏنو . مون سندس کاڌيءَ هيٺان هٿ
رکي سندس گردن اوچي ڪئي . هن جون اکيون لير سان
پريل هيون جن مان ٿر ٿر ڪري هڪ لهر وهي رهي هئي .
مون سندس اکين ۾ لهاريندي چيو ، ”جهڙا ! منهنجو ٺوڪي

۽ ڪم ۾ اتر ٿي پائي چوڻ لڳو،

”ڇو پٽ، تون اڄ ملول ڇو آهين؟ مهڻل ۾ ڪنهن کي

ناراض نه ڪجي. هاڻي تون اتي ڪو گيس ٻڌاء.“

”اڄ منهنجو من ليڪ نه آهي ۽ مان ڳائي نه سگهندس.“

”آخر ڇا ٿو آهي، پٽ، مولڪي نه ٿو ٻڌاء؟“ سائول

سندس مٿي تي هٿ ڦيريندي چيو.

”هو ڳائڻ جي مول نه لاهي.“ جهانم ٽوڪياريءَ سان چيو.

جهانم جي اها ٽوڪ مولڪي ڏاڍي لاڳوار لڳي. مون

جهڙڻا کي چيو، ”جهڙڻا! ڳاء...“

”پر ڇا ڳائڻ؟“ هن منهنجي طرف اهاڙيندي ڏک ٻڙي

آواز ۾ چيو.

”جيڪي نه خيال ۾ اچي.“ مون چيو.

اوچتو جهڙڻا اٿي. جهانم کانسواءِ ٻين سڀني خوشيءَ ۾ ٽڙيون

وڇايون. جهڙڻا ڪجهه وقت ٻيالي جي بدن کي ڇيڙيندي

رهڻي ۽ منجهائين مڏر سر ڪڍندي رهي، جن سرن ۾ سوز

هو- درد هو. اڄ جهڙڻا ڏکي دل سان ڳائي رهي هئي. هڪ

اجهڻل ٻرلر جي پڪار هئي- هڪ آره مان چري لڪتل آه.

پر مون ٿي چاهيو ته هو اهڙو ڪو سوز سان ٻريل گيس ڳائي.

هڪ دفعو جهڙڻا پنهنجو منهن موڙي مولتي هڪ درد ٻڙي

لڪاهه اچي ۽ مون هن کي هڪ وشواس جي نگاه سان موٽ

ڏٺي. سندس لڙ لڙ لڙم سهڻيون سهڻيون آڱريون انداز سان ٻيالي

جي بدن تي لڳڻ لڳيون. ڪمري ۾ خاموشي هئي جهڙڻا جي

آڱرين ۾ هڪ ٿو جنبش اچي ويئي ۽ سندس مڏر مڏر آواز

ڄاموشيءَ تي ٿري رهيو هو.

”ٻه توهان جو؟“ هن معصوم انداز سان پڇيو.
 مون کلي ڏنو ۽ چهر، ”مان هن کان ڪو نه ٿو ڊڄان.“
 ”جو؟“

”مان هن کان ٻڌي ۽ ۽ جسم ۾ وڌيڪ طاقتور آهيان.“
 ايتري ۾ سڀ اندر آيا ۽ ڪرسي تي ويهي رهيا ۽ داوي
 ڳالهين ۾ مشغول ٿي ويا. شام جو وقت هو. چنڊو اندر آيو.
 مان سمجهي ويس ته گهٽ ڇو وقت ٿي ويو هو. سائول منهنجو
 خيال ٽاڻي ويو ۽ چوڻ لڳو،

”هن مٽيءَ مهفل کي ڦٽائي وڃڻ ٿو چاهين؟ پر مان توکي
 زوڪيندس ڪونه ٿي سگهي ته جلد ئي هوني اچي.“
 ”ها“ ڪري مان ٻاهر هليو ويس. جڏهن گهڻي مونيس
 نه مهفل هٽل هئي. ڪي ٻيا به اچي ويا هئا. ٿي سگهي ٿو
 ته سائول جا مائٽ مت هئا يا ٻار دوست. اندر ايندي وقت
 ٻڌم ته ڪو چڻي رهيو هو،

”سائول! اڄ ته ڪو گانو ٻڌائو هجي.“
 ”ها، ها، ڇو ڪين.“ سائول چيو ۽ مونکي ڏسي چوڻ لڳو،
 ”اچي وٺن، ٻار وٺ، اڄ گاني ٻڌائي جو پروگرام آهي.“
 مان ويهي رهيس. گانو شروع ٿي ويو. ڪمري جي
 ڪنڊ ۾ هڪ سندر پيالو رکيو هو جنهنجي اڳيان استول به
 پيو هو. پهرين سائول جي ڪڪي لعل وارو ورتو ۽ پوءِ موهني
 هڪ گيت ٻڌايو. پر ويٺلن جون اکيون جهڙڙا ۾ هيون. هو
 چپ ڪري ويٺي هئي. سندس سر جهڪيل هو ۽ ڪجهه
 سوچي رهي هئي. سندس چهر و اڄ ڪجهه مايوس ٿي لڳو.
 ڪا چنڊا مڙيوئي سندس دل ڏکي ڪري رهي هئي. آخر
 ڪنهن چيو، ”جهڙڙا ڳائي!“ سائول اُٿي جهڙڙا جي ويجهو آيو.

”ڪيئن نه هجي، پر مان اهو ضرور چوندس ته توهان کي
 منهنجي لاءِ همدردِي آهي. چو آهي، ان جو سبب مولڪي
 سمجهه ۾ نٿو اچي.“ جهڙڻا اوچتو چيو.

مون کي ڏٺو ۽ چيو، ”جهڙڻا! مولڪي نه سڀني لاءِ
 همدردِي ۽ پيار آهي ڇو نه ساري پوهاند جو بنياد پيار ئي
 ٻڌل آهي.“

”۽ جهان لاءِ؟“

”جهان لاءِ به. هو پنهنجي سواءِ انوار مولڪي لاءِ
 ڪري، ۽ توکي به. سندس اها لاءِ پراڻي آهي. تمام پراڻي.“
 ”مون جڏهن هن کي ڏٺو اڏهن ساڳيو خيال آيس ته اڳ
 ڪيس ڏٺو اڳ.“

”اهو به ليڪ آهي. تو به صرف ڪيس اڳس ڏٺو آهي پر
 چڱي طرح سڃاڻيس.“

”اها هڪ پرولي آهي جا منهنجي سمجهه کان ٻاهر آهي.“
 جهڙڻا ڪجهه سنجيده ٿي چيو، ”پر هن کي ڏسڻ سان مان ٻڌي
 ويس ۽ توهان کي ڏسڻ سان دل کي آند آيو. ائين ائين
 ڪم ڇڏڻ ڪو ٿيڻ وارو ٿاڻ کي پنهنجي ماءُ جي گود ۾
 سلامت سمجهندو آهي.“

مون جهڙڻا کي آلت ڏيندي چيو،
 ”آلما آلما طرف ٿي ٻوڙي، جهڙڻا! دل دل طرف ٿي
 ٿي ڏي. دل جي دل ڏانهن راه آهي.“

”پر ائين لاءِ ۽ پيار جو اسان ۾ پيد ڇو؟“

”اهو پراڻو سڀيڻ آهي.“

”نه ڇا هي ۽ جهان منهنجو اڳئين جنم ۾ دشمن هو؟“

”هڪو ۽ آهي. پر هن جنم ۾ ڏاڍا گهٽ خطا ڪيا.“

من آو ڏياريان ٿو. مرنن ۾ زالن کان وڌيڪ بهادر ٿي ڇو
 مان و آهي. هو آزاد خيال ۽ پنهنجي جذبات ۾ سخي آهن.
 مان انهيءَ ڳالهه کان انڪاري نه ٿيندس ته ڪي اهڙيون
 عورتون آهن پر ڳالهه ڳڻيون جي عورت ذات جا سڃا
 عيوضي آهن. جي لوم دل، سڃاڻ ۽ ڪومل آهن. اڙي! مان
 ڪٿي جو ڪٿي وڃي پهتو آهيان!! مون کي نه پنهنجي ئي
 باري ۾ ڳالهائڻ کپي.

جهڙا ڪجهه سوچي رهي هئي. مون هن جي سوچ جو
 سلسلو ٽوڙڻ لڳي ڇاڪاڻ ته توري وقت کان پوءِ هن سوز ڀري
 آواز ۾ چيو،

”توهان چيو ته مون کي چڱيءَ طرح سڃاڻو؟“
 ”بيشڪ.“

”اهو ڀلا ڪيئن؟“

”تو ئي نه چيو ته مان پنهنجو اڳ ڏنل آهيان.“
 ”اهو پنهنجو خيال هو. شايد خام خيال. ڏيها پر ساڳين مهالن
 وارا ماڻهو گهڻي ملندا.“

مون کي ڏاڍو ڇير،
 ”اها، نه ائين لاهي. تو مون کي ائين ڀيرا ڏاڍو آهي. مونسان
 ڳالهائڻ لڳي ۽“

وڌيڪ مون چوڻ واجب نه سمجهيو. جهڙا جا مرگه لڻ
 منهنجي منهن ۾ لڪي رهيا هئا. مان به هن جي منهن ۾
 لهاري رهيو هوس توري وقت کان پوءِ هن جي نظر هڪ
 خالي نظر ٿي ويئي. هو نه بهار ٿي نه ٺٺالهن رهي هئي پر
 ڪنهن خوض خيال ۾ هئو. شايد اهو سوچي رهي
 هئي ته مون هن سان ڳالهائڻ آهي ائين ڪيئن ٿو ٿي سگهي.

توهان مولڪي غلط سمجهيو آهي. جهڪڻ توهانجو خيال آهي
 نه مان رواجي دواي خوشين ۾ راضي آهيان نه توهان مولڪي
 چڱيءَ طرح نه پرکيو آهي. باقي رهيو سماج جو سوال، سو جهڪڻ
 مان پنهنجي ڪمري ۾ چپ چاپ ٻاڪينهن مندر ۾ الهي آهيان
 سمس ٿي نوابان جو سر و شڪتيمان ۽ سرو واپڪ آهي ان مان
 اوهان کي ڪهڙو هرج ٿو پهچي. مان توهان کي وشراس ٿي
 ڏياريان نه مان ان کي ٿي مڃان يا ان ۾ وشراس ٿي رکان جنهن
 لاءِ مولڪي الله ڪرڻ وارو اشارو ٿو ڪري. توهانجي ۽ مال
 موجب منهنجو هڪ استريءَ جي روپ ۾ پيدا ٿيڻ ٿي دوش
 آهي. پر جيئن عام رواجي استريون زندگي ڪاٽي رهيون
 آهن، ان کان نه مرن وڌيڪ پسند ڪندس.

مون کي چيو، ”سو منهنجي توڪ ٿوڪي ڏيکيو آهي. اهو
 ڏنگ جنهن کان پنهنجو روح بگاڙو ٿو ڪري. جهڙا | موليٰ
 ناراض نه ٿي. منهنجي پلي لاءِ ئي مون ٿوڪي آهيان.
 ساڳئي وقت مولڪي اجازت ڏي نه جيڪي ٿو چيو تنهن کي
 سمجهان. تون جوان ۽ الزو آهين، سڀاويڪ استريون روشن کان
 گهٽ رحمدل ٿينديون آهن، ڪيتريون اهڙيون استريون آهن
 جي رڳو ماس ۽ هڏن جو پڇرو آهن ۽ انهن ۾ گولڳن جالورن
 کان نه گهٽ جذبات آهي جهڙوڪ جهنگلي منجهن وڌيڪ
 آهي. ڪي وري اهڙيون آهن جن ۾ بالدر جهڙي ڪريل
 چالاڪي ۽ سرور جهڙو غرور آهي، جن جو ڪم آهي پنهنجو
 رازت بدرو ڪرڻ. ڪي آهي نه آهن جي ٿورو ڪم
 ۾ پوريون آهن. ڪي وري اهڙيون آهن جي ڪنهن کان
 نه وڌيڪ خطرات آهن جن جو ڪم آهي ٻين جي زندگي
 زهر ڪرڻ. انهن ۾ ڪا به لح حيات ڪونهي. مان ٿوڪي

لنسان پهچائي ٿو سگهي . مان هن ڇهون ۾ کائناتس وڌيڪ
طاقتور آهيان .”

”مولڪي ڪجهه خيال ٿيو الهيءَ ڪري مون ٿي پاهيو
۽ توهان ڪو ثبوت ڏيو.“

”لوڪي خيال ٿيڻ نه ڪري . تون عورت آهين . تنهنجي
خواهش آهي ته تون هميشه ٽنڊر سم هجڻ ڇو نه ٽنڊر ستي
سولهن آهي . عورت هميشه چاهي ٿي ته هوءَ پيار ڪري ۽
کيس پيار ڪيو وڃي - ڇهڪندڙ ۽ پيڪندڙ ڪهڙا پاڻي ۽
اهڙيءَ سماج ۾ رهي ڃا هن جي سارا ڪري ۽ جنهن سماج
۾ کيس الذ و شواس هجي.“

منهنجي اکرن ۾ ٽوڪماڙي هئي . جهڙڻا جي مٿان ڇوڻ
جڏهاڻ جي اڇلي ڪڙڪي پئي . هن ڪجهه ٽهڙيءَ سان
جواب ڏنو ،

”توهان سمجهو ٿا ته مان هڪ لبل اٻلا آهيان . توهان
ڇهون جو راز حاصل ڪيو آهي . ڇا توهان ائين ٿا سمجهو ته
سڀئي عورتون هڪ جهڙيون آهن - سڀ هڪ ئي دائري ۾
مردن جي هٿ ۾ رانديڪا ؟ توهان انهن مان ڪن اهڙين
عورتن جو به سوچيو آهي جن کي اهڙيءَ سماج لاءِ لڳاتار
آهي ، جنجي دلين ۾ آڙ مان ۽ حسرتون آهن جنکي السالي پيار
۽ هيءَ ڇهون ٽرپس لڳا ڪري سگهن . ڪهڙو عورتون نه وڌي
منزل تي پهچي سگهن ٿيون . جيڪڏهن اسين جسماني ڪمزوريءَ
ڪارڻ ڪنهن وڌيڪ منزل تي نٿيون پهچي سگهون ته ان ۾
اسان جو قصور ڪونهي . اها اسان جي بد نصيبي آهي . اسان
پنهنجيءَ اڃا موجب نه پاڻ کي ڪونه پيدا ڪيو آهي . توهان
دورانيش ۽ ودوان انسان آهيو ، ان ۾ ڪو شڪ ڪونهي . پر

وڪيو. جهڙا لاء ۽ ويٺو کاڌو هو. باقي سڀئي لاء گوشت
۽ ان مان لڀيل شيون هيون. اسان کائڻ شروع ڪيو ۽ مان
سوچڻ لڳس جهڙا جي باري ۾. اڙي موٽي موٽي ۽
سڀئي صورت هن ڏاڏي ۾ مون ڪڏهن نه ڏٺي هئي.
هڪ معصوم جهرو جنهن مان نور پئي اڪيو، جنهنجي الڳ
الڳ مان سندرڻا پئي جهاکي. جهڙا وچولي قد وارين
چوڪرين مان هئي. سندس ڳچي ٿوري ڊگهي هئي ۽ سندس
لنڊڙو پڻ سندرڻو ان مٿان اڙي نه سڀئي لمبائي وڪيل هو
جو هوء ڪجهه ننڍو پئي لڳي. سندس جسر سڌوڻ هو ۽
جنهن وقت هوء علي تي ٿڌهن اکين تي مٿس ٿيو ڄڻ نه
هڪا ٻڌڪ ڪنهن سورج جي لومل ڪرڻن مان چاليل ٿاڻ جي
شائبه ۾. سطح تي ٿري رهي هئي. جهڙا جا تش بلڪل
صاف ۽ گلاب جي گل وانگر ڪومل ۽ سرخ هئا. سندس
اکيون وڏيون ۽ چمڪندڙ هيون جن جي مٿان ڊگهيون ڊگهيون
ريشي ڪمانون هيون. سندس مٿي تي نرم، ريشي راس
وانگر ڪارا وار هئا. جهڙا کي اچي ريشي ساڙي پيل
هئي ۽ اچي چولي. سندس وارن ۾ هڪ ٻيڙو ٻيڙو گلاب
جو گل ٿي لنگو جنهن مان وڏي وڏي ٿي سر ڪندڙ
سرهاڻ پئي آئي.

مالي کائي سڀ اڻيا سواء ڙالن ۽ لعل جي ٻيا جدا ڪري
۾ سگريٽ پيڻ لاء وڃي ويٺا. جهڙا ۽ مان ٻيلڪ ۾ اچي
ويٺاسين. جهڙا چيو،

”هن جهان کي توهان جي لاء هڪ سر جي شرف ٿي
ڏسڻ ۾ اچي.“

”هميشه رهي آهي.“ مون چيو، ”پر هڙو وڌيڪ ڪوڊ

اسين سڀ آئي ڪالي واري ڪمري ۾ وياسين. مولڪي جهڙا
جي پاسي ۾ وهاريو ويو. مون کيس چيو:-

”سو تون آهين اها سنگيت ۾ ماهر جهڙا جنهن جي باري
۾ ساول مولڪي ٻڌايو؟“

”مان سنگيت ۾ ماهر نه ڪين آهيان پر ان سان پيار ضرور
اٿم. اصلي سنگيت ڇا آهي اهو اڃا سمجهي نه سگهي آهيان.“
”اصلي سنگيت سمجهڻ جي تو ڪوشش ٿي ڪڏهن ڪئي“

”آهي؟“
”ڪوشش ضرور ڪئي اٿم پر ڪامياب ڪونه ٿي آهيان.“

”ڪهڙي ڪوشش ڪئي اٿي؟“
جهڙا جواب نه ڏنو، پوءِ ٿورو ترسي چيائين،
”ڪنهن به ڪلا ۾ گروه کانسواءِ ڪير به ڪامياب ٿي نٿو
سگهي.“

”ٻولهڻ سان به توکي گروه ملي نه سگهي آهي؟“

”پورڻ گروه.“

”مطلب؟“

”اڇڪله ڪڙو ڪنجو، هٿ ۾ ڏنڊ هڻي لڪڙي کڻي ٻانڱ
۾ سنگيت گروه سمجهي پيو ٿو.“

”اوھ...! ائين آهي.“ مون چيو، پوءِ جهڙا جي اکين سان
اڪيون ملائي چير:-

”مان ڪنهن ڏينهن توکي ٻڌائيندس ته اصلي سنگيت ڇا
ٿيندو آهي.“

”مولڪي بيهڻ خوشي ٿيندي.“

”هاڻي شروع ڪري.“ ساول چيو.
”مهنجي سامهون چنڊوءَ مڙي جي پليٽ ۾ ڪير جو ڪلام“

لي بولدي. الهيء ڪري اوهان انهن ٻنهي مان سون وٺو جو
مڃال ڪيو آهي. هيئن ٻه اوهان اهو سوچي رهيا آهيو ته مون کي
ڪهڙن خبر پئجي. مان صرف اوهان جو اندرون مڃال ٿا ٿي
اوهان کي ٻڌائي رهيو آهيان.

”امين ٿڌي ويئي. سڀني جون اکيون ٿاڻي ويئون. جهڙڻا
مٿس ڏي رهيا هئا ۽ مان به. سالو ٿورو ٿورو غصي به سرخ
ٿي ويو ۽ هو چئي رهيو هو،

”ڪهڙن ڏي جهان! اها ڳالهه، ليڪ آهي؟“

”اها، انهن ڪونهي. اهو سراسر ڪوڙ آهي.“

”نه ٿيندي ڪسي به هن وقت پيا ڪول آهن؟“

جهان هڪو ٻيو ٿي ويو ۽ چوڻ لڳو،

”پيا....! آهن ضرور، پر اهي منهنجا پيا آهن.“

”نه اها هنڪي ڪهڙن خبر پئجي؟“

”ڪيس ڪنهن ٻڌايو هوندو.“

”ڪنهن ٻڌايو؟ ۽ اهو به ٻڌايو ته هزار جا ٽهين جا نوڪ

۽ باقي سڄا؟“

”هيءَ مزاحي ڪوڙا الزام هڻي رهيو آهي. مان هتي وهڻ

لاءِ تيار نه آهيان.“

انهن چئي جهان خان مان اٿي اٿيو. سالو اٿي ڪيس

وهارايو ۽ چندرا ڳالهه ڏاڍا لاء چيو:-

”انهن ٿي پيو. ڪا ٽين ڳالهه ڪانهي.“ ۽ پوءِ ڳالهه ڪي

ڦيرائڻ لاء جهڙڻا ٿا ٿي مڙي ڇڏين، ”ڪيس جهڙڻا! ڪهڙو

حال آهي؟“

”ليڪ آهي.“ جهڙڻا چيو.

انهي به نوڪر اندر آيو ۽ چوڻ لڳو، ”ڪاڏو تيار آهي.“

مندن پهرن همجن زمين لڏي ويئي. سڀني جي مدھن ۾
 تنظاري نمودار هئي. سڀڪو سوچي رهيو هو ته جھامن ثبوت
 ضرور گھرن ڏو. جھڙا ڏکي ويئي ۽ چوڻ لڳي،
 ”نه، نه اسان کي ثبوت جي ضرورت ڪانهي.“
 اهوئي منڙو آواز - سار جو آواز - ولسي بلڪل ياد اچي
 ويو. مون سندس معصوم چھري طرف نظر ڦيرائي،
 ”پر مان ثبوت کان سواءِ ڪنهن به ڳالهه تي اعتبار ڪرڻ
 لاءِ تيار نه آهيان.“ جھامن چيو.
 ”۽ مان ثبوت ڏيڻ لاءِ تيار آهيان.“ مون پڪي ۽ پختي

الڌار ۾ چيو.
 ”نه پوءِ ڏير ڇا جي آهي؟“ جھامن چيو.

جھڙا اُٿي بيٺي ۽ چوڻ لڳي،
 ”..... ائين نه ٿيندو.“

هوءُ شايد ٻولي جي بجائڻ خاطر ائين ڪري رهي هئي. مون
 سندس طرف وشواس واريءَ نظر سان لھاريو، مرڪھو ۽ کيس
 ٺٽ جي اشاري سان وهڻ لاءِ چيو. هوءُ سمجهي ويئي. مون

جھامن طرف لھاري پئي چيو،
 ”دريوان جھامنداس! مان ڪالهه هتي آيو آهيان. ائين آهي؟“
 ”بلڪل نه آهي.“

”اوهان وٽ نهون ڏينهن هڪ ماڻهو آيو. شهر جو وڏو
 واپاري آهي. اوهان کيس اميرت ليس ڪڍائي ڏيڻ جو
 واعدو ڏنو هو ۽ هن الهيءَ جي بدلي ۾ اوهان کي پنجن هزار
 روپيا ڏنا. هزار ڇا ڏهين ڏهين جا اوت ۽ باقي سَو جا. اهي
 اوت اوهانجي ڪوت جي اندرئين ڪيسي ۾ پيا آهن. اوهان
 اهو به سوچيو آهي ته جي پيسا بئڪ ۾ رکيا ويا ته شڪي ڳالھ

آهي. نه هڪ ڏندو پر ئي سگهي ٿو نه گهڻائي ڏندا، نه هن
جهون پر پر گذريل جهون پر. ظاهر آهي نه هن چوڪريءَ جو
جس سندس آتما جي مٿان غالب ٿيل نه آهي ۽ ان ڪري
کيس گذريل جهون جا واقعا ياد اچي ٿا وڃن.

”پر ٿو کيس ڪڏهن ڏٺو آهي؟“ سائول مولڪان پڇيو.
”مان چڱيءَ طرح کيس سڃاڻان ٿو. پر اها سڃاڻپ کيس
هن وقت ڏاڍو ٿورو جاهلانهه ڇوڙ ڇو نه صرف هوءَ سمجهي نه
سگهندي پر نه ئي نه وڃي.“ مون سائول کي سمجهائيندي چيو.
جهان وڃي چيو، ”منهنجو اهو-ڙين هوائي ڳالهين پر اعتبار
ڪونهي. انسان پنهنجي گذريل چوڻين جون ڳالهون ڪڍڻ
ٿو ٻڌائي سگهي؟ انسان کي هن جهون پر ٿي جي دل جي
الٽ جو پتو لٿو ٿو، سو گذريل چوڻ جي کيس ڪڍڻ
ٿو ٿو؟“

جهڙو ته هن ڏانهن غصي سان ٺهاري رهي هئي. مون جهان
کي سمجهائيندي چيو،

”جهن جو روح روشن آهي، جهن جو پاڻ ئي ۽ جس تي
طاهر آهي اهو گذريل چوڻين جو ڳالهون وساري ٿو سگهي.
ٻائي رهيو دل جو الٽ سو سمجهڻ بلڪل آسان آهي پر الهيم
شخص لاءِ جهن پر ارادي جي قوت آهي، جهن جو من پنهنجي
وسن ۾ آهي، جهن جي آتما پر مٿس آهي، جهن جو جس لڙيل
نه آهي ۽ جو اسٽر ٻڌي ۽ وارو آهي.“

”اهي سڀ ڏند ڪٿائون آهن. من کي ڪمراه ڪرڻ جون
ڳالهون.“ جهان چيو.

”اها به شڪ آهي. مان ان جو ثبوت ڏيڻ لاءِ تيار آهيان.“
منهنجي لمن چوڻ سان سڀني جون اکيون ٽٽي وڌيون.

سندن پٽن هون ڏانهن زمين لڏي وئي. سڀني جي مدد ۾
التظاري لودار هئي. سڀڪو سوچي رهيو هو ته جهان ثبوت
ضرور ڪهڙندو، جهڙا ڏکي وئي ۽ چوڻ لڳي،

”نه، اسان کي ثبوت جي ضرورت ڪانهي.“

اهوئي منڙو آواز - سار جو آواز - وٺي ٻڪل ياد اچي
ويو. مون سندس معصوم چهرې طرف نظر ڦيرائي،

”پر مان ثبوت کان سواءِ ڪنهن به ڳالهه تي اعتبار ڪرڻ
لاءِ تيار نه آهيان.“ جهان چيو.

”پر مان ثبوت ڏيڻ لاءِ تيار آهيان.“ مون ٻڪي ۽ ٻڌتي
الڌار ۾ چيو.

”نه پوءِ ڏيڻ ڇا جي آهي؟“ جهان چيو.

جهڙا اُتي بيٺي ۽ چوڻ لڳي،

”..... ائين نه ٿيندو.“

هوءَ شايد ٻولي بچائڻ خاطر ائين ڪري رهي هئي. مون
سندس طرف وشواس واريءَ نظر سان نگاهو ڪيو ۽ کيس
هٿ جي اشاري سان وهڻ لاءِ چيو. هوءَ سمجهي وئي. مون
جهان طرف نگاهو ڪيو،

”ديوان جهانمڊاس! مان ڪالهه هتي آيو آهيان. ائين آهي؟“

”ٻڪل نه آهي.“

”اوهان وٽ ٽيون ڏينهن هڪ ماڻهو آيو. شهر جو وڏو
واپاري آهي. اوهان کيس امير وٽ لڏائڻ ڏيڻ جو
واعدو ڏنو هو ۽ هن الهيءَ جي بدلي ۾ اوهان کي پنجن هزار
روپيا ڏنا. هزار جا ڏهين ڏهين جا اوت ۽ باقي سڙ جا. اهي
نوت اوهانجي ڪوت جي اندر ٽين ڪسي ۾ پيا آهن. اوهان
اهو نه سوچيو آهي ته جي پيسا تنڪ ۾ رکيا ويا ته شڪي ڳالهه

آهي. نه هڪ دفعو پر ٿي سگهي ٿو نه ڪهڙائي دفعا، نه هن
حيوت ۾ پر گذريل جيون ۾. طاهر آهي نه، هن چوڪريءَ جو
حسر سندس آتما جي مٿان غالب پيل نه آهي ۽ ان ڪري
نيس گذريل جيون جا واقعا ياد اچي ٿا وڃن.

”پر ٿو ڪم ڪڏهن ٿئي آهي؟“ سائل مولڪان پڇيو.
”مان چڱيءَ طرح کيس سڃاڻان ٿو. پر اها سڃاڻپ کيس
حسن ولس ٽيڙو چاهيان چورڙو نه صرف هوءَ سمجهي نه
سگهندي پر نهجي نه ويندي.“ مون سائل کي سمجهائيندي چيو.
جهان وڃڻ چيو، ”منهنجو اهڙو ٻن حوالي ڳالهين ۾ اعتبار
ڪونهي. انسان پنهنجي گذريل جوڙين جون ڳالهون ڪيئن
ٿو ٻڌائي؟ ٻي؟ انسان کي هن جيون ۾ ٻي جي دل جي
لس جو پتو نٿو پوي، سو گذريل ڪرڻ جي ڪم ڪيئن ڪر
ڀوادي؟“

جهڙو ٿا هن ٽنهن غصي سان ٺهاري رهي هئي. مون جهان
کي سمجهائيندي چيو،

”جهن جو رُوح روشن آهي، جهن جو پاڻ ٿي ۽ جس ٿي
طاهر آهي اهو گذريل جوڙين جو ڳالهيون وساري نٿو سگهي.
اٿي رهو دل جو لس سو سهڻو بلڪل آسان آهي پر الهه
شخص لاءِ جهن ۾ ارادي جي قوت آهي، جهن جو من پنهنجي
وس ۾ آهي، جهن جي آتما ۾ سلس آهي، جهن جو جس ٿي
نه آهي ۽ جو اسر ٻڌي وارو آهي.“

”اٿي سڀ ٿله ڪٿانئون آهن. جن کي ڪمراه ڪرڻ جون

ڳالهون.“ جهان چيو.

”اها به سلس آهي. مان ان جو لپو ٽنگ لاءِ تيار آهيان.“

منهنجي ٻنهن ڏهن سان سڀني جون اکيون ٽٽي ويون.

۽ هن ٻولي هر ٻولي کي رانڊ جي ڪوشش ڇو ٿي ڪئي.
 ايتري ۾ ساول چيو،
 ”جهڙا آهي.“

منهنجي خيال جو سلسلو ٿئي پيو. هڪ چيل جهلي البلي
 نار ٻيل والڪر جهڙو منڊي الڊر گهڙي آئي. ساول اُلي کيس
 منهنجي سامهون پيل ڪوچ ٿي وهاريو. هو اڃا چڱيءَ طرح
 ويلي مس نه ساول کيس چيو،

”ڪيئن، جهڙا! هنڪي سڃاڻين ٿي؟“

اشارو منهنجي طرف هو. ٻولي ڏسي هن جون اکيون
 کلي وڌيون ٿي ويئون ۽ ڪجهه عجب ۾ پئجي ويئي. مان
 مرڪي رهيو هوس.

”گهڙي سوچ ۾ آهين؟“ ساول کائس پڇيو.

”مون هنڪي ڪٿي ڏٺو ضرور آهي.“ جهڙا چيو.

”ڏٺو آهي!“ ساول عجب ۾ پڇيو ۽ پوءِ مرڪي چيائين،
 ”ٻگهي، جڏهن تون اڃا پيدا ٿي ڪونه ٿي هئين ته هيءُ
 سنڌ مان اڪري ويو هو ۽ سندس وڃڻ کانپوءِ ڪنهن به کيس
 ڪونه ڏٺو آهي. تو وري کيس ڪٿان ڏٺو!“

”مان چڱي ٿي سگهان. پر اها پڪ اٿم ته هنڪي ڪٿي

مون ضرور ڏٺو آهي.“

جهڙا کي ڏسي ٻولي هڪ خواب ياد اچي ويو. اهو
 خواب جنهن ۾ هڪ عورت کي قتل ٿيندو ڏٺو هو. ان عورت
 جي صورت بلڪل جهڙا جهڙي هئي. مان ڳالهه کي سمجهي
 ويس ۽ سوچيم ته الهيءَ باري ۾ پوءِ خيال ڪير ۽ ٿي اها

مون چيو،

”هوءَ ليڪ ٿي چوي، ساول! هن ٻولي ڏٺو ضرور

سائول چيو ۽ پوءِ منهنجي طرف مڙي چڙخ لڳو، ”جهڙا
 اسان جي گهر جي ٻانهن وانگر ئي آهي، اسان کيس بچند
 بيار ڪندا آهيون. هن کي ڪاٺن وديا جو شوق آهي. مون
 کيس اتي دٻا ڏنلن ۾ ڳاڙه لاءِ ليڪڙو ۽ ولي ڏنو آهي پر
 تنهن کان پوءِ هن ڏنلن ۾ ڳاڙه کان الڪار ڪيو، چيائين ته
 ڏنلن جو سڪيم ٿئي سڪيم آهي. هوءَ اعليٰ درجي جي
 ڳالهندڙن مان آهي. سندس خيال ۾ ٿو جهڙا آهن. شام ۽
 جهوڙا ڪيترا دٻا ڏڏ ڳاڙي چڪا آهن. سٺيچ ٿي ۽ ڏنلن ۾
 پر شام گهڻو ڪري ڏنلن ۾ ڳالهندو آهي. رڳو ڪار جوان آهي
 سهارو ۽ ٿاهو ڪو. پر پنهني هتي موهني جي شادي ٿي ايندو.
 هن وٽس دهليءَ ۾ رهندو آهي.“

سائول ڳالهائي ۽ رهيو هو ۽ چوڌاري ٺاهري ۽ رهيو هو
 ۽ اوچتو چوڙخ لڳو،

”ڇو جهانن تون ڪڏهن خيال ۾ منجهيل آهين؟“

”مان ڪجهه سوچي رهيو هوس.“ جهانن جواب ڏنو،

”توهان جي سؤمت چيو ته ياداشت مري اٿي ۽ خيال کي ۽

ڍلڱي آهي. اهو ڪيئن ٿو ٿي سگهي؟“

”اهو بلڪل درست آهي.“ مون چيو، ”جيڪي توهان

سوچيو ته سو وڙت ٿو وڃي ۽ هميشه التري ٿو رهي. سڀني

جي لاءِ هر سوچيل ويچار وڃيل ٿو رهي. جيڪڏهن ڪو

توهان جو خيال پڙهي سگهي ته هو توهان کي ڏاڍيندو ته

توهان جا ٿا سوچيو يا اڳ ۾ ڇا سوچيو اٿو.“

انجني ۾ ٻاهر موٽڻ جي اڇڻ جو آواز آيو. سڀني جون نظرون

دروازي ڏانهن ڪڍي ويئون. پر مان جهانن ڏانهن ٺاهري رهيو

۽ ٻين جي ڳالهه ۾ ڌيان نه ڏنو. منهنجي برخلاف جو عو

سٽاو؟ مان آرامي ٿي ويس ۽ فرحت جي لند ۾ غلطان.
صبح جو مون عادت موجب لهرڻ پهنجي ڪمري ۾ ئي
ڪٽي. لهرڻ کان پوءِ چنڊوڙ سان گڏجي سمنڊ جي ڪناري
تي سير ڪرڻ لاءِ هليو ويس. جڏهن موٽي آيس تڏهن سمج
ڇڻو مٿي ڇڙهي چڪو هو. پينڪ ۾ سڀ ويٺا هئا. ساول
پائپ چڪي رهيو هو. مان هنجي پاسي ۾ ويهي رهيس.

چنڊو ٻاهر اڪري ويو ۽ ساول چيو،
”اڃا به ويهي ڪي رُوح رهاڻيون ڪريون.“
هڻو مواسڪان خبر ڄار پڇي ۽ جائداد جي ڀاري ۾ حال احوال
ماڻهن جي خبر ڄار پڇي ۽ ڳالهائيندي ڇڏو وقت گذري ويو.
ورنو. پاڻ ۾ ڳالهائيندي ڳالهائڻ شروع ڪيو. هن چيو،
جهان اوچتو مونس ڳالهائڻ شروع ڪيو. آهي. ننڍي هوندي
”اوهاڻ جي پاداشت نه ڏاڍي ٿي.“

چون سڀ ڳالهون ياد آڻو.
”دريون! دل ۾ ڪا به شيءِ مري
مون کيس جواب ڏيو،
”پاداشت هميشه ڏنل ٿي رهي.“ جهڪي اوهاڻ
ٿي سگهي. پاداشت هڪڙي ڳالهه جو خيال ٿا ڪريو اهو به وڻندڙ ٿيو
سوچو ٿا يا جنهن ڳالهه جو خيال ٿا ڪريو آهي.“

وڃي. ان کي نه پنهنجي زندگي آهي.
”دادا جا خيال به جهڙا جهڙا آهن.“ ساول چيو،
”اڙي ڇڏو ٿيو جو ياد ڏيارين.“
جهڙا ڪي ٽيليفون ڪئي نه هتي اچي رهي.
”ها، دادا.“ لعل چيو، ”پر هن چيو ته ڪنهن ڪرڻ
هر هتي رهي نه سگهندي. اڄ منجهند جي مالي ٿي ضرر
پندي.“

مان ساڻس پاڻهي ڳالهائيندس.

آهي، اسان پنهنجي جيون بگاڙي آهي. هن پاڻ کي بورڻ
 شخص ٻڌايو آهي ۽ زندگيءَ ۽ حواليءَ جو راز ٻڌايو آهي. هيءُ
 اوچي درجي جو انسان آهي. مان هن تي ٿلندو هوس ۽
 سمجهندو هوس ته هن تي پاڳلڻو سوار آهي. پر نه، جيڪي
 هنن چاهيو ئي سو هن حاصل ڪيو آهي ۽ مان پنهنجي هار
 مڃان ٿو.

جهان وڃڻ لڳو ته ٿيندي چيو، ”پر شڪ نه مولڪي نه
 آهي. چندرا جا شڪ ڪنهن حد تائين ليڪ نه آهن.“
 ”تنهنجو شڪ اهاڻو آهي.“ سارل چيو.

”امين، دادا لڳو ٿو چوي.“ لعل وڃڻ چيو، ”جڏهن مان
 هن وقت ويس ته ڏهن مان نه منجهي پيس ۽ سمجهڻ نه هئي
 ڪو به شخص آهي. مان اڃا سوچي ٿي رهندو هوس ته هن
 مولڪي چيو، ’تون سارل جو ڪڪر آهين نه؟‘ مان هڪو ڪو
 ئي ويس ۽ منهنجا سڀ شڪ دُور ٿي ويا.“

سارل چندرا کي سمجهائيندي چيو، ”اڃا به پاڻ کي پرڻان
 نه ڪر. پٺيان ڄاڻ نه هئي، اهو ئي منهنجو سؤم آهي. پر هن
 ۾ جوان رهڻ جو ڪيان آهي. اسان انهن ٻالھين کان محروم آهيون.“
 ”جيڪڏهن ائين آهي ته پوءِ لڳو آهي. وري ٿرھان
 کائڻ سڀاڻي اڳيون ڪرون ڇاڙون ڀڄڻ.“

”ڇڱو... ڇڱو. هاڻي اٿو. دير ٿي وئي آهي. وڃي آرامي
 ٿيو.“ سارل چيو.

مان دل ٿي دل ۾ سوچڻ لڳس ته آخر جو هو منهنجي
 ٻاري ۾ سوچي رهيا هئا. خير، جيڪي ڪجهه چندرا ۽ پاٿس
 منهنجي ٻاري ۾ چيو تنهنجو مولتي ڪراڻو نه ٿيو. هنن صرف
 تخيال ظاهر ڪيا هئا ۽ سندن خيالن مان منهنجي ڪپڙو

مشڪي رهيا هئا. سالول تهڪ ڏيئي ڪلي ڏاڍو پر چندرا
ملول هئي. سالول چئي رهيو هو،

”اهوئي پاڳلھڻو، اهوئي جنون اڃا تائين تو مان نه ويو آهي.“
ڪمري ۾ ڪجهه وقت آرام ڪرسيءَ تي نيڪ ڏيئي اکيون
بند ڪري ويهي رهيس. بيٺڪ ۾ سالول سڀني کان خبر چار
پڇي رهيو هو ۽ شاديءَ جي بندوبست جي باري ۾ صلاح
مصلحت ڪري رهيو هو. مان ٻئي وسائي وڃي آرامي ٿيس.
سالول جو آواز موٽڪي صاف ٻڌڻ ۾ پئي آيو. ڪجهه وقت
کاٻو هن چندرا کان پڇيو،

”آخر اڄ توکي ٿيو ڇا آهي؟ هنن منهن جو سڄائي وٺي
آهين؟“

”ڪجهه ڪونهي.“ چندرا جواب ڏنو.

”ڪجهه ڪيئن ڪونهي! آخر تنهنجي مولچهر جو سبب
ڇا آهي؟“

چندرا گھبراهت وڃان چيو،

”مان سمجهان ٿي ته هيءُ توهانجو سؤٽ ڪونهي.“

”اهو تون ڪيئن ٿي سمجهين؟“

”هيءُ ڪو بهرو پئي ٿو نظر اچي. ٿين ٿي اهو سگهي نه
هن ٿي عمر جو ڌرو به اٿر نه آهي. توهانکي سنڀالي قدم کڻڻ
ڪڍي.“

”تون نيڪ ٿي ڇوڀن. موٽڪي پاڻ ڏسڻ سان شڪ نه ٿو.
پر مون سندس اکين جي مٿان پرن تي نشان ڏنو جو کيس
لنڊي هوندي کان ٿي هو، تنهن کان سواءِ سندس ساڄي ڪن
جي پٺيان ٿر هو اهو به مون ڏٺو. سندس ڳالهائڻ جو ڊنگ
آواز ۽ خيال سڀ آهستي آهستي چندرا هن پنهنجي زلدي لاهي

شهر جي رولن جسر کي ٿاس ٿي ڪري، ساڙي ٺاري ٻورو
 ٿي ڪري.^۹
 ”مثال ٿورو؟“

”مثال ظاهر آهي. اوهان جي سامهون آهي. پاڻ کي ڏسو
 ۽ مولڪي ۽ چنڊو ۽ ڪي ڏسو.“

”توهان جوان آهيو ۽ مان عمر موجب ٻڍو آهيان.“
 سائول ٽهڪ ڏيئي ڪلي ڏٺو ۽ چيو،
 ”منهنجو سؤٽ مولڪان ٿي سال وڌو آهي ۽ مان توهان
 ڏه سال وڏو آهيان، سڄي، جهان؟“

”ڇا؟ انهن ٿي ٿو سگهي.“ جهان عجب ۾ چيو، ”عاجي
 عمر پنجنهين يا ٽيهن سالن کان وڌيڪ ٿي ٿي سگهي. مولڪي
 گمراه ڪري ٿا سگهو. مون ڏيا ڏٺي آهي.“

”بسڪ اوهان ڏيا ڏٺي آهي.“ مون چيو، ”پر پنهنجي
 ٺاهيل ڏيا. انهن جي ڏيا ۾ عمر ٿي ٿي وڃي. انهن جي
 ڏيا ۾ سال ۽ مهينا ڪوڏ ٿيندا آهن. پڪي ۽ ڪڏهن پنهنجي
 عمر ٿي آهي؟“ مون ڊريءَ طرف اشارو ڪندي چيو،
 ”سامهون لڳل رڻ کي خبر آهي ڇو سندس عمر ٿي آهي؟
 سڌا ٽارو ٽارو ۽ جوان آهي. پر اها انهن جي ڏيا آهي ۽ نه
 اوهانجي ٺاهيل ڏيا.“

”توهانجا مثال منهنجو عقيدو ڦيرائي ڇڪندا.“ جهان
 هڪ شڪست ڪاڏل ٻاڻ واکڻ چيو.

مون اتر ڏٺو. ”سڄي، سڄي، جو ڦير آهي. مان اوهانکي
 وشواس ڏيارڻ لاءِ ضد ڪونه ڪندس ۽ نه نصف ڪندس.
 ڇو جو نصف جو اٽل ڪوڏ ٿيندو آهي.“

مان اٿي پنهنجي ڪمري ڏانهن وڃڻ لڳس. لعل ۽ موهني

”ها، ائين آهي.“ چنڊو ۽ چو.
اسين ڪجهه وقت ٿڌي گاه تي سهر ڪري واپس ايندڙ
آياسين. اندر ٻين سڀني سان گڏ هڪ ٻيو اوڀر شخص به
وڌو هو. چڱي ۽ عمر جو هو.

”ڪيئن سهر ڪري آيا؟“ سالول چيو، ”هي ۽ ٻينکو سمند
جي ڪناري جي ويجهو آهي ۽ الهه ڪري هو جهجهي آهي.“

”ها، پر ملاولي هو آهي.“ مون چيو.
”سو ڪيئن؟“ هن اوڀري ماڻهو چيو.
”هي ۽ منهنجو سالو الهه، جهان.“ سالول هن اوڀري ماڻهو

طرف اشارو ڪندي چيو.

اسان پاڻ ۾ هٿ ملايو. مون چيو،
”ملاولي الهه ڪري جو هتي جي هو وڌندڙ ۽ صاف به
آهي. پر الهه لاءِ اسان ئي جوابدار آهي. شهر ۾ ڪارخانن
جو دؤل هون هو پر ملي ٿو وڃي ۽ ان مان اها ٿڌاڻ، تازگي
۽ تراوت بخش جا جزا لاس ٿي ٿا وڃن.“
”ائين ضرور آهي. پر شهر ۽ جهنگ ۾ وڏو فرق آهي.“
جهان چيو، ”جهنگ ۾ آهي وڏو فرق ڪٿي آهن جي شهر ۾
آهن.“

مون کلي ٿو ۽ سالول به. مون چيو،
”اسان شهر ٺاهيو آهي ۽ ايشور جهنگ جو ۽ قدرت به.
انسوس رڳو آهي نه سواءِ ٿڌي شين جي اسان ڪجهه بهتر نه
ٺاهي سگهيو. شهر جو ٺيڪي ۽ جهنگي قدرت سان ڇا مڃايلو؟“
”پر شهر جي رول ۽؟“ جهان پڇيو.
”اوهاڻ جهنگ ۽ قدرت جي رول ۽ ٿڌي ڪٿي آهي
اها اصلي رول آهي جا جسر ڪي ٺاهي ٿي ۽ خون ٿي وڌائي

ٺهڻ ۾ لکلف ڪاڌ لهندي.

اسين ٻئي ٻاهر آياسين. چنڊو سڀ خيال ۾ ڪو هو. منهنجي ٺهڻ جو به هن فڪر ڪيو هو. جڏهن اسين بيلڪ واري ڪمري کان ٿورو پري لڪري آياسين تڏهن مون چنڊو کان خبر چار پڇي. هن چيو،

”صاحب چڱو سڳو ستابو مالدار آدمي ٿو ڏسجي. هيءُ بنگلو سندس آهي. ۽ مونرون اٿس. ٽسي لوڪر اٿس. لوڪرن کي چڱو سڳي وڃو اٿس. مدد کان وٺس آهن ۽ کيس جڏن لڳا چاهين. سندس زال ۽ ٻار به چڱو ٿا لاهين پائين.“

”خوشيءَ جي ڳالهه آهي.“ مون چيو.

”صاحب سندس ڪڪي مولي کي به سڙو ٻيا ٿا آهن ۽ جهالين نه آهي توهان جي روز مره جون ضرورتون ٻڌائون ڪرڻ لاءِ آهن. ائين به جهالين نه جي آهي ختم ٿي وڃن نه مان کائڻ به وٺان. توهان جو سهڻي کي ڏاڍو فڪر آهي پر مالي منجهل آهي. ۽ ٽي دفعا لعل ۽ صاحب کائڻ ولجهه جو سبب بڻيو پر هن جواب ڪونه ڏنو.“

مان کلي وٺيس ۽ چيو،

”چندوا هو غلط ٿيو.“ جو شڪار ٿيل آهي.“

”ڪهڙي ٿي غلط ٿيو ٿي سگهي؟“

”هو سمجهي ٿي نه مان اهو ساڳيو شخص نه آهيان جو

سارل جو مؤقف آهي. پر ڪو بهروبي آهيان.“

”ائين آهي؟ پر ڪٿه ڪٿه ڪو هو لڪه به آهي. هن

کي شڪ ڪرڻ جو سبب آهي.“

”خير هو پنهنجي سمجهه موجب سمجهي ٿي ۽ سوچي

ٿي. پر ڪير سندس ڪهڙي ٿو مدد ڪري سگهي.“

چئي ويو، ڪا به ڪليف نه ٿيندي. مان تنهنجي عادلن
 ”ٺوڪي هتي ڪا به ڪليف نه ٿيندي. مان تنهنجي عادلن
 مان واقف آهيان. هن وقت اٺن لک آهيان. آرام ڪر.
 چندو تنهنجي خدمت ۾ رهندو. سندس خيال ۾ ڪر. هن
 لاءِ به مون سٺو بندوبست ڪيو آهي. اڄ رات جو ڪاٺو ٺوڪي
 ڪمري ۾ ئي ملندو. باقي خبر چار سهاڻي ڏي وٺي.“
 ائين چئي هو تنهنجي ويجهو آيو ۽ چوڻ لڳو،
 ”ڪيئن ائين ليک آهي ۱؟“

ڪمري جي درن ۽ درين کي ٽلها پرڏا لڳل هئا جن
 تي ڪلا جو عجيب ڪم ليل هو. مان ڪهڙا مٿاڻي پلنگ تي
 ليٽي پيس. منهنجون اکيون بند ٿي ويئون. رڳون ٻليون
 ٿي ويئون ۽ مسافريءَ جي ٽڪاوت سبب مولڪي لند اچي
 وڃي. منهنجي اڳ ٽڙهن کلي ڇڏهن ڇڏو ۽ ڪمري جي
 بتي ٻاري. هو منهنجي لاءِ مالي ڪٽي آيو هو. مان هڪ منهن
 ڏوٽيڻ مالي ڪٽي شروع ڪئي. کيس سامهون پيل آرام
 ڪرسيءَ تي وهڻ جو اشارو ڪيو.
 ”ڪيئن چندو؟“

”صاحب مان خوش آهيان. منهنجي رهڻ جو بندوبست
 سٺو آهي. توهان کي ڪا به چٽا ڪرڻي ۾ ٻولي.“
 منهنجي دل جو ٻار هلاڪو ٿيو. مولڪي ٺڪر هو ته کيس
 هن گهر ۾ لوڪرن والڪر نه هلايو وڃي. ڇڏهن ڇڏو ۽ مون
 ڪي يقين ڏيارڻو ٿڏهن مون سک جو ساه ڪيو. مون مالي
 ڪاٺي پوري ڪئي. چندو اٺن واپس رکي موٽي آيو ۽ چوڻ
 لڳو،
 ”صاحب بنگلي جي چوڌاري وڏو باغ آهي. توهان

”هن کي سڃاڻڻ ٿو؟ چنڊو اٿئي.“ مون سالول کي چيو.

چنڊو سالول کي هڪ ڇوڙا.

”اڙي ڪهڻ؟ ايندڙ ڇورو هٿن جو ٽوڪي سرريءَ ۾ ڇڏي آيو هوس. هيٺ نه ٻڌو اچي ٿيو آهن. ڇو صاحب ٽولي ڪو جادو ڪوڊ هلايو ڇا؟“

اٿس چئي سالول کي ڏٺو. سالول کي پنهنجي وڏي مونڙ هئي جنهن ۾ چڙهي وڃي گهر پنهائين. مون سمجهيو ته سالول چڱي ٺاڻي وارو هو. سندس گهر خوب سڄل ٻيو. هڪ ڳالهه مون سالول جي ڪنوار ۾ عجب ڏٺي. جڏهن کان هن مولڪي اسٽيشن تي ڏٺو هو تڏهن کان منجهيل پئي نظر آئي. هن جي دماغ ۾ عجب خيال هو. هوءِ اڏوئي سمجهي رهي هئي ته مان اهو ساڳيو سالول جو سؤت نه آهيان پر اهو ڀروپ ۾ ڪر ٻيو انسان آهيان. هوءِ اهو مڃڻ لاءِ تيار نه هئي ته مان ڪو سالول کان وڏو هوس پر ڪنهن طريقي سان مون پنهنجي جوالي ٿاڻر رکي هئي. هوءِ بيشڪ هئي ته ڪو مون سندس خيال ٺاڻي ورتو هو. سالول نه هن کي منجهيل ڏٺو پر ئي الحال کيس ڪجهه نه چيو.

منهنجي لاءِ ڇمرو چٽا رکيو ويو هو. ايلڪ جي ڪمري کان پوءِ منهنجو ڪمرو هو جنهن جو هڪ در ٻاهر وڃي ٿو پر لي لڪتو؟ پوءِ در ايلڪ واري ڪمري ۾، ٿيون در سنان جاءِ جي لاءِ هو. هڪ وڏي دري به هئي جنهن مان ٺاري هرا ادر اچي رهي هئي. ڪنڊ ۾ هڪ پلنگ بيل هو وچ ۾ و لڪارنگي گول ٿاڻي پيل هئي جنهن تي هڪ ٽازن ۽ سهڻن جو گلدستو بهڪي رهيو هو. سالول مونسان گڏ آيو ۽

شادي هئي . سندس ڏورم پٽي عمر جي چڱي چڙهيل هئي
 پر الهيءَ عمر ۾ به فتنن پرست هئي . ننڍين لپتين والڪر
 چنڊي ڏکڻي آئي هئي . مون ائين سمجهيو ته جواڻيءَ ۾ چڱي
 خوبصورت ٿولدي . سندس روش اڃا تائين به سندن ڏاڍي
 ساڳي ڀري رهيا هئا . جڏهن مان مسوريءَ ويو هوس تڏهن
 ساول جا ڀيڻ ۽ ڀاءُ اڃا ننڍا هئا . هنن مولڪي يڪدم سڃاڻو.
 ٻارن مان ڌري گهٽ ٻڌا اچي ٿيا هئا . ساول بلڪل ليڪ
 لکيو هو ته دنيا بدلائي ويئي هئي پر مان ڪو به ڏٺو هوس .
 سندس ڪڪي بهند سندر هئي . ماءُ تي ويئي هئي . موهني
 جي گلن تي هٿ رکي کيس چيو:-

”ڪيئن اچا ! سو ٽهنجي ڪري ئي مولڪي هتي اچڻو
 پيو.“

هن شرميلي نوع ۾ هڪو هڪو مرڪيو- هڪ معصوم
 ٻار جي مرڪ- مون محسوس ڪيو ته چوڪري ل- صرف
 سندر آهي پر سلڇڻي ڀڻ . مون چيو،

”ايشور ٺوڪي سڪي رکي ، آباد رکي.“

”خوش نصيب آهين، موهني !“ ساول چيو، ”اڄ هيءُ

فقير ٺوڪي دعا ڪري رهيو آهي.“

مون کلي ڏٺو . ساول مان اها چولاڻي اڃا ڪا به ويئي
 هئي . اهوئي خوش طبيعت . اهائي البيلي چال ، اهوئي
 سپاءُ . هو چڻي رهيو هو،

”هلو نه هلون . اڙي لعل ! سامان سڙو سڀ ٻاهر ويو.“

مون پنهنجي پٺيان لهاريو . چنڊو پيو هو .

”ڪيئن چنڊو؟“

”صاحب سڀ سامان ٻاهر موٽر ۾ رکايو اٿر.“

باب ستون

کاڏيءَ بمبئيءَ جي وي. ٽي اسٽيشن جي پليٽ فارم جي ويجهو ايندڙي پنهنجي رفتار گهٽائي ڇڏي ۽ آهستي آهستي هلندي رهي. ڇندو سڀ سامان ٻڏي در وٽ وڃي پئو هو. مان اندر ويٺو هوس. کاڏي پليٽ فارم تي هلندي رهي ۽ ڇندو "هو هڪ مٿي ڪڍي ويو."
"صاحب! لعل پئو آهي."

کاڏي جهنگو ڏٺي ٻيبي رهي. ڇندو ائين چئي اندر آيو ۽ سامان تي سرسري نظر وجهي هيٺ لٿو. مان در وٽ اچي بئس. لعل ٽڪڙو ٽڪڙو اچي رهيو هو. سندس پٺيان سائل، هڪ ٻيو مرد ۽ ٻئي زالون ۽ ڇوڪريون هيون. سائل ٻڌو ئي ويو هو. وار اچا، ڪپڙا عمدا پيل، هڪ ٻه هڪ سڀڻو لڪڻ هوس. هنن جي منهن تي اهاڻي سرڪ هئي. مان هيٺ لٿس ۽ هو سهڪندو مون تائين اچي پهتو. هن مولڪي ٻانهن ٻه ڇڪڙي ڇڏيو ۽ ٻار ٻار منهنجا ڳل ۽ پيشاني چمڪ لڳو.

"اهوئي. مان چوان ٿو ته اهوئي. هو ٻيو ساڳيو جوان. وٽس جو هن لي ڪوبه اثر نه ٿيو آهي. ٻائي ٿو کٽيو مون هارين. سچ چوڻ ٻه ڪوبه اهم ڪونهي. مان اڄ خوش آهيان. بعد خوش. اڄ مولڪي ورهين جو وڇڙيل ٻار ملو آهي."
ائين چئي هن پٺيان نٿاريو.

"اڙي، توهان هنڪي سڃاڻو ٿا؟" سائل منهنجي واٽس ڪڙالي. ٻيڙين پنهنجي ڌرمپتيءَ سان، پوءِ پنهنجي ننڍي پٺڻ ٻاءُ سان، پوءِ پنهنجي ڪڪيءَ موهيءَ سان جنهن جي

شادي هئي. سندس ٽرم پٽي عمر جي چڱي چڙهيل هئي
 پر الههءَ عمر ۾ به نقش پوس هئي. ننڍين لپٽن وانگر
 چنڊي ٽڪڙي آئي هئي مون ائين سمجهيو ته جواڙي ۾ چڱي
 خوبصورت ڌولدي. سندس روش اڃا تائين به سندرڻا جي
 ساڳي ڀري رهيا هئا. جڏهن مان مسوريءَ ويو هوس تڏهن
 ساول جا پيٽ ۽ ڀاءُ اڃا ننڍا هئا. هنن مولڪي يڪدم سڃاتو.
 ٻارن مان ٽري گهٽ ٻڌا اچي ٿيا هئا. ساول بلڪل ليڪ
 لڪيو هو ته دنيا بدلجي ويئي هئي پر مان ڪو به ٻڌايو هوس.
 سندس ڪڪي بهند سندر هئي. ماءُ ئي ويئي هئي. موهني
 جي ڪلهن تي عت رکي کيس چيو:-
 ”ڪيئن ٻڌا! سو ٽنهنجي ڪري ئي مولڪي هتي اچڻو

ٻيو؟
 هن شرملي نوع ۾ هلڪو هلڪو مر ڪيو. هڪ معصوم
 ٻار جي مر ڪ. مون محسوس ڪيو ته ڇوڪري نه صرف
 سندر آهي پر سلڇڻي پڻ. مون چيو،
 ”ايشور ٺوڪي سڪي رکي، آباد رکي.“
 ”خوش نصيب آهين، موهني!“ ساول چيو، ”اڄ هي
 فقير ٺوڪي دعا ڪري رهيو آهي.“
 مون کلي ڏاڍو ساول مان اها چولاڻي اڃا ڪانه وٺي
 هئي. اهوئي خوش طبعيت. اهائي البيلي چال، اهو
 سپاءُ. هو چڻي رهيو هو،
 ”هاو نه هاو.“ اڙي لعل! سامان سڀ ٻاهر ويو
 مون پنهنجي پٺيان لهاريو. چندو بيٺو هو.
 ”ڪيئن چندو؟“
 ”صاحب سڀ سامان ٻاهر موٽر ۾ رکايو اٿم.“

باب ستون

گاڏي ۽ ٻيٽي جي وي. ٽي اسٽيشن جي پليٽ فارم جي
ويجهو ايندڙي پنهنجي رٿار ڪهڻائي ڇڏي ۽ آهستي آهستي
هلندي رهي. ڇندو سڀ سامان ٻڏي در وٽ وڃي پيو
هو. مان اندر ويٺو هوس. گاڏي پليٽ فارم تي هلندي
رهي ۽ ڇندو ۽ هو هڪ مٿي ڪڇي ويو.
”صاحب! لعل پيو آهي.“

گاڏي جهڙو ٽپي ٻيٽي رهي. ڇندو اٽل ڇٽي اندر
آيو ۽ سامان تي سر سري نظر وجهي هڪ ٿرو. مان در وٽ
اچي پيس. لعل ٽڪڙو ٽڪڙو اچي رهيو هو. سندس پٺيان
سائول، هڪ ٻيو مرد ۽ ٻئي زالون ۽ ڇوڪريون هيون.
سائول ٻڌو ٿي ويو هو. وار اڃا، ڪهڙا عمدا پيل، هڪ
پر هڪ سهڻو لڪڻ هوس. هن جي منهن تي اعالي مرڪ
هئي. مان هڪ لٽس ۽ هڙ سهڪندو مون ٿاڻين اچي پهتو.
هن مولڪي ٻانهن پر ڇڪڙي ڇڏيو ۽ ٻار ٻار منهنجا ڦٽل ۽
ٻيٽائي ڇمڻ لڳو.

”اهوئي. مان چوان ٿو ته اهوئي. هو به ساڳيو جوان.
وٽس ڇر هن تي ڪوبه اثر نه ٿيو آهي. ٻائي نو کٽيو مون
هارايو. سچ چوڻ پر ڪوبه اهم ڪونهي. مان اڄ خوش آهيان.
بيحد خوش. اڄ مولڪي ورهين جو وڇڙيل ٻار ملو آهي.“
اٽل ڇٽي هن پٺيان ٺهاريو.

”اڙي، توهان هڪي سڃاڻو ٿا؟“ سائول پنهنجي واٽس
ڪرائي. ٻنهن پنهنجي ڌرمهتي سان، پوءِ پنهنجي لٽي
پڻ پاء سان، پوءِ پنهنجي ڪڪي ۽ موهني سان جنهن جي

”د بوء نون اچ ئي واپس وچ چندو مان پريهه هتان

لکړداسين.“
 نښمن د پنهون ئي اسين شام ډاري د پرادون ه پهناسين.
 مون کچه وقت آرام کړل ئي چاهيو. مون واري اسلکي
 هک وډي هونيل ه آلدو. چندو مولکي کمرې ه سکيو
 کري سامان سان مون واري واپس هونيل ه آيو.
 لاء قل قول ه کمر وني واپس گادي ه چرهياسين. لعل فرست کلاس
 رات جو اسين ريل گادي ه وړو کرايو هو چين کا مولکي
 جو لنډو گانو اسان لاء وړو کارا بادل ټوکيدې سپيون
 تکليف نه ئي. مډول مقصود ډالهن ډوړ ډي ئي ويئي
 چاڼيدې پنهچي ساز مان لکړندو مډر سگيت مولکي
 ه سندس ټين جي
 سمهاري چډو.

نه چا تون انهنجي دل پوري نه ڇنڊين؟ مان توکي اچڻ لاءِ التجا ٿو ڪريان. جهڪڻ منهنجي التجا توکي منظور نه آهي نه پوءِ مان ٿو ٿي اهڙو ور ٿو رکان نه تون پنهنجو ڪيل اقرار پاڙو.

مولڪي اميد آهي، نه نه يقين آهي، نه تون ضرور ايندين.

تنهنجو جهڪي سمجهين،

سالول.

ويچارو سالول! هو پنهنجي دنيا ۾ خوش هو. بيحد خوش. مان هن کي هڪ دفعو ڪڏهن جو انجام ضرور ڏنو هو پر مون وڃڻ ٿي چاهيو. نه اهي ڪري نه ڪو دنيا کان نه لس ٿي يا مولڪي سالول جي دنيا پسند هئي. نه نه انهن نه هو. دنيا جي دسترون، خيالن، چڱاين ۽ برائين جو مولڪي ڪو نه اثر پئجي ٿي سگهيو. مان انهن سڀني ڳالهين کان الياس هوس. دنيا جي مون نه اڳڀر پرواه ڪئي هئي ۽ نه وري هاڻي ئي ڪو ڊپ هو. پر مان پنهنجي دنيا ۾ خوش هوس. مون ٿوري وقت لاءِ به پنهنجي دنيا ڇڏڻ ٿي چاهي، پر سالول مولڪي انجام پاڙڻ لاءِ مجبور ڪري رهيو هو. مان اڇٽائي رهيو هوس نه مون اهڙو قول چو ڪيو. مان گهري سوچ ۾ غلطان ٿي ويس.

تورو رکي مون لعل کان پڇيو.

”ليکڪ، تون هتي ڪهڙا ڏينهن رهندين؟“

”مولڪي هتي ٻيو ڪم ڪو نه آهي. صرف لوهائي وٺي وڃڻو آهي. جهڪڻ لوهان ڇڏڻي هلي سگهو نه بهتر ٿيندو جو ... مولڪا به پڙهائين ٿي ٿي.“

پيد ٿايد ٿون ٿي سڀي سگهمن ڇو جو ٿون پيدن سان پڙور
 آهين ۽ شايد هڪ ڏينهن تنهنجا پيد ٿي ٿوڪي اهوڙي لڻ.
 مان نه اهوئي ساڳيو آهيان. سڌو سڌو. پر مائٽا ٿوڪي تنهنجي
 خيالن ۽ پيدن ۾ خوش رکي. تنهنجي خوشي ۽ پر اسان جي
 خوشي.

مان ٿوڪي تنهنجو ڪم اقرار ياد ڏيارڻ ٿو چاهيان. ياد
 هولد ۽ ۱. جڏهن ٿوڪي اٿي ڇڏي واپس اچي رهيو هوس
 تڏهن ٿو ڦوڙ ڪيو هو ته ڏنگي ۽ ۲ هڪ دفعو مون سان
 ضرور گڏجندين. سالن کان پئي سوچين ته هڪ دفعو ٿوڪي
 پاڻ وقت گهرايان. ٿون آسمان ۾ پيو اڏامين. اهو لازم سمجهين
 ته ٿوڪي لاهي هيٺ زمين تي آهيان. هڪ دفعو صرف
 هڪ دفعو ٿوڪي دليا ۾ واپس آڻڻ جي خواهش دل ۾ رهندي
 ٿي آئي. پر موقعو ڪونه ٿي مليو. هينئر مليو آهي. ٿون نه
 دليا کان پنهجي آهين. مون شادي ڪئي مردڪي ٻار نه ٿيا.
 ٿوڪي چلي نه لکيم جو ٿوسان واعدو ڪيو هوم ته نه
 ڪنهنڪي پتو ڏيندس ۽ نه خط پت لکنديس.

منهنجي ڪڪي ۽ جي شادي ايندڙ هفتي ۾ ٿيڻي آهي.
 منهنجي دلي خواهش آهي ته ٿون اٿي ۽ شپ موقعي ۾
 شريڪ ٿين. مان بخوبي سمجهان ٿو ته ٿون پنهجي لاهيل لنڊڙي
 سرڳ دوار کي ڇڏڻ لاء تيار نه ٿيندين. پر هن دليا جو نه
 نه سرڳ ڏس. ڏس نه دليا ڪيترو بدلجي ويئي آهي. تنهن
 کان سواءِ اسين سڀ ٿوڪي ڏسڻ لاءِ خراشيد آهيون. مان نه
 صرف تنهنجو ويجهو مائٽ آهيان پر هڪ عزيز دوست به.
 مون نه تنهنجون مرضيون رڪيون آهن. نه ڇا ٿون اسانجي
 خواهش پوري نه ڪندين؟ منهنجا ٻار نه تنهنجا ٻار آهن.

ڪٿالهه ٿي هتي اچڻ جي ڪوشش ڪئي پر هو ٽيل واري
 مولڪي روڪيو ۽ چيو ته هيءُ بنگلو جهنگ ۾ آهي ۽ جهنگلي
 جانور رستي ۾ آهن. انهن به چيائين ته اوهان کي ڪڏهن ڏٺو
 ڪونه اٿس. هن مولڪي ٻيڄاڙڻ جي ڪوشش ڪئي ۽ الهه
 ڪري ڪالهه ڪونه آيس.

”ابھرو جي لڏڪي ۽ قدرت ۾ ڊپ ڪهڙو؟ سانول نه مشر
 آهي، تون گدڙ ڪهڻن بڻهن؟“
 هن منھن ڏٺو ۽ چيو:-

”مان ڪنهن خاص ڪم سان هتي آيو آهيان.“ انهن چئي
 ان ڪوٽ جي اندر ٽن ڪسي مان لٿاڻو ڪڍيو ۽ چيو،
 ”هيءُ چٽي دادا اوهانجي لاءِ ڏني آهي.“
 چٽي مولڪي ڏهندي هن وري چيو،
 ”هتي نه ڏاڍي ٿڌ آهي.“

”ٿڌ آهي؟“ مون پڇيو. ”ترقي اهو آهي ته تون سمجه
 ٿو ڪناري تي رهندڙ. آهين ۽ آبهوا جي بدل بدل سٺي
 ٿي سگهين.“

مون چٽي کولي ٻڌي.

منه ڄا تڙڙ دوست،

مدتون ٻڌڻي ۽ دنون آهن توکي ڏني. ڪيئي سال ۾ پر
 پنهنجي خيال موجب، جيتري قدر مان پنهنجي خيالن مان واقف
 آهيان، ڪي ڪهڙيون گذاريون آهن. انهن نه؟ مان چئي ٿو
 ته تون پنهنجي جنون ۾ اڃا تائين گرفتار آهين يا نه،
 پنهنجي دل شاهدي ٿي ڏئي ته تون اڃا زندہ آهين.
 شاهدي ڇڏي ڏني اهو ته مان چٽي ٿو سگهان، اهو

آهي؟ بمبئيءَ ۾ توهان ڪيئن آيو؟ هتي ٽيون ڪڏهن آيو آهين؟ ڪٿي رهيو ۽ ٻيو آهين؟

”هندستان جو ورهاڱو ٿيڻ کانپوءِ اسان.....“

”هندستان جو ورهاڱو؟“ مون کيس روڪي چيو.

”ها، ڇو توهان کي سڌ ڪانهي؟ توهان شايد مذاق ٿا ڪريو؟“

”نه پٽ! سچ مولڪي سڌ ڪانهي ۽ نه وري مون انهن

ڳالهين جي سڌ رکڻ جي ڪا ڪوشش ٿي ڪئي آهي ۽ نه ڪا

ضرورت ٿي هوس ڪئي اٿم.“

”ها، مان سمجهان ٿو. دادا ڪڏهن ڪڏهن توهان جون

ڳالهون ٻڌائيندو آهي. ائين ٿي سگهي ٿو. ڏه سال ٿيا جو

هندستان جو ورهاڱو ٿيو ۽ اوان ڪنڊ ٺهيا. هندستان ۽

پاڪستان. دادا اسان کي بمبئيءَ وٺي آيو. اتي جون زمينون ۽

ٻيا ڏنڊا نه ڪال ڪري آيا. اسين بمبئيءَ ۾ اسان جاءِ ورتي

جتي رهندا آهيون. دادا فلمن ۾ ٻهسا لڳايا جتان کيس ڪافي

اُپراسو ٿيندو آهي. اسين بلڪل سڳي آهيون. مان اير. اي ۾

پڙهندو آهيان. منهنجي ٻيٽ موهني ۽ سال اڳ اير. اي. پاس

ڪئي ۽ هينئر ڪاليج ۾ ليڪچرار آهي.“

هو خبر چار ٻڌائي رهيو هو ۽ مان پنهنجي خيال ۾ هڻو ٿي

ويس. مان سائول جو سوچي رهيو هوس. ڪئين سال گذري

ويا هئا جو مون کيس ڪول ڏٺو هو. شادي به ڪئي هئائين.

ٻار به ٿيا هئس. سڳي هو اهو سوچي مولڪي خوشي حاصل ٿي.

آخر منهنجو يار هو. مون کيس خرش ڏسڻ ٿي چاهيو. منهنجي

خيال جو سلسلو ٺٽي ٻيو. مون لينگر کان پڇيو،

”ها، تون هت ڪيئن آيو آهين؟“

”مان ڪالهه شام جو آيو آهيان. هوٽل ۾ لٿل آهيان. مون

کان چسپ ۾ ڪڍيو. اڙال هو. باقي اهاڻي جال المي، اهوئي
قد پٽ ۽ اهوئي جهرو. مون کيس سامهون پيل ڪري ۽ ٽي
وهڻ لاءِ چيو.

”ڇٽ، ٻاٻا لوڪي ڇا ڪبي؟“

”ولڪي ڪنهن سان گڏجڻ لاءِ موڪليو ويو آهي. هن جاء
جسو ڏس مليل هو. مان سمجهي ۽ کان آيو آهيان. پر جڏهن مان
گڏجڻ لڳو چاهيان اهو شايد توهان نه آهيو.“
”سو ڪهڻ؟“ مون چوڪر کان ٻڌيو.

”ڇو ڇو اهو شخص منهنجي پٽا ڇو عزتو آهي. منهنجي
پٽا جي عمر هن وقت لڳ ڀڳ ست سال آهي ۽ اهي شخص
جي عمر پٽي سال وڌيڪ آهي شايد مان ٻڌجي هجي آيو آهيان.
مون اوهانجي گهر اندر داخل ٿو آهي اهي لاءِ مان معافي
ڇو طلبگار آهيان.“

بيسڪ اهڙو چرڪرو هو. سدس ڳالهائڻ جو ڊنگ ۽ سائول
جهڙو هو. مون کائڻس ٻڌيو،

”تون اهي شخص کي سڃاڻن؟“

”نه، مون ڪڏهن کيس ڏٺو نه آهي.“

”تون سائول جو ڪڪو نه آهين؟“

هن ڇڏي اڳيون ٿاڻي ويٺو. - اچر ۾ بڻجي ويو ۽
هڪڪي چوڻ لڳو، ”ها... ها... مان ان چوڻي ڪڪو آهيان.“
”ڇا نه ٻار“ مون هن کي آلت ڏيندي چيو، ”مان تنهنجو
ڇاڇو آهيان. سائول منهنجو سؤٽ آهي.“

”پر ائين ڪهڻ ٿو ٿي سگهي، دادا! ائين ڪهڻ...“

”ست ٿي ويهه ٿينگر.“ مون هڪڪي وڃي ڪانهندي چيو،
”...“ ٿي ٿهر آهي. پلا ٻڌاء سائول ٻار ڇو ڪهڙو حال

باب ڇهون

يان پئي ٿي ٻنهن کان وٺي هميشه والڪر ڪٿي ٿي ڦرڻ لڳس.
پنهجي صحت اڳي کان اڳري نمدي ٿي ويئي. هونڪي دنيا
سڳڻهه حاصل هو. دل جي خوشي، آتما جي خوشي ۽
جسم جي صحت جي خوشي. جهنگ جهڙو ٻوڙ گهمندو هوس.
اڃو ئي جهڙي ڇو مڌر آواز هو پر هاڻي مان جهڙي ڇو گيت
سمجهي سگهندو هوس. جهڙو خوشيءَ جا گيت ڳائيندو رهندو
هو. ٻي ڀلي اڳ کان وڌيڪ سندر لڳندي هئي ۽ مان ٻڌ ڪن
سان سندن دماغ رستي ڳالهائيندو هوس. ائين رهندي ڪنهن
سال گذري ويا. وقت جو نه هونڪي الدانو هو ۽ نه ڪا ساڃاهه
رهڻي هئي.

هڪ ڏينهن صبح جو سير ڪري موٽي بيلڪ ۾ اچي
ويٺس ته چند والدر آيو ۽ چوڻ لڳو،
”صاحب! توهان سان ڪو گڏجڻ آيو آهي.“
مان سوچ ۾ پئجي ويس. هونسان ڪير گڏجڻ ايندو؟ ڪير
ٿو ٿي سگهي؟ ڪيس ڇا ڪهي؟ مون چندوءَ کان پڇيو،
”ڪير آهي، چندو؟ ڪهڙو ڪم اٿس؟“
”هو پنهنجو نالو لعل ٿو ٻڌائي. چوي ٿو ته جو ڪم آهي
و صرف اوهانڪي ٻڌائيندو.“ چندوءَ جواب ڏنو.

”الدر هو ڪلينس.“ مون چيو.
هڪ ٺاهو ڪو، سهڙو ۽ برجستو جوان الدر لنگهي آيو ۽
گهڙو سان پريان ٿي هونڪي لمسڪار ڪيائين. سندس شڪل
ڏسڻ سان مونڪي پنهنجو ٻار ساوڻ ياد اچي ويو. هو به ساوڻ
جي صورت هئي. فرق صرف اهو هو ته هيءَ جوان ساوڻ

پنهني بر بل اچا جو زور هلاء. اچا اها نه هؤ نههني هت ه
اچي وچي.

مون پنهني من ۽ آلهه اچي ڪنهن سان قول کي اندر ئي
اندر ۾ ڪم ڏنو نه منهنجي هت ۾ اچي. ٿاري خود بخود
لوڻ ۽ مٽي ۽ ڪل منهنجي هت جي ٿري ۽ معان پاڻ ڪسان لڳو.
مون ڪل کي چيو.

اوکي مشڪي رهيو هو. جڏهن منهنجون اکرون سندس
اکن سان ملون ته مون به مرڪي ڏنو. هن منهنجي پلي
لڙي ڇو.

”اڄ کان وٺي تون سوليتر آهين. مان هيتر وڃي رهيو
آهيان. اڄ نه هيت هلون.“

آهي ڏينهن اوکي ۽ مون اڇن کڏجي ڪيو. اڇن کان
پوءِ اوکي آئي ٿو ٿيو. مان کيس بنگلي جي ٻاهران در ٽالين
جڏن وٺس. مون اوکي سان هت ملايو ۽ منهنجي دل ۽ اکون
پڙجي آيون. هن ۾ اهڙي ڪا وسعو هئي جا ڪومل ۾ ساڳئي
ولس بهادر هئي. هندو ورثاءِ ايتري قدر نه سڪ ۽ همدردي
سان پراڻو هو جو مون ٽالين محسوس ڪيو نه مان هڪ اهڙي
سڀني متر سان الوداع ڪري رهيو هوس جنهن کي وري هن
ڏاڍي ۾ ڏسي نه سگهندس اوکي منهنجو ويچار سمجهي
وڌو ۽ مولڪي پاڪر پائي، بمشائي چمي چوڻ لڳو.

”ٻڙا! ڪڏهن نه ڪڏهن وري ملاقات ضرور ٿيندي.“
مون ڪنڌ ڏوڙي ”ها“ ڪئي ۽ اوکي منهنجي ٻن ئي
هت لڳائي رهندو رهيو. دؤر دؤر ٽالين جتي منهنجي نظر
پهچي سگهي مان هڪي ويندو ڏسندو رهيس. اوکي جلد ئي
منهنجي نظر کان غائب ٿي ويو.

ڪجهه ڦربان ٿو ڪري ۽ استري پيار مٿان اهو سهاوڪ آهي.
 ڏسج ٿون ڪٿي پنهنجي جاڙي رُوح کي وڃائي نه وهين جهڻ
 ٿو گذريل زندگين ۾ ڪيو آهي.

منهنجي ڇهن ئي مسڪراحت لڳل لڳي. مون ٻڌتي انداز
 سان چيو،

”نه! ائين نه ٿيندو. ٻولي ڪافي شڪتي آهي. مان راتين
 ڪڏاچت ٿيڻ نه ڏيندس.“

”مولڪي وشواس آهي.“ ٻوگيءَ چيو.

مون سندس هٿ پڪڙي پنهنجي ڇهن ٿاڻن آڻي چمي
 ڇڏيو. مولڪي هن لاءِ پيار هو، عزت هئي. مون چيو،

”منهنجا مٿر! توهان مولڪي ڪهڙا نه عجيب ڪرڻا ڏيکاريا
 آهن ۽ سچ جو سبق سيکاريو آهي ۽ پراڻون سليون آهن.“

ٻوگيءَ ڪجهه گهٽير ٿي چيو،

”الهن ڳالهين جو ڏڪر نه ڪر. خاموش ره ۽ ڪن لائي
 ٻڌ. توهان ارادي جو زور ڪافي آهي. اڳ ٿون ڪمزور هئين.
 هينئر ٿون ڪنهن ئي نه زور هلائي سگهين ٿو. ٿون ڪنهن
 به شيءِ تي ڪو ڪم ڪرڻ لاءِ ارادي جو زور هلاءَ ۽ اهو
 ڪم اوس ٿيندو. اهو زور هلائڻ لاءِ ڳالهائڻ جي رستي حڪم
 ڪرڻ جي ضرورت ڪونهي. ٿون الهيءَ شيءِ جي دماغ تي
 ارادي جي قوت سان حڪم ڪر. ارادو ڪر، اها شيءِ
 پنهنجو حڪم مڃيندي. جيئن هيءُ ڏس.“

ٻوگيءَ گلاب جي گل ڏانهن اشارو ڪيو جو ڊريءَ جي
 چائنٽ وٽ ٿاريءَ ۾ ٿڙي رهيو هو. هٿ لڳل ٻوڏا ڊريءَ
 ٿاڻن وڌي آيا هئا جن ۾ گل کليل هئا. ٻوگيءَ چيو،
 ”ٿون پنهنجو هٿ ٿورو پريرو رک ۽ هن لٽيس گل مٿان

”چڱو. هاڻي محسوس ڪر ته هن ڌرتيءَ تي ڪا به آتما
ڪانهي جا پنهنجي سر ڀورتا آهي. سڀ ڪنهن شيءِ والڪر
هوءَ جاڙي آهي. اها هڪ ڏيهه جي آڌ لاءِ والڪر آهي
جا پنهنجو ٻيو آڌ ئي ڳولهي ۽ اها آتما. اها آڌ لاءِ. جسمين
پنهنجو ٻيو آڌ ڳولهي نه رهندي ٿي سگهن سگ ته مهيندي.
پر ٻي پر ٻي هي ٿورو پر ڪاش ۾ گمراه ٿي جڏهن پنهنجي
پر ٻيما سان ملن ٿا تڏهن سمجهن ٿا ته هنن ڀورتا حاصل ڪئي
آهي. پر ڪن تمام اوڻين حالتن ۾، شايد هزارن ۾ هڪ هجي
اهو ڀورتا جو نتيجو حاصل ٿو ٿئي. باقي انسان جسم جي
ملاپ ۾ خوش آهن ۽ انهن کي روح جي همدردي ۽ سڪ
جي پراهه ڪولهي. جيئن مون ٺوڪي ٻڌايو ته دنيا ۾ هر ڪا
شيءَ جاڙي آهي. گرمي ۽ سردي، ڇاڻو ۽ آس، چڱائي ۽
برائي، پاپ ۽ نجي، خوشي ۽ غمي. سڀ جاڙا آهن ۽ اهو
جاڙو هٿ سڄي پر هٿ جي هڪ هڪ حصي ۾ سمائل آهي.
ڪي انسان آهن جي لاهيءَ جو ڪمال رکن ٿا پر پنهنجي آڌ
لاءِ يا ارڙاسڪي هنن پر ٿوريءَ ئي ٿا ٻاڏين ۽ ڪڏهن نه
ٻاڏيندا. ڇو؟ ڇو ته اها هن مٽيءَ جي ٻٽي اندر بند نه آهي
پر ڪنهن ٻئي هنڌ موجود آهي.“

”اهو ڪيئن؟“ مون عجب ۾ پڇيو.

ٻوٽيءَ کي چيو،

”ٺوڪي اها سڌ به آهي تڏهن به مون کان پڇي رهيو آهين!
مون پنهنجي کوجنائن ۾ ڏٺو ته پنهنجو هر صفت روح هن ڌرتيءَ
تي ڪولهي پر هر وقت پنهنجي قريب آهي. اها روحن جي
دنيا آهي. پر پنهنجي حالت ۾ پنهنجو ٻيو حصو هن ڌرتيءَ تي
آهي. مان ٺوڪي آگاه ٿو ڪريان. پرش اڀلاشا جي مٿان سڀ

پر ڪا شي آهي جنهن کي اسين بدل سڌل ٿا چئون ؟ اهو

هي جدا ٿيڻ.“
 ”پر اهو گهڻي وقت لاءِ جدا ٿيڻ نه آهي.“ مذهبي روح
 بغاوت ڪئي، ”اسين جدا جدا سندر چولين ۾ وري وري
 ٿا اچون. اسان ۾ ٽڪي پر ٻوٽو نظر ٿي رهي جا ايشور کي
 پسي ٿي سگهي. جسم ضرور ڦاڪ ٿي ٿو وڃي پر اسان جو
 جسم سان ڪهڙو واسطو؟ جسم اسان جو چيل آهي. هڪ آڙوڊو
 پرائڻ جي جاءِ جنهن جي ٻه ٻه کان پوءِ اسان کي خوشي حاصل
 ٿي ٿئي.“

”تون هڪ خوش ۽ رچيل آلما سان ٿو ڳالهائين.“ بونجي
 چيو، ”جڏهن مان موت جي باري ۾ ٿو ڳالهائين منهنجو مطلب
 آهي ٻن روحن جو جدا ٿيڻ. جيتوڻيڪ اُلهي ۽ جدائيءَ جو
 عرصو ٿورو هجي ٿڌهن ۾ اها جدائي آهي. مثال طور سمجهه
 منهنجو موت اچڻ وارو آهي. توهان هن دنيا ۾ وري
 لاڳاپ نه ٿيندي.“

”مان وري توهان سان گڏ جلدس.“ مون چيو، ”جيتوڻيڪ
 ڪيترا ئي سال پٺيان هتي رهان پر ائين سمجهندس ته اهي
 سال روحاني ڳڻپ وڌيا موجب ڪي مهنت آهن.“
 ”پر مهنت جي اسان جي پاڳ جو فيصلو ٿا ڪن.“
 ”ضرور پر مون اوهان جو مطلب نه سمجهيو. اشارو مون
 ڏانهن آهي يا توهان ڏانهن؟“ مون پڇيو.

”ٿو ۽ پڇيو،
 بونجيءَ مشڪي ٿورن اکرن ۾ ٻڌائيندس. تون آلما ۾ وشو
 ”مان توکي ٿورن اکرن ۾ اعتبار آهي؟“
 رڪن ٿو؟ تنهنجو سندس شڪتيءَ ۾ اعتبار آهي؟
 ”ها.“

آلما جي مٿان غالب نه پوي . پوئتيءَ کان مان به مکيه ٻانهيون
سڪيو هوس . هڪ ڏور جي سچ جي پرڪهه ۽ سمجهه . اهي
انسان جي ڀاڱي جي ڳڻهارهه . تن سان گڏ حاصل ڪير هڪ
الهي ڀار .

مولڪي باد آهي نه ڪجهه ڏينهن کان پوءِ جڏهن ڪوههرو
۽ پر ساهه غالب ٿي ويا هئا ۽ صبح جو سچ صاف آسمان ۾
۾ ڇهڪي رهيو هو ۽ مان ڏريءَ وقت ڀر ڪريءَ ڇو اڏيس
ڏرشم ٻئي رهيو هوس نه پوئتي وري منهنجي ڪمري ۾
آيو هن جي ڇهن ٿي هڪ معصوم مرڪه هئي . مون به مرڪي
سندس سواڪس ڪيو . هن چيو ،

”اسين اڃا توکان موڪلايون لا . تون اڃا کان واپس آيو
روپ سولتر آهين . توکي هاڻي سڀ ڪجهه حاصل ٿي چڪو
آهي . جيئن جو راز ، چوڻيءَ جو راز ۽ ٻار جو راز ٿو چالو
آهي .“

پوئتيءَ جون ٻانهيون ٻڏي مون مٽڪيو . منهنجي آلما ۾
جا امر جوت پري رهي هئي ان جا جهلڪا منهنجي سر ۾
ڏاران ٻاهر لڪري رهيا هئا .

”آرام ڪر .“ پوئتيءَ آهستي ڀر پڪي انداز ۾ چيو ، ”ڪجهه
وقت آرام ڪر اولڪل نئل روح . تو پاڻ سان خوب ڪم ڪش
ڪئي آهي . هيئر آرام ڪر .“

منهنجي اکين ۾ اکيون کڻائي هن وري چيو ،
”ٻار ڪر ، وشواس رک ۽ ولده ره . شڪ ڪندين نه
مر ٿين .“

”مر ٿيس ؟ موت ڪئي آهي ؟“ مون مر ڪندي چيو .
”لڳل آهي . موت ڪونهي .“ پوئتيءَ جواب ڏنو ،

ي د کي ټو کړي . ايشور ئي اهو اجابو الزام لگابو ټو
 نه هن سندسار پر دکه پيدا کړه آهي . ائين سمجهږ ئي
 کفر آهي . ايشور ، جو پر ټير ۽ سندرتا جو ساکيات سروب
 ، جو پر ټير ۽ سندرتا جو پيدا کيدو آهي سو مندش مالر
 کيښ ټو دکه ټي پي سگهي . پر مالما پيار پيدا کړه آهي
 سج جي کرطن والکر جتي کڼي ټو پوي . پيار . مندش
 و مندش لاء پيار ، پر لدن ۽ ټولن لاء پيار ، عجيب ۽ سندر
 سندرت لاء پيار . پيار جو سندساري وستن جي پر دي جي
 پيمان ټو ټهاري . پيار جو روشن ، صاف ۽ اڼ دولهائيل اکين
 سو ټو ټي . جو روح کي اصلي ۽ بهترين طاقت ټو بخشي .
 اها آتما بجا پر ټير رس پر ټول آهي ټور پتي اشاري ئي هک
 ساز جي نار والکر جواب ئي ټي . آهي ۽ پيار پر ټول آتما
 کي پور ټو وشواس عطا ٿيل آهي چو جو هو ايشور جو هک
 الل آهي ۽ ايشور کي هر هنڌ حاضر ناظر ئي جاڻي . جنهن
 امر آتما کي اهو پيار نصيب ٿيل آهي تنهن لاء سڀ کچه ،
 ممکن آهي . سڀ کچه . پيار کان سواء آلمک وگيان
 دکه سور دور کړځ . سڀ کچه .
 جي چند چاځ کړځ اسمڙو آهي . چکو هوس ۽ پوشه واري
 مان سڀ کچه حاصل کړي کوناکوت پر پور جيون جو
 پر رر آلد ، پيار ۽ سندرتا سان ائين اکیلو رهندي کچه ،
 سپو ټي سي رهيو هوس . هوليکي ائين ټي پهن پر مون پنهنجي پاڻ
 ټي پهن گذري ويا . ائين گذر ټل ټي پهن پر مون پنهنجي پاڻ
 سان کافي جنگيون جوئيون . وشواس سان چڼي ټو سکھان
 نه مون پنهنجي ټر ټل اچا شکتی ۽ سان پنهنجي سر پر ۽ آتما
 الکر کري چڼو جيئن آتما سر پر کي نه کائي ۽ سر

باب پنجنون

بئي ڏينهن جو صبح ڪجهه ملول وائڻو منڊل سان شروع ٿيو. هوا ۾ ٻيلي رنگ جو ڪوهرو ٿي نظر آيو. رات آرام سان سهي صبح جو ٿاڙو ٿورو ٿي آئيس. جڏهن کان ٻوڪي مولڪي ڪمري ۾ بند رکيو هو تڏهن کان اڃا ٿاڙي ۽ ٿورلڪي ڪجهه قدر وڌيڪ محسوس ڪئي هئي. جهڪي لڙا ٿورانا ۽ نندرسف آهڻ سي صبح جو اٿڻ وقت جيڪا طرح ٿا محسوس ڪن تنهن طرح جو روڳي ۽ بيمار اندازو ته اڃا لڳائي سگهن. پريام جو هلڪو پر ڪاش ۽ ٿڌي ٿڌي هير اکين کي ڪيڏو نه آرام ٿي ڏئي. تنهن سان گڏ وري جي ڪنهن کي پنهنجي اثر ڪهت ۾ واس ڪندڙ امر آيا جو گيان آهي ته ان انسان کي ڪيڏو نه آندو ٿو ملي. آيا هڪ الڳ وسٽو آهي جا وصال ٻو هالڊ کي ٿلندو ٿوليدو، ٿر ٿلندو ۽ وري کيس ٿلندو ٿوليدو ٿي ڏسي. اهڙي طرح جيئن ڪنهن ٿاڙي ۾ پٽ ٿره جوڻ ۾ اچي مڙهائجي ٿا وڃن ۽ سندن جاء ٿي وري ٻيا پٽ ٿڙي ٿا لڪرن. پر آيا ٻار انهن سهي کان سڙو سر پٽ آهي، پر ٻل ۽ لپڻسوي آهي.

مان آيا جي گهرائين کان وائڻ هوس ان ڪري ته مون کي جهي ٿي سگهو. انهيءَ ڏينهن جي اداس ماحول جو نه موليٰ اثر نه ٿيو. مان ڏويءَ وقت اچي پئس. ٻاهر ڪو ڪيري ۾ سڄ جهيل هو. ڪير ٿو چوي ته قدرت اڃا پوري آهي. انسان ٿي اڻپورو آهي جو قدرت جي بدل بدل ٿي ٿو هجي. اڻپورو ڪنهن کي نه ڏکي ٿو چاهي. انسان خود

چاهي ٿي ان جي ڀراپتيءَ لاءِ سموري پرڪري سندس سھائتا
 ٿي ڪري. ارادي جي زور جو ڪاھ وستو مقابلو ٿئي ڪري
 سگھي. آئنا جنهن ۾ ارادي جي ثبوت آھي تنهن کي ڪاھ
 شيءِ نقصان ٿئي پھچائي سگھي. منش جو من چلائمان آھي ۽
 اھو منش راج ڪري سگھندو جنهن جو من پنھنجي وس ۾

آھي. ”
 ٻوڪي ڌريءَ وٽان ھتي اندر آيو. ميٺ ٻٽيءَ جي آخرين
 لات ٽڙ ٽڙ ڪري رھي ھئي. هن منھنجي مٿي تي
 جھڪي

پيار مان ھٿ ڦيريو ۽ پوءِ چيو.
 ”ڳھل رات گذري چڪي آھي. توکي آرام جي ضرورت
 آھي. وري ملاقات ٿيندي.“

انھن چئي ھو ھليو ويو ۽ پٺيان در بند ڪري ويو. ميٺ
 ٻٽي وسامي ويئي ۽ ڪمري ۾ اولده ڦھلجي ويئي. مان
 بستي ٿي ليٽي پيس. ڌريءَ مان رڪي رڪي ٿڌي ھوا
 جھوٽو ٿي آيو جو پاڻ سان گڏ گلن جي ھلڪي ھلڪي ھو.
 ۾ ڪٽي ٿي آيو. سمھڻ سان ئي مولڪي گھري ننڊ اچي ويئي
 ھڪ اھم ڳالھ وانگر اي اڪي واري ننڊ.

۽ لالچ گهر ۽ سندن سمورو لب تنهنجي رڳن ۾ گهڙي ويندو،
 ڪنهن به شيءِ جي صرف طلب ڪر، اها توکي اوس ملندي
 پرکي ڏريءَ کان ٻاهر ڦيرت جي سولهن پسڻ ۾ مقرر ٿي
 وٺو. سندس جذبات مهلي آلي. ڇنڊ ڪاٺي مٽي چڙهي
 ڇڪو هو. هر شيءِ صاف نظر ٿي آئي. ڏريءَ هيٺان لڳل
 گلاب جي ول ڏريءَ تائين اچي پهتي هئي. ٿاريءَ ۾ هڪ
 لڳل مڪڙي نڙي گل ٿي پئي هئي. پرکيءَ جو هڪ هٿ ان
 وقت اُٿل ٿاريءَ مٿان هو. اُتي هڪ سان گل جي لور ۽
 لارڪ پڪڙين کي بيار ڪري رهيو هو. اتي سندس شين جو
 سلسلو ٿئي رهو ۽ مولڏانهن منهن ڪري چوڻ لڳو:-

”پر ڦيرت جي هر شيءِ تنهنجي ڏس ۾ نڏهن ٿيندي
 جڏهن تو ۾ ٻرڻ لڳا شڪتي پيدا ٿيندي. پر ان کي ڪم
 ڪيئن آڻيندين؟ سڪلن ۽ رڇنا سان سرشتيءَ جي رستن ۽
 انسان ذات تي زور هلائي سگهجي ٿو. سگهڻ يا رڇنا. جنهن
 کي چئجي پنهنجو گهر قاعدي ۾ رکڻ. هيءَ جسم هڪ گهر
 آهي جنهن ۾ روح جي عارضي رهائش آهي. ٿوري وقت
 جي رهائش جسم جي هر هڪ ڪند سڃاڻت ۽ قاعدي ۾ هٿ
 گهرجي. هر هڪ جو وڻندو سبب هجي ۽ قاعدي سان پنهنجو
 ڪم ڪندڙ هجي. پر جنهن به شيءِ جي خواهش ٿي ڪهي
 ”سا حاصل ٿي ٿئي. دنيا ۾ ڪا به اهڙي شڪتي نه آهي جا
 اٽل ارادي جو مقابلو ڪري سگهي. آتما ٻرڻ آهي ۽ جنهن
 به شيءِ جي پراپتيءَ لاءِ متن ٿي ڪري سا کيس اوس ملندي.
 آتما جي ڪوشش ڪڏهن خالي ٿئي وڃي. سچ جي روشني،
 هوا ۽ ٻيون چمڪي ۽ ٻوڙهالڻ ۾ شون آهن آهن جي دٿاران
 . . .“

”اهو ٻلڪل سچ آهي. وري ملاقات ضرور ٿيندي. هينئر
 ٺوڪي اڪياو پنهنجي پيرن تي ٺي بيٺو آهي. اڪيلو - صرف
 پيار جو سهارو وٺي - اڪياو ايشور سان چو نه پيار ايشور آهي.
 دنيا ۾ دنيا جا ويچار، نالي پاڙي، ننڍا ۽ غلط همي اهي سڀ
 دشمن وانگر هٿيارن سان پنهنجو مقابلو ڪندا. جهڪڻهن ٽون ڪين
 پنهنجي جيون جا رهسي، جواني ۽ پيار جون جدائي ڳالهون
 ٻڌائيندين ته هو ٺوڪي مذاق ۽ ڪل ۾ ٻي ڪي ٻي ڇڏيندا.
 جهڪڻهن ٽون پنهنجي ارڙاڪي ۽ جي پيار جو هڪ حرف به
 واس مان ڪڍن ٿا ته ٺوهان کي جدا ڪرڻ جا هزارين پتن
 ڪيا ويندا ۽ جا خوشي ٺوهان حاصل ڪئي آهي سا چڻ جي
 ڪوشش ڪئي ويندي. باد رک نه ويچار ۽ پاڙو ۾ ڪيڏي
 مهان شڪتي لڪل آهي. انساني من کي هڪ خوش آتما کي
 لاس ڪرڻ جو زور ايترو طاقت وارو آهي جهڙو هڪ طوفان،
 جو هڪ لحظي ۾ هزارين وطن کي پاڙن کان پٽي ڇڻ ٿا ڪري
 ٿو ڇڏي. پيار جي ورڌ هڪ اڌڙي انسان جي ڌڪار ۽
 دشمنيءَ جو خيال ڪر جنهن کي پيار نصيب نه ٿو. اي آرام ۽
 دشمنيءَ جو هڪ خوش انسان جي خلاف دشمنيءَ جو خيال
 ڏکيءَ جو هڪ خوش انسان آهي ۽ اهو سمجهه نه چاهين ٽون
 ڪر. اهو سڀ ٺوڪي سڻو آهي ۽ اهو سمجهه نه چاهين ٽون
 پنهنجي آتمڪ اهل سان جيون جي زورن کي، جن جو ٽون
 نهيل آهن، پنهنجي ظاهري هيٺ ٺوڪين، ٽنهن پورڻ سواست
 ۽ آلود هميشه تنهنجا ساٿي ٿي رهندا ۽ الهيءَ کان وڌيڪ
 قدرت جي هر شيءِ سڀاڻا ڪندي رهندي جن تي صرف
 ٺوڪي هڪبر هلائڻو آهي. سچ کان گرمي ۽ روشني گهر ۽
 ٺوڪي خوشيءَ سان ڏهندو. طوفان ۽ بارش کان سندن زور
 جذبات گهر، هو ٺوڪي سڀڪجهه ڏيئي ڇڏيندا. گلن کان سرها

جو پرستاؤ ٿو ڪري ۽ شڪا ٿو اٿاري تہ ان کي نہ ٻڌ، ٺوڪي صرف پنهنجو پاڻ ئي ئي اعتبار ڪرڻ گهرجي. اهو سهارو آهي تہ مون ٻولي ٿورو ڪي، تهڻو شڪ ڪرڻ ۽ ٿور اهو ڪجهه آهي جنهن کان ڪيترا لسان محروم آهن. اهو آهي وشواس، صدق، ٿو هميشه انس ۽ پاڻ ڏال شين کي کليءَ دل سان سمجهيو آهي. پر اها دل هميشه اڪيلي رهي آهي. ايترو اڪيلي جتن منهنجي دل.

ايترو چئي هن هڪ ٻڌڻو ۽ ٿڌو ساه کيو ۽ ٻوڙ چيو، ”منهنجي پرڻما سان ملڻ جو ڏينهن دُور ڪونهي، ٻار. انس ٻار ۾ هڪ ئي وچڻ جو ڏينهن ويجهو اچي رهيو آهي. مان به ڪجهه عرصي کان ٻوڙ وڌي ۽ ٻارا ئي وڃڻو آهيان. وري ملاقات ضرور ٿيندي. تہ هن دنيا ۾، ٻي دنيا ۾. منهنجي ٺاهيل دنيا ۾ ڇا، هن دنيا کان وڌيڪ سندس آهي، وڌيڪ ٻاري آهي.“

ٻوڙ وري پنهنجي خيال ۾ محو ٿي ويو. مان سندس ٻار سان ٻيلو هوس، نسڪيءَ قدرت جو دلر ٻا منظر هو. دماغ ۾ اهو به خيال ٺهيو رهيو هو تہ ٻوڙ وڌي ۽ ٻارا ئي وڃي رهيو آهي اهو خيال ڪندي ئي منهنجي دل ٻريجي آئي. وري منهنجي سڄو سائي ۽ ڪرو هو، مون شرڏا ٻوڙ ڪ ۽ ٻارن ۾ پاڻ سان کيس ڇڏو.

”جهڙڪڏهن اهو سج آهي تہ اسين ڪجهه وقت لاءِ تہ ٻر هميشه لاءِ متر آهيون، تہ ٻوڙ هڪ ٻئي کان ٿوري وقت لاءِ ئي جدا ٿينداسين. وري ڪٿي تہ ڪٿي ٻي دنيا ۾ ملاقات ٿيندي.“

تڪ ۽ منهنجي ٻلي ٻري ۽ مڪندي چيو،

ٻي ڇهون جي زورن کي هيٺو ٿا ڪري ڇڏن. هاڻي ٻڌاءُ ته
 پيار جي صدي ڇا ڇا ڪندين؟ تون الهيءَ ڪوڙ کي ٻڌلدين
 جو سچ کي مٽائڻ جي ڪوشش ڪندو؟ ڪليش، ٻيڙا، غلطي هئي،
 بي رخي ۽ ظالم برداشت ڪندين ۽ اهو سڀ سهدي آتما کي
 روشن رکندين؟ اهڙو روشن جهڙي اور ڇائي ۽ ۽ صدق جي
 لاف واري اڀرندڙ شمع. الهيءَ خاطر جنهن کي تون پيار ٿو
 ڪرين، زمين ۽ آسمان جي خاک ڇاڻيندين؟ پاڻ کي لڙڪ ۾
 وجهيندين؟ ڇهه وڻن تون اهو ڇاڻين ٿو ته تنهنجو پيار ايشور جي
 مقرر ڪيل وقت تي ئي هڪ ئي ٿوسان ملائيندو؟ مون کي ٻڌاءُ
 تنهنجو پيار ۾ وشواس آهي؟ پيار - جو ڇهون ۾ شڪتي پيدا
 ڪندڙ آهي - جو سهي پيدا ڪيل شهن جو ٻول ڪارڻ آهي -
 جو سهي شين جو ٿي آهي. اهو لشڪر رک نه ٿو ڪي ڪا به
 شڪتي لاس ٿئي ڪري سگهي. ڪجهه به تنهنجي آتما کي
 تنهنجي ارڙانگيءَ کان جدا ٿو ڪري سگهي. هن پر ٿو ٿئي
 لي، آڪاش ۾ يا ڪٿي به ڪوبه ٻي جو سبب نه آهي.
 يوگي خاموش ٿي ويو. هن اکيون بند ڪري ڇڏيون ۽
 پنهنجي ٿڌيان جي ٿڌن ۾ مڱن ٿي ويو. ڪجهه دير کانپوءِ هن
 اکيون کوليون ۽ مشڪندي منهنجي پٺي ٺهري اٿي کڙو ٿيو.
 ”راست رنگين ۽ رُس پري آهي.“ اٺ نه هلي ڪجهه نظارو
 پسون.
 ٻئي دريءَ وقت وڃي پيناسين. ان وقت چندرما پنهنجي
 ٿوهه حوالي ۾ هو. چوڌاري چانڊاي ائين ٿي لڳي ڄڻ چندر
 نه ٿو ٿا گهاگهر مان ڪير هاري رهيو هو. گفتگو شروع ڪئي:
 هو - آندو ۽ شالت ۾. يوگي وري مڙي اوشواس
 ”ڇپڪڙهن ڪوبه پٽڪندڙ خيال ٿو ڪي مڙي اوشواس

وديا. موجب هزارها سال به هڪ ساعت جي برابر آهن. ڇوڪر به هڪ گهڙيءَ جي برابر آهن. انهن ڇوڪرن ۾ ڪيتراون خيالنون ڪاٺيون ٿيون ٻيون. ڪيترا سبق سکڻا ٿا ٻيون. ڪيترا ڀاڻ ڪيا ٿا وڃن ۽ اڻڳاٽون اڻڳاٽيون ٿيون ٻيون. ڪيترو اموڪ سم ڪملائڻو ٿو ٻيو ۽ ڪيتري خوشي وڃائڻي ٿي ٻيو! ”
 انهن ڇٽي لوڪن ۾ ڪجهه ٻيو. ان وقت سندس اکين ۾ آندڙ اڇلون ٿي ماريون ۽ سندس مک منڊل ۾ ڏيرج جون ٻاڪون بهڪي رهيون هيون. ٿوري وقت کان پوءِ هُو وري اولڙي ۽ مڏر سر ۾ ٻولڻ لڳو،

”لوڪي اهو مولڪان ٻڌڻ جي ڪا به ضرورت نه آهي نه تون هن ڏرتيءَ تي اڳ به رهيو آهين ۽ لوڪي ڪنهن لوڪه شڪتيءَ پنهنجي سوکڻ سهرش سان ڏيري ڏيري اليڪ ٻهرا نهينجي اڳ ٿي مٿس ڪيل ارڙالڪيءَ ڏانهن ڇڪيو آهي. اها ٻياري آيا جنهنڪي تون ٻوليڻو رهيو آهين ۽ جڏهن تون کيس ٻولي ٿو آهي، تڏهن کيس خارج ڪندو رهيو آهين. سو ان کي پنهنجي اڃا الوار خارج نه ڪيو آهي پر دنيا جا ٻه ٻه ٻه جي پنهنجي چوڌاري ڇڪر ماري رهيا آهن انهن جي زير اثر تون پنهنجي ٻياري کي لڪرائيندو رهيو آهين. هاڻي هن چوڌر ۾ وري لوڪي وجهه، ڏنو وڃي آهي. توڙيڪي رات آواز ٻڌا سي پنهنجي ٿلي ماڻهن جا ٿي هئا. مون پنهنجو دماغ پنهنجي قبضي ۾ رکيو هو. پر پنهنجي آيا سولتر هئي. پرکما اها وڏي هئي نه پنهنجي آيا جا تون خود آهين، اسان جي ويچارن جو ڪيتري قدر ٿي مثالو ڪري. اهو زندگيءَ ۾ هڪ بعد ٻيو وارو ۽ مکيه سبق آهي يعني ٻين جي خيالن جي اثر جو مثالو ڪرڻ ۽ انهن تي چمتو پالڻ. اهي خيالن جا اثر

(۱۵)

ڪجهه صدمو سمجھڻ سولي آهي جا تون سمجھين ٿو. جوابي
جو ڪجهه سمجھڻ ٿورو ذڪير آهي پر ان ڪجهه جي ا. لوڪي
سڌ آهي. بيمار جو ڪجهه سمجھڻ تمام ذڪير آهي ڇو جو بيمار
مان ئي نتيرو جهن ۽ جوابي جي آئيني تي ئي. مون لوڪي
بيمار جو ڪجهه ڪي قدر پڙايو آهي ۽ باقي رهيل، پڙاينءَ ٿو.
انهن چئي هن هر دڙو - موريتي ڏانهن ڪو ٿڪ لهاريو.
اهڙي ۾ هڪ پنڌڪ اڏامندو آيو ۽ مريتيءَ جي چوڌاري
ڦيرا پائڻ لڳو ۽ آخر لام سان لڳي جلي ڪري پهتو. انت
ڦرڻ ڪرڻ لڳي ۽ وري سڌي ٿي ويئي.

"انهن ٿيندو آيو آهي جيئن انسان پوءِ بيمار حاصل ٿو
ڪري." "لوڪي" چيو، "اڄ پروائي ڪي پنهنجي دل جو سکون ٿو
آهي. هو بيمار ۾ قرباني شمع وساءڻ لاءِ ٿڙندي. جيئن هڪ
حاصل ڪري. سهائي ساز جي ساڳئي زال ۾ آيل ٿار ڪي
ساز جي ٿار ۾ اچي پئي ساز جي ساڳئي آهي اهڙيءَ طرح
ٿڙائيندي آهي ۽ پنهنجي سر ۾ آئيندي آهي اهڙيءَ طرح
هڪ روح جو تلاءُ لکين داخل ٿيندڙ وڪرن ۽ رڪاوٽ
وجهندڙ سرحدن کي لتاڙي دنيا جي آر پار پنهنجي سنڀڌي
حوالا. پنهنجي ارڙالگني روح کي وڃي ٿو لڳي ۽ لڳندو ٿو
رهي جيئن اهو تلاءُ ۽ حوالا، ايشور جي هڪ ئي سنڀڌي
جي مجبور ڪندڙ چمڪ ۾، جنهنڪي بيمار ٿا چون، ملي هڪ
ٿي وڃن. ڪوبه بيمار جو زور پئي بيمار جي زور کان ڪنارو
ٿو ڪري سگهي. نه مان ڪري نه بيمار ڪا ڪاپما جي ڪهاڻي
آهي يا هڪ حقيقت آهي پر جو جو اعزاز ۽ ابر کي وٺيل
استر ۽ ان ٿر قانون آهي. هڪ ايشوري مير آهي. پوءِ پاڻ
۾ هڪ گذري وڃن آهي ۽ مندر ميلاب ۾ به ايشوري ڪٿو

هيءَ جيون هڪ امولڪ اوسر آهي. هڪ اکر وسر آهي. هڪ شاندار وجود. هڪ ٿوري وقت جي مائري جا ڪرڻ جوڳي آهي. هڪ ٿيس جلاوطني جا سهڻا جوڳي آهي. جيون چورس، دک، نه آهي پر ان جي نه پر سک ۽ اشيراد سبيل آهي. حياتيءَ جا دک ۽ سور اسين پنهنجو پاڻهي نه ٻڌا ڪريون پر انهن دکن جي وسيلي ئي جيون ۾ اسان جو وڪاس ٿو ٿئي. اسان جي مٿان، اسان مان ۽ اسان جي آس پاس ۾ ٻار ۽ ٻار جا شعاع پيدا ڪن. هڪ اکر ۽ شد ايشوري ٻار جا شعاع، نه پوءِ منهنجا مٿر يا شش. جو ڪجهه نه آهن. پنهنجي آتما کي آساخت ڪندو ره ۽ اهو ڄاڻ نه اسان جي اندر ۾ جا اهر آتما آهي تنهن کي اسانجي اواڏي کان سواءِ ٻيو ڪو روپ نه ڄوڻ وٺڻ ۾ ٻيو ڪوبه رڪاوٽ ٿو وجهي سگهي. خود اسان جي دواران تي اسان جو روشني ٿو ٿئي. ٻار ۽ وشواس جي وسيلي منهنجي هڪ دٻو نه ٻڌي سگهي ٿو ۽ هن ڪينگر عتيءَ هي ٻيلي ۾ رهي جيئو پنهنجي جيون ادب ٻڌائي سگهي ٿو. زندگي اسان لاءِ هڪ ادب ۾ ايترو مشڪل نه پوي ٿي آهي. سمجهه ۽؟

مون ڪنڌ ڏوٽي ”شا“ ڪئي. پر ڪيءَ چيو،

”ڪير ٿو چوي ته اسان کي پيارڻا جي ضرورت نه آهي.“
 انهن چئي هڙ آئي يئو ۽ ڪڏوڪڏ مان نه آئي بئس. مون سمجهي ورتو ته سڄا جو سمورا جي ويو هو. اسين ٻئي ساڙي لڳائي ايترو جي آسنا ۾ ٿو ٿين ٿي واسين. پيارڻا ڪري آسائن ته ٿو ٿين وارو ماڻهو هڪ ۾ ٿيل ميٽ ٿي ٿئي اندر آيو. شعري ۾ پوکاش چاڻڪي ويو. پر ڪيءَ چيو،
 ”هينئر تون ڪاٺي ڪجهه پرائي چڪو آهين. جيون جي

ن هن له اړیکه د بندس چېکي کچه هن اړش ۽ سندري ۽
ن ټي گلر يو هو. زني مېنځي اک کلي پټي ۽ د لمر له
مري ۽ سنجها جه و د لږو پر کاش هو ۽ يوگي مېنځي
امهون وېنو هو ۽ مېنځي مېن ۽ لپاري مشکي رهيو هو.
مېنځي اکهن ۽ اچا لنډ جو لږو هو. الکه الکه اکاوت ۽
پور هو. يوگي چټي رهيو هو:-
”کهڅي سنسار جا سپر کيا آهن نو؟ څرې ګهڼو آهن

(Handwritten signature)

اچ. ”ها، پر خيالي د ليا ۽“
”الهي ۽ خيالي د ليا ۽ حقيقت سمايل آهي.“
”پلا حقيقت ۽ خيالي د ليا جو پاڅ ۽ کهڅو واسطو.“
”جو کچه ۽ نو د نو سا حقيقت هڅي.“
مان کچه، سوچ ۽ پټي وېس. ايتري ۽ هو اړقي وارو
ماڼهو وري پاڅي ۽ جو ګلاس پري الډر آيو. چا وري ګو
مولکي لږو پيار يو ټي وړو؟ مون سمه ټي چاهيو. مېنځو
دماغ ټکل هو. مون و د ټک کچه، ۽ سوچ ټکي چاهيو.
يوگي ۽ مېنځو خيال پالې وړو ۽ چو،
”مېنځو دماغ ټکل آهي اها مولکي سڌ آهي. اوچل
۽ لږ هل چل آهي مېنځي پټ سان تون کچه، آرام محسوس
کندین.“
مون آلي پاڅي پټو ۽ پټ سان مېنځو جسم کلي پيو.
د ټون د ليوون ټي وېتون. ائين محسوس کير ته جسم ۽ ټون
خون د وړي رهيو هو. يوگي ۽ چټي رهيو هو:-
”چي رس پياري هڅي. يوگي چټي رهيو هو. له سهاو ټيون آهن!
”چون چون هي ۽ چار ګهڼون ګهڼون“

پريمي دلمن کي ڀلي ٿي ڏني. اهو دلها جر سراسر طار آهي. منهنجو جيءُ جلي رهيو هو. جڳه جي هيءُ ڪنور ريف منهن جي سهڻا کان ٻاهر هئي. دلها جي سورن ۽ دردن جو ڪو افس لسي نه هو. ڪيترا نه گهر پر باد ڪيا هوندا هن دلها جي سخت رومن. ڪيترا ٻيار ڪندڙ ڇوڙا وڇوڙا هوندا هن درد ٿي دلها جي دستورن. ٻار ڪرڻ اڻڀري قانون آهي. ائين ٿيندو آيو آهي ۽ ٿيندو ايندو. پوءِ دلها اڻڀري جي قاعدي جي ورڏ ڇوڙي وڃي. ٻار هڪ ٻوٽو وٺي آهي پوءِ دلها ان کي پاپ ڇوڙي سمجهي. اهو سمورو لاهق آهي. سراسر بي الصافي آهي. پر هن استول سرشتيءَ جي بظايل قاعدن ۾ الصاف ڪٽي آهي. ٻلا هن بيدرد زماني ڪڏهن ڪنهنجو سامه ڏاڻو. هن ٻار ڪندڙ آلمان جي دلها ڪڏهن سهايتا ڪئي آهي؟ سوچيندي سوچيندي مون مٿوس ڪيو ته مان وري ڪي عجب نظارا ڏسي رهيو هوس. اها سندر دردمت جنهن کي مون سڃاتو ٿي ۽ پرش جنهن ۾ پنهنجي شڪل ڏٺي، هر هر منهنجي اکين اڳيان ٿي ٿريا. پرڏا لڏا ۽ ڇڙها ٿي. ڪڏهن سندريءَ کي ڪنهن مارڻو ٿي ۽ ڪڏهن پرش کي ڪنهن قتل ٿي ڪيو. ڪڏهن پرش پاڻ کي بيم ٿي ڪيو ته ڪڏهن سندريءَ ڪو ڪافي ڪري پنهنجو افس ٿي آندو. اهو سڀ ڪجهه ڏسي، مون اڪو ٻرن ڪيو ته ورلمان جيون ستر ۾ سمائپ جو ٿر کڻي منزل طيءَ ڪندس ۽ اڳ-سن جنهن جون غلطيون وري نه دهرائيندس. جو ڪڏهن منهنجي پريتم مولڪي ملي نه پنهنجي آتمڪ شڪت سان، زمين ۽ آسمان جي طاقت سان، پر ڪرڻيءَ جي اڻ سان وري ڪهڙي ڪڏاچ نه ڇڏيندس. نه نه ائين

ٽيها هميشه لاءِ اچڙ ۽ اڙاد ڪري ڇڏيند. ٿو هيءُ ڇا
ڪيو، ”پرڻش ڀڙيءَ دل سان پڪار ٻڌي ڇو.“
ع-ورنٽ سندس طرف هڪ غصي ۾ آيل شينهن وائڻگر
هاريو. سندس اکيون ٽالهن وانگر ٿري رهيون هيون. پوءِ
ٽڪڙو ٽڪڙو وڻن ۽ پوئن ۾ گم ٿي ويئي. پرڻش سندريءَ
سڀني مان خواهدار ڇري ڇڪي ٻاهر ڪڍي ۽ پوءِ
سندس مٿو پڙهجي گود ۾ رکي زار زار رڻڻ لڳو ۽ چوڻ لڳو،
”ڪمڻ جي سگهندس مان ٿوڪان سواءِ مڏهنجي جيءُ جي
ڇيٽار. مڏهنجي هري ڀڙي ٿلاري اچڙ ڪري وٺين! بيڪار

آهي هيءُ دنيا ٿوڪان سواءِ.....“
اٺين چوڻدي چوڻدي پاسي ۾ پيل رت هاڻي ڇريءَ کي
ڪٽي ڇهن سان لڳائي ڇمپائين ۽ چوڻ لڳو:-
”بيڪار ۽ پيدرد ۽ اي رحيم آهي هيءُ دنيا.... بيڪار پيدرد.....“

هن جو ڇريءَ وارو هٿ مٿي ڪڍي ويو ڪن پل هن ڇري
کي ڏٺو. هيٺڙ سندس چهرو مولڪي صاف ڏسڻ ۾ آيو.
مڏهنجي مک مان دانهن لڪري ويئي. مون ڏٺو ته هن پرڻش
۽ شڪل هڙاهڙ مون جهڙي هئي. ڇڻ ته مڏهنجو ٻيو ڀاءُ
۽ اوچتو ٿڙيءَ سان هن ڇري پڙهجي سڀني ۾ ڪٺائي ڇڏي
۽ اوچتو ٿڙيءَ لاش مٿان ڪري پيو. سندن ديهون هڪ
سندريءَ جي لاش مٿان ڪري پيو. سندن ديهون هڪ
آئي سان ملي ويئون. سندن آلمانون هڪ روپ ٿي ويئون.
هيءُ ڪهڙو ٽانڪ هو مان سمجهي نه سگهيس. ٽانڪ
جو هڪ ٻڙو هو جنهن ۾ ٻه انسان هئا. هڪ مان ۽ ٻي هڪ
عورت جنهن کي اڳر-مون ڏٺو هو. مڏهنجي سمجهه-موج
مون هن کي سڃاڻو ٿي. زماڻو بيشڪ پيدرد آهي. دنيا ۾

لي ٻرڻ ۽ ٺاري هڪ نئي کان هدا ٿي ويا. سندري گهرائي
لڳي ۽ سندس چهرو مڙهائجي ويو. پر ٺاري چئي رهي
هئي.

”ار ڪلڪتي. منهنجو اڌ ڪار لٽا ٿي ڇاڪاڻ ته؟“
جواب ڏي ڇڏي جو آهي.“

”هن ٿي منهنجو اڌ ڪار آهي.“ سندريءَ ٽڪندي
ڊرائيو.

”ها؟“ ٺاريءَ وڙ ڪندي چيو
”هيءَ منهنجو ٻڙيو آهي.“ سندريءَ جواب ڏنو، ”منهنجو
جان چڪو آهي. منهنجو چنر چنر جو سالي.“

”لوڪي چنر جي ٽاندي ڪير ٿي ٿي؟“ ٺاريءَ غصي
۾ پيو.

”دل جي دل ٽاهڻ واءِ آهي.“ ”سندريءَ“ جواب ڏنو،
”روح جو روح سان آهي.“

”اها دل ۽ روح پاڻ وقت وڪ.“ ٺاريءَ جي اکين مان
ٽالڻا ڪري رهيا هئا. ”مواڪي اکر ٿي ٻرون پئجي ويا
هئا. ٽوھن جوڙيءَ جوڙيءَ ملندا ٿا، هو. اڄ چور سڳو سوڏو
ٻڪڙو آهي.“

الھن چئي هن جوڳي جي اندر هڪ وڏي ڏم مان هڪ
وڏي ٻري ٻاهر ڪڍي ۽ سندريءَ ٿي روح والڪر وار ڪيو.
ٻرڻ کن ۾ ٿي عورت طرف ٽوڙ ٽوڙ ٿي سندس هڪ
ٻڪڙي ٿي ٻڪڙي، چري سندريءَ جي سيني ۾ کڻي
وئي. هڪ ڏي ڏاڪه چوڄ لڪتي ۽ سندريءَ هڪ ڪري
پئي.

”هي ڏاڪو ۽ ٽال ۽ ٽوھيءَ ڇا ڪيو. منهنجي ٻٻار جي

مزو آهي، جنهن دل ۾ بيهقاري نه آهي اها دل ڪهڙي؟
 ”۽ بيهقاريءَ ۾ اڪل طوفان جو ٿو ڪڏهن سوچيو آهي؟
 جيئن بجليءَ ۾ اڪل قيامت جو طوفان هوندو آهي.“
 ”جو لڳل سان دليا ۾ قيامت پيدا ڪري ڇڏيندو آهي؟“

سندريءَ پڇيو.
 ”هاڪل“

”مان به چاهيان ٿي ته پنهنجي بيهقاريءَ جو طوفان هڪ
 قيامت پيدا ڪري ڇڏي. هڪ جوالا پيدا ڪري ڇڏي
 جنهن ۾ تون ۽ مان جلد لڳون. هڪ ٻيهر جي جوالا جنهن
 ۾ اُلا هجن. تون ۽ مان. هڪ آءُ به آلا.“
 ائين چئي سندري پُرش جي سهڻي سان سر لڳائي ڇڏيو.
 پُرش ڪميس ٻانهن ۾ وڪوڙي وڪوڙي پنهنجي پُرش جي سان
 ڇڪڙي ڇڏيو جيئن ڪو پُرو پنهنجي پُرش جي سان ڇڪڙي وڃي
 ڇاهي پُرو آندو ۽ سڌ بند پلائي دليا کان پُرو ٿي ويندو
 آهي يا جيئن ڪنول جو گل پُوري ڪي پنڪڙين ۾ ڇاهي
 ڇڏيندو آهي.

اوچتو سندري پنهنجو منهن مٿي ڪيو ۽ ڪميس مان چڱيءَ
 طرح ڏسي سگهيس. مان اڇرڇ ۾ پئجي ويس. سندريءَ
 جي شڪل مون کي سڃاڻل ٿي لڳي. ائين محسوس ڪيو
 جو کيس اڀر به ڪٿي ڏٺو هوم. ڪٿي ۽ ڪڏهن جو سمجهي
 نه سگهيس. اڃا الهيءَ ئي سوچ ۾ هوس ته پٺيان ڪنهن
 آواز جو پُرو ڪن آي پيو. هڪ ليز، غصي ۽ ڏڪار سا
 پُرو آواز:-

”هيءَ ڇا ٿي رهيو آهي.“
 وٺ جي پٺيان هڪ ٻي لاري لڪري آئي هڪي ڏسند

اهلابل آلدو . هڪ آهو ائلاب جنهن منهنجي ڀانڱي ۾ جو
 بهار بدلي ڇڏيو . جيون جو هڪ منظر هو . هڪ جهالڪي
 هئي ۽ هڪ عجيب جهالڪي جنهن منهنجي مستقبل تي
 ڪافي حد تائين اثر وڌو . ننڍي هڪ خواب ڏٺو . هڪ سهڻو
 ۽ سندر من موٽندڙ سهندو . ڏٺو ته گڏي گڏي هئا لڳي رهي
 هئي جهڙا بهار جي موسم هئي . وطن جا سڪل ۽ ٻيلا ٻن ڇٽي
 رهيا هئا . سڄي ڪائنات ۾ ائلاب اچي ويو هو . جيئو جيتو
 بهڻو پکي سڀ اود ۾ پڙجي ويا هئا . چوڌاري بهار ئي بهار
 هو . جهڙا انهن بهار ساوڪ ئي ساوڪ ئي نظر آئي . چوڌاري
 گلڪاريءَ جو غالچو وڇايل هو . گلن جي هلاڪي هلاڪي خوشبو
 دماغ کي معطر ڪري رهي هئي . پري کان هڪ پرش وڻ
 جي هيٺان اڄ وڃ ڪري رهيو هو . هڪي چوڙ ٻڌار ٻاجاڻو
 ۽ ڪرڻو ٻيل هو . سندس مٿي تي مغلن جي زماني واري
 پگڙي ٻيل هئي جنهن ۾ اڃا ٻاوي شين اٽڪل هئا جن مان
 شعاع لي لڪتا . بدن جو رشت بشت لي نظر آيو . سندس
 ٻلي منهنجي طرف هئي ۽ مان سندس منهن جا روش ڏسي
 نه سگهيس . ايترو مان چئي ٿو گهڻا نه ڪنهن شاهائي ليل
 مان ئي ڏٺو . سندس قد بيم ۽ بيھڪ ۽ رفتار جو ٻاڪ
 شورادن جهڙو هو . شايد انتظار ۾ ڪنهنجي راه لڪي رهيو
 هو . اوچتو سامهون هڪ مها سندري اچي رهي هئي .
 مفڪندي ۽ مس ٻون والڪر جهڙو منڍي . جهڻ ئي هوءَ
 ويجهو آئي اتي هڪ اتي کي سڪ وڃان چيڙي ٻيا . ڪجهه
 وقت نه اتي مٿي جي عالم ۾ گر هئا . ٿورو ڏکي پرش
 چوڻ لڳو ، ” ڪيترو نه انتظار ڪرڻو پيو ڪنهنجو ؟ “
 سندريءَ جو ، ” نظاري “ ۽ نظاريءَ ۾ ئي منهنجو جو

”مولکي سڌ آهي.“ ٻوگي ۽ ڇو، ”الهي ۽ ٻاري ۾ پوءِ
ٿيو.“

ايتري ۾ دروازو کلهو ۽ برقي وارو ماڻهو هٿ ۾ پاڻي
ن ۽ ريل گلاس کڻي اندر آيو. ٻوگي ۽ هن کان گلاس وٺي
ولکي اُٿاري پاڻي پياريو. مان وري ليٽي پيس. منهنجو دماغ
ڪل هو. ٻوگي چئي رهيو هو،
”سڀ سڪ آهي، ٻڙا! ڊبوڪ ڏليا ۾ ڪو به ڊپ ڪولهي،
ڪو به ڊوڪو ڪولهي ۽ ڪو به ڇل ڪهٽ ڪولهي.“

ڪو به ڊوڪو ڪولهي ۽ ڪو به ڇل ڪهٽ ڪولهي. سندس مک
اٿن چئي هو منهنجي ساهون ويندو ئي رهيو. سندس مک
منڊل تي اهوئي ٻوگي وارو لهج ٻڪي رهيو هو. مون وري
محسوس ڪيو ته، واکي گهري لند اچي رهي آهي. مالهم
هٿ ٻائي رهيو هو. سندس مٿر آواز چٽو پڻي ٻڌڻ ۾ آڻ

”خاموش! دور کان اچي رهيو آهي آواز هڪ
ٻڌ ۽ سمجه، چئي رهيو آهي گيت هڪ

سڀ سڃاڻا ٿيندا جيئن اڄوڪو ڏينهن آهي هڪ
ها ها ها ها ها ها“

منهنجي مٿان وري اهو غالب ڀولدو ٿي ويو. مان صرف
سڃاڻي ۽ سمجهي سگهيس.

گيت جون ۱۰ لکون ٻڌي سگهيس ۽ سمجهي
”زلجير ٿيندي ضرور ۽ شمع گل ٿيندي ضرور
الوداع منهنجي سر ٽن جي آميد، الوداع... الوداع
ها ها ها ها ها ها“

گيت ٻڌندي ٻڌندي. ولکي گهري لند اچي ويئي.
هڪ معصوم ٻار جي لند. هڪ نه ڪنهن لولي ڏيئي سمهاري
آيو هو الهي ۽ ڏينهن جي لند منهنجي ڏلکي ۾ هڪ وڻ

آهن؟

منهنجي رات مان ڪمڪ لڪري وئي. ٻاڳل وانگر چوڻ لڳس،

”يوکي.... يوکي.... بچاء هنن کان.... يوکي بچاء....!“
 ۽ منهنجي اک کلي پئي. ڏٺو ته يوکي ۽ چوڪ هڪ
 منهنجي چالي تي رکيو هو ۽ ٻيو هڪ پيمالي تي هڻو چئي
 رهيو هو،

”گهراء نه، بچا گهراء نه. ڊڄ نه، ڀار نه ڊڄ جي ڪا
 ڳالهه ڪونهي.“

منهنجي ڀات مان بي اختيار لڪري ويو، ”اوه....“ مون
 چوڏاري نظر ٽهرائي صبح ئي چڪو هو. سڄ جون هلڪيون
 ٻاڪون نظر تي آيون. مون سک چوسا پيو. يوکي ۽ کي پرسان
 ڏسي. مون ائين محسوس ڪيو ته مولڪي ڪوڊ لوڏو نه هو.
 جس لندڙو ٻار اولهه مان پئي اچي ماه جي ٿوڊ ۾ وهندو
 آهي ۽ پاڻ کي خطري کان بچيل سمجهندو آهي مون نه پاڻ
 کي ائين ئي محسوس ڪيو. يوکي چئي رهيو هو،

”سڀ خير آهي، لندڙا، معصوم ٻار لندڙ وڃ.“
 ”نه پوءِ هڻ ڪير هئا؟“ مون ڏانهس اکيون ٽهرائيندي چيو.
 ”هڻ ڪير؟“

”آواز.“

”آواز آواز آهن؟“ يوکي چيو، ”آوازن تي ڪهڙو اعتبار.“
 ”هن ڪڙڙ تي ڳالهائو؟“

”ڪڙڙ جو ٿوڊ اٿر لڳل نه ڪهي؟“ يوکي پيمالي ۾ گهٽج
 وجهندي چيو.
 ”موت تي ڪوڊ اٿر نه لڳل آهي.“

کري وج. تون منهنجي مالڪ کي مارڻ ٿو چاهين تون
ٿيڻ آهين. يوگي جي ويس ۾ ٿاڻل آهين. نڪري وڃ.

پوليس کي گهرائڻو ٻوڏو.
”پوءِ يوگي ۽ ڇا ڇيو؟“
”پوءِ يوگي ۽ سيني ٽوڙائي ۽ سندس ماڻهو آندڙ آيو.“
”پوءِ يوگي ۽ سندس هٿ ۾ چرو هو جو هن يوگي کي ڏٺو. پوءِ ٿوڪر

کي رسين سان ٻڌو ويو.
”ها، پوءِ ڇا ٿيو؟“
”پوءِ يوگي ۽ پنهنجي ماڻهو کي ڇيو ته هيءُ خطراڪ ماڻهو
آهي. هنڪي ڪنهن ڪمري ۾ بند ڪري ڇڏ. يوگي جي
همائتي ۽ ڇيو ته ائين ڪرڻ ليڪا. ٿيڻ ٻيتر ائين ٿيڻو
ته هنڪي ٻه ختم ڪيو وڃي ۽ پوءِ مان هنڪي ٻيڻ ۾ ڦٽو
ڪري ايندس. يوگي ۽ ڇيو ائين ليڪا ٿيڻو ۽ ايترو چئي يوگي
اڻ ڪر جي چاليءَ ۾ چرو ڪهائي ڇڏيو. ٿوڪر جي وات
ڇيخ لڪري ويئي ۽ يوگي ۽ ڇيو ته هنڪي وڃي ٻيڻ ۾ ڦٽو
ڪري اچ. مان اهو ڏسي سهي نه سگهيس ۽ ٻيڻ وڃان
هيڏانهن اچي آيس.“

”هه هه! وڏو ٻاٻي آهي ڪو يوگي. پر پنهنجو ڪهڙو
پوڄيندو. هل ته هتان اچي هلون ڪٿي اسانجي مٿان نه
مصيبت اچي ڪڙڪي.“
منهنجي جسم ۾ اچلي گهمي ويئي. منهنجي دماغ مان سوڦاسف
ڪرڻ لڳا ۽ مان ئي اختيار چوڻ لڳس،
”انهن ئي ٿو سگهي“ منهنجو چنڊو..... منهنجي ايمان
چنڊو ۽ آفت ائين اچي ٿو سگهي.... ٿو..... ٿو..... يوگي اه
نه آهي.... چنڊو.... چنڊو.... جواب ڏي چنڊو.... تون ڪ

سو ڪڏهن به اتي ڪري نه سگهندو. منهنجو ٻوڪي به ٻڌڻ
 وشواس هو. هڙ ٻاٻي تي ٿو سگهي ۽ نه ٻوٽي ۽ ٻاڪڙي تي ٿو
 سگهي. اهي هن تي ڪوڙا الزام هئا. منهنجو خيال، منهنجي آتما،
 جسر جو الڳ الڳ آوازن جي خلاف ٿي پيا. اهي آواز هن
 منهنجي آتما کي ڪڍڻ ٿي چاهيو. نصت ڪرڻ ٿي چاهيو.
 ۽ ٻوٽي به اهڙيون نه ڪي گهڙيون اينديون آهن جڏهن انهن
 جي ڪيل ڪارڪنداريون ڪري رڻج مجروح ٿي ٻوٽو آهي.
 منهنجي رڻج جي حالت نه ان وقت برابر اهڙي هئي. مون
 پنهنجو رڻج ڇڏي ٿي محسوس ڪيو ۽ منهنجي ڇڏيل رڻج
 بغاوت شروع ڪئي ۽ مان ٻڪارڻ لڳس.

”ٻوٽي ڪڏهن به دريچاري ٿي ٿو سگهي. هڙ ٻاٻي ۽
 لسيوي آهي. پر پورو سمجھ آهي. هڙ ٻوٽي نه آهي...“
 ”ايتري به وڏي باهريان آواز اچڻ لڳا.“

”اڙي ظلم ٿي ويو.“

”ڇو، ڇا ٿيو؟“

”مون بيلڪ به آواز ٻڌا ۽ اوڏانهن ويس.“

”ڇا ٿي؟“

”مالڪ جو ٽڪر ڇڏيو ۽ ٻوٽي پاڻ به جهڙو ڪري رهيا

هئا.“

”ڇا چئي رهيا هئا؟“

”لوڪر جهڙو، ’تون هتان لڪري وڃ. تون لاڙ لڳي آهين.“

منهنجي مالڪ کي لٽڻ جي ڪوشش ڪري رهيو آهين، ان

تي ٻوٽي جهڙو، ’مولان ڳالهائڻ جو ٻوٽي ڪو به حق ڪونهي.“

آخر تون ٽڪر آهين ۽ بڪواس ڪرڻ جو ضرور ڪونهي.“

”آهين، مان جو ڪجهه نه آهيان سو آهيان. تون هتان

ري وڃ. تون منهنجي مالڪ کي مارڻ جو چاهين تون
 آهين. پوڳيءَ جي ويس ۾ ڦاٿل آهين. ٺڪري وڃ له
 پوليس کي گهرائڻو ٻوڏو،
 ”پوءِ پوڳيءَ ڇا چيو؟“
 ”پوءِ پوڳيءَ سڀني وڃائي ۽ سندس ماڻهو آندڙ آيو.“
 سندس هٿ ۾ چرو هو جو هن پوڳيءَ کي ڏٺو. پوءِ ٺوڪر
 کي رسين سان ٻڌو ويو.
 ”ها، پوءِ ڇا ٿيو؟“
 ”پوءِ پوڳيءَ پنهنجي ماڻهوءَ کي چيو ته هيءَ خطرناڪ ماڻهو
 آهي. هنڪي ڪنهن ڪمري ۾ بند ڪري ڇڏ. پوڳيءَ جي
 همائتيءَ چيو ته ائين ڪرڻ ليڪ له ٿيندو. بهتر ائين ٿيندو
 ته هنڪي به ختم ڪيو وڃي ۽ پوءِ مان هنڪي ٻيڻ ۾ ڦٽو
 ڪري ايندس. پوڳيءَ چيو ته ائين ليڪ ٿيندو ۽ ايترو چئي پوڳيءَ
 ٺوڪر جي چاليءَ ۾ چرو ڪرائي ڇڏيو. ٺوڪر جي وات
 ڇهڻ لڪري ويئي ۽ پوڳيءَ چيو ته هنڪي وڃي ٻيڻ ۾ ڦٽو
 ڪري اچ. مان اهو ڏسي سهي له سگهيس ۽ ٻيڻ وڃان
 هيڏانهن اچي آيس.“
 ”هه هه! وڏو ٻاٻي آهي هتون ڇڏي هتون ڪٿي هتون ڪٿي
 اوس پوڳيندو. هل ته هتان ڀڄي ڪڙڪي.“
 ڪا مصيبت اچي منهنجي جسم ۾ بجلي گهمي ويئي. منهنجي دماغ مان سوڦاسٽ
 اڪرڻ لڳا ۽ مان بي اختيار چوڻ لڳس،
 ”ائين ئي ٿيو سگهي. منهنجو چنڊو..... منهنجي ايماندار
 چنڊو ڇڙ آلت ائين اچي ٿيو سگهي..... له..... له..... پوڳي اهڙ
 له آهي..... چنڊو..... چنڊو..... جواب ڏي چنڊو..... تون ڪٿي“

سو ڪڏهن به اٿئي ڪري نه سگهندو. منهنجو پوئي به پورو
 وشواس هو. هو ٻاٻي تي نٿو سگهي ۽ نه ڪولي ۽ نه ڪوئي ٿي
 سگهي. اهي هن تي ڪوڙا الزام هئا. منهنجو خيال منهنجي آتما،
 جسرو انک انک آوازن جي خلاف ٿي پيا. اهي آواز هن
 منهنجي آتما کي ڪوٺائي ٿي چاهيو. - شست ڪرڻ ٿي چاهيو.
 ڏنڊي به اهڙيون نه ڪي گهڙيون اينديون آهن جڏهن هن
 جي ڪيل ڪارڪردارين ڪري رڻج متروڪ ٿي پوندو آهي.
 منهنجي رڻج جي حالت به ان وقت برابر اهڙي هئي. مون
 پنهنجو رڻج زخميل ٿي محسوس ڪيو ۽ منهنجي زخميل رڻج
 بقاوت شروع ڪئي ۽ مان پڪارڻ لڳس.

”پوئي ڪڏهن به دريچاري ٿي نٿو سگهي. هو ٻاٻي ۽
 نسوي آهي. پر پورو سمرڪ آهي. هو ڪولي نه آهي...“
 ”ايتري به وري باهريان آواز اچڻ لڳا.“

”اڙي ظلم ٿي ويو.“

”چو، ڇا ٿيو؟“

”مون ليلڪ به آواز ٻڌا ۽ اوڏاهن ويس.“

”ڇا ٿي؟“

”مالڪ جو ٽوڪر ڇڏيو ۽ پوئي پاڻ به جهڙو ڪري رهيا

هئا.“

”ڇا چئي رهيا هئا؟“

”لوڪر چيو، ’تون هتان لڪري وڃ. تون ڏوڪي آهين.“

منهنجي مالڪ کي لڻڻ جي ڪوشش ڪري رهيو آهين، ان
 تي پوئي چيو، ’موسان ڳالهائڻ جو توکي ڪو به حق ڪونهي.
 آخر تون ٽوڪر آهين ۽ پڪواس ڪرڻ جو ضرور ڪونهي،
 ٽوڪر ورائيو، مان جو ڪجهه به آهيان سو آهيان. تون هتان

پتو ٻيو نه سومناڪ جي تجوڙيءَ مان گهر ڇا زور به غالب هئا
۽ ٻن ڏينهن ڪالھوءَ جو ڪريءَ جو لاش ڀلڻ جي ڪناري تان
لڌو ويو.

”هائ، هاءِ! وڏو چور ۽ خولي آهي.“

”پيشڪ.“

”هيءُ مالڪ هن پوکيءَ جي هٿ ۾ ڪيئن قابو ٿيو؟“
”اڙي، هيءُ نه بيوقوف آهي. هنجي دماغ جي ڪل
ڀلائي ٿي ڏسجي. ٻاڳل آڏي پئي جي چنبي ۾ جلدي ٿاڻي
ويندا آهن.“

اٺين ڇڏي وري پئي جڙا ٽهڪ ڏيئي کڻڻ لڳا.
منهنجو دماغ سوچي سوچي ٽڪجي پيو هو. سمجهي

نه سگهيس ته آخر سچ ڇا هو. جيڪڏهن ائين هو ته پوءِ
پوکي ٻاڳي هو. مهاڀاڳي ۽ مهاڀاڳي سان منهنجو ڪوبه واسطو ٿي
نٿو سگهي. ڇا مان سچ ۽ سچ ڇا ٻئي هٿي. مان نه سڌو
سمجهڻ ٿي چاهيو. ان ۾ ڪهڙي چڙهائي هئي. مان نه سڌو
سوچيو ٿي ۽ سمجهيو ٿي. مان پنهنجي مالڪ کوج ۾ لڳي ويس
۽ پاڻ سان مطق ۽ دليل ڪرڻ شروع ڪيو. موجوده ڳالهون
خيال ۾ رکي سچ کي ڳولڻ جي ڪوشش ڪيو. ان ۾ نه ڪو
شڪ نه هو ته پوکيءَ جي ٻڌي منهنجي ٻڌيءَ کان گهڻو ٿورو
هٿي. پوکي مدد وٺي ڇو ڄاڻو هو ۽ منهنجي انتر گهٽ ۾
وسندڙ ويچارن کي ڀاڻڻ ۾ هن کي ڪابه تڪليف ڪانه ٿي
ٿي. هن ٻولي جي ڇوڙ ٻڌايو هو جنهن ۾ ڪابه ڌوڪي جي
ڳالهه ڪونه هئي. پوکي ٻڌيمان ۽ لهڙي هو ۽ ٻاڳ ٿي ڪري
سگهيو. منهنجو دماغ آوازن جي خلاف بغاوت ڪرڻ لڳو. پوکي
ٻولي اٺين نه ٻڌايو هو نه ڇو انسان ٻين جي خيالن تي ٿو هلي

منهنجي جسم ۾ بجلي گهمي ٿي ويئي. مولائي لشو غالب بڻجي
 ٿي ويو. منهنجي اکين تي ننڊ جي خمار جو غُمت سوار ٿي
 ٿي ويو. وري سوچڻ ٿي لڳس ته ٻوڪي اهڙو نه هو. هُو صاف
 دل ۽ همدرد هو. هن ٻوڪن سان پنهنجي جهون لاهي هئي.
 هنڪي سڄ ڪڙڙ، پاپ پڇ، نراليءَ ۽ پلائيءَ جو سمورو ڪمان
 هو. ٻوڪي ڪنهن کي نه ڏوڪو ٿي ڏيئي سگهيو. سچو ٻوڪي
 ڪڏهن به ڊڙلڪي ۽ ٻاڪندي نٿو بڻجي سگهي. هيءُ اڃبئي
 واهماٽ لڳا ڳالهائين. ٻڪن ٻيا. اتي منهنجي سمجهه جو سلسلو
 ٽپي پيو. آواز وري اچڻ لڳا. هڪ چيو،

”هن سومان ٻانڊي جي ڳالهه ٻڌي آهي؟“

”ڪهڙو سومان ٻانڊي؟“ ٻئي پڇيو.

”اڙي، هُو سومان ٻانڊي جو مڙريءَ جو وڏو رلس

آهي.“

”تنهنڪي ڇا ٿيو؟“

”ٻوڪيءَ کيس ٻڌايو ته هُو چوٽشي آهي.“

”ٻوڪيءَ ۽ چوٽشي! اڄڪلهه جو ٻڪ ٿو مري سو چوٽشي
 ٿي اُر ٻڙي. روئي ڪهائڻ لاءِ اڄوڃهه ماڻهن کي پيلائڻ جو
 چڪر ورتار آهي.“

”ها.“ هڪ سلسلو ٽالڙ ڪندي چيو، ”سومان کيس
 پنهنجي بنگلي تي ٽهرايو هو ۽ ڪجهه ڏينهن پاڻ وٽ رهائڻ
 ڏنو. کيس چوٽش ٻڌائيندو رهيو ۽ پوءِ هڪ ڏينهن ٻوڪي
 آڻڻ ٿي ويو ۽ تنهن سان گڏ سومان جي سورهن سالن جي
 ڌيءُ به.“

”وڏو ٻائي ٿو ڏسجي ٻوڪيءَ.“

”وڏو ٻائي آهي. ڪجهه ڏينهن کان پوءِ ڇاڇ ڪرڻ سان

آهي - جهڙو، جوان ٿيڻ، خوب عيش ڪرڻ، ڪجهه ٻڌايي لاءِ
 بچائي رکڻ ۽ ٻڌايي کانهوءَ مري وڃڻ، بس ختم - ائين ٿيندو
 آيو آهي ۽ ٿيندو رهندو.

”ها... مرڻ کانهوءَ سڄ ٺڪري يا نه ٺڪري.“
 ”هه... مرڻ کانهوءَ سڄ ٺڪري يا نه ٺڪري. اهو آهي ان ٻڌايو
 ”يوگيءَ جو هڪ آدمي پاڻ سان هٿ آندو آهي ان ٻڌايو
 نه هو جلد ئي هتان وڃڻ آهين.“

”ڇو ڪين ويندا، يوگيءَ هونئي آسامي ڄار ۾ ڦاسائي آهي.
 هنڪي آهستي آهستي پاڻيءَ ۾ زهر ملائي پيو ٿي. بس هن
 ڇو خالمو آڻي خود جائداد جو مالڪ بڻجي ويٺو.“
 ”۽ پوءِ سڀڪجهه وڪڻي دفن ڪري ويٺو.“
 ”اڙي، هو چالاڪ ٺڳ آهي. هٿ ڪيس سڳ ڇو ٺڪر
 پوئو ملي. نه نه، اڌ بکيو جهنگ ۾ پيو ڦرندو آهي.“

”نه پوءِ هنجي چڱي مٽي پليٽ ڪٿي اٿس.“
 ”اڙي ٻائي، هنڪي ٺاس ڪري ڇڏيندو.“

”اڙي ٻائي، هنڪي آگاه ڪرڻ ڪهي.“
 ”نه پوءِ هنڪي آگاه ڪهڙو واسطو؟“

ڪيو. هُو ٻر ٻڙ ۽ موم تي کڻي ٻاهر هليو ويو ۽ پٺيان دروازو
 به بند ڪري ڇڏيائين. ڪمري ۾ گهروڙ اڻلڏاھي ٿي ويئي.
 ٻاڻي ٻيڙ سان منهنجي اندر ۾ هڪ اڇلي گهمي ويئي. مون
 ٻاڻ تي لڏو غالب ٻولندو مھوس ڪيو ۽ مولڪي گهمڻ ۾ اچڻ
 لڳا ۽ سمهي پيس. مون چاهيو ته پوکي ۽ جهڪي ڪجهه. مولڪي
 اڃا ٻڌايو هو ان تي غور ڪندس پر لڏا اچڻ ڪري ائين ڪري
 نه سگهيس ۽ دل ٿا کان بيشير پٺڪ ٿي پيو رهيس.

اڃا لڪ ڪجهه آواز ٻڌڻ ۾ آيا. منهنجي خيال ۾ رات ٻهل
 گذري چڪي هئي. دري ۽ جي هٿان به ڇٽا ٻاڻ ۾ ڳالهائي
 رهيا هئا. مان ڪن لڳائي ٻڌڻ لڳس.
 ”خوب پوکي ۽ جي چار ۾ ٿاڻو آهي، هيءُ بد وقت.“
 هڪ چيو.

”ٻڌو اٿم ته کيس ڪافي لڏ پيسو آهي.“ ٻئي چيو.

”پوکي ٿري - ڇو ڪندس.“

”پوکي ٻڪو نه ٿو لڳي آهي.“

”۽ بد وقت ٿي منهنجو جادو ڇڙهي ويو.“

ائين چئي ٻئي نه نه ڪري کڻڻ لڳا. پوکي ۽ جي، ٻاري
 هيءُ شڪايتي ٻڌي مولڪي ڏاڍو دک ٿيو. هنن وري ڳالهائڻ
 شروع ڪيو،

”ٻڌو اٿم ته پوکي هنڪي ڪي متر ٻڌائي رهيو آهي.“

”ڪهڙا متر؟“

”خيالي ۽ وڌائڻ جا متر، جوان رهڻ جا متر.“

”آها... مترن سان به ڪا خيالي وڌي آهي! پوکي ۽ جي“

ڪي ٻڪو آڻو ٻڌائي رهيو آهي. منهنجو ڪهڙو خيال آهي؟
 ”منهنجو ڪهڙو ٿو خيال ٿي سگهي؟ دل ٿا جو دستر“

ڪجهه به هتي آهي سو اڳ به هئو ۽ پوءِ به هوندو. جيون جدا جدا شڪلن ۾ ڦرندي رهي ٿي ۽ هڪ هڪ ڦيري کي اسين مڙت ٿا چئون، ڇو جو ظاهري طرح هر هڪ ڦيرو جهون جو خاتمو ٿو نظر اچي يا ائين سمجهڻ ۾ ٿو اچي. پر سچ ۽ سچ اهو ڦيرو وري هڪ ئين جيون حاصل ٿو ڪري. هر هڪ آتما جا لسان جي سر ۾ قيد آهي سا اڳ به الهه ۽ جسم ۾ رهي آهي. هر هڪ گلاب جو گل جو ٺاري ۽ ۾ کلي ٿو سو هن دنيا ۾ اڳ به کليو ۽ ٽڙيو آهي. هر هڪ آتما پنهنجو پاڻ ۽ پاڻو ساليدي ٿي رکي ۽ ڪجهه حد تائين اکين ۽ جهون جي سموري ۽ ساليدي ٿي رکي. مڪي ڳالهون ياد رکڻ جي آتما کي اجازت مليل آهي. جڏهن هوءَ روحاني شڪتيءَ جي چوٽيءَ تي ٿي پهچي ۽ کيس چاڻڻ، ڏسڻ ۽ سمجهڻ جي ڪافي شڪتي آهي تڏهن کيس اکين جنهن جون سموريون ڳالهون ياد اچي آهن وڃن. ڪجهه به ڪڏهن به وساريو نٿو وڃي ڇو جو هر هڪ انسان آهي ۽ ڪائنات جي رٿا ۾ ڪجهه به ابي معنيٰ ۽ اجايو پيدا نه ڪيو ويو آهي. هر هڪ خيال کي پنهنجو پنهنجو ڪارڻ ۽ ڪارڻ آهي. هر هڪ لفظ، هر هڪ شوڪارو، هر هڪ اکين مان اڪتل آسرو لکيو ٿو وڃي. زندگيءَ کي لامحدود ۽ لامالي بڻائي ٿو سگهجي پر ان کي ڪن ٻين اوسار سڀا نظر آهي ۽ اهو ٿيون رکڻو آهي. پراچين ڪال ۾ ائين ڪرڻ بلڪل آسان هو ڇو ته ان وقت اسانجي ڌرتي سچ جي ويجهو هئي. هن وقت به ڌرتي وري سچ جي ويجهو وڃي رهي آهي ۽ الهه ڪري لسان جي حياتي وڌندي ٿي رهي. پر لسان کي اها خبر نه آهي ته ائين ڇو ٿو ٿئي. لسان پنهنجو ماحول نٿو ڦيرائي. اها قدرت آهي جنهنجي اعلان جي، جنهنجي حڪم جي انساني

پوي ۽ پنهنجو آئندو يا جنهنڪي نصيب ٿا چون ٺاهڻو ٿو پوي. ارادي جي قوت يا اڃا شڪت جي سان انسان هرڪنهن شيءِ تي حڪم هلائي ٿو سگهي. سواءِ ”پرير“ جي. ڇو ته ”پرير“ هڪ ايشوري دستو آهي، پرير خود ايشور آهي ۽ ايشور ئي حڪم هلائي ٿو سگهجي. پرير آلمڪ هٿ ڪهي ۽ آتما ۾ آلمن ٿيڻ ڪهي ۽ اهو ”جاڙو آلو“ يا ”جاڙو ڪرڙو“ هٿ ڪهي. مطلب اهو آهي ته پرير جي ڪرڻي کي پنهنجي سائي ڪرڻي کي ڪنهن پيچ آتما ۾ ڳولڻو آهي جو پر ڪرڻي ۾ بهرون ئي پيدا ڪري ڇڏيو آهي. اهي ٻئي هر حوالي هڪ ئي رنگ ۾ رنگيل ساڳين ٻرن وارا هڪ ئي طرف اڏامندڙ پکين وانگر آهن. اهو پرير جو ڪرڻو انسان جي سمجهي جي سھاندا ٿو ڪري ۽ کيس وڌي ۾ وڌيڪ منزل تي ٿو پهچائي. سندن زور مان جهون جي آلمتي ٿئي ٿي. جنهن انسان ۾ اهڙي ڪرڻي جو اڀاڙو آهي تنهنڪي وري وري جو ٿيڻ ۾ اچڻو ٿو پوي جنهن کيس سائي ڪرڻي جو سنگ حاصل ٿئي. ان ڪرڻي کانسواءِ جهون اڏواري آهي. ان کي ڪوبه ارادو ساڙي ٿو سگهي. اهو پنهنجو پاڻهي پيدا ٿيڻ ڪهي ۽ پنهنجو پاڻ ۾ پيدا ٿو ٿئي ۽ پنهنجي چوڻديل آتما تي سوچ جو پاڇو ٿو وجهي. بيء سڀ ڪنهن شيءِ تي ارادي جو حڪم هلي ٿو سگهي. صرف اهو ”پرير جو آلو“ ئي آزاد آهي. خود مختيار آهي.

انمن جي ٻوڪي ڪجهه رڪيو. سندس نظر ڏريءَ کان پار ٿي وئي. هڪ خالي نظر. هن وري چيو، ”جيون انسان آهي. اُمر آهي. ڪا به شيءِ جا جيون آهي تنهنڪي هميشه لاءِ جيون رهڻ گهرجي. جنهنڪي مؤمن ٿو ڇو سو قدرت جي آڻل قاعدي موجب اسمو آهي. ڇو

[illegible]

پري ۽ پنهنجي آئيندو يا جنهنڪي نصيب ٿا چون لاهڻ ٿو پوي.
 ارادي جي ثواب يا اڃا شڪتي سان انسان هرڪنهن شيءِ
 تي حڪم هلائي ٿو سگهي. سواءِ ”پرڻ“ جي. ڇو ته ”پرڻ“
 هڪ ايشوري وسڻو آهي، پرڻ خود ايشور آهي ۽ ايشور تي
 حڪم هلائي ٿو سگهجي. پرڻ آلمڪ هئڻ کپي ۽ آتما به آلمڪ
 ٿيڻ کپي ۽ اهو ”جڙو آلمو“ يا ”جڙو ڪرڻ“ هئڻ کپي. مطلب
 اهو آهي ته پرڻ جي ڪرڻي کي پنهنجي ماني ڪرڻي کي
 ڪنهن به آتما به ڀولڻو آهي جو پرڻ کي به پراڻو ٿي پيدا
 ڪري ڇڏيو آهي. اهي ٻئي عمر جمالي هڪ ئي رنگ ۾ رنگيل
 سائين پرن وارا هڪ ئي طرف اڏامندڙ پکين وانگر آهن. اهو
 پرڻ جو ڪرڻو انسان جي شعبي جي سھاندا ٿو ڪري ۽ کيس
 وڏي ۾ وڏي منزل تي ٿو پهچائي. سندن زور مان ڇهون
 جي آلهي ٿي ٿي. جنهن انسان ۾ اعزي ڪرڻي ۽ اولاد آهي
 تنهنڪي وري وري جڙڻ ۾ اچڻو ٿو پوي جهڙن کيس سالي
 ڪرڻي ۾ سنگ حاصل ٿي. ان ڪرڻي کانسواءِ ڇهون اڏوري
 آهي، ان کي ڪوبه ارادو ساڙي ٿو سگهي. اهو پنهنجو پاڻهي
 پيدا ٿيڻ کپي ۽ پنهنجو پاڻ به پيدا ٿو ٿي ۽ پنهنجي چولل ليل
 آتما تي سوڀ جو ٻاڇو ٿو وجهي. ”ٻي“ سڀ ڪنهن شيءِ تي
 ارادي جو حڪم هلي ٿو سگهي. صرف اهو ”پرڻ جو آلمو“ ئي
 آزاد آهي. خود، خستار آهي.

انهن ڄڻي سوکي ڪجهه رکيو. سندس نظر ڏريءَ کان
 ٻار تي وڙهي. هڪ خالي نظر. هن وري چيو،
 ”جيون انسان آهي. آمر آهي. ڪا به شيءِ جا جيوت آهي
 تنهنڪي هميشه لاءِ جيوت رهڻ گهرجي. جنهنڪي مؤمن ٿو چيو
 ۽ ڇو ته ڏيک ۾ آيل قاعدي موجب اسٽار آهي. ۽

پيس. سچ چڱو مٿي چڙهي چڪو هو. ليٽندي ليٽندي مولڪي
 لند اچي ويئي. در کليل جو جهڪو آواز منهنجي ڪن تي پيو
 ۽ اڪه کلي پئي. ڏٺم ته ساڳيو ماڻهو هت ۾ ٿري کڻي اندر
 آيو. ٿري ۾ ڦٽل سان ڀريل پليٽ هئي جا هن ٺاهائي ۽ ٿي رکي
 ۽ صبح وارا ٻرڻا کڻي هُو ٻاهر هليو ويو. سچ جو ٻاڇو ڪجهه
 لڙيل هو. سمجهه ۾ نه پهري ۽ جو وقت هو. مان ڦل کائي پلنگ
 تي ويهي رهيس. ٿوري وقت کان پوءِ در کليو ۽ ساڳيو ماڻهو
 اندر آيو پر هن وقت هُو اڪيلو نه هو. ساڻس گڏ ٻوڪي به
 هو. ٻوڪي ۽ مرڪي کيڪار يو. ماڻهو ٻرڻا کڻي ٻاهر هليو ويو ۽
 ٻوڪي منهنجي پاسي ۾ ويهي چوڻ لڳو،

”ڪهڙو حال آهي؟“

”بلڪل ليڪ آهي.“ مون ۾ ڪندي چيو.

”منهنجي ڪمري مان آرسيءَ واري ڊر يسنگ ٽيبل مون
 تي ڪٽائي ڇڏي آهي. مون سمجهيو پيو ڪو ڪم نه هوندي
 تون هر هر پنهنجي شڪل آرسيءَ ۾ ڏسندڙ. اڃا تون
 ٽوٽل آهين. پنهنجي صورت آرسيءَ ۾ ڏسڻ سان منهنجي سر
 تي غرور سوار ٿي ويندو. دماغ خوديءَ سان ڀرجي ويندو.
 خوديءَ کي مارڻو اٿئي. تو ۾ اڃا ارادي جي قوت به گهٽ
 آهي. جيسين منهنجو ارادو اٿل نه ٿيندو تيسين تون ڪجهه به
 ڪري نه سگهندڙ.“

ائين چئي ٻوڪي مٿي پلنگ تي چڙهي سڙڪو ٿي ويٺو ۽
 سلسلي کي جاري رکندي وري چوڻ لڳو،

”ارادي جي قوت ۽ دائري کي ڪابه حد نه آهي. انهي
 ۾ ڪنهن کي به دخل ڪونهي. انسان پنهنجي ڪرم کيتر ۾ آزاد
 آهي ۽ کيس ارادي موجب ئي پنهنجي جهون لاهڻي ٿي

ڪڍي ويئي ٿي ڏلي. پر اندازو لڳائي نه سگهيس ته ائين
 ڇو ڪيو ويو. صبح جو ڪهري ۾ ڪو ضرور آيو هوندو جنهن
 اچي ڏريءَ جو ٻڌو پاسي ڪيو هو ۽ ٺهائيءَ بي تارا گل
 رکيا هئا. ايتري ۾ ڏر ٿي آواز ٿيو. ڏٺو ته ڪو شخص جنهن
 جو جسم اچي ۽ صاف برقي ۾ ٻڌل هو، هٿ ۾ ٿري کڻي
 اندر آيو. ٿري ۾ کير جو گلاس ۽ ميو سان ڀريل پلمٽ هئي.
 هو ڪجهه به ڳالهائڻ بنا ٿري ٽپل ٿي وڃي ٻاهر هليو ويو.
 مون سمجهيو ته مينهنجي لاءِ لهرڻ موڪلي ويئي آهي. لهرڻ
 ڪري مان اچي ڏريءَ وٽ پهتس. سوچڻ لڳس ته آخر ڪيترا
 ڏينهن قيد رکو ويندس. آخر مونکي اڪيلو رکڻ ۾ ڪهڙو
 راز رکيل هو. يوگيءَ ڇا ٿي چاهيو؟ اها ڪهڙي ڀڙڪا هئي
 ڇا مولڪان ورتي ٿي ويئي. مگر، مون پاڻ کي يوگيءَ جي هٿن
 ۾ سولهي ڇڏيو هو ۽ مينهنجو يوگيءَ ۾ پورن وشواس هو ۽ انهن
 سان گڏ پاڻ ۾ به. ايتري ۾ مون هڪ مڌر گيت جو آواز ٻڌو.
 ڪو هيٺ باغ ۾ ڳائي رهيو هو. ڪهڙو نه سربلڪ ڪندو هو
 جنهن سان اهڙا سندر سر لڪري رهيا هئا. جهڪي هيٺ
 لهاري ته باغ جو مالهي ڳائي رهيو هو. کيس اڳ ڳائيندو ڪو
 ٻڌو هور. ٿي سگهي ٿو شايد ان طرف مون ڏيان ۽ ڏٺو هجي
 ڪجهه. وقت هو ڳائيندو، هو ۽ سندس مڌر سنگيت جون
 لهرڻون من کي مڃائينديون رهيون ۽ دل کي تراوت ملندي
 رهي. هڪ اڪملائي ۽ ٻيو سهالو سمو ۽ وري منو سر. هڪ
 الوکي. آند جو اهڙو لهرڻ لڳو. ڪجهه دير کان پوءِ آواز بند ٿي
 ويو. دل وري ان گيت کي ٻڌڻ لاءِ تڙڻ لڳو. اٺائي ڇو
 اهو آڙمان ٿيو ته هو وري ڳائيندو پر مالهيءَ جي گيت جو
 آواز وري ڪن ٿي نه پيو. مان لراس ٿي اچي پلنگ تي لٽي

بخشيدني هاڻي تون وڃي سگهين ٿو.

مان يوگيءَ واري ڪمري ۾ داخل ٿي پٺيان در بهڪڙي اچي بيٺس. پٺيان ڪنڍي لڳڻ جو آواز ٻڌم. سمجهيم ته مولڪي قهڙي بڻايو ويو آهي. ڪمري ۾ گلن جي هلڪي هلڪي سگند سان دماغ تر ٿي رهيو هو. مون به هنجي جسر ۾ بجلي جون لهرون گهمندڙون محسوس ڪيون. هڪ لشو دماغ تي غالب ٻولڻو محسوس ڪيم. وڏي سامهون ٻوڙينگ ٽيبل ۾ لڳل آرسيءَ ۾ لهاريم. ڏٺم ته منهنجو لڪ ڪن، گل سرخ ٿي ويا هئا ائين محسوس ڪيم ته مولڪي گهري لند اچي رهي هئي ۽ وڃي پلنگ تي سهي پيس. سمهڻ سان ئي لند کڻي ويئي.

اڌ کلي نه ڏٺم ته سامهون دريءَ جو ڀرڻو ڪنهن پاسي سيري ڇڏيو هو ۽ سچ جي سيٽل ۽ سولھري ڪرطن جهر ۾ لائي ڏئي هئي. مان اچي دريءَ وٽ بيٺس. ٿڌي ٿڌي ۽ ملي هير لڳي رهي هئي. دُور دُور کان جهڙپي جو مڌر گيس پئي اٿڻ ۾ آيو ۽ تنهن کان دُور ٻهاڙ جي چوٽين تي سچ جي روشنيءَ ۾ برف شيشي وانگر چمڪي رهي هئي. چوڌاري ساوڪ ٿي ساوڪ هئي. طرح طرح جا گل هئا، دريءَ جي هيٺان ۾ گلاب جون وليون لڳل هيون جي دريءَ ٽائين اچي پهتيون هيون. يوگيءَ جيڪا رس مولڪي بيماري هئي تنهن مولڪي تازو نواو بڻائي ڇڏيو هو. مون جسر جي عرصي حصي ۾ تازگي محسوس ٿي ڪئي. مون پٺيان آرسيءَ ۾ شڪل ڏسڻ تي چاهي. ڏٺم ته ٻوڙينگ ٽيبل ڪمري مان غائب هئي. منهنجي حيرت جي حد نه رهي، ٽيبل ڪمري مان ڇو ڪڍي ويئي، ڪهڙي وقت، انهيءَ جي مولڪي ڪا به ڪل نه ٻيئي. شايد جڏهن مان لند جي نشي ۾ غفلت هوس ان وقت ئي ٽيبل

ٻائيءَ تي ڪلاس رکڻ جو اشارو ڪيو. ٻائيءَ جو ڪلاس رکي
چندو ٻاهر ويو.

ٻوڪي ڪرسيءَ تان اٿيو مون ڏٺو ته سندس هٿ ۾ هڪ
ٺارو ويڙهيل سڙهيل ڪورڙو جو پتو هو. هن پتو کڻي ان مان
ڪا شيءِ ڪڍي ڪلاس ۾ وڌي. هن چيو،
”ڪجهه وقت واه.“

مان ويهي رهيس. ٿوري وقت کانپوءِ جڏهن ٻائيءَ مان
ٿرڪٽا لپڻ بند ٿيا ٻوڪيءَ ڪلاس ڪيو ۽ منهنجي طرف وڌي
آيو ۽ چوڻ لڳو،
”هتي ٻي وج.“

مان هڪ ڳٺ ۾ ٻائيءَ جي ويس.
”ٻا ڊپ ڊاءِ جي اهو ٻائي ٻي وٺين؟“ ٻوڪيءَ چيو.
”ڊپ ڇاچو؟ هڪ ته مون اوهان کي وڃڻ ڏنو آهي ته
جهڻ ڇولاءِ ٿيڻ ڪندس پر جيڪڏهن ٻائيءَ ۾ رهر ته
هولڊو ته موليٰ اتر نه ٿيندو.“ مون جواب ڏنو.
”ائين چو؟“

”چو جو منهنجو جسر مرض جي نالي مان واقف نه آهي.
منهنجي محزون ۽ اخري طاقت آهي جو رهر جو مقابلو ڪري
سگهندو.“

”تنهنجو پاڻ ۾ ايترو وشواس آهي؟“
”بيشڪ. منهنجو پاڻ ۾ ايترو وشواس نه هجي ها ته هن
وقت توهان هڪ نه هجو ها.“

”اهو ليڪ آهي. مون توکي ڪن اوڻين جي رس ڏني
آهي. اها رس نه صرف تنهنجي بدن ۾ بجلي ٻڌا ڪندي
پر ڪاوت به دور ڪندي تنهنجي دماغ کي آرام

بخشيد دي هاڻي ٿون وڃي سگهين ٿو.

مان يوگيءَ واري ڪمري ۾ داخل ٿي پٺيان در ٻهڪڙي اچي بيٺس. پٺيان ڪنڍي لڳڻ جو آواز ٻڌم. سمجهيم ته مولڪي قيد دي بڻايو ويو آهي. ڪمري ۾ گلن جي هلاڪي هلاڪي سڳند سان دماغ ٽر ٿي رهيو هو. مون به منهنجي جسم ۾ اڃا به جون لهرن گهمندڙون محسوس ڪيون. هڪ لشو دماغ تي غالب ٻولندو محسوس ڪيم. وڏي سامهون ٻڌ ريسنگ ٽيبل ۾ لڳل آرسيءَ ۾ لهاريم. ٽنم نه منهنجو لڪڻ ڪن، گل سرخ ٿي ويا هئا ائين محسوس ڪيم ته مولڪي گهري لنڊ اچي رهي هئي ۽ وڃي پلڙڪ تي سهي پيس. سمهڻ سان ئي لنڊ ڪٽي ويئي.

اڌ ڪلي نه ٽنم نه سامهون دريءَ جو ٻڌو ڪنهن پاسي سيري ڇڏيو هو ۽ سڄ جي سيٽل ۽ سولھري ڪرطن جهر ۾ لائي ٽلي هئي. مان اچي دريءَ وٽ بيٺس. ٽڏي ٽڏي ۽ ملي هير لڳي رهي هئي. دؤر دؤر کان جهرڻي جو مڌر گيس پئي ٻڌڻ ۾ آيو ۽ تنهن کان دؤر ٻهاڙ جي چوٽين تي سڄ جي روشنيءَ ۾ برف شمشي وانگر چمڪي رهي هئي. چوڌاري ساوڪ ٿي ساوڪ هئي. طرح طرح جا گل هئا. دريءَ جي هيٺان ۾ گلاب جون ولھون لڳل هيون جي دريءَ ٽائين اچي پهتيون هيون. يوگيءَ جهڪا رس مولڪي ٻياري هئي تنهن مولڪي لارو ٽواو بڻائي ڇڏيو هو. مون جسم جي هر هڪ حصي ۾ تازگي محسوس ٿي ڪئي. مون پٺيان آرسيءَ ۾ شڪل ٽسڻ تي چاهي. ٽنم نه ٻڌ ريسنگ ٽيبل ڪمري مان غائب هئي. منهنجي حيرت جي حد نه رهي، ٽيبل ڪمري مان ڇو ڪڍي ويئي، ڪهڙي وقت، اهيءَ جي مولڪي هڪ ڪل نه پيئي. اڀر ڇڏهن مان لنڊ جي نشي ۾ غفلت هوس ان وقت ئي ٽيبل

لئين چئي هن ٻوڏا آهن لهارو. مان چپ هوس. اسين
اچي بيٺڪ ۾ ويٺاسين. توکي منهنجي سامهون ويٺو هو ۽
رهيو هو.

”تو منهنجو شرط قبول ڪيو آهي. شرط اهو آهي ته مان
جيئن توکي چوڻ ڏس. تيئن ڪندس. ائين آهي؟“
”بلڪل نه سٺ ٿا چئو.“

”اٻه هن گهڙيءَ کان پوءِ گهر جو مالڪ مان آهيان. ۽ تون
مراوت هڪ قيدي آهين. توکي اهو حق آهي ته مان عهديءَ
سان گهڙي به روش هلائ. ائين ليڪ آهي؟“
”ائين ليڪ آهي.“

”تو جيڪو ڪمرو منهنجي لاءِ صاف ڪرايو. آهي آهيءَ
۾ توکي رهڻو ڀوندو. ڪيترا ڏينهن سو چئي رڳو سگهان.
دروازو ٻاهران بند ڪيو ويٺو. توکي ڪنهن سان ڳالهائڻ جي
اجازت نه آهي. جيڪڏهن ڪم ٻي سان ڳالهائي ته تون اهو
جواب ڏيندين. پنهنجو پاڻي ڪنهن سان نه ڳالهائيندين.
چئو منظور آهي؟“

”مون ڇڏي ڏنو آهي. توکي هر ڳالهه منظور آهي.“
”نه وڃ. وڃي آهيءَ ڪمري ۾ آرائي ٿي.“
”نه توهان؟“

”مان تو واري ڪمري ۾ ڏيرو جهانيندس.“
مان اٿي وڃڻ لڳس. اڃا دروازي تائين پهتس. ميس نه يوگي
پٺيان آواز ڏنو، ”اٿس، هڪ ٻيچ به ڳالهه ٻڌ.“
مان واپس موٽي آيس.
”هڪ پاڻيءَ جو ڪلاس گهر.“

مون چنڊوءَ کي سڏ ڪيو. هن پاڻي آندو. توکيءَ کيس

ٻنهي طرف وڌڻ لڳو. مان ائين محسوس ڪرڻ لڳس
 ته اهو آلو منهنجي طرف وڌندو ئي آيو ۽ رستي تي گاه ۽
 ٻوٽا ساڙيندو ئي آيو. جڏهن منهنجي واپس آيو تڏهن سندس
 رنگ بدلي ٿيو ۽ وڏو. اهو اسرار ڏسي مان گهٻرائجي
 وڃڻ لڳو. پر گهڙي ۾ مون حوصلو سهائي ورتو ۽ پير جيان پشحو
 ٻنهي رهيس. آلو بلڪل منهنجي پري مان اچي ويو. پشحو ٿي
 مان ”اوم ... اوم“ اچارڻ لڳس. منهنجون اکيون بند ٿي
 ويئون. ۽ وڌيڪ ڇو تاب سهي نه سگهيس. خود بخود منهنجا
 ٻئي هٿ معي ”گهڙي“ ويا. ان الاهي آلي جي آمد ۾ منهنجي
 چنن تي هڪ آلو کي مرڪ لڇڻ لڳي. ٻا ٻٻ ٻاه جي مون
 آلي جو سرائڪ ڪيو. منهنجون اکيون اڃا بند هيون. ان وقت
 ائين محسوس ڪيو ته ٻاه جو آلو مولڪي وڪڙي وار هو.
 منهنجا ڪپڙا ٽڙ ٽڙ ڪري اڏاڻا پئي. هڪ سيل ٻاه جو آلو
 هٿو. اوچتو آواز ٿيو. منهنجون اکيون کلي ويئون. ٻاه جو آلو
 غالب ٿي وارو. چوڌاري ٺاهار نه سٺائڻ چاليل هو ۽ منهنجي
 سامهون پوڳي ٺاهو هو ۽ مسڪي رهيو هو. هن ٻنهي هٿ
 سان مولڪي آخرواد ڏني ۽ ٻانهن کائولي گهر طرف هلڻ لڳو
 ۽ چوڻ لڳو،

”مون لوڪي ڪيترا دنيا ٻڌايو آهي ته مؤمن آهي ئي
 ڪونه. هر شيءِ جا پيدا ڪئي ويئي آهي ائين آهي. بدل
 بدل ٿي ٿو.“ جو اسرار ۽ اچل ٿيو آهي. جيڪڏهن ائين آهي
 ته پوءِ ٻٻ ڇا ڇو؟ ٻاه جو آلو مون پيدا ڪيو هو، تنهنجي
 پريڪشا وٺڻ لاءِ ته ڪيتري قدر تون مؤمن کان ٻڌين ٿو. پر ائين
 ٿو ڏسڻ ۾ اچي ته منهنجو سبق ٿو ته صرف ياد ڪيو آهي پر
 ان تي پورو عمل نه ڪرڻ ٿو. مولڪي پيشو عوشي آهي.“

ڪو به خيال نه ڪر. تون هاڻي واپس گهر موٽي و
 ”نه ٻيو رست جو پوڄن مولوت ٿي ڪچو.“
 ”اها مان پوڄن ڪري ايندس.“

ائين چئي هو رهندو رهيو ۽ مون واپس گهر جي رات ورتي.
 اڃا مون پاڻ کي ڪجهه سنجيده محسوس ڪيو. منهنجي
 دماغ ۾ هڪ عجب خيال ڊوڙڻ لڳو. هڪ ڏنڊو خيال. دل
 ۾ هڪ خواهش هئي. هڪ بيتاب خواهش جنهنجي جذبات
 جردمان ڪجهه به اندازو نه اڳاڻي سگهيس. ٻوڪي ۽ مولڪي
 نه بھارڻا جي ڪوشش ڪئي هئي پر مان ٽڪليف کان ٿئي
 نه لس. مولر ڊپ جو ٽالو نشان به ڪونه هو ۽ نه مؤت ۾ ئي
 ڪو منهنجو اعتبار هو. باقي رهيو ساڌا جو خيال. اُلهي ۽
 لاء به مان تيار هوس.

سڄي لڳي چڪو هو. مان رات جو پوڄن ڪري پنهنجي
 گهر جي باغچي ۾ گهمي رهيو هوس. ٻوڪي اڃا ڪونه آيو
 هو. سوچي رهيو هوس ته آخر ٻوڪي ڪير هو. مولسان هن
 جو آئي سنڀلڻي ويو هو. مولڪي سندس لاء بيحد محبت
 هئي. ائين ئي پاسو ۾ آيو ته اسان ٻنهي جي صدين کان
 سڃاڻپ هئي. شايد جڳن کان هڪ ٻئي سان تيار هو. ٻوڪي ۽
 چپ ٽپ ڪري پاڻ کي پري پورڻا ٻڌايو هو. هن پاڻ کي
 سڃاڻو هو ۽ ايشور کي ڀاتو هو. هن جو سر پر تي قبضو هو. آتما
 سندس وس ۾ هئي. اولاداهي ٿي ويئي. ٻوڪي اڃا نه آيو.
 خبر نه آهي جو کيس ڊپر ٿي هئي. اهو وشواس هوم نه
 اوس ايندو. مان انهن ئي خيالن ۾ رهيو هوس ته اوچتو ڏٺو
 ته وطن جي وچ ۾ هڪ چمڪاء ٿيو. هڪ باه جو آلو اُڀريو ۽
 آهستي آهستي پٺيڪ ٿي ويو. ان پٺيڪ مان هڪ آلو لڪو

ٺٺون جو ڪجهه من ۾ سوچي رهيو آهيمن سو بلڪل
رست آهي. مون توکي صرف جنم مرڻ جو قهر ۽ آهيءَ
کان مڪتي پالڻ جو ساڌن ٻڌايو آهي. پر تون ٻوڙ ٿي ڪيئن
پاليندين اهو اڃا توکي نه ٻڌايو آهي. آهيءَ ٻاري ۾ مان توکي
ڪجهه اڳ ۾ ٻڌائي چڪو آهيان پر ان تي وڌيڪ وسار
ڪرڻ لڳو چاهيان.

مون اڀرائي ۽ انتظار ۾ بڪاريندي چيو،

”ڇر مهراج! انهن ڇو؟“

يوگي اتر ٽيان ٿي ويو. ڪجهه وقت رڪي ڇوڻ لڳو،
”اهو گيان تمام گهرو گيان آهي. ٻيا! بيتد گهرو ۽ نهايت
ڪلن، ڇا تون سخيون ۽ لڪيلون پر ڏاش ڪري سگهيندين؟“
”مولڪي سڀ ڪجهه منظور آهي.“

”پر هڪ شرط آهي.“

”ڪهڙو؟“

”ان گمان لاءِ گهرو ساڌا جي آوشڪتا آهي. توکي
جهڙي ۾ چولڊس سو مڃڻو ڀلند.“

”اهو شرط نه مولڪي منظور آهي.“

”نه پوءِ تيار ٿي. مان اڄ سنجها سمي ٿو روت پهچي
ويندس.“

مان منجهي بهس. سوچم نه يوگي ڪٿي ۽ ڪيئن ايندو
منهنجي گهر جي ڪس ڪهڙي شهر نه ڪٿي آهي. مون اهو
مناسب سمجهو نه مان ڪس ڇوان نه پاڻ مولڪي هتي ڪڏهن
پوءِ مان ڪس گهر وٺي ويندس. يوگي شايد منهنجو شمال
پاڻي وٺو ۽ ڇوڻ لڳو.

”مان پنهنجو پاڻي تنهنجي گهر پهچي ويندس. منهنجو

ڪو به خيال نه ڪر. اٺون هاڻي واپس گهر موٽي وڃ
 ”نه ٻوڙ رات جو ٻوڙ وٺي ڪڍو.“
 ”نه، مان ٻوڙ ڪري ايندس.“

اٺين چئي هو رهندو رهيو ۽ مون واپس گهر جي وٽ ورتي.
 اڄ مون پاڻ کي ڪجهه سنجيده محسوس ڪيو. منهنجي
 دماغ ۾ هڪ عجيب خيال ٻوڙڻ لڳو. هڪ ڏنڊو خيال. دل
 ۾ هڪ خواهش هئي. هڪ بيتاب خواهش جنهنجي جذبات
 جو مان ڪجهه به اندازو نه لڳائي سگهيس. ٻوڙي ۽ مولڪي
 ٻه بچاڙا جي ڪوشش ڪئي هئي پر مان تڪليف کان ٿي
 ٻڌس. مون ٻه ٻه جو نالو نشان به ڪونه هو ۽ نه وٽ ۾ ئي
 ڪو منهنجو اعتبار هو. باقي رهيو ساڌا جو خيال. آلهي
 لاءِ به مان تيار هوس.

سڄي لڳي چڪو هو. مان رات جو ٻوڙ ڪري پنهنجي
 گهر جي باغچي ۾ گهمي رهيو هوس. ٻوڙي اڃا ڪونه آيو
 هو. سوچي رهيو هوس ته آخر ٻوڙي ڪير هو. مٿس هڪ
 جو آئي سنهنڌ ٿي ويو هو. مولڪي سندس لاءِ بيحد محبت
 هئي. اٺين ٿي پاسو ۾ آيو ته اسان ٻنهي جي صدين کان
 سڃاڻپ هئي. شايد ڳڻن کان هڪ ٻئي سان پيار هو. ٻوڙي
 ڄپ ٿي ڪري پاڻ کي پري ٻوڙڻ پيو هو. هن پاڻ کي
 سڃاتو هو ۽ اڻڻو ڪي ڀاڻو هو. هن جو سر ٻي قبضو هو. آتما
 سندس وس ۾ هئي. اولاداهي ٿي ويئي. ٻوڙي اڃا نه آيو.
 خبر نه آهي ڇو ڪيس ڏيڻ ٿي هئي. اهو وشواس هو ته
 اوس ايندو. مان انهن ئي خيالن ۾ رهيو هوس ته اوچتو ڏٺم
 ته وٽن جي وچ ۾ هڪ چمڪاڻ ٿيو. هڪ ٻاه جو آلو ٻوڙي
 آهستي آهستي پٺي تي ويو. ان پٺي مان هڪ آلو لڪو

ٽئون جو ڪجهه من ۾ سوچي رهيو آهيمن سو بلڪل
رست آهي. مون توکي صرف جنم مرڻ جو قهر ۽ آهي
کان مڪتي پائڻ جو ساڌن ٻڌايو آهي. پر تون پور ٿيلا ڪيئن
پاليندين اهو اڃا توکي نه ٻڌايو آهي. آهي ۽ ٻاري ۾ مان توکي
ڪجهه اڳ به ٻڌائي چڪو آهيان پر ان تي وڌيڪ وسار
ڪرڻ لڳو چاهيان ۽

مون ابهرائي ۽ انتظار ڏيکاريندي چيو،

”جو مهراج! ائين ڇو؟“

توڪي اتر ڏيان ٿي ويو. ڪجهه وقت رڪي ڇوڻ لڳو،
”اهو گمان تمام گهرو گمان آهي. اڃا! بهتد گهرو ۽ نهايت
ڪلن، ڇا تون سختيون ۽ ٽڪليفون برداشت ڪري سگهيندين؟“
”مولڪي سڀ ڪجهه منظور آهي.“

”پر هڪ شرط آهي.“

”ڪهڙو؟“

”ان گمان لاءِ گهرو ساڌا جي آوشڪتا آهي. توکي
جهڙي نه چولاس سو مڃڻو ڀلند.“

”اهو شرط نه مولڪي منظور آهي.“

”نه پوءِ تيار ٿي. مان اڄ سڄي سمي تون وٺي
ويندس.“

مان منجهي بهس. سوچيم ته توکي ڪٿي ۽ ڪيئن ايندو
منهنجي گهر جي کيس ڪهڙي خبر نه ڪٿي آهي. مون اهو
مناسب سمجهيو ته مان کيس ڇوان نه ٻڌائڻ مولڪي هتي گڏ هي
پوءِ مان کيس گهر وٺي ويندس. توکي شايد منهنجو خيال
پاهي ويو ۽ ڇوڻ لڳو.

”مان پنهنجو پاڻهي نه منهنجي گهر پهچي ويندس. منهنجو

هلندي ٿي رهي ۽ جڏهن سر بر ٻڌائي ۽ روڻ ڪارڻ ڪ
ٿي ٿو وڃي تڏهن جهڻن ڪل الب وڻ جي ٿاريءَ کي ڪ
ڪري ڪري ٿو ٻوي، ٿيڻ آتما لسان جي جسم مان ٻولي
ٿي لڪري ٿي وڃي ۽ وڻ جو جسم کي آتما جي رڪڻ جي
طاقت لٽي رهي ۽ وري اها آتما ساڳئي رستي کان هن دنيا
۾ واپس ٿي اچي ڪڪ لئون روپ وٺي.

جڏهن آتما سر بر جي ڪنهن انگ مان اڏائي ٿي وڃي
تڏهن ٻي جيون ٻڌا ٿي ٿئي ۽ آتما جو پيڇو ٿي ڪري ۽
جيون جا زور جيون جو پيڇو ٿا ڪن. آتما سڃاڻ ٿي ٿئي ۽
سندس ووڳ ٻڌي ۽ گرم سندس هٿ ٿا ٻڪڙن. جيئن
گاهه کي کائيندڙ جيست گاهه جي پتي کي کائيندو جڏهن چوٽي
ٿي ٿو پهچي تڏهن وري اُتي پتي ٿي پهچي ٿو وڃي ۽
۽ آلهيءَ کي کائڻ شروع ٿو ڪري، ساڳئي لمبائي آتما هڪ
جسم کي ڇڏي وري ٻئي جسم ۾ ٿي ٻوي. آتما الفت آهي.
سندس ڪوبه آند يا الفت ڪونهي. آتما ٻڌي ۽ من آهي.
آتما جيون آهي. آتما جل، ٿل ۽ وايڙو آهي. آتما پرڪاش ۽
الذرو آهي. غصو آهي ۽ پيار آهي. پاپ آهي پاڇ آهي.
آتما آلهيءَ جي لهيل آهي جهڪي ڪجهه ويجهو آهي ۽ دور
آهي. آتما سڀ ڪجهه آهي.”

اٺين چٽي يوگي شانت ٿي ويو ۽ اکيون بند ٿي ويس.
منهنجون اکيون ڇمڪي اٿيون. جيون جو رستو ٻولهي ورتو
۽ منزل جي به مولڪي خبر پئجي ويئي. يوگيءَ مولڪي جيون
جو راز ٻڌايو. مون پاڻ کي سڃاڻڻ جي ڪوشش ڪئي. مون
کي اٺين پئي محسوس ٿيو شايد راز جو ڪو حصو اڃا به آهي،
جو مون نه سمجهيو هو. ايتري ۾ يوگيءَ وري چوڻ شروع ڪيو،

۽ آرام جي جڳهه تي موٽي ٿي وڃي جتي کي به اڃا لڳن
 ٿيس لڳيون ستائين . جيڪي به خواب ۾ ڏسجي ٿو جهڙوڪ
 پاڻ کي قتل ٿيندو ۽ پاڻ تي ظلم ٿيندو، جاڳڻ کان پوءِ اهو
 سڀ ڇڻ ٿو نظر اچي. پر هڪ راجا يا ديوتا والڪر جڏهن آتما
 محسوس ٿي ڪري ته ”مان سڀ ڪجهه آهيان.“ ته ٿڌهن
 اها ڪنهن عجيب ڪائنات ۾ وسندي آهي. اها روحن جي
 دنيا آهي جتي ڪا به خواهش ٿئي رهي، ڪا به برائي ٿئي
 رهي ۽ جتي ڪو به ڏپ ڪونهي. جيئن پُرش پنهنجي ريتما
 جي گرد ۾ رهي پنهنجي ارد گرد رڳو پورڻ شاعري ٿو ٻائي
 ٿيڻ آتما به پنهنجي ڏيس ۾ بهتري پورڻ شاعري ٿي ٻائي.
 سڀ خواهشون پورا ٿي ٿيون وڃن. ان الوسي ڏيس ۾
 نه اڃا آهي ۽ نه ڏک. اتي نه مٿا جو موه آهي ۽ نه سوارڪ.
 انهيءَ ڏيس ۾ آتما چڱاين ۽ پراڻن جي سرحد ٽٽڻي ٿي اچي
 ۽ ڏک جي ٽهري کان گهڻو دور لڪري ٿي اچي. اهو هڪ
 واپسڪ وڻو آهي. هڪ نوراني ڏيس آهي. ”اٽل چئي اوکي
 اکيون ٽوٽي ڇڏيون.“

مون ڪجهه سوچي کائس ڀڄڻ، ”انهيءَ کان سواءِ به
 ڪو ساڌن آهي جنهن وسيلي مڪتي پراپت ڪري سگهجي؟“
 اوکيءَ اڻ ڏٺو، ”جڏهن انسان جي آتما گهڻو ڦرڻ ۾
 خوشي ماڻي کان پوءِ پراڻن جي دنيا مان لڪري جاڳڻ جي
 دنيا ۾ واپس ٿي اچي ته ٿڌهن کيس پراڻن جي دنيا ۾ ڏٺل
 ڏک سڳو، چڱاڻون منڊاڻون محسوس ٿيون ٿين. ائين ڪندي
 ڪجهه وقت گذري ٿو وڃي. جيئن ڪا مال سان پريل بيل
 ڪاڏي جهڙاٽ ڪندي هلندي رهي ٿي تيئن انسان جي
 سر ۾ ڪاڏي جنهن ۾ آتما سوار آهي، ڪر ڪندي ڪنهندي

البع آهي . آتما سر ٻڙ کي ساء جي سڃاڻي ۽
 ور دور اڏامندي ٿي رهي . جتي به شعو پياشي
 ٿهنددي ڦرلدي ٿي رهي ۽ سڀني جي دائري ۾ شيمڪ ٿئي .
 اڏامندي ٿي رهي . آتما پنهنجو ٿورو دائرو به ٺاهي ٿي .
 ڪڏهن هوءَ اڀرائن جي سدرو ۽ ٻڙ ۾ آند ٿي پائي
 ڪڏهن پياڪ لڙا ٿي ٿسي . انسان هندي موشيءَ جو
 دائرو نه ٿسي سگهي ٿو ٻڙ آتما کي ڪير به ٿسي ٿو سگهي .
 ڪڏهن نه چولدا آهن نه ٻڙ ۾ سمهڻ انسان کي اوچتو ڪڏهن
 نه اٿارجي ڇو نه آتما جاڳڻ اوسڻ ۾ وٺي نه آئي نه اهڙي
 منڃ جو البس اچي ٿو وڃي . سڀني جاڳڻ ٿو ٿي سڀني
 جو جاڳندي ٿي سڀني ٿو سو وري سڀني ٻڙ سان پنهنجو
 ائين چئي يوگي چم ٿي ويو . مون لڙا پاڙ سان پنهنجو
 ”اهڙا ڪهڙي شڪتي آهي جا انسان کي چوٽين جي
 آواگون کان آزاد ٿي ڪري ؟“

يوگي ۽ چو ، ”آتما ڪڏهن سڀني جي دليا ۾ موشي ٿسي
 جاڳڻ جي دليا ۾ وري واپس ٿي اچي ، نه انسان سان ڪجهه
 به ڪٽي ٿي اچي نه چڱائي نه برائي جو جو آتما لڙل ۽
 لڙلپ آهي . هوءَ جاڳڻ جي دليا جا دڪ ۽ سڪر ٿسي
 وري ساڳئي رستي کان سڀني جي سنسار ۾ ڀرور
 ٿي رهي ۽ وري سڀني اديءَ جي پنهنجي ڪنارن جي وچ
 ٿي ڪري . جيئن هڃائي اديءَ جي پنهنجي ڪناري
 ڦرلدي ٿي رهي ڪڏهن هڪ ڪناري ڪڏهن ٻئي ڪناري
 ٿي ٿي وڃي ٿيئن انسان جي آتما جاڳڻ ٿي دليا ۽ سڀني
 جي دليا جي وچ ۾ ڦرلدي ٿي رهي . جيئن هڃائي آسمان
 ۾ اڏامي اڏامي ڪڏهن لڪجي ٿو ٻوي ۽ پنهنجا پر سميتي
 هٿ آهڙي طرف ٿو لهي ٿيئن انسان جي آتما پنهنجي

ٿو وڃي ۽ چنڊ به ٻڏي ٿو وڃي ۽ چوڌاري ڪا به روشني
 نظر نٿي اچي ۽ ڪٿان آواز به ٿو اچي تڏهن آتما انسان جي
 روشني ٿي ٿئي، رهبر ٿي ٿئي ۽ انسان سندس روشنيءَ
 سان ئي ڪم ٿو ڪري. آتما ڇا آهي؟ آتما جهون جو ووبڪ
 آهي، هوش آهي. آتما دل جي روشني آهي ۽ هميشه
 ساڳيو رهندي سڃاڻ ٿوڙي خرابن جي دنيا جو سير ڪندي
 ٿي رهي پر هميشه خوشيءَ ۾ ٿي رهي. جڏهن انسان گهريءَ
 لند ۾ ٿو سمهي تڏهن سندس آتما ڪهڙو ٻري سير ٿي لڪري
 ٿي وڃي. اهو سمجھ آهي ته انسان جي آتما جڏهن جنم وٺي
 جسماني جامو ٻهري ٿي اچي تڏهن سائنس گذريل جنم جا
 سنسڪار به اچي ٿا گذرن. پر جڏهن اها آتما دنيا جي ٽپائي
 ٿي ۽ مڪتب ٿي پائي تڏهن اهي سنسڪار ۽ نوانون پٽيان
 ٿي ٻڏي ٿي وڃي. انسان جي آتما کي به نواس آهن. مرلر
 اوڪ ۽ پراوڪ. هڪ ٽيون به نواس آهي. اهو آهي لند ۽
 سهن جو سنسار. انهيءَ سنسار ۾ رهي انسان جي آتما ٻنهي
 سنسارن جا سير ٿي ڪري ۽ هن دنيا جا دک ۽ پي ۽ دنيا جا
 سک محسوس ٿي ڪري. جڏهن انساني آتما جهون پاڻ-را
 ٻوڙي ڪري ٻڌلن کان مڪتب ٿي ٿئي تڏهن منجهس
 آلهي ۽ وٺاش جون شڪتيون پيدا ٿيون ٿين. ان وقت هوءَ
 پنهنجيءَ روشنيءَ ۾ ئي چمڪي. ٽي دنيا ۾ ڪجهه به نه
 آهي پر آتما پنهنجي خاطر سڀ ڪجهه پاڻ ٿي پيدا ڪري
 ٿو ته انساني آتما خود خلقمند آهي.

سهن دوانان سر ٻر چڙهي آتما ٽي دنيا جا سير ڪندي
 ٿي رهي ۽ وري واپس پنهنجي گهر يعني سر ٻر ۾ موٽي ٿي
 آتما پيدا ٿو ٻوڙي چمڪات ۾ ٿي رهي. جا ابر آهي

”اچي ويٺين اڃا!“ هن ليئتي ٿي ٻڌيو.
 ”جي“ هن جواب ڏنو، ”اچي ويس توهان جي درشن
 لاءِ.“

”رات جو شايد دير سان سمههو آهين جو تنهنجوئون اڪيون
 پاڙي ٿيون لڳن.“ يوگي ۽ چيو.

مولڪي الهه ۽ سوال ٿي عجب نه لڳو. مولڪي سڌ هئي
 نه هو يوگي هو. سر ۽ جسم ٿي ظابطو عوس. هو ٻين جي
 دلين جا پاڻو ٻرڪي ٿي سگهيو. ٻاهرين اکين بند هوندي به
 هو مولڪي ڏسي ٿي سگهيو. هن وري چيو،

”رات ڪهڙي ڪلهنا جي سنسار ۾ ستر پئي ڪير؟
 ڪهڙي؟ الجهن ۾ ڦاٽل هٿن؟ ڪهڙن پيچيده مسئلن جي
 حل ڳولڻ ۾ مشغول هٿن؟ سڄي ڇڳياسوءِ وانگر ڪرڇ ۾
 لڳل ٿورنهن ۽ تنهنجي وويڪ ٻڏي ٿور ٿيندي ٿي وڃي.
 مان خوش آهيان. پيچد خوش. تنهنجو دماغ بيدار آهي.
 تنهنجو جسم ٿي به ظابطو آهي پر آتما ٿي اڃا نه....“

تنهنجي وقت ترسي هن اڪيون کولي ڇڏيون ۽ اٿي ويهي
 ڪجهه وقت ترسي هن وهڻ جو اشارو ڪيو ۽ چوڻ لڳو،
 رهيو. مولڪي به هن وهڻ جو اشارو ڪيو ۽ چوڻ لڳو،
 ”خير، اهو به ٿي ويندو، جيڪڏهن تون به همت آهي نه.
 چو ٿون ڇاڻو چاهين. مان هاڻي توکي پنهنجي سر ڪجهه به
 بدائيت لاءِ تيار نه آهيان. صرف تنهنجي سوال جو جواب
 ڏيندس. ٻچ جو ٻڌڻو آهي.“

”خود چئي وينس،“ آتما ڇا آهي؟
 يوگي کلي ويندو ۽ اٿر ڏنائين، ”خير اٿم نه تون خود ڇاڻين
 تون به آتما ڇا آهي، تون سوال ڪيو آهي ۽ مان جواب ضرور
 ڏيندس. ٻڌ. اها هڪ حقيقت آهي ته جيڪڏهن سور، ٻڏي

د ر پر پر جو د پوتا پراچمان آهي اهوئي ايشور جو پر پر
 لي. هنجي جذبات ديوک آهي، هنجي جذبات کي ڪا به
 ڪاوت لڳي ٿي ۽ نه ان جذبات جو ڪوالت آهي.
 پو، ايشور پيار جو پتلو آهي. هو خود پيار جو ساکيات سڙو پ

آهي ۽ پيار کان مٿي هن سندس ۾ ڪجهه به نه آهي.
 دن دولت، ناموس ۽ غرور انسان کي ڪيرائين ٿا. دن
 جي لوپ خاطر دليا جي تباهي ۽ پرادي ٿي اچي. دن خاطر
 اڻجهائي ۽ ايمانداري کي ڊوڪر ٿو ڏاڍو وڃي. عرب ۽ آرو
 جو قتل ڪيو ٿو وڃي. دن صرف پاڇو آهي پر دليا ان کي

روشي سمجهي سندس پٺيان ٿي ڊوڙي.
 ناموس هڪ مڏر گيت وانگر مٺن خوابن کي ڪٽي اچي ٿو
 ۽ هڪ فرشتي وانگر انسان جي اڳيان اچي ٿو لڳي. ناموس
 صرف عارضي سوپ ۽ طاعت ٿو ڏئي. ناموس خاطر ڪيترا
 ڇمڪندڙ روح نه اميد ٿي پراڊ ٿي ٿا وڃن. ناموس به
 ڪيترن پيغمبرن جو الحق خون وهايو ٿو وڃي. ناموس به
 هڪ پاڇو آهي. ناموس هڪ راکين هوا جو ڇمڪندڙ جهڙو ٿو

آهي پر دليا ان کي ڇمڪندڙ ٿارو ٿي سمجهي.
 غرور ڇا آهي؟ غرور خاطر انسان ايلاشا جو چوڻيون ٿو
 ڇڙهي. غرور خاطر راجا رائيون تخت تي به بي آرام آهن.
 غرور خاطر انسان ڇا ٿو ڪري؟ چل، ڪپت، دغا، دولاڻ
 سندس روزمره جو ڪرويه ٿي ٿو پوي. غرور خاطر ڪوڙا
 قاعدا ٿا ٺاهيا وڃن ۽ اراڻي چڱائي ٿي، پاپ پڇ ٿي جيست ٿو
 پائي. غرور به هڪ پاڇو آهي. پر دليا ان کي هڪ
 روشني جو نور و سمجهي سندس پڇو ٿي ڪري. هڪ

روشنيءَ جو نور و سمجهي

رستي اڃا ڳڻهارم مون سٺي هئي بس ان ئي دڙو عمل ئي
ڪرڻو هو. مون اهو سمجهيو ئي ته اسان جنهنڪي پنهنجي آتما
جي امر لاڏو اٿو ته آهي ان لاءِ جيون هڪ سٺا ڪاري
دات سٺا آهي. سماج جا سڀ دڙو اسان جي خلاف ڪم
ڪن ٿا پر قدرت جا دڙو سندس همعصر سڃاڻن ٿا هڪ.
قدرت جو صاف ۽ پور اڙو ڪو به دڙو نه آهي جو سندس
حڪم جي پوراڙي نه ڪري. ڇا اهو سڀ سندس خوش رهڻ
لاءِ ڪافي نه آهي؟ ڏک ۽ تراشا ڪمزور ارادي جو نتيجو
آهن. زمين تي ۽ آسمان ۾ ٻيو ڪو به سبب نه آهي جنهنجي
ڪري دڙو، ڏک ۽ اڪليل ملي.

سرڳ ڇا آهي؟ پوءِ آئند ل سرڳ آهي! آئند ڇا آهي؟ ٻن
آلمانن جو ميل۔ ٻن رومن جو هڪ آواز۔ ٻن ٻسڪين جو هڪ
ٻروار۔ ٻه اکيون پر هڪ نظر۔ ٻه ڪنارا پر هڪ ڌارا. جڏهن
ٻن آلمانن جو هٿن ميلاپ ٿو ٿئي تڏهن ئي مڌر آلاپ ٿو لکري.
اهڙين آلمانن تي وقت جو اثر ٿئي. مؤمنانهن ماري ٿو
سگهي. الله ساگر جون لهر ڌارائون آهن هي جيون جي گهرين
مان وهندڙون ٿيون رهن ۽ هنن جون رهن ۽ هميشه ٿيندي ٿي
وڃي ۽ پنهنجي رنگ ۽ گرميءَ سان کين کلائيندي ٿي رهي
جيئن اس گل جي پڪڙين کي پنهنجي گرميءَ سان سرخ ۽
ٿورو ڪندي رهي ٿي. اهي انسان سرڳ کان مٿي چڙهي ٿا
وڃن ۽ ڪنهن اڌ ۽ ڏوڌ جو هنن تي اثر ٿئي. هنن ۾
پرستي سمجهڻ آهي ۽ پنهنجي اڀرڻ جيون جو ٿيڻ پاڻ

۱۔ درختوں سے لکڑی کاٹ کر بیرونی ملکوں کو بیچ دینا۔
 ۲۔ درختوں سے لکڑی کاٹ کر بیرونی ملکوں کو بیچ دینا۔

عمر وڌائڻي آهي ته هو آلهن زورن تي ظاهر رهي جي جهڙن
 کي جوکي ۾ ٿا وجهن جن جون جو سر بر ٺهيل آهي سي هميشه
 حرڪت ۾ ٿا رهن ۽ آتما جو ڪم آهي آلهن کي قاعدي ۾ رکڻ
 ۽ سلسلو وار هلائڻ ته آهي آلهي ۽ زوج والڪر رهندا جن ۾
 ڪوبه قاعدو قانون نه آهي، جنکي کي به اختيار ڪونهن ۽
 جنکي دشمن بنا ڪونهن ٽڪليف جي ڏيئي ٿو ڇڏي. جيڪڏهن
 آلهن تي آتما جو ظاهر آهي ته ڪوبه مرض آلهن تي حملو نه
 ڪندو.

اهو سوچيندي سوچيندي مان اٿي وينس ۽ پنهنجو پاڻ
 مان اڪري چوڻ لڳس، ”غافل، جاڳ! ستين واٽ وٺي ثابت
 قدم ۽ بي ڊڄو ٿي اڳتي وڌائيندو هل. هر شيءِ تي ظاهر
 رکڻ سڪ. روح جي ڇمڪندڙ ۽ بي پناه طاقت کي ڇڏ نه
 پنهنجي هڪ هڪ لس تي ظاهر رکي. جيڪڏهن پنهنجو پاڻ
 ۾، پنهنجي آتما ۾ ۽ ايشور ۾ ڪٿي جهڙو نه وشواس آهي ته
 تو ۾ اهو بل ٿيندو جو بهائڻ کي به حڪم سان هلائيندو.“
 پنهنجي حڪم جي انڪرافي هن قدرت ۾ ڪا به وسٽ نه ڪري
 سگهندو. اهو ياد رک ته پنهنجي جسم ۾ جنهنکي تون مٽيءَ
 جو پتلو ٿو سڏين، آتما جي آخر جو ٿي پري رهي آهي جا ايشور
 جي آڀار جو ٿي ۽ جو ترورو آهي، جا ڏيوڪ آهي، اهو هڪ سچ آهي،
 آهي ۽ ايشور لاءِ ڪجهه به ناممڪن نه آهي. ان ۾ سنڌيهم رک
 هڪ حقيقت آهي. ان سچ تي وشواس رک. ان ۾ سنڌيهم رک
 سان خطا ڪائيندين. مان توکي خبردار ٿو ڪريان پنهنجا اي خبر
 ”مغرور ۽ بغاوت ٿي روح
 ائين چئي مان لپتي پيس. ننڊ جو ٽالو به نه هو. سوچين
 رهيس. مان زندگيءَ جي ڳجهار ۾ سڀي ڇڪو هوس پر جا

ي ٻاهر آو ڪم ڪري سو ٻولڻ، شڪ، خطرو ۽ ٻاهي آو
مدا ڪري. زندگيءَ جي ٻي ڪا به ڳڻهار نه آهي - جواڻيءَ
جو ٻيو ڪوبه آب حيات نه آهي. وشواس رک نه ڏليا پر موت
آهي ئي ڪونه ۽ الهيءَ آتمڪ وشواس جي بل سان ٻياري خاطر
ڪوبه جوکو ڪٽڻ لاءِ تيار ٿي وڃ.

ائين چئي هو اُتي بيٺو. مان به اُتي کڙو آيس. مون هن کان
ڪجهه پڇڻ ٿي چاهيو پر هن منهنجو خيال جهڙي ورتو ۽ چوڻ

اڳو:-

”هن وقت نه وري سڀاڻي هن وقت ملاقات ٿيندي.
هڪ ئي پوءِ ڳالهائينداسين.“ ائين چئي هور بندو رهيو. مون
پنهنجي گهر جو رستو ورتو. وقت ۽ مقاصد کان ٻي خبر پئهن
جي خيالن ۾ گم.

مان اهو چڱي طرح ڄاڻان ٿو ته ٽينهنجي من و گياڪ درشتي
 ليڪ آهي. ٿون نه پنهنجي جنم ساڻي سان ملندڙين جنهنجي
 آتما ٽينهنجي آتما والنگر امر آهي. ٿون ڀورڻ ٻار ۽ ڀورڻ
 جهون حاصل ڪندڙين. ڀورڻ ٻار ۽ ڀورڻ جهون هي حاصل
 هڪ روحاني سوغات آهي. پر اها سوغات حاصل ڪرڻ
 جي دوران ۾ بهن جي خيالن جا اثر ضرور ٽينهنجي آڏو ايندا،
 ٽينهنجي رات ۾ رڪاوٽون وجهندا ۽ ٿوڪي منزل مقصود کان
 متاثر ۽ پرياد ڪرڻ جي ڪوشش ڪندا. ان وقت ٽينهنجي
 روحاني طاقت جي آزمائش ٿيندي. ڇا ٿون الهی آزمائش
 ۾ ڪري ٻولدين يا ڪامياب ٿيندين؟ ڏسجي.

انهن چئي يوڪسي مونڙاهن گهور ڪري اهاڻ لڳو ۽ پوءِ
 ڪجهه سوچ ۾ پئجي ويو. دور دور... دور ٻاڙن ۾ سندس نظر
 ٽلهجي ويئي... دور دور اُٿي ۾ جتي زمين ۽ آسمان مليا ٿي.
 هو ڪنهن ٿورڙهي خيال ۾ ٽم ٿي ويو. ڪجهه وقت سنڌو
 چالنجي ويو. مان هن جي منهن ۾ اها پندو رهيس؟ هن جي
 خالي نظر کي لڪيندو رهيس. ڪجهه وقت کان پوءِ شاليد
 کي ٿورڙيندي يوڪي ٿي ويو. ”هر هڪ ڪم و پيار جو ٽينهنجو
 آهي. ڏک سھڻ ڏک هي خيال ڪرڻ جو ٽينهنجو آهي. پاڻ
 کي ڪمزور سمجهڻ ٿي مرض جو مول ڪارڻ آهي هر جذبات
 غلط يا صحيح خيال جي پيدائش آهي سواءِ هڪ ڳالهه جي.
 پيار. پيار هڪ الوڪ دوستو آهي. اميدگن جي آواز چڙهاڻو کان
 معي. پيار جذبات نه آهي پر هڪ آدرش آهي ۽ پيار مان
 ٿي جهون جي آهتي ٿئي ٿي پيار هر وسع ۾ سمايل آهي
 ۽ هر وسع پيار ۾. خيال الهی آدرش اندر ڪم ڪندي
 شويندو هٿاڻا، وسع پيدا ٿو ڪري. خيال جو الهی آدرش

چوڻ لڳو، ”تون صرف پنهنجي چوڌاري دنيا ۾ لهاري ٿو سـ
 ٿو ڪي خبر ٻولي ٿي جيڪي مون توکي ٻڌايو آهي سو بلڪل
 سچ آهي. روزانو تون اهڙا انسان گهڻائي پسدين جن جي
 آلمانن کي اوچن چوٽين تي رسڻ جو شرف نه مليو آهي. پر
 پورٽيا پراپت نه ٿي آهي. اهي آلمانون پورٽيا تي پهچي
 سگهن ٿيون بشرطيڪ دل جي وڪار ڀريل پراڻن کان آجيون
 رهن. گهڻي دفعا تنهنجو الهن آلمانن سان مڪاميلو ٿيو هوندو
 جي وشتو واسنن ۽ ٻين جي ويچارن جي اثرن جو مقابلو نه
 ڪري سگهيو آهي ۽ ڪري پيئون آهن. هزارين اهڙا پرس
 آهن جن تي جوڙ جيون ساڻي چولڻو آهي جن جون استريون
 ۽ ٻار سندن آرزو ۽ اميدن جو خون ڪڍا ٿا رهن. هزارين
 استرين جو مثال وٺ جن کي سندن خيالن جي خلاف الهن
 مردن جي هڪ ٻر سولپو ويو آهي جن کي سندن لاءِ حقار
 آهي، جن کي استريءَ جي سمجهه، عقل ۽ وفائيءَ جو قدر
 ڪونهي. اهو سڀ هڪ ٻئي جي ويچارن جو اثر آهي. اهو
 ٻين جي دماغن جو برقي وهڪرو آهي جو دنيا ۾ مستي
 مذاق جو ڪارڻ ٿو ٿئي. اهو ڪو ڳالڳ ٻڌيو هيڪالڊ ورو
 آهي جو ان برقي وهڪري جي ٽهيل رضا جو مقابلو ٿو ڪري
 بيمار. هڪ ٻارس پٽر آهي جنهن جي جهڻ سان هر شـ
 سولي ٿي ٿي پوي. بيمار، جو هڪ اموڪ ڇڏي آهي
 ڪي جيون مان لالچي ٿي ٿي وڃي ۽ نتيجو اهو ٿو ٿي
 جو زندگي پنهنجو پاڻ مان پريشان ۽ بيمار ٿي ٿي پوي
 ڪي پورو ڪرڻ لاءِ ٽڙ ٽي ٿي ٿي ۽ پوءِ جنهن کي مؤـ
 چون ويجهو ٿو اچي.

ڪجهه نه آهي. پر انڌو انسان هن جهان کي ئي سڀ ڪجهه،
 سمجهي دغا ۽ دولاپ ڪندو ٿو رهي
 اوچتو منهنجي خيال جو سلسلو ٽٽي پيو. مون ڏٺو ته
 يوڪي پڪ ڪم منهنجي منهن ۾ لهاري رهيو هو ۽ مرڪي رهيو
 هو. مان هيٺ چير ٿي ويٺو هوس ۽ هو منهنجي سامهون ويٺو
 هو ۽ چئي رهيو هو:-

”جيڪي ڪجهه مون توکي ٻڌايو سو تو سمجهيو آهي ۽
 الهي ۽ ڳالهه جي مولڪي سڏ آهي. هن دنيا ۾ آبهوا ۽ قدرت
 جي ماحول جو انسان ئي ايترو اثر ٿو ٿئي جيترو سندس
 ذات يا ئي انسان جي خيالات جو ٿو ٿئي. هو ٻين ۽ پنهنجي
 خيالن جي ڇولين ۾ وڪوڙيل ٿو رهي. هڪ ئي ڳنڍ ۾ انسان
 ٻئي انسان سان ڳنڍيو پيو آهي ۽ اهڙي سبب آهي جو جنهن
 انسان کي پنهنجي خيالات تي قابض نه آهي سو ٻين انسانن
 جي خيال موجب اڻ ملي. نه پنهنجي خوشيءَ سان پر اوهان
 ئي. جهڪڻ هن انسان جو من يا آتما ٻين انسانن جي خيالن
 جي پراڻو جو مقابلو ڪري سگهي، ٻاهرين شڪستن کان مڪمل
 رهي ۽ رڪاوٽن کي روڪي، نه سندس ٻين دماغن ۽ سندن
 خيالن تي پورو قابض ٿئي. پر الهي منزل تي پهچڻ لاءِ
 اڏڪيو آهي جهڙوڪ ناممڪن نه آهي. اتر انسان جي چؤڌاري
 پهاڙن، سمورو والاورن اليڪ اترن سان ڀريو پيو آهي. وڏو
 وڏا نامور انسان اوچ آدرش رکندي به پنهنجي ارادن کان
 ڪري نه ٿا پون. ٻپ ۽ ٻپ جو خيال بهادريءَ جي ڪمن
 هڪ رڪاوٽ آهي. ٻپ ۽ ٻپ جو خيال نه رڳو حثيت وڃو
 پر ئي ڪرد آهي.“

اتر وڃي يوڪي ٿورو ساهه پٽيو ۽ ڪجهه سوچ کان پوءِ

ظلمن تي سوچي رهيو هوس. ظلم، جي هن ٻين انسانن جي
 ٻڌڻ ڪيا هئا. خاص ڪري اخلاقي ظلم جي جسماني ٻڌڻ ۽
 زخمن کان به بدتر هئا. مان دنيا جي غلط فيصلن تي غور
 ڪري رهيو هوس جي انهن بيقصور انسانن جي مٿان مڙهيا
 ويا هئا جن جيون تي وجهه پائي هئي، جن پاڻ کي سڃاڻو هو.
 جهڙي دوست دشمن کان وڌيڪ گهرا گهاٽو ٿي رسايا. دنيا
 فريب سان ڀريل هئي جنهن ۾ ساڙ، حسد ۽ بغض هو.
 دنيا جو دستور ڇا هو. ڇل ۽ ڪهٽ سان ڀرپور سماجڪ
 ريتيون ۽ رواج، سرڪاري قائدا ۽ قانون، اهي سڀ عارضي
 آهن ۽ ڦرلٽ ڳهرلٽ ۽ ٻئي طرف اٻر ۽ سدا قائم دائر قدرت
 پنهنجي مقرر ڪيل رستي تي هلي ٿي ۽ هلي رهي آهي
 هڪ ئي اديش سان نه جيڪي خراب آهي تنهن کي لاس
 ڪرڻ ۽ جيڪي سٺو آهي تنهن کي تازو نواو رکڻ. انسان،
 جو ”خراب“ جو لاهيندڙ آهي، روحاني قانون جو مقابلو
 ڪري ۽ پاڻ کي انهن سمجهي بهوقوف ٿو بڻائي نه سندس
 ”خراب“ وڌندو ويجهندو، سندس ”ڪوڙ“ سچ سمجهيو
 ويندو بشرطيڪ هو پنهنجي لاهيل ذر ۾ نور وصدق ڏيکاريندو
 ۽ دنيا جي منهن ۾ ڏوڙ وجهندو. دنيا ۾ جنهن پاپ پيدا
 ڪيو آهي تنهن انهيءَ پاپ کي بخشائڻ لاءِ ديوتا به ايجاد
 ڪيو آهي ڇو نه ديوتا ڇهون ۾ پاپ آهي ڪا. قدرت
 جو قانون معافي ٿو ڏئي سگهي ڇو جو ان جو انگهن
 ڪري سگهجي ۽ ان جو انگهن ڪرڻ سڙا کان خالي ٿي
 سگهي. پر ورڪ انسان مٿيا ڪي سچ ۽ سچ ڪي جهان ڪا
 سمجهي. هن کي اها خبر نه آهي ته ستارن جي جهان ڪا
 پري هڪ ٻيو ته جهان آهي. ”هٿ“ ۽ ”هاڻي“ تي

عوشي ۽ د شمر. دنيا آسن جي مائري نه آهي پر هڪ رنگ.
 رانگهه ٿي ٿوڙي ۽ راحت جو رنگ. محل آهي جنهنجي مٿان
 مالڪ جي مهر جي چاٽو هميشه ٿي رهي. باب ٿيڻي ڪونه.
 جنهن کي باب ٿا چون سو انسان جي من ڪهڙو آهي. اڀورو
 جو آهي ۽ ۾ ڪو. حصو ڪونهي اهڪار جي ڪري ڏيڻو ڪو
 ۱. ڪري ٿا ٻون. اهڪار ڪري منهن ٻاهر آندو کان رهڻ
 ٿو رهي. جڏهن هڙ ٻاڻ ڪي پنهنجي خالص کان وڌيڪ
 سڃاڻو ٿو سمجهي ۽ پر ڪرڻي جي رچنا کي بدالڻ جي
 ڪوشش ٿو ڪري ۽ سندس نهن جي ورڏ پنهنجا قاعدا ۽
 قانون ڪهڙو شروع ٿو ڪري تڏهن تباهي ۽ ڇوڪار ٿو
 بڻجي. ٻوڙ ۽ آندو ۾ جهون ڇو لهر آهي نه ٿئي ۽ جي رضا
 ٿي راضي رهي. هر حال ۾ خوشحال رهي. ٿرڻي جا
 مورا، اندرون جون خوشيون، ائين انسان جي محبت، پنهنجي
 سمجهه جي راحت، روح جي طاقت ۽ جا شيءِ بي عيب آهي
 ان مان عيب نه ڪندڙ، انهن سهڻي شين جي حاصلات ۾ ئي
 سڄي راحت آهي. اسين ٿسون ٿا ته جي دنيا جي نظرن ۾
 وڏا وڏوان آهن، عقل ۾ اڪابر آهن سي به دنيا جا ڊڪ
 ٿيڻي آهن ۽ ڏانهن ٿا ڪن، موم جا مڙ ٿا ٻيا ٿا ٿين ۽
 اڀورو ڪي ظالم ۽ بيدود ٻيا سمجهن. پر ڊڪ ۽ دود انسان
 اتي انسان جي مٿان اوجهي، انسان ئي انسان سان ظلم ٿو
 ڪري. جيئن صحت جي قانونن ٿوڙڻ سان مرض ٿو پيدا
 ٿي ساڳيءَ طرح انسان جڏهن قدرت جي قانون خلاف هڻوڪو
 ڪري، خود غرض ٿو ٿئي، تڏهن ئي باب کي جنم ٿو
 ۽ انسان ڪناه ٿو ڪري.

پر ڪي ۽ جهڪي ڪجهه ڇيو سو سچ هو. مان انسان جي

ظلمن تي سوچي رهيو هوس. ظلم، جي هن ٻين انسان جي
 مٿان ڪيا هئا. خاص ڪري اخلاقي ظلم جي جسماني ٻڙا ۽
 زخمن کان به بدتر هئا. مان دنيا جي غلط فيصلن تي غور
 ڪري رهيو هوس جي انهن بيقيصور انسانن جي مٿان مڙهيا
 ويا هئا جن جيون تي وجهه پائي هئي، جن پاڻ کي سڃاتو هو.
 جهگري دوست دشمن کان وڌيڪ گهرا گهراو ٿي رسايا. دنيا
 فريب سان ڀريل هئي جنهن ۾ ساڙ، حسد ۽ بغض هو.
 دنيا جو دستور ڇا هو. چل ۽ ڪهڪش سان ڀرپور سماج
 ريتيون ۽ رواج، سرڪاري قاندا ۽ قانون، اهي سڀ عارضي
 آهن ۽ ڦرلڏڻ گهرندڙ ۽ ٻئي طرف اندر ۽ سدا قائم دائر قدرت
 پنهنجي مقرر ڪيل رستي تي هلي ٿي ۽ هلي رهي آهي
 هڪ ئي اديش سان نه جيڪي خراب آهن تنهن کي اسان
 ڪرڻ ۽ جيڪي سٺو آهي تنهن کي تازو نواو رکڻ. اسان
 جو ”خراب“ جو لاهيندڙ آهي، روحاني قانون جو مقابلو
 ڪري ۽ پاڻ کي ائين سمجهي بيوقوف ٿو بڻائي نه سندس
 ”خراب“ وڌندو ويجهندو، سندس ”ڪوڙ“ سچ سمجهيو
 ويندو بشرطڪ هو پنهنجي لاهيل ذر ۾ نور وصدق ڏيکاريندو
 ۽ دنيا جي منهن ۾ ڏوڙ وجهندو. دنيا ۾ جنهن پاپ پيدا
 ڪيو آهي تنهن الهي پاپ کي بخشان لاءِ ڏيو ته ايجاد
 ڪيو آهي ڇو نه ڏيوڪه جنهن ۾ پاپ آهي ڪالهه. قدرت
 جو قانون معافي ٿو ڏئي سگهي ڇو جو ان جو انگهن ٿو
 ڪري سگهجي ۽ ان جو انگهن ڪرڻ سڙا کان خالي ٿي ٿو
 سگهي. پر وڌيڪ انسان مٿيا کي سچ ۽ سچ کي مٿيا به
 سمجهي. هن کي اها خبر نه آهي ته ستارن جي جهان ڪا
 پري هڪ ٻيو نه جهان آهي. ”هٿ“ ۽ ”هاڻي“ ٿي سگهي

خوشي ۽ د غم. دنيا آسن جي مائري نه آهي پر عڪ رنگ
 رنگيلي ڦلراڙي ۽ راحت جو رنگ. محل آهي جنهنجي مٿان
 مالڪ جي مهر جي چانو هميشه ٿي رهي. باب ٽمٽي ڪوٺ.
 جنهن کي باب ٿا چون سو انسان جي من ڪهڙو آهي. اڀورو
 جو آهي ۽ ۾ ڪوٺ ڪوٺو ڪوٺي اهڪار جي ڪري ڊپلوڪ
 ۱. ڪري ٿا ٻون. اهڪار ڪري منهن اٻار آند کان رهڻ
 ٿو رهي. جڏهن هو پاڻ کي پنهنجي خالص کان وڌيڪ
 سڀاڻو ٿو سمجهي ۽ ٻر ڪري ۽ جي وڃڻ کي بدلائڻ جي
 ڪوشش ٿو ڪري ۽ سندس ٽپن جي ورڏ پنهنجا قاعدا ۽
 قانون ڪهڙو شروع ٿو ڪري تڏهن تباهي ۽ جو ڪارڻ ٿو
 بڻجي. اول ۽ آند ۾ جيون جو ٿيڻ آهي نه ٿيڻ ۽ جي رضا
 ٿي راضي رهي. هر حال ۾ خوشحال رهي. ٿر ٿي ۽ ڪا
 ميلا، اندرون جون خوشيون ۽ ٻين سالن جي منهن، پنهنجي
 سمجهه جي راحت، روح جي طاقت ۽ ڪا شيء ٿي عيب آهي
 ان مان عيب نه ڪندڙ، انهن سڀني شين جي حاصلات ۾ ٿي
 سڄي راحت آهي. اسين ٿورن ٿا نه جي دنيا جي نظرن ۾
 وڏا وڏوان آهن، عئل ۾ اڪاڻو آهن سي. نه دنيا جا دک
 ٿوري آهن ۽ دانهون ٿا ڪن، موت جا مرڻا ٻيا ٿا ٿين ۽
 اڀورو کي ظالم ۽ بيدرد ٻيا سمجهن. پر دک ۽ درد انسان
 ٿي انسان جي مٿان اوڙهي، انسان ٿي انسان سان ظلم ٿو
 ڪري. جيئن صحت جي قانونن ٽوڙڻ سان مرض ٿو پيدا
 ٿئي ساڳيءَ طرح انسان جڏهن قديم جي قانون خلاف بغاوت
 ٿو ڪري، خود غرض ٿو ٿئي، تڏهن ئي باب کي هنر ٿو
 ملي ۽ انسان گناه ٿو ڪري.”

پرکي ۽ جيڪي ڪجهه چيو سو سچ هو. مان انسان جي

ع ڪهه جيئن مون چاهيو ٿي. مون توکي ڏيها جي تباهي
 ٻاري - توکي ڏيچارڻ جي ڪوشش ڪئي پر تنهنجي
 ح انهنجو مقابلو ڪيو. تو جهڙي به ڏٺو، ٻڌو ۽ ڪيو سو
 سڀ بي سرتيءَ جي حالت ۾. تنهنجو دماغ منهنجي وس
 هو. تنهنجي جسم تي تنهنجو ظابطو نه هو. صرف تنهنجو
 روح تنهنجو رهبر هو.

”سياسي، اوهان ڏيالو آهيو، ڪرپالڌان آهيو.“ مون چيو،
 ”مون سمجهه ٿي....“

”نه، نه، نه.....“
 ”سياسي نه ڇو. مون سياسي هون ٿي. روڪيندي ڇهه،
 سياسي ڌارڻ نه ڪيو آهي. سياسي
 ايشوي ليم جي ورڏ آهي. سياسي ايشور جي جوڙيل
 سسار کان پري پڙهي انسان ذات جي همدرديءَ کان پاڻ کي
 متروڪ ٿورڪي. تن کي سما ڏيڻ ۽ جسم جي قدر تي ۽ سڀاويڪ
 جد بافت ۽ خواهشن کي ڏانهن سان هو پرمالما جي بظايل مندر
 کي جو سندس روح جي رهائش لاءِ بظايل وڌو آهي، لاس ٿو
 ڪري. لڏڻ کي ٽرڪ ڪرڻ سان، پرمالما هن جي خوشيءَ
 خاطر جو سرو سامان پيدا ڪيو آهي ان کي مائي ٿو سگهي ۽
 ائين ڪرڻ سان هو قدرت جي اڙل ليم جو الڪهن ٿو ڪري.
 هڪ اهڙو ڌرمشت منش جو جهنگل، مندر، مسجد، پن ۽ پهاڙن
 جو سهارو ٿو وٺي جتي هو بندگي ٿو ڪري، جڳ ٿي ۽
 آپاسائون ٿو ڪري ۽ پنهنجي جسم کي ڏک ۽ عذاب ٿو ڏئي،
 سو هڪ ايشوري قانون جي خلاف ٿو وڃي ۽ ائين ڪرڻ
 سان رب کي راضي ٿو ڪري. سرو شڪتيمان هي سرشتي
 ان ڪري رڳو آهي ته منش جاني ان مان آئند پائي ۽ پنهن
 جي آتما جو وڪاس ڪري سگهي. جهون جو مقصد آهي

ڄا، مان وري ڪو خواب نه ڏسي رهيو هوس؟ نه... نه...
 مان بلڪل سجاڳ هوس. ڏٺو ته اهو ساڳيو ئيچوي سياسي
 ساڳئي معصوم ڪل ڪٽي رهيو هو. مان وسمي ۾ پئجي ويس.
 ”ڇو ايتا؟ عجب جي ڪوڙي ڳالهه آهي. ٿور مولڪي
 اڳر به نه ڏٺو آهي ”سياسي ۽ جهو.“

سون وليه پاڙ سان ورائيو: ”عجب جي نه ڳالهه ڪانه
 آهي پر وري اوهان جي ڏرشن جو - وڻاڳهه ملندو اهڙي
 آشا ڪانه هئي.“

”الهن ڇو؟“ سياسي ۽ پڇيو.

”ڇو نه مون اوهان جو ڏرشن سڀني ۾ ڪيو هو.“
 ”نه، الهن نه آهي.“ سياسي ۽ جهو، ”ٿور مولڪي ساڪيات
 وپ ۾ پاڻو هو پر ٽنهنجي لمڪي هڪ سڀو هو. مولڪي اها
 به سڏ آهي ته ٽون هتي ڇو آيل آهين. مون ٽوڪي آزمائش
 ٿي چاهيو ۽ ڏسڻ ٿي چاهيو ته ٽنهنجو روح جو خود ٽون آهين
 ڪيتري قدر مڏهجي زور هيڪ رهي ٿو سگهي. ڪيتري
 ڊپ جو مقابلو ڪري ٿو سگهي. مون ٽوڪي جهون جي هڪ
 مکيه سکيا ڏيڻ ٿي چاهي. سکيا هئي ته ٽوڪي ڏليا جو پرايو
 ڪيتري قدر پئجي ٿو سگهي.“

مڏهجي الهن وڌيڪ الجهندي ٿي وئي. راز ڳوڙ هو
 ٿيندو ئي ويو ۽ ڪجهه به سمجهي نه سگهيس. سياسي ۽
 حالت کي ٽوڙي وري جهو،

”تون الهه آزمائش ۾ پار پيو آهين. مولڪي خوشي
 آهي. مون پنهنجي ٻڌي ۽ آلمڪ بل سان ٽنهنجي دماغ
 تي قبضو ڪيو. صرف ٽنهنجي آتما منهنجي وس کان ٻاهر
 هئي. جهن مون چاهيو ٿي الهن ٿي ٿيو. ٿو الهن سوچڻ.“

آپ۔ کے والد کھگور با ہو کتہہ ہ ہو۔

هوڏانهن احسان فراموش انسان پنهنجي ٻيڏا ڪيل عرفيت
۾ ڇوڙ ٿي ٿو، پنهنجي ڪنهن ۾ ڪي غلطان ٿو. پنهنجو دستور
ٻانهي وڃائي ويٺو ٿو ۽ سندس منزل تي پهچڻ ممڪن نه
ٿو. دنيا کي جسماني راحتون ۽ اندرين جو سک حاصل ٿو ۽
مان وڃائي راحت جو مالڪ ٿو. دنيا جي خوشي عارضي
ٿئي ۽ پنهنجي سڌا ڪلام جهان لاءِ ٿئي ۽ لازمي.

لک امر پيار - ظاهري ان جسمن جو ميل هو پر حقيقت ۾ ۱
 روح روحانيون ڪري رهيا هئا. ان دنهن ۾ هڪ ئي دل
 ۾ ڪي ڪري رهي هئي. اها دل جي ڏک ڏک ڏک ڏک
 جو نه آءِ هو نه انت - جنهن زندگيءَ ۾ جنبش پئي پيدا
 ڪئي، گرمي ۽ ترقب پئي پيدا ڪئي. الهي ۽ محبت ۾ لطف
 هو، هڪ عجيب لذت هئي. منجهس هڪ عشق جو عميق
 هو جنهن جون هون اهڙيون زور واريون هيون جهڙي قدرت -
 الهي ۽ پيار جي پياس سمندن جو پاڻي ۾ نئي ٻجهائي سگهيو
 ۽ نه جنهنڪي هزارين اوڏون ٿي اوڙي سگهيون.
 الهي ۽ وقت پر ڪري ۽ جو اهو دل لاءِ ايندڙ ماحول ۽ منظر
 سي منهنجي دل خوشيءَ ۾ لچل لڳي. من مستيءَ ۾ جهومڻ
 ڳو. منهنجي اکين تي ان دل فریب ۽ دلپزير ماحول جو ڪيف
 چالنجي ويو. خمار جا ڪيم چڙهي ويا. هڪ پاڻل ٻريست جو
 مجسم بڻجي پيس. دل ۾ هڪ جذبات پيدا ٿي ويئي. سڀ
 ڪجهه وساري وينس ۽ لاڙيون وڃائي لچل لڳس. هوا جي
 سيار سان مون سر ملايو ۽ ٽارين جي لاج جو مون ساٿ ڏنو ۽
 اسين سڀ لڳي رهيا هئاسين. مان، وڻ، ٻڌڪون، لڏيون
 ٺارا، جرڙ، ٻهاڙ ٻهاڙيون. ۽ هوڏانهن جهنگل ۾ مرون. سڀ
 قادر جي قدرت جا گيت ڳائي رهيا هئاسين. ايڪتا ۾
 ايڪتا جو سندر در شه هو.
 سج افق ۾ لڪي ويو ۽ اندرو چالنجي ويو. - مون لچل
 بند ڪيو. ان سرچهار سائين اڳيان سر جهڪي ويو - جنهن
 هيءَ قدرت پيدا ڪئي هئي جنهن هيءَ سڄو ابرهمالو رچيو
 هو. منهنجي ئي سک ۽ آند لاءِ. نه، نه، سڄي وشو لاءِ
 نه. ف شائتي ٿلهجي ويئي. ڪو به آواز ٻڌڻ ۾ ڪونه

مړلکي لند کڼي وټي سټن ۽ من سټن جي سنار ۾، حيدر
 دليا جي نظارن ۾ جتي سکه ٿي سکه هرو، ٽرٽر ٿي ٻرٻر هرو
 هر طرف شائتي ٿي شائتي چاليل هئي. مون عرصي بعد اهڙيءَ
 لند جو لطف ماڻيو هو. ڊگه ڊگه ۾ فرحت ڏيندڙ خون وهي
 وهي هو. انگ انگ ۾ خوشي هئي. من ۾ آئندڙ لهر وٺڻ
 ماري وهي هو ۽ دليا جي دردن کان دور لندرا ڏسڻ
 پنهنجي آند مٿي ڪوڊ ۾ وهاري مٿڙي اولي ڏيئي لپتائي
 ڇڏي هو.

صبح جو جڏهن معصوم ٻار واريءَ لند مان اٿس لڏهن
 پاڻ کي ٿاڙو ٿاڙو سمجهيو. انگ انگ ۾ نوجوان هئي.
 سواس سواس مان سرهاڻ ٿي لڪتي. مون ڇهون جي ٻرولي
 سڀي هئي. الهيءَ ڇهون جي جنهن ۾ آند آهي، سکه ۽ آرام
 آهي. مړلکي جيست جو هرش هو.

لضا ۾ فرحت هئي. هوا جا گنهر ۽ سڌر جهونڙا لڳي
 رهيا هئا. سڄيها جو سهارو وٺو هو. من مڇلي الميو ۽ مان
 ٻاهر لڪري ويس قدرت جا خوشما نظار ٻڌڻ لاءِ ۽ مالڪ
 سان مشاهدو ماڻڻ لاءِ. هڪ عجب منظر هو. ڏٺم قدرت
 جي هر چيز خوش هئي، شئي ۾ چور هئي. زمين، آسمان،
 ٻشڻ ٻکي، جيو جيو مٽيءَ ۾ مڪن هو. وڻ هوا ۾ جهولي
 رهيا هئا. ناري ناري خوشيءَ ۾ ٿيڻي رهي هئي. چؤطرف
 مڏر لغا ٻڌڻ ۾ آيا. ٻريان جهڙو ٻيار جو مڏر گيت ٻائي
 وهي هو ۽ ٻڌڻ ۾ شفق جا شعاع ائين پئي لڳا جو ٿي ٻائي.
 ۾ آڻي پئي پري. هڪ سمنل آڻ. لند جي ڪناري تي
 لڪن جي چوڙي ”ٻٽ ٻٽ“ جو آواز ڪري رهي
 هئي. چٽ چٽ مان چٽ ملائي ٻر ٻر جو ڪل ڪل رهي هئي.

۱. چاهو. جيڪڏهن ويچار لاسولس نه آهي ته جيڪي مون
 ۲. او هو سو اوس سچ ئي هو. ويچار اصليت آهي، بسيا
 ۳. آهي جهنڻي هيءَ زندگيءَ جي عظيم ۽ شاندار عمارت ڪڙي
 ۴. ڪئي ويئي آهي. اهو صرف دماغ جي ڪنهن خاص حصي
 ۵. جي حرڪت نه آهي جهنڻي بند ٿيڻ سان نيسيءَ ۾ ڪم ٿي
 ۶. وڃي. جيئن انسان جو آواز ٿيليفون رستي دور دور پهچايو
 ۷. وڃي ٿو ٿيڻ آتما ۽ من جو آواز ويچار دماغ جي ڪن رستي
 ۸. پکيڙي ٿو. دماغ خيال کي پاڻ وٽ آڻي ٿو پر روڪي رکي
 ۹. ٿو سگهي ۽ کيس پنهنجي ترقي طاقت سان انهن ٿيل ويچار ساري
 ۱۰. ٿو موڪلي. الهيءَ لمولي هڪ من ۾ انهن ٿيل ويچار ساري
 ۱۱. وشو ۾ ويانگ ٿي ٿو وڃي. اها هڪ حقيقت آهي. الهيءَ
 ۱۲. ڪري زندگيءَ کي هميشه تازو ناولو رکڻ ۽ حوالي دائر قائم
 ۱۳. رکڻ لاءِ ويچار هڪ مکيه ۽ ضروري چيز آهي. جيڪڏهن
 ۱۴. اسان سوچيون ٿا يا خيال ٿا ڪريون ته اسين بسا آهون ته
 ۱۵. اسين جلد پيدا ٿي وينداسين. جيڪڏهن سوچيون ته اسين جوان
 ۱۶. آهيون ته هميشه جوان رهنداسين. اسان جو سوچي ٿو سو
 ۱۷. ٿئي ٿو. ڏک سک من جي پرڻا آهي.
 ۱۸. مون سوچو جيئن اڳ سوچيندو رهندو هوس ته جهون جي
 ۱۹. رهس ڪي سمجهڻ لاءِ پهرين سبق اهو سڳو ٻوڏو ته زندگي
 ۲۰. زنده دلي آهي، پيار آهي، خوشي آهي جنهن ۾ ڏک جو
 ۲۱. نالو نه ڪونهي. جهون امر آهي جيئن پر ڪري امر آهي.
 ۲۲. جهون ويس ڀلائيندي رهي ٿي. اوان اوان ويس وٺي وري
 ۲۳. وري ايندي رهي ٿي. ان ويچار جو الو ڪندي منهنجا
 ۲۴. ڪهاڻ ڪلي ٻيا ۽ منهنجو اهو دري لڳو ٿي ويو ته منهنجي
 ۲۵. هميشه تازي ۽ جوان رهندي. انهن سوچيندي سوچيندي

هو. پنهنجو پاڻ سان جنگ جوئي رهيو هوس. مولڪي اهو
 ئي فيصلو ڪرڻو هو ته جيڪي مون ڏٺو ۽ ٻڌو سو سڀ سوڀا
 هئي يا سهندو. ڇا، مون پنهنجي ڪيترن خيالن ۾ ڪيترين
 جيون جي جوڙين ۾ قدرمت کان هوشيار بڻجڻ جي ڪوشش
 نه ڪئي هئي؟ ڇا اها پاڻ سان لڳي ڪرڻ نه هئي. ڇڻ نه
 پير ڪرڻي کان وڌيڪ ٻڙيل هوس. مان منجهي ٻڙيس. مون
 سمجهيو ئي نه جيڪي مون پنهنجي گذريل زندگيءَ ۾ ڪو
 هو سو سراسر ليڪ ئي هو. پر منهنجو اهو خيال غلط هو. مون
 من کي سمجهائڻ جي ڪوشش ڪئي:

”اي مغرور ۽ بغاوت ڪندڙ من! وڻواس هئڻ جيون ۾
 ڇوڪو آهي. شڪ نه ڪر، خطا ڳانڍين، مان توکي ساوڏان
 ٿو ڪريان. جيڪڏهن ايترو، سندس قدرمت ۽ پنهنجي آتما
 جي شڪتيءَ ۾ شڪ ڪندين ته دڪ پاليندين. هيءُ لغو
 ڪر نه ٿون امر. آهين، هن ٻوهمالو ۾ ڪا به اهڙي وسيلو نه
 آهي ڇا ختم ٿي وڃي. جيڪڏهن پنهنجو جسماني موم پاڻ
 سان گڏ پنهنجي سڀني ڪرمن، فرضن، ڪشمڪش ۽ مولجهارين
 جو خالو ڪري ڇڏي نه ڀري وڃائيند جو مثلو بالڪل سولو
 ٿي ٻڙي. پر اهو ”موت“ جو خيال انسان جي هڪ مورڪو
 آهي. جيون جي رڻا ۾، جيون جي ڪوش ۾ موت مائو اکر
 آهيئي ڪونه. جنهنڪري موت ڪونه ٿو وڃي سو صرف عین
 جون شڪليون ٿو ٿين ٿي پر اهو نٿو آئي.“

مان خيالي ٻڙن تي خيالي ڏليا ۾ ٻڙو ڪندو رهيس ۽
 اهو سوچيندو رهيس ته جيڪڏهن ڏليا ۾ موت نه آهي،
 جيڪڏهن ڪا به شمع ختم ٿئي ٿي سگهي ته ويچار نه ٿو مري
 سگهي. پنهنجي جيون جو بنياد ويچار ۽ ڪلهن تي اڏڻ

(۳۵)

ٿي ڇاهيو. جيڪڏهن ويچار ناسولت نه آهي ته جيڪي مون
ڏٺو هو سو اوس سچ ئي هو. ويچار اصليت آهي، بسيا
آهي جهنڀي هيءَ زندگيءَ جي عظيم ۽ شاندار عمارت ڪڙي
ڪئي وئي آهي. اهو صرف دماغ جي ڪنهن خاص حصي
جي حرڪت نه آهي جهنڀي بند ٿيڻ سان ليستيءَ ۾ ڪم ٿي
وڃي. جيئن انسان جو آواز ٿيليفون رستي دور دور پهچايو
وڃي ٿو تيئن آتما ۽ من جو آواز ويچار دماغ جي ڇوڙ رستي
پکيڙي ٿو. دماغ خيال کي پاڻ وٽ آڻي ٿو پر روڪي رکي
ٿو سگهي ۽ کيس پنهنجي برقي طاقت سان ٻين دماغن ڏانهن
ٿو موڪلي. الهيءَ امولي هڪ من ۾ ائين ٿيل ويچار ساري
روش ۾ ويڙهڪ ٿي ٿو وڃي. اها هڪ حقيقت آهي. الهيءَ
ڪري زندگيءَ کي هميشه تازو آواز رکڻ ۽ جواني دائمي قائم
رکڻ لاءِ ويچار هڪ مکيه ۽ ضروري چيز آهي. جيڪڏهن
انسان سوچيون ٿا يا خيال ٿا ڪريون ته اسين بسا آهن ته
اسين جلد پڌا ٿي وينداسين. جيڪڏهن سوچيون ته اسين جوان
آهيون ته هميشه جوان رهنداسين. انسان جو سوچي ٿو سو
ٿئي ٿو. نه سڪ من جي پر ٿا آهي.

مون سوچيو جيئن اڳ سوچيندو رهندو هوس ته جهون جي
رهنم کي سمجهڻ لاءِ پڙهائون سبق اهو سڳو ٻوڏو ته زندگيءَ
زنده دلي آهي، پيار آهي، خوشي آهي جهن ۾ نه
نالو به ڪونهي. جهون امر آهي جيئن پر ڪر ٿي امر آهي
جهون ويس بدلائيندي رهي ٿي. اوان اوان ويس وٺي ورتو
وري ايندي رهي ٿي. ان ويچار جو الهو ڪندي منهن
ڪهاڻ ڪئي پيا ۽ منهنجو اهو دري لٽڻو ٿي ويو ته منهن
هميشه تازي ۽ جوان رهندي. انهن سوچيندي سوچين

هو. پنهنجو پاڻ سان جنگ جوئي رهيو هوس. مولڪي اهو
 ئي فيصلو ڪرڻو هو ته جيڪي مون ڏٺو ۽ ٻڌو سو سڀ سوچيا
 هئي يا سهندو. ڇا، مون پنهنجي ڪيترن خيالن ۾ ڪيترين
 جيون جي چوڻين ۾ قدرت کان هوشيار بڻجڻ جي ڪوشش
 نه ڪئي هئي؟ ڇا اها پاڻ سان لڳي ڪرڻ نه هئي. ڇا نه
 ٻيو ڪرڻي کان وڌيڪ ٻيل هوس. مان منجهي پيس. مون
 سمجهيو ئي نه جيڪي مون پنهنجي گذريل زندگيءَ ۾ ڪيو
 هو سو سراسر ليڪ ئي هو. پر منهنجو اهو خيال غلط هو. مون
 من ئي سمجهائڻ جي ڪوشش ڪئي:

”اي مغرور ۽ بقاوت ڪندڙ من! وشراس همڻ جهون ۾
 چوڪر آهي. شڪ نه ڪر، خطا ڪائيندين. مان توکي ساوڌان
 ٿو ڪريان. جيڪڏهن ايفور، سندس قدرت ۽ پنهنجي آتما
 جي شڪتي ۾ شڪ ڪندين ته تڪ پائيندين. هيءُ لغو
 ڪر نه ٿوڻ امر آهي. هن پوهنالي ۾ ڪا به اهڙي وسيلو،
 آهي ڇا حتم ٿي وڃي. جيڪڏهن پنهنجو جسماني موم پاڻ
 سان گڏ پنهنجي سڀني ڪرمن، فرضن، ڪشمڪش ۽ موليجهارن
 جو خاتمو ڪري ڇڏي ته پوءِ روحانيت جو مثلو بلڪل سولو
 ٿي پوي. پر اهو ”موم“ جو خيال انسان جي هڪ مورڪو
 آهي. جهون جي رڻا پر، جيون جي هڪوش ۾ موم مائر اکر
 آهيئي ڪونه. جهنڪي موم هڪوٺو ٿو وڃي سو صرف عي
 جون شڪليون ٿو ٿيرائي پر الله ٿو آئي.“

مان خيالي ٻرن تي خيالي ڏليا پر پرواز ڪندو رهيس ۽
 اهو سوچيندو رهيس ته جيڪڏهن ڏليا ۾ موم نه آهي،
 جيڪڏهن ڪا به شمع حتم ٿئي ٿي سگهي ته ويچار نه ٿو مري
 سگهي. مون پنهنجي جهون جو بنياد ويچار ۽ ڪلپنا تي اڏيا

تو هان لنډ ۾ ڪجهه ڳالهائي رهيا هئا. جهڙو پئي،

”سياسي! سياسي!! سوامي!!!“ تو هان جو-
سارو جسر ڪنبي رهيو هو. مان ڪجهه نه سمجهي سگهيس.
چنتا گهري وئي ته آخر هيءُ سڀڪجهه ڇا هو. ڪهڙو
سياسي ڪهڙو سوامي. مون حيران ۽ پريشان ٿي تو هان کي
ڄاڳايو.

”نه، نه، ڪجهه نه آهي. هل نه هاوڻ.“ مون چيو
الهيءَ رات منهنجي لپٽن ۾ لنډ نه آئي. سوچيندو رهيس.
جهڙي ڪجهه مون اڄ ڏٺو هو سو ڇا ٿي ٿي سگهيو. خواب
هو يا حقيقت؟ سڀ اسرار ٿي لڳو. ڪجهه، اهو پر مان يقين
ڇڏي سگهندس ته منهنجو اندر، منهنجو ضمير، منهنجو روح
بلڪل بيدار هئا. اهو يوڪي ڪير هو؟ ڇا وري هن سان
ملاقات ٿي سگهندي؟ جهڪڻ هن مان ڪي خواب ۾ ڏٺو
هو ته ملاقات ڪيئن ٿي سگهندي. جيڪي هن مولڪي ٻڌاڻ
سو سچ هو. مون سمجهيو ته سياسيءَ کي مالڪ فرشتو ڪري
مولڏانهن موڪليو هو ۽ اهو فرشتو منهنجي رهبري ڪندو.

مان پنهنجي ڇوڻ سچ ٿي اڏي ٿي سگهيس. اها منهنجي
پهرين ڪاميابي هئي جو خوفناڪ نظارو ڏسي مان ڊڄي نه
ويس. ڊپ ٿي نه هو ته پوءِ فڪر ڇڄو. مون پنهنجي جسر
ٿي وجهي پائي هئي. ظابطو رکيو هو. مون نه پاڻ کي لڳتا ٿي
ڇاهيو ۽ نه اهو ٿي چاهيم ته ڪو مولڪي لڳي. پر سياسي
مولڪي لڳتا جي ڪوشش ڇو ڪندو؟ منهنجو هن سان ڪهڙو
واسطو هو. مون شايد هن کي خواب ۾ ڏٺو هو. عجيب جدوجهد
هئي دل ۾. عجيب ڪشمڪش هئي دماغ ۾. مان ڪنهن
۾ فيصلي ٿي لٿي اچي سگهيس. لنڊ اچڻ جو سوال ٿي ڪو

جي الجهن ۾ پئي آون بعد نئون رڪڻ جي طاقتن کي ڪمزور ڪري ڇڏيندڙن. ماضيءَ جي گهرن مان نڪري مستقبل جي روشن مهديان ۾ اچ. "

آئين چئي هو ۽ مندو رهيو. مان دؤر نائين کيس ڀڳ ٿي لکيندو رهيس. منهنجي اکين اڳيان سڳڻو. مگر گم ٿيڻ لڳو. نظر آيو. آئين مخصوص ڪم ۾ ڇڻو هو ۽ اڏامي رهيو آهيان منهنجون اکيون بند ٿي ويئون هيون. پوءِ مخصوص ڪم ۾ آهستي آهستي ڀڳي ٿي لهي رهيو آهيان. منهنجو سارو جسم ڏکي رهيو هو. عجيب، اجرا هئي. مان سمجهي نه سگهيس ته مولڪي ڇا ٿي رهيو هو. سڀ ان مالڪي ٿي ڇڏي ڏسڻ ۾ جنهن ۾ سندس مٿي، مولڪي سڌ ۾ رهي نه ڪٿي هوس يا ڇا ٿي رهيو هو. پنهنجو هوش گنواني واپس.

مون مخصوص ڪم ۾ نه مولڪي ڪم ۾ ناهين کان چڱي رهيو هو. منهنجي اک کلي پئي ۽ ڏسڻ ۾ چنڊو منهنجي ڀرسان ڀرسان بيٺو هو ۽ چئي رهيو هو،
 "صاحب صاحب اٿو ٿو هلو."

مان ويهي رهيس. چنڊوءَ طرف ڪمار سان ڀريل اکين سان لهاري پئي مون چيو،

"ڇا مان هيترو وقت لڏ ۾ هوس؟ تون هتي ڪهڙن آئين؟"
 "صاحب!" چنڊوءَ چيو، "اڃا صبح جو توهان لهرڻ ڪري لڪتا هئا. منجهند جو نه آيا. شام ٿي ويئي توهانجو پتو ڪونه پيو. انتظار ڪري ڪري مان توهان کي ڳولڻ لاءِ لڪتس. آخر ڪجهه وقت ٿيو جو توهان کي هتي سمجهي ڏسڻ ۾ آيو. توهان ڪهڙيءَ لڏ ۾ هئا. توهان جي اڻڻ جو انتظار ڪندو رهيس پر توهان جي اک نه کلي. ٿورو وقت ٿيو ته

انهن چئي سنڀاسي آئي ڪٿو ٿيو. مون آئي کيس ڀر ٿام ڪيو ۽ چيو،

”سوامي! توهان مولڪي جهون جو راز ٻڌايو آهي. مان توهان جو شڪر گذار آهيان.“

سنڀاسيءَ ڪلدي چيو، ”تون هڪ ڳالهه هميشه ياد رک. زندگيءَ جي اڻالڪي سفر ۾ ساهس ۽ سمجهه جو ثمر ڪڍي هل نه. تون منزل تي پهچ پائيندين. هيءُ سبق ياد رک نه توکي ڪنهن جو شڪر گذار رهڻ جو سبب آهي ۽ نه ڪنهن کي به ڏوهه ڏيڻ جو ڪارڻ. توکي پنهنجو مستقبل پاڻ ئي ٺاهيو آهي. هينئر تون وڃ ڪافي ڊالر آئي چڪي آهي.“

مون سرجهڪائي سنڀاسيءَ کان پڇيو،

”وري ملڻ جو اوسر ڪڏهن پراپت ٿيندو؟ سڀاڻي هن وقت ۽ هتي اوهان اچي سگهندا؟“

سنڀاسيءَ وراڻيو، ”لنگي قدرت جي دل ۾ وقت مندن ۾ پُٺيو آهي ۽ نه منڻ، ڪلاڪن يا ڏينهن ۽ مهينن ۾. پنڇيءَ کي ڪا به سڌ نه هوندي آهي نه سندس عمر ڪيتري آهي. گلاب جو اُوٽو پنهنجي جهون جا ڏينهن لٽو ڳڻي. اسين آهيون روتا جوڳي. ڪڏهن ڪٿ به ڪڏهن ڪٿ. ڏينهن هڪ آهيون نه رات هتي. ڪا به خبر نه آهي نه ڪنهن وقت ڪٿي آهيون. منهنجو هتي اچڻ جو وقت ڪهڙو آهي ڪيئن چوان. جو جو سمجهي ساجه ڪولهي. جڏهن مون ضرورت محسوس ڪئي تڏهن پاڻي اچي نوسان گڏاس. اڳتي قدم وڌائيندو هل. هنجي ويندين ڪنجي ويندين. هن راه ۾ رڪڻو ٺاهي، هلندو هل. اُتي کان دور منزل آهي، هلندو هل. فڪر نه ڪر، جيڪي گذريو سو گذريو. ڪيل پلن جو نه سوچ. ماضي

انساني سپاه جو اهو لڳڻ آهي ته هو پنهنجي اهنڪار خاطر پنهنجي جڏن جو اٽل ٿو آئي. هٿ ۽ سوارٿ ئي سندس برباديءَ جا ۽ مکه ڪارڻ آهن. جي هينور پنهنجي شڪست ۾ وڙاس ٿي وڃي ته هُو پنهنجي زندگي لاءِ انتها پڻائي ٿو سگهي جنهن ۾ اٽلڪ جڳهه سمائل آهن ۽ اهيءَ سمهه ۾ ٻروڻي ۽ ٿارو رهي سگهي ٿو. هُو اوستا ۽ آستان ٿي جهٽ ٿو پائي. امر ٿا جي سنجيولي رس ٻي ڪو نه امر ٿي وڃي ٿو، جهون مڪس ٿي وڃي ٿو. هڪ خوشيءَ مان ٻي خوشي پيدا ڪري سگهي ٿو. هڪ سوپ مان ٻي ۽ ايترو آسانيءَ سان جهٽن ساهه کڻي، اکين سان ڏسڻ ۽ ڪنن سان ٻڌڻ.

سياسي ڪجهه وقت رُڪڻي ويو ۽ پوءِ پنهنجو ڳاٺ اوچو ڪري مڌر آواز سان چوڻ لڳو،

”اهو ياد رک ته جيون جي ڪٽهي طالب ۽ جهون کي نه ٿون ڏکڻ جو راز آهي ’لهڪڻ‘. جون کي، جن مان جسر ٺهيل آهي، آتما جي جون سان لهڪاڻ. ٽن جي ٽيڙي جي ٿار آتما جي سُر سان ملائي. پنهنجي دل جي دليا جو مالڪ ٿي. پنهنجي جهون کي بيار ۾ پٽي ڇڏ ۽ اُن ۾ واسنا کي واسو ڪرڻ ڏي. اُن چاشيءَ کي چڪي آند ماڻ. پاڻ کي ديوڪ جهون جو حصو ڪري ڄاڻ ۽ پنهنجي جهون ۾ ديوڪهڻو اختيار ڪر. جيڪڏهن بيار جي مفعول سان پنهنجي راه روشن ڪندين ته پنهنجي آتما سڄي ڪائنات جي تلاش ڪري سگهندي

اها آهي جهون جنهن کي ٽون جهون جي ڳڻهارت ٿو سمجهين. جيڪي ٽون ٺاهيو آهي اُن ئي جي واڃي طور عمل ڪندڙ نه اها ڳڻهارت پائيندڙن جنهن جي تلاش ۾

ٿو چاهين . مان پنهنجي سهايتا ڪندس . هينئر ڌيان سان ٻڌ .
 جيون ڇا آهي ؟ جيون ايشوري پيار جي پيدائش آهي . پر همالد
 جو بنياد يا پر همالد جي پنهنجي پيار جا شڪتي آهي سا پيار ئي ئي
 ڏندگي . استري ۽ پُرش جو ميلاب پُرش ۽ سندر ٿا جو سنگم
 آهي ۽ ان سنگم جو وري نتيجو آهي سندن اولهال پُرش سندر
 پيار . سندر ٿا ۽ پُرش جو سنڀل پُرش ڪان هلدو آيو آهي ۽
 هميشه رهندو . ڇو سندر ٿي لڳي ٿڌن ۽ پياري ٿي لڳي
 ۽ ڇا ڇو پياري آهي سا سندر ۽ آهي . پُرش سندر ٿا آهي ۽
 سندر ٿا پُرش . ساڳي طرح ئي ايشور پُرش سندر ٿا جو پُرش
 آهي ۽ سندس اڀايل پر ڪرڻي ۽ سندر ٿا ۽ آهي ۽ پيار ۽ .
 وشو ماڻو کي پُرش مان پنهنجي روپ ۾ پيدا ڪيو آهي . منس
 ان انس جو جو هڪ ڪرڻو آهي . منس هڪ ديه ۽ آهي
 پر ان ديه ۾ وسندڙ لرلپ ۽ نرمل آتما آهي جا پُرش جي
 پياري آهي . پر جيئن هير و گب ۾ ملي پنهنجي جو کوهي
 ٿو ڇڏي تيئن لڳي آتما جي جو کوهي سنساري لڳائڻ جي گب
 ۾ ڪم ٿي وڃي ٿي . جڏهن انسان لڳا رهس ٿي ٿو ۽ وري
 سندس آتما چمڪڻ لڳي ٿي جيئن سورج ڪڪرن هٽجڻ
 ڪالهن وري پنهنجي پر ڪاش سان ڌرتيءَ کي روشن ڪندو
 آهي . عام طور ائين سمجهيو وڃي ٿو ۽ انسان هڪ ديه آهي
 جنهن ۾ اٽو شڪتي سمائل آهي پر سچ ۽ الهيءَ ديه ۾ آتما
 آهي جا کيس هلائي ٿي . آتما ئي هنجو ماحول پيدا ٿي ڪري .
 ڏوٽند سپاه هڪ سبب انسان پنهنجي ڏندگيءَ جي جڙن کي
 ڪم هيٺ رکي ٿو . هو انهن کي لس ٿئون رکي ٿو سگهي
 پنهنجي مرضيءَ موجب انهن جو لکھوسار ڪري ٿو سگهي .

منتظر آهيان ها، بشرطڪ ڇا؟ ڪجهه ڇڏي ٿي.

هن موکي هيٺ وهڻ جو اشارو ڪيو. مان وڃي رهيس ۽ هڙ به منهنجي سامهون وڃي چوڻ لڳو.

”گهڙو دور کان آيو آهين تون؟ سچ جي تلاش ۾. ائين نه؟“
 ”ها ۽ نه.“ مون چيو، ”اهو سچ آهي نه مان دؤر
 کان آيو آهيان. پر سچ مولڪان دؤر نه آهي. جيون جي گهرائين
 مان گذريو آهيان ۽ سچ جي کوچ به ڪافي ڪئي اٿم. ان ڏس
 ۾ اڃا پورٽيا نه پالي اٿم. مان پورٽيا جي کوچ ۾ ئي پنڪي
 رهيو آهيان.“

”تون سمجهين ٿو ته منهنجي جيون اڌوري آهي؟ پورن نه
 آهي؟“ سياسيءَ پڇيو.

”جيون جيون ئي آهي.“ مون جواب ڏنو. ”جيون
 اڌوري ڪڏهن ٿئي ٿي سگهي. پر منهنجي جيون جيون نه
 آهي ڇو ته مان اڃا جيون جي پورٽيا جو ڳجهه پالي نه سگهيو
 آهيان.“

”جيون جي جڙب ۾ ڳجهه ٿئي ٿي ڪول، پوءِ تون ڪهڙي
 ڳجهه جي تلاش ۾ آهين؟ جڏهن ڳجهه جيون ۾ ٿئي ٿي ڪول،
 ته پوءِ منهنجي تلاش بيڪار ويندي. توکي ڪجهه حاصل نه
 ٿيندو.“ پوڳيءَ چيو.

مان منجهي ويس ۽ لاجواب ٿي ويس. ڪنهن ڪهري خيال
 ۾ غرق ٿي ويس سوچي رهيو هوس ته جيڪڏهن سياسيءَ
 جي چوڻ ۾ ڪجهه سچ آهي ته پوءِ مان ڇو پنڪي رهيو
 آهيان. پوءِ هتي جا لاءِ آيو آهيان.

”خاموش ڇو آهين؟ جواب ڇو نه ٿو ڏين؟“ سياسيءَ پڇيو.
 ”تون اڃا اٿڙ آهين. تون نه ڏيوڪ جيون جو رهيو پالڻ

سڀ ڪجهه هتي ۽ هينئر نه ٿيو. پر وري پنهنجو پاڻهي
ڪيڏانهن گر ٿي ويو؟ مان پاڻ حيران آهيان.“
”ٻار! تنهنجي اکين کي اڳيان جو ڀرڻو هو.“ سياسي
چيو، ”انهيءَ ڪري تون نيڪ نه ٿي سگهين ۽ نه سمجهي
سگهين.“

مان سوچ ۾ پئجي ويس. سياسي مولڏانهن اڪڙڪي لڳائي
لهاري رهيو هو ۽ مرڪي رهيو هو. مان سوچي رهيو هوس
نه جيڪي ڪجهه مون ڏٺو سو غلط ڪيئن ٿي ٿي سگهيو؟
ڇو نه طوفان کي مون نه پنهنجي حڪم سان بند ڪيو هو.
وري سوچيم ته مون ايتري طاقت ڪٿان آئي جو قدرت تي
حڪم هلائي سگهان؟ شايد سياسي نيڪ ٿو چوي. پر سياسي
زور سان ڪٿي رهيو هو ۽ مولڪي پاڻ ڏانهن اڇڻ لاءِ اشارو
ڪري رهيو هو. مان خود بخود هن ڏانهن ڇڪجي ويس.
پيڙڙ ڪه ڪه ٿي ڪوٺ. ڏپ نه مون زندگيءَ مان بند ڪيو.
ڇڏيو هو. مون سمجهيو ٿي ته جنهن انسان ڀڄي ٿي جيت نه پائي
آهي سو جيون کي ڇڏي سمجهي سگهي.
سياسي چئي رهيو هو:-

”طوفان ٿو بند ڪيو يا نه ڪيو، پر اهو ياد رک ته تنهنجي
حڪم جي اندازي طوفان ڇڏي ڪري سگهي. بشرطيڪ توکي
پاڻ ۾ ۽ ايشور ۾ ڀورن وڃڻا آهن ۽ تهن سان گڏ ٿو اندرين
کي پنهنجي وس ۾ رکيو آهي. تنهنجي آتما ڀريل آهي ۽ هوءَ
ساريءَ ڪائنات تي قبضو ڪري سگهي ٿي. بشرطيڪ.....“
هو خاموش ٿي ويو.

مون ادب سان چيو:-

”ها، ها اڳتي ڇو ٿو اٿو سو چئو. مان اوهان کي ٻڌڻ لاءِ

اکمن مان ڄاڻي آڳ ٿي لکتي . مون ائين محسوس ڪيو ته
 دنيا کي پنهنجي اکين جي آڳ سان اڳ ڪري ڇڏيندس .
 ”روڪجي وڃ....“ مون آواز اوجھو ڪري ڇڏيو ، ”روڪجي
 وڃو اي ٿو طوفانن، مان توهان کي حڪم ٿو ڏيان. منهنجو
 اهو اعلان آهي. بند ڪريو هيءُ مالم ۽ تباھي. بند ڪريو بند
 ڪريو

مان سمجهي نه سگهيس ته ڇا ٿيو. ڇهه هاڻاڪار خاموش
 ٿي ويئي . بادل هٽي ويا . سورج پنهنجي سولھري ڪرڻن
 سان وري ڏسائي ڪي چمڪائي رهيو هو . غار نظرن کان
 اوچھل ٿي ويئي. ڇا ڏٺو سامهون وٺ جي هيٺان هڪ سياسي
 پيلو هو جنهنجي پيشاني تي هڪ اوراني جهلڪ هئي ۽
 ڪپڙو ۽ ٿو لباس ٻيڙيل هوس . هن موٽي مر کي آڻيو
 ڏي. منهنجي من ۾ آندو جي ٿو ڊوڙ ٿي ۽ هر دوشالو
 ٿي ويو. هن پڇيو،

”اڃا اڪنهن کان ڊڄي رهيو آهين؟“

مون لڙڪا ٻڙڪي آواز ۾ کيس جواب ڏنو:-

”نه، مان ڊڄي ڪونه رهيو آهيان صرف قدرت جو ڪوٺ
 ڏسي نه سگهيس دل تي چومت لڳي ۽ ڪنهن خيال ۾ سلطان
 ٿي ويو هوس.“

”اڃا“ سياسي ڇڻو، ”ايشور هميشه مهربان آهي. پيار
 جو پندار آهي. هو ڪنهن پنهنجن پيارن کي ڏکي رکندو؟“
 ”ڏهن هيءُ ڇا هو. ڪهڙو اسرار هو جو مون هيٺ ڏٺو؟“
 ”تو ڇا ڏٺو؟ جيڪي ڪجهه ڏٺو سو هيٺ ڪٿي آهي؟
 ڪيڏانهن ڪر ٿي ويو؟“ هن عجب ڏيکاري ڏي پڇيو.

مون چيو:- ”هيءُ مخصوص جو ڪرس هيءُ آياچار

سڀ ڪجهه هتي ۽ هيٺ ٿي ٿيو. پر وري پنهنجو پاڻهي
 ڪيڏانهن ڪم ٿي ويو؟ مان پاڻ حيران آهيان.
 ”ٻارا! پنهنجي اکين تي اڳيان جو پردو هو.“ سياسي
 چيو، ”انهيءَ ڪري تون نيڪ نه ٿي سگهين ۽ نه سمجهي
 سگهين.“

مان سوچ ۾ پئجي ويس. سياسي مولڏانهن ٽڪڪي لڳائي
 نهاري رهيو هو ۽ مرڪي رهيو هو. مان سوچي رهيو هوس
 ته جيڪي ڪجهه مون ٿو سو غلط ڪيئن ٿي ٿي سگهيو؟
 ڇو ته طوفان کي مون نه پنهنجي حڪم سان بند ڪيو هو.
 وري سوچيم ته مولڀر ايتري طاقت ڪٿان آئي جو قدرت تي
 حڪم هلائي سگهان؟ شايد سياسي نيڪ ٿو چوي، پر سياسي
 زور سان ڪلي رهيو هو ۽ مولڪي پاڻ ڏانهن اچڻ لاءِ اشارو
 ڪري رهيو هو. مان خود بخود هن ڏانهن ڇڪجي ويس.
 ايندڙ ڪهڙي بي خوف. ٻپ نه مون زلديءَ مان بند ڪيو
 ڇڏيو هو. مون سمجهيو ٿي ته جنهن انسان ڀڄي ٿي جيت به پائي
 آهي سو جيون کي لٽو سمجهي سگهي.
 سياسي چئي رهيو هو:-

”طوفان تو بند ڪيو يا نه ڪيو، پر اهو ياد رک ته پنهنجي
 حڪم جي اخلاقي طوفان لٽو ڪري سگهي. بشرطيڪ توکي
 پاڻ ۾ ۽ ايشور ۾ پورن دشمناس آهي ۽ تنهن سان گڏ تو اندر
 کي پنهنجي وس ۾ رکيو آهي. پنهنجي آتما ۾ اڀل آهي ۽ هوءَ
 ساريءَ ڪائنات تي قبضو ڪري سگهي ٿي. بشرطيڪ.....
 هو خاموش ٿي ويو.“

مون ادب سان چيو:-

”ها، ها اڳتي چوڻو اٿو سو چئو. مان اوهان کي ٻڌڻ لاءِ“

اکن مان جاسي آڳ ٿي لڪتي . مون ائين مڙس ڪهون
 دنيا کي پنهنجي اکن جي آڳ سان اگر ڪري ڇڏيندس .
 ”روڪڻي وڃ....“ مون آواز اڏو ڪري چيو ، ”روڪڻي
 وڃو اي ٿو طوفانن ، مان توهان کي ڪم ٿو ڏيان . منهنجو
 اهو اعلان آهي . بند ڪريو هيءُ مالءُ ؛ تباهي . بند ڪريو بند
 ڪريو“

مان سمجهي نه سگهيس ته ڇا ٿيو . جهت هاڻاڪار ڄاڻوش
 ٿي ويئي . بادل هتي ويا . سڄ پنهجي سونهري ڪرڻ
 سان وري نه ڏسئيءَ کي ڇمڪائي رهيو هو . غار نظرن کان
 اوجھل ٿي پئي . ڇا ته سامهون وٺا جي هيٺان هڪ سياسي
 پيلو هو جنهنجي پيشانيءَ تي هڪ اورائي جهلڪ هئي ؟
 ڪهڙو ؟ او لباس ٻاهريل هوس . هن مولڪي مڙ کي آشورواد
 نه ڏي . منهنجي من ۾ آند جي ٿور ٿورڙا لڳي ؛ هر دوشالو
 ٿي ويو . هن پڇيو ،

”ٻيا ڪنهن کان نه جي رڳو آهين؟“

مون لڙلا پوکي آواز ۾ کيس جواب ڏنو :-

”نه ، مان نه جي ڪونه رهيو آهيان صرف اڏو ڪرڻ جو ڪرڻ
 نه ڏسي نه سگهيس دل تي چومت لڳي ؛ ڪنهن ڪمال ۾ سلطان
 ٿي ويو هوس.“

”ٻيا“ سياسيءَ چيو ، ”اشورو هميشه مهربان آهي . پيار
 جو پٺڀار آهي . هو ڪنهن پنهنجن پيارن کي نه ڏکي رکندو؟“
 ”هن هيءُ ڇا هو . ڪهڙو اسرار هو جو مون هينئر نه ڏٺو؟“
 ”ڇا نه ڏٺو؟ جيڪي ڪجهه ڏٺو سو هينئر ڪٿي آهي؟
 ائين ڪر ٿي ويو؟“ هن عجب ڏيکاري ٻڌي پڇيو .

مون چيو :- ”هيءُ بيشڪ صورتحال جو ڪوس هيءُ آياچار

چيز غار ۾ گرم ٿيندي ٿي ويئي ۽ مان ٻيئي ٻيئي پينگر نظارو
 ڏسي رهيو هوس. طوفان زور ڀڳو ٻندو ٿي ويو ۽ مان به
 غار طرف طوفان جي زور تي ڇڪجندو ٿي ويس ۽ آخر
 جا لاش هئا. زالن مردن جون سرد سسڪيون، آهون ۽ دالھون
 جالورن جون ڪڪيون ۽ هوا جا گهوگهاٽ اچي رهيا هئا.
 البدران آڱ ٿي لڪتي ۽ چوڻي ڏولي جا ڪارا بادل چاليل
 هئا. مولر انسانن ۽ جالورن جي دردي وڌيڪ ٻڌڻ جي
 سمر ٿي ڪانه هئي ۽ آسمان طرف بهاري اُن عظيم غمجي طاقت
 اڳيان هٿ ٻڏي ڀڳاڙين:-

”منهنجا ۽ تنهنجي جهان جا مالڪ! تون نه سڀني جو لکھبان
 آهين، مهر بان آهين، پوءِ هيءُ ظلم ڇا لاءِ؟ اي پرمر پتا
 اسين منهنجا مالڪ آهيون. پنهنجن مالڪن تي هيءُ بيخود
 ظلم ڇو؟ تون پرهر جو ساڪاٽ سڙو آهين. نه..... نه
 سيم پرهر آهين. رحم ڪر مالڪ. تون دنيا لاهي آهي نه ٻاهر
 لاءِ پر وڌائڻ لاءِ پوءِ هيءُ بيخودي ۽ لاڳو ڇو؟“
 منهنجا چپ خشڪ ٿي ويا هئا ۽ مون اُنهنکي زبان سان
 آڻو ڪري وري چيو، ”منهنجي ئي تجلي جو ٿورو مولر
 آهي. تون به مولر ڪو فرق ڪونهي پوءِ تون پنهنجو پاڻ
 کي لاس ڇو ڪري رهيو آهين.“

برباديءَ جو شور اڃا جاري هو. دنيا آلت پلٽ ٿي
 رهي هئي. اوبت جو ننگو لڄ هلي رهيو هو. مؤت جا ملائڪ
 ڇڪر لڳائي رهيا هئا ۽ قيامت ڪاه ڪندي ٿي آئي.
 منهنجو دماغ گرم ٿيندو ٿي ويو. منهنجي ڌڻن ڪنهي
 هسي هئي. قدوت جو ڪروڙ وڌيڪ سهي نه سگهيس.

۱- مان سوچي ۽ ۲- هو ۳- مان الھي ۴- جھڙي جو روح جو
 کيس لاءِ ٿون وکي سگهي ٿو ۵- منهنجي جسر اندر جو روح
 آهي سو ۶- مولڪي لاءِ ٿون وکي سگهي ٿو. اهي سڀ
 ۷- ٻالھون سوچندي ان وڻو يا ڪو سڙو شڪتوان جي اڳيان
 ازخود منهنجو سر جهڪي ويو. منهنجي مٿان هڪ ڪيٽ
 چالتي ويو ۽ الھي مدهوشيءَ ۾ مولڪي دل جو سڪون ملو
 ۽ زبردستيءَ جو لطف حاصل ٿيو. مون سوچيو ۽ سمجهيو ته
 جھڙي ۽ واپار ڪو ٿاڻو ڪو ٿو هون. ٻنهي جي جهون ۾
 خوشي هئي، آئند هون. ٻنهي جي پٺيان هڪ ازغبي طاقت
 هئي، روح هو. جھڙي ۽ منهنجي آتما ۾ ڪو فرق ڪو
 هو ۽ مون انهن متوسس ڪيو ته مان الھيءَ مالڪ جو هڪ
 حصو هوس ۽ منهنجي آتما هنجو هڪ چارو هئي ۽ پرمانا ۽
 واپار ڪوئي فرق نه هو. اهو سچ سمجهندي ئي منهنجي
 ٿڌن ٿڌي ويئي، منهنجي جسر جو الڪ الڪ ٽڙ ٽڙ لڳو.
 منهنجا لاش ٻوڙجي وئي. ڪن ٻنڌ ٿي ويا. اهڙيءَ دشا ۾
 سڌ ٻڌ ۽ سرف واري ويس، جھڙي جو آواز نه ٻڌڻ ۾ نه
 آيو. هرا جا گهوگهاٽ منهنجي ڪنن تي بڻجي ٿي سگهيا.
 مون سمجهيو ته مان گویا هڪ گهرو خواب ڏسي رهيو هوس
 ۽ مولڪي هڪ نظارو نظر آيو. دور دور هڪ عجب غار هئي
 جنهن ۾ مون نديون، ٿارا، نديون، جھڙا ڪرندا ڏٺا. پهاڪ
 مارڻان لڳي رهيو هو. چوڌاري اولهه اندوڪار چالتي وڃڻ
 اسرار پرا آواز ٿي ٻڌڻ ۾ آيا. وڻ ٻاڙن کان ڪري رهيا هئا
 ۽ طوفان جي ٿڙيءَ سان ڪسڪندا الھيءَ غار ۾ ٿي پيا. چوڌاري
 چينگلي جانور وڙهون ۽ واکا ڪري رهيا هئا. هر طرف
 هاڻڪار مچي ويو هو. قدرت جو ڪوٺ ٿي نظر آيو. هر

سان پنهنجو قدم لٽي ملائي سگهيو. قدرت کي هٿ ڪرڻ
جي بدلي قدرت کان ٻڌجي ٿي ويو. حقيقت ۾ ٻي ڪرڻي
مالا ڪيڏي نه ڏيائو ۽ ڪروڙاڻا آهي.

سامهون جهڙي جي ڪاڪل اسانجي گهر ۾ چٽي ٻڌڻ ۾
ايندي هئي. ٻهاڙي چوڻيءَ تان جهڙو ٿو ڪرندو هو ۽ مان
نهر جي ڪناري تي ويهي اهو الاهي رنگ ۽ ازغبي اسرار
ڏسندو هوس. جهڙو مڌر آلاپ آلاپيندو رهندو هو ۽ مان
ان جي لاءِ ۾ لهن ٿي ويندو هوس ۽ منجهس مالڪ کي ٻسي
مٿر مڱ ٿي ويندو هوس. ان آتما ۽ پرمانا جي انوکي ميل
لهن جواني ٿي پيدا ڪئي ۽ منهنجي جسم ۾ جان اچي ٿي ويئي
۽ روح کي هڪ عجيب راحت ٿي محسوس ٿي. منهنجي
زندگي سڄي روپ ۾ زندگي هئي الاهي نهر وانگر جا
جهڙي مان ٿي ٺهي. اها نهر جا ڳائيندي، لچندي ٿيندي
موج ۾ پنهنجي پريتم ساگر سان ملا لاءِ اڙڻدي وهندي
ويئي. الاهي جهڙي عجيب اثر ڪيو هو منهنجي جهون تي.
جهڙو، جو پنهنجي اجهل زور سان سڀني ڪاٺن کي دور
ڪندو، اوڪن ۽ اٽالڪن گهٽن ۽ گهرن مان لنگهندو، مشڪلان
سان مقابلو ڪندو اوچين چوٽين تان هيٺ ڌرتيءَ تي ڪرندو
رهي ٿو ۽ پنهنجي سهاڻي سوپ تي کليدو ۽ لچندو رهي ٿو.
ڪهڙو نه دلپزير آهي هي جهڙو. هزارن سالن کان هيءُ
آبشار ائين خوش ٿيندو، لچندو ۽ گيت ڳائيندو رهيو آهي
۽ آبشار تي وقت جو ڪو اثر ڪونه ٿيو آهي.

هڪ ڏينهن هميشه وانگر مان نهر جي ڪناري تي ويندو
هوس ۽ جهڙي جي ناري ۾ سوچي رهيو هوس. جهڙو
سدا سندر ۽ دائما جوان هو. گونا سلسيل چشمي جو آب حيات

ڪر ۾ غلطان ٿي ويس. ٻاهرينءَ دليا جي موٽي خبر نه رهي.
 منهنجي منهنجي دليا هئي ۽ مان منهنجيءَ دليا ۾ خوش هوس.
 بيحد خوش. منهنجي دليا سهڻي هئي، سندر هئي جنهن ۾
 دڪ ۽ غم جو پاڇو نه ڪوڙ هو. ڪپڙي نه هئي منهنجي
 عجيب دليا جنهن لاءِ مون ڪيئي سال انتظار ڪيو، جنهن لاءِ
 مان ڪافي تڙ ٿيندو رهيو هوس.

اسانجو گهر ٻهائين جي وچ ۾ هو. هڪ نرس جي مائري
 هئي. اٽڪل سؤ قدمن جي مٿاهلي تي جهڙو هو جو مٿان ٻهائ
 ٿان ٿي ڪريو ۽ پوءِ هڪ نهر لهي دؤر دؤر ٺهائجي ٿي وئي.
 چوڌاري سائي ٿاه جو سر سبز غاليچو وڇايل هو ۽ ڪٿي ڪٿي
 گولاگون ٿلن جا رُونا هئا. ٿلن ۽ ٿولن سان پُر پور ٻگها ٻگها
 ڇاٻاڏار درخت، دلڪش نظارو هو ۽ مان اُن نظارن ۾ مٽولي
 ويندو هوس. دؤر دؤر ٻهائين جون برقي چوٽيون نظر ٿي
 آيون. سورج جي ڪرڻن ۾ هن مان چڻ ٿور جا ٿوهارا چٽڪر
 هئا. بارش جي موسم ۾ ٻادل اچي انهن چوٽين سان ٽڪر
 ڏيڻا ۽ پوءِ آهستي آهستي هٽ لهندا هئا ۽ ٻهائين کي ٻه
 جي ٻوٽو ڪوڊ ۾ وهاري عام جي نظر کان ڇپائي ڇڏيندا هئا.
 مان روز صبح جو ٿورو ڪري اڪرندو هوس ۽ قادر جي
 قدرت جو مفادو مطلق لاءِ دور دور هليو ويندو هوس.
 ٻوٽو قدرت هئي. ٻڌو آءُ ته قدرت اڻ پوري آهي.
 ڪڏهن سخت گرمي آهي ته ڪڏهن سردي. انسان
 جي قدرتي بدل بدل برداشت ٿئي ڪري سگهيو.
 قدرت کي ٿو جي پاڻ سان ئي ڏلو ۽ سندن نظر قدرت
 هيٺان ٻهلو ٿي ٿي ٿي پئي. قدرت ٻوٽو هئي.
 اهو ورو هو جو قدرت جي بدل بدل، موسم جي

سان پنهنجو قدر ٿي ملائي سگهيو. قدرت کي هٿ ڪرڻ
جي بڊاي قدرت کان ڏجي ٿي ويو. حقيقت ۾ پر ڪر ٿي
مالا ڪيڏي نه ڏيالاو ۽ ڪروڙاڻي آهي.

سامهون جهڙي جي ڪاڪل اسانجي گهر ۾ چٽي ٻڌڻ ۾
ايندي هئي. ٻهاڙي چوڻيءَ تان جهڙو ڪرندو هو ۽ مان
نهر جي ڪناري تي ويهي اهو الاهي رنگ ۽ ازغبي اسرار
ڏسندو هوس. جهڙو مڌر آلاپ آلاپيندو رهندو هو ۽ مان
ان جي لپيءَ ۾ لپن ٿي ويندو هوس ۽ منجهس مالڪ کي پسي
منتر مڱ ٿي ويندو هوس. ان آتما ۽ پرماتما جي انوکي ميل
تئين جواني ٿي پيدا ڪئي ۽ منهنجي جسم ۾ جان اچي ٿي ويئي
۽ روح کي هڪ عجيب راحت ٿي محسوس ٿي. منهنجي
زندگي سڄي روپ ۾ زندگي هئي انهيءَ نهر وانگر جا
جهڙي مان ٿي لهي. اها نهر جا ڳائيندي، لچندي ٿيندي
موج ۾ پنهنجي پريتم ساگر سان ملا لاءِ تڙڦندي وهندي ٿي
ويئي. انهيءَ جهڙي عجيب اثر ڪيو هو منهنجي جيون ٿي.
جهڙو، جو پنهنجي اجهل زور سان سڀني رڪاوٽن کي دور
ڪندو، اوڪن ۽ اٽالڪن گهٽن ۽ گهرن مان لنگهندو، مشڪلاتن
سان مقابلو ڪندو اوچين چوٽين تان هيٺ ڌريءَ ٿي ڪرندو
رهي ٿو ۽ پنهنجي سهاڻي سوپ ٿي ڪندو ۽ لچندو رهي ٿو
ڪهڙو نه دلپزير آهي هيءَ جهڙو. هزارن سالن کان هيءَ
آبشار ائين خوش ٿيندو، لچندو ۽ گيت ڳائيندو رهيو آهي
پر آبشار ٿي وقت جو ڪو اثر ڪونه ٿيو آهي.

هڪ ڏينهن هميشه وانگر مان نهر جي ڪناري تي ويٺو
هوس ۽ جهڙي جي ٻاري ۾ سوچي رهيو هوس. جهڙو
سدا سندر ۽ دائما جوان هو گویا نسلجمل چمهي جو آب حيات

لڪر ۾ غلطان ٿي ويس. ٻاغيرينءَ دل ڏيا جي مون کي خبر نه رهي.
 منهنجي پنهنجي دل ڏيا ڇڏي ۽ مان پنهنجيءَ دل ڏيا ۾ خوش هوس.
 بيداد خوش. منهنجي دل ڏيا سهڻي هئي، سندر هئي جنهن ۾
 دڪ ۽ غم جو پاڇو به ڪو نه هو. ڪهڙي نه هئي منهنجي
 عجب دل ڏيا جنهن لاءِ مون ڪيئي سال انتظار ڪيو، جنهن لاءِ
 مان ڪافي ٽڙ ٽنڊو رهيو هوس.

اسانجو گهر ٻهاڙين جي وچ ۾ هو. هڪ ٿمر جي ماري
 هئي. اٽڪل سؤ قدم جي مفاصلي تي جهڙو هو جو مٿان ٻهاڙ
 تان ٿي ڪراو ۽ ٻوڙ هڪ لهر لهي دُور دُور ٽهليجي ٿي وڃي.
 چوڌاري سائي گاه جو سر سبز غاليڇو وڇايل هو ۽ ڪٿي ڪٿي
 گولاگون کڻ جا ٻوٽا هئا. ڦلن ۽ ڦولن سان ڀرپور ڏکها ڏکها
 چاٻاڍار درخت، دلڪش نظارو هو ۽ مان ان نظار ۾ متو ٿي
 ويندو هوس. دُور دُور ٻهاڙين جون لڙائي چونڊون نظر ٿي
 آيون. سورج جي ڪرڻن ۾ هن مان چٽا اُڙ جا ڦوڪا ڇڪندا
 هئا. بارش جي موسم ۾ ٻادل اچي آلهن چونڊن سان ٽڪرندا
 هئا ۽ ٻوڙ آهستي آهستي هڪ لهندا هئا ۽ ٻهاڙين کي پنهن
 جي ٻوٽو ڳرڻ ۾ وهاري عام جي نظر کان ڇپائي ڇڏيندا هئا.
 مان روز صبح جو ليرڻ ڪري اڪرندو هوس ۽ قادر جي
 قدردان ۾ مڃاڻو ماڻڻ لاءِ دور دور هليو ويندو هوس.
 ٻوڙ ٻوڙ هئي. ٻڌو اٿم ته قدردان اڻ پوري آهي.
 ڪڏهن سمن ڪرمي آهي نه. ڪڏهن سردي. انسان موسم
 جي قدر ٿي ٻڌل سڌل نه ٿو ڏسڻ ٿي ڪري سگهيو. ماڻهن
 قدر ٿي ٻڌو جي پاڻ سان ٿي ڏٺو ۽ سندن نظر قدر ٿي
 حيثيتاڪ ٻهلو ٿي ٿي پئي. قدر ٿي ٻوڙ هئي. انسان
 ئي اڻپورو هو جو قدر ٿي ٻڌل سڌل، موسم جي لهندي

هلا ٿيندو هو. مولڪي ياد آهي ته دادا به ڏينهن اُن نه چڪيو هو.
 پر زمانو انسان کي سنهالي ٿو وٺي. وقت دادا جي دل جي زخمن
 جي مرهم پئي ڪئي. زخم ٻڙجي ويو ۽ ڪجهه وقت کانپوءِ هو
 سڀڪجهه ٻڙجي ويو ۽ پنهنجي ڪم ڪارين ۾ لڳي ويو. چندريان
 جنهنڪي اسين چندو چوندا هئاسين، پيءُ جي جاءِ ورتي ۽
 روزمره وانگر ڪم هلائڻ لڳو. جڏهن مون مسوريءَ اچڻ جو
 خيال ڪيو ته اهو به سوچيم ته چندوهه کي پاڻ سان وٺي هلجي.
 پر کائڻس پيئڻ لازمي هو ۽ مون موقعو پاڻي ساڻس ڳالهه ڪندي.

”چندو! ڏس. دادا نه هينئر آهن ڪونه. مان هت رهڻ
 نٿو چاهيان. تون اڪيلو هتي رهندين؟“ F-75/360

”مالڪ، ائين ڪهڙن ٿيندو؟“ چندوهه چيو. ”منهنجي پتا
 پنهنجي زندگي توهانجي شهنشاهه ۾ پوري ڪئي ۽ منهنجو توهان
 کان سواءِ ڪير آهي؟ مان به پنهنجي جهون توهانجي شهنشاهه
 ويٽيم ڪرڻ ٿو چاهيان.“

مون چيو، ”پر مان هيءُ ملڪ ڇڏڻ ٿو چاهيان. پر ڏيس
 ۾ مونسان گڏ هلائڻ لاءِ تيار آهين؟“

”مان توهان وٽ ئي رهڻ ٿو چاهيان. پوءِ ڏيس هتي يا
 پر ڏيس.“ چندوهه چيو.

سو چندوهه سڄو گهر سنڀالي ورتو. سڄي ذميواري هن پاڻ
 تي کني. هن مالهيءَ کي سمجهايو ته ڪيئن باغ کي ٺاهي. هن
 چڙڪيدار کسي ٻڌايو ته ڪيئن چڙڪيداري ڪري. چندو
 منهنجي سپاهه ۽ خيالن سان واقف هو. هن مولڪي دليا جي
 فڪرن کان پيفڪر ڪري ڇڏيو. فڪر مولڪي صرف هڪ هو.
 پنهنجي جهون جي ٻڙولي پوري لهولي سٺو جو ۽ مان اُن

کي اح مون رڻدو ڏلو. ٻياري ٻياري تي فتح پائي هئي. متحس
 جي ٽڙ ٻڙ کي پائي ڪيو هو. مون پنهنجي هٿ جي ٽرين
 سان هٻا ڳوڙها اُڳها ۽ اسان پريءَ دل سان جدا ٿياسين.
 . سالو مسوريءَ مان روانو ٿي ويو، دل تي هڪ ٻوڙ هو
 سوڊ لهي ويو. هيتر مان آزاد هوس. بلڪل آزاد. البت الهج
 رات سالو کي پنهنجي خيالن مان ڪڍي نه سگهيس. هُو نه
 صرف پنهنجو سؤت هو پر عزيز دوست به. پنهنجو هميشه
 خير خواه.

چندريان رام ٿر جو پٽ هو. رام ٿر اسانجو ٻڙو لوڪر
 هو. اسين کيس رامو ڪري ڪوٺيندا هئاسين. جڏهن کان مان
 سمجهو ٿيو هوس تڏهن کان کيس گهر ۾ ڏٺو هوم. هُو وفادار
 ۽ ايماندار لوڪر هو. گهر جو سڄو ڪم ڪار هنجي هٿن ۾ هوندو
 هو ۽ کيس ڪم نه لوڪرن وانگر نه هلائيندو هو. ڪجهه سالن
 کان پوءِ هنجي زال گذاري وئي ۽ کيس پنهنجي ڳوٺ ڀرپ
 پاسي وڃڻو پيو. دادا جي زور رکڻ تي هو انجام ڪري ويو
 نه جهن مهنن اندر موٽي ايندو. کيس ٿوري زمين هئي جا
 سندس ٻار سڀاليندا هئا. هن اها ٺڪال ڪئي. کيس ننڍڙو
 ستن سالن جو پٽ به هو. جڏهن واپس آيو ته الهيءَ کي نه
 پاڻ سان وٺي آيو. پٽ ۾ هن ننڍي هوندي کان ئي وڏي
 وفاداريءَ ۽ ايمانداريءَ جا سسڪا وڌا هئا. گهر جو ڪم به
 آهستي آهستي سڀڪاريندو هوس ۽ ڪجهه سالن کانپوءِ چندريان
 به گهر جو پائي ٿي ويو. چندريان جڏهن سترهن سالن جو هو
 تڏهن رام ٿر موٽر جي حادثي ۾ مري ويو. موٽر اسانجي هئي.
 دادا کي راءِ جي موت جو گهرو اثر ٿيو. رامو گهر جو پائي
 هو. کيس لوڪر ڪري ڪوٺي سمجهندو هو ۽ نه لوڪر ڪري

باب ٻيو

مسوريءَ کان اٽڪل ٽي ميل پري ٻهاڙين جي گوديءَ ۾ هڪ بنگلو هو. مولڪي ڏسڻ سان بيحد پسند آيو. سائول کي مون چيو ته پڇا ڪري اهو خريد ڪري ڇڏي. ست هزار روپيا ڏيڻا پيا. بالڪل معمولي رقم هئي. ٻيئي جو نه مولڪي قدر ٿي ڪونه هو. پئسو ئي دنيا ۾ سڀڪجهه آهي. و صعيقت ۾ مون سڀ مڪان ۽ زمينون سائول کي لکي ڏنيون هيون. بئڪ ۾ ايترا پئسا هئا جڏهن مان وياڄ به ٿئي ڪاٺي سگهيس. مون اها به وصيقت ڪئي ته جڏهن مان هيءَ دنيا ڇڏي وڃان ته اها سڄي ملڪيت سائول جي ٻارن کي ملي. مان مسوريءَ ۾ هفتو کن ڪنهن هونل ۾ رهيو ٻيو هوس. چندرپان مونسان گڏ هو. سائول سڀ ڪم پنهنجو پاڻ ڪيو. بنگلو خريد ڪيو ويو جنهنڪري عمدي ٽريلچر سان سڃاڻو ويو. باغ لاءِ مالي ڊڪيو ويو ۽ هڪ چوڪيدار به.

هفتي کان پوءِ مان هونل ڇڏي، چندرپان سان وڃي پنهنجي جڳهه ۾ ديرو جهليو. سائول مولڪان مسوريءَ ۾ ئي موڪلايو. اتي سڪ ۽ اڪير سان پاڪر پائي جدا ٿياسين. وڃڻ کان اڳ مون سائول کان انجام ورتو ته منهنجو پتو ڪنهنڪري نه ڏيندو. موت ۾ هن مولڪان اهو واعدو ورتو ته زندگيءَ ۾ هڪ دفعو صرف هڪ دفعو ڪو موقعو مليو ته مان هن سان گڏ جندس. ”الوداع“ سائول ڏک ۾ چيو، ”منهنجا عزيز دوست! الوداع. سائين مونسان ساڻي ٿيندو. عن يارڙي کي نه وسارج.“ هنجي اکين مان ٻي اختيار ڳوڙها وهي آيا. هڙوڪي نه سگهيو. هنجو مونسان اسير پيار هو. زندگيءَ ۾ پٿر دل سائول

” ڇا تون چوڻ چاهين؟ منهنجي ڪپڙيءَ مدد جي توکي
درڪار آهي؟“

” ڏک ۽ اڃا تـ توکي دادا جي سڃيءَ جائداد جي انحصار
لاڳي ٿو لڌي. دستاويز ۽ ٻيا ڪاغذ ٽپوڙي ۾ آهن. تنهنڪن
پوءِ وڪيل جو بندوبست ڪر جو مان وصيف ڪرڻ ٿو چاهيان.
تي مدد توکي اها ڪرڻي ٿو لڌي جو توکي مونس مسوريءَ
هلائڻو ٿو لڌو. مان اتي ڪڍي جاءِ وٺي اٿڪان ۽ رهڻ ٿو
چاهيان.“

” ۽ اهو اي. جو امتحان ۽ پڙهائي؟“ هن پڇيو.
” مونکي دلوي وڌنا جي درڪار ڪونهي. مان پنهنجو
ٻار کان سڳو ٿو چاهيان. اهو سڄو ڪم هڪ هفتي ۾ ٿيڻ کپي.
پوءِ تون پڻ وڃي امتحان جي تيارِي ڪر.“ مون چيو.
” ٻس، ٻيو ڪجهه؟“

” ٻس.“

” مونکي منظور آهي.“

”آخر پنهنجي ٻاڳلڻي مان جاڳي اٿيو آهين.“ سائول چيو،
 ”شڪر آهي. نيمت هوش آيم. ڪن کولي ٻڌ. مان اڄ رات
 جو وڃي رهيو آهيان. مان ليم ٻاڳل سان رهڻ لاءِ تيار نه آهيان.
 سمجهه؟ تون ڇاڻ منهنجو ڪم ڄاڻي. تو جهڙي ڇوڙي سان
 رهي پاڻ کي ڇريو ڪرڻ لٿو چاهيان.“ سائول ڪجهه غصي ۾
 چيو.

”او هو. اهو غصو اڄ ڪٿان آيو آهي؟“ مون مرڪي چيو.
 پوءِ مان هن ڏانهن وڌيس ۽ کيس هٿ کان ڇڪي اٿاري
 وهاريو ۽ ساڻس گڏ ڀلنگ تي ويهي رهيس ۽ چيو:
 ”اڄ اچ نه پاڻ ۾ فيصلو ڪريون. توکي سڏ آهي ۽ مان نه
 ڄاڻان ٿو ته منهنجو ۽ منهنجو رستو الڳ الڳ آهي. تون جسماني
 فرحت ۽ خوشي ۾ غلطان آهين ۽ مان پنهنجي جيون ۾ روحاني
 خوشي ٿو چاهيان. مان پنهنجي خوشي ۽ ۾ خوش آهيان ۽
 منهنجي خوشي تون سان.“
 ”پر مان انهن ڳالهين تي بحث ۾ پوڻ لٿو چاهيان.“ سائول
 چيو.

”۽ مان پڻ ڇو جو بحث جو آلت ڪونهي.“ مون چيو.
 ”نه پوءِ منهنجي جان بخش ۽ مولڪي وڃڻ ڏي.“ سائول
 چيو.

”خوشيءَ سان. پر وڃڻ کان اڳ ٿي سگهين ٿي ته منهنجي
 ٿوري مدد ڪر.“ مون چيو.

اسين ٻئي چپ هٿاسين. پنهنجي پنهنجي خيال ۾ گر.
 مون وري چيو

”مان توکان مدد نه مٿي ۽ مٿي جي خيال کان ٿو گهران
 پر دوستيءَ جي لحاظ کان. ڇهه منظور آهي؟“

لو اچي ۽ ناممڪن لو ڏسجي سوانڪل وڃي ۽ ممڪن آهي.
غير معمولي ۽ ناممڪن صرف الهي ۽ انسان کي لو اطر اچي جهڻن
کي ڪيان نه آهي يا الهو نه آهي. حوالي ۽ جو چئبو يا آبي حيات
هڪ ڪهڻو ۽ قدر خيال آهي. الهي ۽ ڪري مون فيصلو ڪري
چڏيو آهي نه منهنجو هتي رهڻ ناممڪن آهي. مولڪي شاتي
کي. امڪان ڪي. قدرت جا نظارا ڪن. مولڪي پنهنجي
ملڪيت جي ضرورت نه آهي. مولڪي قدرت جو اڪت خزانو
کي. سائول! تون منهنجي مدد ڪري سگهين ٿو؟ هل نه
هلون. ڇا خيال آهي پنهنجو؟

مون اکيون کوليون. سڄو جهان مولڪي خوش نظر آيو. مون
جهڙن جي ٻولي سڀي هئي پر ڪجهه قدر. مان خوش هوس.
مولڪي سڄي ڪائنات ۾ خوشي لڌي نظر آئي پر سائول
سامهون نظر نه آيو. مان چئي ٿو سگهان نه هو ڪهڙي وقت
اتان آئي هلو ويو هو. هڪي منهنجون ڳالهون پسند نه هيون.
هو مولڪي پائل سمجهي رهيو هو. ويچارو سائول! پنهنجي
ولائي ۽ جو اصول صرف عيش عشق هو ۽ الهي ۽ پر ئي سندس
خوشي هئي. هو جهڙن جي وسيع تان بيشور هو ۽ نه جهڙن
کي چالڻ جي هن ڪا ڪوشش ئي ڪئي هئي ۽ نه ڪا
ضرورت ئي محسوس ڪئي هئي. مولڪان ڪل اڪري وئي
۽ سوچيو نه پر مائو ڪس پنهنجن خيالن ۾ ئي ٽڪرين ڏئي،
ڪس خوشي حاصل ٿئي.

مان ڪس ٻولي لاءِ اٿس. ذهني ۽ دل جي ڪهڪش
کان آزاد هوس ۽ آزاد پسڪي ۽ وانگر اڏامي سندس ڪمري ۾
اولڏو سمجهو پيو هئو.

آهي؟ اولڏو سمجهو پيو آهي؟ مون پڇيو.

ڪوشش ۾ به ڪري ٿو پوي ۽ لاکامياب ٿي ٿو پوي .
 اهو انسان جي ئي وس ۾ آهي نه هو پنهنجي طاقت وڌائي
 ۽ پنهنجي حوالي قائم رکي، پر تنهن هوندي به هو پنهنجي
 ڪمزوريءَ ۾ ٻڏي ٿو وڃي، پنهنجو پاڻ کي ڇڏي ٿو ڏئي
 ۽ وڃائي ٿو وهي . مخالف طاقتن جي هٿ ۾ پاڻ کي سولهي
 ٿو ڇڏي . اهي طاقتون جنکي هو پنهنجي قبضي ۾ رکي ٿو
 سگهي .

جيئن ايشور يا ايشور جي اشاري تي هلائيندڙ روح،
 پر عمائد تي راڄ ٿو ڪري، الهي جي ڪمن تي ظابطو ٿو رکي،
 انهنکي لس ٿئون ٿو رکي تيئن انسان جو روح جو خود ايشوري
 درياه جو هڪ قطرو آهي، پاڻ کي لس ٿئون رکي ٿو سگهي .
 انسان جو چاهي سو ڪري ٿو سگهي . هو ديوتا بڻجي سگهي
 ٿو يا هڪ دشت جو چوٽين جي آواڻونءَ ۾ پنهنجو اولڪو
 سم ٽڪرائو وڃائيندو رهي جيسيتائين وري الهيءَ پور ٿي
 کي پائي . سو مان جو انساني طاقت جو آلهو ڪرڻ ٿو چاهيان،
 چاهيان ٿو نه پنهنجي قسم جو منهن منهن مقابلو ڪريان ۽ ٿو
 چاهيان ته قسم کي ٻئي ڏيئي ڀڄي وڃان جو هو اچي
 موٽي پٺيان وار ڪري ۽ ان کان ئي پوءِ مان سڄي سڪان نه
 موٽي ڇا ڪرڻ ڪندو هو .

آلما جا هر شيءِ جو لس آهي، ڪيترن ئي نمونن ۾ ڪم
 ٿي ڪري پر هميشه مٿي چڙهڻ جي ڪوشش ٿي ڪري
 ۽ ان ڪوشش ۾ سندس رستي تي ايندڙ هر رڪاوٽ کي
 لاس ٿي ڪري . آلما، جا ايشور جو جزو آهي، سڄي ڪائنات
 جي جيون آهي . دنيا ۾ ڪا به شيءِ غير معمولي يا غير قدرتي
 ڪانهي . جيڪي ڪجهه اسانکي غير معمولي يا اسٽاويڪ نظر

[illegible]

ڊولند آهي. ذهن، سياڻپ، خيال يا آتما ڪجهه به چئجي،
 هڪ قسم جو گرم آهي جو پنهنجي طاقت ظاهر ڪرڻ لاءِ
 ٻاهر اڪرڻ جو رستو ڳولهي رهيو آهي. اها ٻاهر اڪرڻ جي
 ضرورت پيار جي هڪ اڇا پيدا ٿي ڪري. الهيءَ مان ظاهر
 آهي ته پيار برهماند جو پاڻو آهي، پيڙهه آهي هن ڪائنات
 جي هر هڪ جوڙي ۾ هڪ خواهش آهي جنهنجا جزا هڪ ٻئي
 ڏانهن ڇڪجي ٿا وڃن ۽ ملن ٿا. نتيجو اهو ٿو اڪري جو
 پنهنجي ميلاپ مان ٻيا جزا ٿا ٺهن. يعني مطلب اهو ٿو ته پهرين
 پيار آهي، تنهنڪن پوءِ ڇڪ، ميلاپ ۽ نتيجو پيداوار. جيڪڏهن
 ٽيون الهيءَ حقيقت کي سمجهين ته جيئون کي سمجهڻ جي
 ويجهو ايندين. اهي قاعدا ڪيئن ٿا اسان تي اثر وجهن. اسان
 سڀني تي ۽ هر هڪ انسان تي جدا جدا. سمجهه ته هڪ روحاني
 خيال يا اشاري تي هلائيندڙ ذهن آهي ۽ اهو طاقت بخش ۽
 پيداوار جون جي پٺيان آهي. اهي جزا پنهنجي ميلاپ ۽ پيداوار
 مان هن برهماند جون عجيب و غريب شيون ٺاهن ٿا ۽ اسين
 ڏسون ٿا ته الهيءَ روحاني خيال جي ڪمن جو هڪ نتيجو
 انسان آهي. چولدا آهن ته انسان ايشور جو روپ آهي. اها
 هڪ حقيقت آهي. انسان پنهنجو پاڻ ۾ ئي هڪ برهماند آهي
 هو به انهن جون جو ٺهيل آهي جي چست آهن ۽ پنهنجو پاڻ
 مان پيداوار ڪرڻ جا خواهشمند آهن. اسان جي اُڌار (جيئن
 روحاني ڪائنات جي اُڌار) هڪ روح آهي جو ڊولند آهي.
 الهيءَ خيال يا من کان سواءِ، جو کيس هلائي ٿو، انسان جو
 وجود اجاڙو آهي جيئن برهماند ايشور جي راج کان سواءِ هجي.
 توکي صرف اهو ياد ڪرڻو آهي ته جيئن قدرت جي پٺيان يا
 قدرت کي هلائيندڙ روح آمر آهي، ساڳئي نموني هر هڪ

مان سوچي رهو هوس. منهنجون اکون آهستي آهستي
 بد ٿينديون ٿي ويئون مان ايترو ضرور سمجهي رهو هوس
 نه ساول منهنجي سامهون وينو آهي ۽ مون ڏانهن گهڙي
 گهڙي ٺهاري رهيو آهي ۽ آهستي آهستي هنجي چوڌاري
 ڏنڌ ڪڍو ٿيندو ٿو وڃي ۽ هٿ ڇڏي ڇڏي ۽ جسم آهستي آهستي
 ان ڏنڌ ۾ گم ٿيندا ٿا وڃن. منهنجو آواز مولڪي چٽو ۽ چڱي
 طرح ٻڌڻ ۾ پئي آيو. ٿي سگهي ٿو شايد مان زور سان ڳالهائي
 رهو هوس يا سوچي رهو هوس.

”اڄڪلهه جو وڳيان قدرت جو هڪ الف بي وارو ٻارڙو
 ڪتاب آهي. حجي ڪرڻ جو ڪتاب. ورتن ۾ نڪتل. ٺوڪي
 وڌا وڌا وڳيالي جي قدرت جي وڳيان ۾ پنهنجي ٿيڻ هڪ
 ڪيل سڀاڻي ۾ اڃا اڻ ڀار آهين، ٻڌائين ٿا ته اسان ذات جو
 وڪاس هڪ اتميا مان ٿي ٿيو آهي. پر هو ٺوڪي اهو ٻڌائي
 ٿا سگهن ته اها دستو ڪيئن ٻڌا ٿي ۽ ڇو؟ ايترا ٻڌار
 ڪٿان آيا جن مان سچ، چنڊ، الڪه ٿارا ۽ گرھ لهما؟ ڪيترا
 لاسٽڪ چون ٿا ته ايشور ڪا ڇو ٿي ڪوٺي. پر انهن مان
 ڪي ايترو ضرور ٿا قبول ڪن ته هن پرهمالڊ جي ٻڌڻ مان
 اڻڙو ذهن ضرور هوندو جنهنڪري اٻار شڪتي آهي ۽ جو
 هر هنڌ موجود آهي. ڪو به حڪم بي لطافي حالتن مان اچي
 نڪر سگهي جيئن ان کي اشاري ٿي هلائيندڙ ويچار وجود ۾
 نه آهي ۽ اهو حڪم وري انهن حالتن ۾ گم ٿي ويندو جيئن
 اهو اشاري ٿي هلائيندڙ خيال ان حڪم کي الهيءَ حالت ۾
 زندهه ٿو رکي. الهيءَ ڪري مان ٺوڪي ان حڪم ڪندڙ ذهن
 يا سڃاڻپ يا اشاري ٿي هلائيندڙ خيال کان واقف ٿو ڪريان.
 اهو ذهن، اها سڃاڻپ يا خيال دوتند آهي، جيئن اسانجو دماغ.

مون اهو ايترو ئي سمجهيو ٿي ته منهنجي هلڪ هنجي سڀاءَ جي
ورڻ هئي. پر مان سندس ڪهڙي ئي سهايتا ڪري سگهيس.
هنجي خيالن ۽ منهنجي خيالن ۾ عظيم فرق هو.

”تون جواب چو نه ٿو ڏين؟“ هن چيو، ”ڇڳو، مون کي ٻڌاء
تون ڇا ٿو چاهين؟ تو آخر ڪهڙو خيال ڪيو آهي؟“

”سائول، ٻڌ.“ مون چيو، ”جيڪي مان چاهيان ٿو، مون کي
سڏ آهي تون ڏيئي لٿو سگهين. تون ڀڄين ٿو ته مون پنهنجو
مستقبل جو ڇا سوچيو آهي؟ اهو به مان توکي ٻڌايان ٿو. مان اهوئي
سوچي رهيو آهيان ته جيئن ڪيئن ڪانجي ۽ الهيءَ لاءِ اهو
سمجهڻ لازمي آهي ته اسان گذريل زندگيءَ ۾ ڇا ڪيو هو ۽
ايندڙ زندگيءَ ۾ ڇا ڪبو. ڇهڪڏهن ان ڳالهه ۾ ٿورو ڳوڙهو
وڃجي ته ائين معلوم ٿيندو ته اسانجو حال ماضيءَ تي ٻڌل آهي
۽ اها به خبر آهي ته الهيءَ حال جي بنياد تي اسانجو مستقبل
ٺهڻو آهي. ڪا به طاقت، ڪو به ديوتا، ڪو به موقعو، ڪو به
دلڻا جو حساب ڪتاب الهيءَ مستقبل کي بدلي نٿو سگهي.
قدرت جي مداخلتي جي قانون موجب يا قدرت جي ڏي-
وت جي قاعدي موجب ڪجهه به معاف نٿو ڪيو وڃي.
ڪنهن به سوارف سڏ ڪرڻ لاءِ پراڻا ڪرڻ اڃائي آهي
جڏهن سڀ ڪجهه اسان جي آتما جي خوشيءَ خاطر ٻڌا
ڪيو ويو آهي. سائول! ڏيان سان ٻڌ. مان نه صرف توکي
جيئن جو ڳجهه ٿو ٻڌايان، پر توکي اهو به ٿو ٻڌايان ته جيئن
ڪيئن ڪانجي. مان جيڪي توکي ٻڌايان ٿو سو قدرت هزارن
سالن کان ڏيکاريندي رهي آهي. جيتوڻيڪ تو انهن قدرت
جي سبقن کي ياد ڪرڻ يا سمجهڻ جي ڪوشش يا پرواهه ئي
نه ڪئي آهي.“

لي آلت آهي ۽ جا پنهجو ماحول پاڻ ئي لاهي، جا پنهجو سر ۾ پاڻ ئي لاهي ۽ هڪ دفعو جڏهن امر آلتا سر ۾ ڪهڙي ئي تڏهن سندس اندرين جوئي پاهر ٽهلي ٿي، نه رڳو هن دل ۾ ٻي ساري وشو ۾. آلتا پنهجو پاڻ جهون آهي جا پنهجو پاڻ کي ٻار ٻار پيدا ٿي ڪري، جنهنڪي موت جي ڪار خبر نه آهي.

انهن ويچارن ۾ مان ٽينهن رات غلطان رهندو هوس، مون پنهجي والد کي لاهڻ ئي چاهي ۽ وڙت وڃائڻ ئي چاهي. مصلو مڪرڻو هو. هڪ ئي فيصلو ۽ هميشه جو فيصلو. ڪجهه وقت لاءِ دل ۾ ڪي ڀاڄي ويس. پنهجو ئي هوش ڪونه هو نه دل ۾ ڪهڙو ئي نڪر ڪري سگهيس؟

هڪ ٽينهن صبح جو انهن ئي خيالن ۾ هوس نه سائول مهنجي ڪلهي تي هٿ رکيو. هڙ پڪ ٿڪ مهنجي اکين ۾ لهارڻ لڳو. اڄ هن عجب قسر جو چهرو ٻڌايو هو. هڙ بالڪل گنجهو هو جو سندس سپاه جي ورڏ هو. مون هنکي ڪڏهن نه رائج ۾ نه ڏٺو هو. هميشه خوش گذار بندو هو ۽ سندس انگ انگ مان هر ش جا ٿوهارا پيا پئندا هئا. هو چٽي رهيو هو، ”مان تنهنجي خيالات ۽ جذبات جو قدر ٿو ڪريان.“ پر مولڪان تنهنجي اهڙي حالت ڏلي ٿي وڃي. تن ٽينهن کان ان ٻڪرو رهيو آهن. تن ٽينهن کان نه ٿو سنان ڪيو آهي ۽ نه الهي ڪرسي ۽ تان اٿو آهن. مان تنهنجي چوڻ موجب ۽ سپاه موجب ٿو ڪي ڪجهه نه ڇهو آهي. پر هينئر مولڪان رهيو ٿو وڃي. مان تنهنجي اهڙي پوائتي شڪل ڏسڻ ٿو چاهيان. مان هٿ وڌيڪ رهڻ لاءِ تيار نه آهيان.“

مان مهنڪي رهيو هوس ۽ هو وڌيڪ پريشان ٿي رهيو هو.

جيئن ڏسڻ پيدا ڪندڙ ڪيڏون پاڻ ماري ڏسڻ پيدا ڪندو
 آهي. ڇا انسان اهڙي اڻڀي ۽ اڻڀوڙ ڏند کي گذارڻ لاء پيدا
 ڪيو ويو آهي؟ ڇا انسان کي انهيءَ ڪري اپار شخصيتي
 ڏني ويئي آهي؟ دنيا وري انهن چولدي آهي ته ”انسان
 کي پنهنجي ۽ قدرت جي زورن جي خبر ڪولهي ۽ ان
 ڪري آهي زور انسان تي قبضو ڪري ويا آهن.“ جهڙوڪ
 انهن آهي ته اهو انسان جو ئي ڏود آهي ڇو ته اهڙي ڪا به
 طاقت نه آهي، انساني يا روحاني، ڇا انسان کي اڻڀاڙ رهڻ
 لاء مجبور ڪري. انسان کي بند ٿيل دروازن جون ڇاڀون
 آهن. انسان جيڪي پاڻ لاء ڪري سگهي ٿو سو ٻيو ڪر نه
 ٿو ڪري سگهي. البت انسان کي پاڻ سڃاڻڻ جي پرڻ اڃا
 هجي. انسان سمجهي ٿو ته ڪو به ڏوه جو دنيا جي نظرن
 کان ڇهائي ڪيو ٿو وڃي. ان جي ڪا به سزا ٿئي ملي. الهيءَ
 به انسان پليل آهي. انسان ڏنل سرڪار جي رکيل ڳڙن ڀلن
 ئي ڳوڙ ۽ شور ٿو ڪڍي پر اهو وساري ٿو ڇڏي ته هميشه
 دائر ۽ قائم ايشور جي سرڪار ڪيل ڏوهن ۽ گناهن جي ڀل
 ڏنل سرڪار جي ڀل کان وڌيڪ ٿي ٿو ڪي ٿي وٺي.
 اها دائر سرڪار انهن گناهن جي سزا ضرور ٿي ڏئي جي
 انسان هن دنيا ۾ ڪيا آهن. دنيا ڇا انسان جي واڌاري ۽ سک
 لاء پيدا ڪئي ويئي آهي. دنيا جنهن کي ذاتي لوڻ ۽ خود
 مطلبيءَ خاطر هڪ قبر بڻايو ويو آهي جنهن ۾ دنيا جي خوشي
 ۽ سهڻا دفن ڪئي ويئي آهي.

هر هڪ انسان ۾ هڪ آمر آيا آهي جنهنجو ڪو به محدود
 مقدار ڪولهي، جنهن لاء غير وائڻ ماحول ڪولهي. آيا وصال
 آهي جنهنجي طاقت بي آلت آهي جيئن ايشور جي طاقت

جڙي ٿي سگهي ۽ سندس ڏورن جو اٿس ٿي ڪولهي. پر
 انسان الهن اڙ غني طاقتن جو اندازو لڳائڻ لاءِ تيار نه هو. هن
 پنهنجي طالب ٿيڻ وڃڻ ۽ جسماني ضرورتن کي حاصل
 ڪرڻ ۾ ئي لڳائي ۽ هو پنهنجي روحاني طاقتن کي وساري
 ويندو هو. انسان پنهنجي خون مان اڻي انسان ۾ خون ٿي ويو.
 جنهن جي جسم مان ٻيو جسم ٿي لهيو، جنهن کي مضبوط
 لڳ هئا، جسم جا چرا هئا، الهن کي ڪم آڻڻ کان انڪار ٿي
 ڪيو يا ائين چئجي جو اڪت خالي ۽ پرتل پندار جو مالڪ
 هو سو باق کي هڪ بيڪاري سمجهي رهيو هو.

مون هڪ ڦاٽل ياد رکي هئي ۽ صاف صاف ٿي سمجهي.
 اها هئي ته زندگي پورڻ زندگي آهي ۽ سندس اڏاوت ۾
 اهڙي ڪار ڦاٽل ڪار آهي يا اهڙي ڪا شيءِ نه آهي جنهن
 کي موت چئجي ۽ . دس اڪيڙا ۽ بي اٿس ته پڙهين جا
 نه واهڪ ڳڻهارم هئي. اها هڪ ڪائنات جي پرولي هئي.
 عام طور اهڙي سمجهه وڃي ويو ته انسان کي اها پرولي سمجهڻي
 نه آهي. اها ڳڻهارم ڳوڙهي، ٿوري ۽ گهٽ آهي ۽ انسان
 جي محدود طاقت ۽ ناقص دماغ ان پروليءَ کي سڀي ٿو
 سگهي ۽ جهڪڻ سمجهي نه سگهون ٿا ته ان مان ڪو ڏاڍيل
 نه ڪرندو جو جو انسان قدرتي قاعدن سان اهڙي قدر نه
 ٻڌل آهيون جن اڻي انسان جو ڪوبه طاقتو ڪولهي. پراڻيون
 ڳالهيون نه هرايون نهون وڃن ته انسان جي جهون جو اڏيش
 آهي هن دنيا ۾ جنم وٺڻ، ننڍي مان جوان ٿيڻ، شادي ڪرڻ،
 رهڻ ۽ پٺيان اچڻ وارن لاءِ سمر ڪنو ڪرڻ چئن الهن کي
 ڪا ٽڪليف نه رهي ۽ پوءِ موت، بس، اهڙي آهي اٿس
 جنهن جو اثر نه موروڪن جو رهڻ ٿيو. ٿي معنيٰ ۽ بي سود

الهن ڌرم جي پوئاري ڪئي ٿي ؟ ڇا الهن سچ پچ ائين سمجهيو ٿي ته جڏهن موت آيو اچي تڏهن اهو موت نه آهي پر صرف چوڻ جي بدل بدل آهي. ڇا الهن جو آتما جي امر ٿا ۽ وشواس هو؟ جي هئو ته اهي ڌرم جي اصولن موجب رهيا ٿي؟ ڇا هو اميريءَ ۽ غريبيءَ ۾ خوش هئا؟ جي هئا ته پوءِ سماج ۾ ڪنهن عزم ۽ عهدي جي هنن پرواهه ڇوئي ڪئي؟ سماج کان هو ڇوئي ڊلا؟ پاڪند ٻڌي ۾ ڇوئي پيا؟ پوءِ لکي ۽ دوکي باري هنن ڇوئي ڪئي؟ پوءِ موت کان ڇوئي ڊلا؟ مون ڄاڻو ٿي ته دليا مولڪي الهيءَ آتمڪ گهٽ ۽ وڌيڪ ۾، الهيءَ رومالي راز جي سمجهڻ ۾ سانس نه ڏيندي. دليا مطلب پرست هئي، جنهن کي حرص ۽ هوس ئي ظابطو نه هئو. دليا جسماني خواهشن کي ڊهائي لٽي سگهي. دليا روح جي خوشيءَ خاطر جسم جي وزن کي قربان ڪرڻ لاءِ تيار نه هئي. خير، منهنجا خيال لڙالا هئا. دليا جا خيال منهنجا خيال نه هئا. منهنجو ڌرم پرڳڙي سان ٻنڊيل هو. پرڳڙي سان اٽيل هو. پرڳڙي، ڇا پورڻ هئي. قدرست، جنهن ئي ڪير نه وڃي پائي لٽي سگهيو. طاقت سان پرڳڙو قدرست، جنهن کان دليا ڪنبي ٿي، پر ڪيتري قدر مهر بان. قدرست، جنهن اسان کي ڏيکاريو ٿي ته جهون ڄاهن وقت اسان کي مليل آهي ڪيتري قدر پر اسرار آهي ڪيتري قدر زور واري آهي. افسوس! دليا اهو لٽي سمجهي سگهي. دليا جي اکين تي پردو چڙهيل هو موه جو، لوپ جو، اهنڪار، ڪار ۽ ڪروڙ جو جنهن آتمڪ ڇوئيءَ کي ڀڳي ڇڏيو هو. دليا عيش عشرت ۾ مشغول هئي آتما جي بل ۽ آند کان واجهي. دليا کي ڪهڙي خبر نه آتما کي ڪيترو زور آهي، آتما جهڙي چاهي ٿي سو

ڪيئي ڌرم آهن. ڪيترا ئي مذهب انسان جي دماغ جي
 سوچ مان اڪتل آهن ۽ انهن ۾ ٿر مائڙ به ڏوٻتا نه آهي.
 ڪجهه زماني اڳ ڌرم اڻڄاڻن ۽ ڪمزورن کي ستائڻ جو طريقو
 هو. ڪو ڪو ڌرم نه اهڙو انساني هو، اهڙو نه جهنگلي ۽
 خون جو پياسي هو جو اڄ به ان جي ڪارنامن کي پڙهڻ سان
 ڌرن ڏکي ٿي وڃي. خير، جڏهن انسان ۾ سمجهه آئي
 تڏهن هو مخصوص ڪرڻ لڳو نه دنيا ۾ اهڙي ڪا شيءِ ضرور
 آهي جا کائڻس وڌيڪ طاقه واري آهي ۽ وڌيڪ پائدار
 آهي ۽ الهيءَ طاقه جي سچ جي تلاش سندس من ۾ اهوئي
 ويچار آڻڻ ڪيو نه کائڻس اها شيءِ وڌيڪ ظالم ۽ زبردست
 آهي ۽ اهو کيس خيال ٿي نه آيو ته اها شيءِ کائڻس وڌيڪ
 پيار سان پروردگار آهي. انسان اهو نه سوچيو ته پروردگار ڪروڙن
 ڪوس، بدلي جي پاڻ ۽ ظلم کان وڌيڪ هلوان آهن.
 هندو ڌرم ۾ ڇا ٿي رهيو هو. هندو ڌرم مان اها آڻا ۽
 من اڪري چڪو هو ۽ نتيجو اهو لڪيو هو جو ڌرم جو زور
 ڏينهن ڏينهن گهٽ ٿيندو ٿي ويو. مان يقين سان چوندس
 ته ڪي ٿورا ماڻهو جن هندو مندو ۾ پوڄا ٿي ڪئي، ڌرم
 جا سڃاڻپ ٿيڻ هئا باقي ٻين جو صرف ڊوڪو ۽ دلپها هو. هنن
 جي چوڻي ۽ ڪرڻي ڦريل هئي. ٻارا ٻالهيءَ ۽ الهيءَ مڪر کان
 چٽل نه هئا، جن ايترو کي حاضر حاضر ڄاڻي سر ٿي کنيا ۽
 الهيءَ خسر هوندي نه سندن ايترو ۾ ڪوبه اعتبار نه هو،
 ڪوبه صدق نه هو. ڪوڙ ڳالهائڻ، لکي ڪرڻ ۽ ڊوڪو ڏيڻ
 ماڻهن جو روزمره جو ڌنڌو هو. ڏنڌي وارا، خواه سماج،
 سڀني جا ڪرم ڀانڊن سان ڦريل هئا. ماڻهن پاڻ کي هندو ٿي
 سڏايو الهيءَ ۾ ڪوبه شڪ نه هو. پر سچ پچ آهي هندو هئا

انهن ڌرم جي پوئاري ڪئي ٿي؟ ڇا انهن سچ ٻچ ائين
 سمجهيو ٿي ته جڏهن موت ٿو اچي تڏهن اهو موت نه آهي
 پر صرف جوڙ جي بدل بدل آهي. ڇا انهن جو آتما جي امر ٿا
 و شواس هو؟ جي هئو ته آهي ڌرم جي اصولن موجب رهيا
 ٿي؟ ڇا هو اميريءَ ۽ غريبيءَ ۾ خوش هئا؟ جي هئا ته پوءِ
 سماج ۾ ڪنهن عزت ۽ عهدي جي هنن پرواهه ڇوئي ڪئي؟
 سماج کان هو ڇوئي ڊا؟ پاڪند ٻڌي ۾ ڇوئي پيا؟ پوءِ لڳي
 ۽ دوکياري هنن ڇوئي ڪئي؟ پوءِ موت کان ڇوئي ڊا؟
 مون ڄاڻو ٿي ته دليا مولڪي الهيءَ آتمڪ ڳيان ۽ وڳيان
 ۾، الهيءَ رومالي راز جي سمجهڻ ۾ ساڻ نه ڏيندي. دليا
 مطلب پرست هئي، جنهن کي حرص ۽ هوس ئي ظاهر نه هئو.
 دليا جسماني خواهشن کي ڊائي لٽي سگهي. دليا روح جي
 خوشيءَ خاطر جسم جي وزن کي ڦرلڻ ڪرڻ لاءِ تيار نه هئي.
 خير، منهنجا خيال ٻرالا هئا. دليا جا خيال منهنجا خيال نه هئا.
 منهنجو ڌرم پرڪرڻيءَ سان ڳنڍيل هو. پرڪرڻيءَ سان اڻيل
 هو. پرڪرڻيءَ جا پورڻا هئي. قدرست، جنهن ئي ڪير نه وجهي
 پاڻي لٽي سگهيو. طاقت سان پر پور قدرست، جنهن کان دليا
 ڪنبي ٿي، پر ڪيتري قدر مهر بان. قدرست، جنهن اسان کي
 ڏيکار ٿي ته جهون ڄاهن وقت اسان کي مليل آهي ڪيتري
 قدر پر اسرار آهي ڪيتري قدر زور واري آهي. افسوس!
 دليا اهو لٽي سمجهي سگهي. دليا جي اکين تي ٻڌو چڙهيل
 هو موه جو، لوپ جو، اهنڪار، ڪام ۽ ڪروڙ جو جنهن
 آتمڪ ڇوئيءَ کي ڏيکي ڇڏيو هو. دليا عيش عشرت ۾
 مشغول هئي. آتما جي بل ۽ آند کان والجهي. دليا کي ڪهڙي
 خبر نه آتما کي ڪيترو زور آهي، آتما جهڪي چاهي ٿي سو

۾ ڪيئي ڌرم آهن. ڪيترا ئي مذهب انسان جي دماغ جي سوچ مان اڪتل آهن ۽ انهن ۾ ٿر مائٽر ۽ ڊوٽا نه آهي. ڪجهه زمالو اڳ ڌرم اڻڄاڻن ۽ ڪمزورن کي ستائڻ جو طريقو هو. ڪو ڪو ڌرم نه اهڙو اڻڄاڻي هو، اهڙو نه جهنگلي ۽ خون جو بيهاسي هو جو اڄ به ان جي ڪارنامن کي پڙهڻ سان ڌرن ڏکي ٿي وڃي. خبر، جڏهن انسان ۾ سمجهه آئي تڏهن هو موصوس ڪرڻ لڳو ته دنيا ۾ اهڙي ڪا شي ضرور آهي جا کائڻس وڌيڪ طاقم واري آهي ۽ وڌيڪ پابدار آهي ۽ الهيءَ طاقم جي سچ جي تلاش سندس من ۾ اهوئي ويچار آڻين ڪيو ته کائڻس اها شي وڌيڪ ظالم ۽ ڏورندڙ آهي ۽ اهو کيس خيال ٿي ته آيو ته اها شي کائڻس وڌيڪ بيمار سان پرور نه آهي. انسان اهو نه سوچيو ته پرتم ۽ ڪروڙ ڪوس، بدلي جي پاڻ ۽ ظلم کان وڌيڪ هلوان آهن.

هندو ڌرم ۾ ڇا ٿي رهيو هو. هندو ڌرم مان اها آتما ۽ من اڪري چڪو هو ۽ لٽيو هو اهو لڪيو هو جو ڌرم جو ڏور ڏيهيون ڏينهن گهٽ ٿيندو ٿي ويو. مان يقين سان چوندس ته ڪي ٿورا ماڻهو جن هندو مندور ۾ پوڄا ٿي ڪئي، ڌرم جا سڃا ٻوڏ لڳ هئا. باقي ٻين جو صرف ڊوڪو ۽ ڊلبو هو. هنن جي چوڻي ۽ ڪرڻي ٿريل هئي. ٻارا ٻالين به الهيءَ مگر کان چٽل نه هئا، جن ايشور کي حاضر حاضر ڄاڻي سر ٿي ڪيا ۽ الهيءَ خبر هوندي ته سندن ايشور ۾ ڪو به اعتبار نه هو، ڪو به صدق نه هو. ڪوڙ ڳالهائڻ، لڳي ڪرڻ ۽ ڊوڪو ڏيڻ، ماڻهن جو روزمره جو ڏٺو هو. ڏٺي وارا خواه سماج، مهيني جا ڪرم ڀاڱيدار سان پريل هئا. ماڻهن پاڻ کي هندو ٿي سڏايو الهيءَ ۾ ڪو به شڪ نه هو. پر سچ بچ آهي هندو هئا.

سڄي پڙهيو هون، جهون ايشور جو هڪ الش آهي ۽ ڪو به
 انسان جنهنڪي زندگيءَ جي حسين قالب ۾ پلٽيو ويو آهي،
 جنهن ۾ روح آهي، سو امر آهي، جيئن ايشور امر آهي.
 زندگيءَ جو پياپان ڪمادو آيندو آهي جنهن ۾ اسين سڀ
 آهيون. ڪي گمراه ٿي ويا آهن، ڪي ٺٽي پاڇن پٺيان
 سرگردان آهن، چرڻ پڙڻ کان لاچار ۽ اهوئي سوچي رهيا آهن
 ته ڪڏهن ۽ ڪٿي هن زندگيءَ جي پاڻا سماپت ٿيندي.
 ڪن ٿورن اهو سمجهيو آهي ته هيءُ پياپان نه آهي پر بينظير
 بوستان آهي، هڪ حسين ۽ حيرت انگيز منظر جتي مٿا
 موهندڙ آواز آهن جتي هر هڪ ڏينهن جمال آهي ۽ هر هڪ
 رات فرحت بخش ۽ خوشگوار آهي. ڇو ته جڏهن ڏيکاءُ جو
 پردو هٽي ٿو وڃي تڏهن اصليت کي پسڻي ٿو. جهون جي
 سڄي معنيٰ آهي سڪ، پراپت ڪرڻ. جهون کي نه سمجهڻ ڪري
 ئي اسين نه پيدا ٿا ڪريون ڇو ته جنهن وقت اسين پنهنجو
 پاڻ کي لڳڻ جي ڪوشش ٿا ڪريون تنهن وقت اسان کي
 سڄ ڏسڻ ۾ ئي نٿو اچي جيئن هڪ انسان جو الذو جائو هجي
 سو ڏينهن جي ڇمڪ جو اندازو ڪيئن ٿو لڳائي سگهي. پر
 هڪ آتما جنهن پاڻ کي سڃاڻو آهي تنهن لاءِ ڪي به راهه
 پلائيڏڙ روشنمون يا پاڇا نه آهن جي کيس ذرو به شڪ
 وجهي سگهن ته سندس امر ۽ ايشور جي امر ۾ ڪو به
 ٽپ سگهي ٿو.

مان دن رات دماغي ڪشمڪش جي آڳوڻ ۾ رهندو
 هوس. دل ۾ هڪ جدوجهد هئي. مان زندگيءَ جي راز کي
 سمجهڻ جي ڪوشش ڪري رهيو هوس ۽ هميشه سڄ ۾
 لٽان ۽ ڪوهيو ڪوهيو رهندو هوس. مون سمجهيو ئي نه مليا.

جو زور رکڻ ٿي ڇاهيو، خود ايسور ۽ ڪنهن ئي زور رکي
 نٿو سگهي ڇو ته اهو ايسور جو قاعدو آهي ته هر هڪ انسان
 پنهنجو مستقل ڀاڱو لاءِ ڪم ڪندو. ڪو به انسان ٻئي جي خوشيءَ
 جو معيار نٿو بڻهي سگهي ۽ نه وري ڪم ڪندڙ مان چونڪارو
 نوڌاري سگهي.

مان به ٻين وانگر ٻياڻاڻا ۾ هوس پر مولڪي سڌ هئي ته
 مان انهيءَ ٻياڻاڻا جي خوفناڪ ڪارن کي ڪلاب جي ٽوڙيل ڪلن
 وانگر ٽٽيس ۽ سندس ٻڙائي ٿي سگهيس. دنيا ڏکي هئي
 ۽ دنيا جي ”رڳو“ ڏوڪن ۽ ”سهڻن“ ڪراوڻ دنيا
 کي تباھ ٿي ڪيو. انسان جي حوالي هئا وانگر اڏامندي ٿي
 وئي ۽ انسان زندگيءَ کي سمجهڻ کان سواءِ پنهنجي زندگي
 ختم ڪري رهيو هو. جيئن جا سڀني وسيلن ۾ اُٿر وڌو هئي،
 جيڪا سڀني وسيلن جو ڪم هئي، جا انسان لاءِ هئي، جا اڳڪ
 ٻار انهيءَ انسان ۾ پيدا ٿي ٿي. هڪ نعمتي هيو جو انسان
 ٿيڻ کي ڪري ڇڏيو ۽ اهو هيو ۽ جڏهن سندس هٿن مان لڪري
 ٿي ويو تڏهن انهن سمجهندو ٿي ويو ته آخر انهن انهن تي اچڻو
 هو. زندگي انهن تي ختم ٿيڻي هئي. آها..... ڪپڙو نه
 انهن انسان، پنهنجو ڀاڱو ۾ پورو، مغرور ۽ اڳ ڄاڻا. هڪ
 اوجھ ڳولائي وانگر جنهن هڪ هيو ۽ لڏو ۽ سمجهائين ته
 شيئي جو ٽڪر آهي ۽ نٿو ڪري ڇڏيائين. انسان جنهنجي
 چوڌاري سڄي دنيا پئي ٿري جنهن دنيا ۾ سڄي شاعريءَ
 جون سرجيڪ شڪليون آهن. شڪلي، جنهن تي انسان کي ظابطو
 رکڻ کپي، جا انسان کي ڪم آڻڻ کپي. منهنجو اهو عقيدو
 روح جو منهنجي جسم ۾ ٿئي رهيو هو ان جو انهن مٿس
 دن روحاني علم سکڻ جي شروعات ۾ پهريون اهو

زندگي د اوي ګالهين ۾ سر ګرځ نه ټي چاهي. پاملکي سماج
 جي بندلن ۾ ٻڌڻ لڳي چاهير. اهو ئي سمجهڻ چاهيم ته
 ”زندگي ڇا آهي؟“ انسان کي ڇو پيدا ڪيو ويو آهي.
 د ليا وارن سان الهن ګالهين تي بحث ڪرڻ فضول هو. د ليا
 کي سمجهائڻ اجابو هو. مولکي خبر هئي ته منهنجو آواز هڪ
 ويراڻي ۾ آواز جي برابر هو جتي ڪو نه ٻڌڻ وارو ڪو نه هو.
 جتي مون جهڙا هزارين آواز وٽس ويا هئا جن جو ڪو نه اثر
 نه ٿيو هو. پيا ان الهن آوازن کي ٻڌڻ جي ڪانه پڙواهه نه ڪئي
 هئي ۽ نه وري مولکي ٻڌي ها جتي مولکان وڌيڪ وڏا
 آواز ڪم ٿي چڪا هئا. الهن ڪري مون پنهنجو آواز بلند ڪرڻ
 لڳي چاهيو ته د ليا مون تي ٿولي ڪري ۽ مولکي بيوقوف
 سمجهي ڪلي، مون لڳي چاهيو ته منهنجو آواز ڪا ڌڪار پيدا
 ڪري. د ليا جا رستا ۽ منهنجا رستا لڙالا هئا. سماج
 رسمن ۽ منهنجي رسمن ۾ فرق هو. پنهنجي ۽ ٻين جو مون تي
 ڪو اثر ڪونه ٿيندو هو ۽ نه وري پنهنجي ساراهه ۾ ڪا
 مولکي خوشي حاصل ٿيندي هئي. مولکي د ليا جي الهن
 ګالهين کي ٻڌڻ جو وقت ئي ڪونه هو. اهي ګالهون جي
 منهنجي باري ۾ هيون، سنهون يا خراب، منهنجي لاءِ بي
 اثر اٿيون هيون. مولکي زندگي جي پاڇن ۾ وقت وڃائڻ
 نه وڻندو هو. اهي پاڇا جي در حقيقت زندگي نه هئا،
 جن ۾ ڪا به اصليت ڪونه هئي. مون سڪه جو پنهنجو ڪرڻ
 ٿي چاهيو ۽ نه ڏک جو. مون پنهنجي زندگي ۾ الڌ ڪار پيدا
 ڪرڻ لڳي چاهيو ڇو ته مون سمجهيو ٿي ته جيڪڏهن ائين
 ڪير نه مان نه ان الڌ ڪار ۾ هميشه لاءِ ڪم ٿي ويندس جتان
 منهنجو اڪرڻ مڪال ٿي ٻڌندو. سو مون د ليا تي ساهه ڏيڻ

دک جو اظهار ڪري رهيا هئا پر مون تي دادا جي موم جو ڪو به اثر ڪونه ٿيو هو. مان ائين ئي سمجهي رهيو هوس ته سندس وڃڻ جو وقت پرڳي آيو هو ۽ کيس آزاد ٿيڻو هو سو ٿيو. کيس وڃڻ کان ڪم ٿي روڪي سگهيو. ڪنهنجو وس ٿي هلي سگهيو. قدرتي قانون جو ڪم ٿي مٿاڻو ڪري سگهيو. مون ائين سمجهيو ته مون تي آهي ڏينهن کان پوءِ ڪابه جوابداري نه هئي. مان جهڪي چاهيو ٿي سو ڪري ٿي سگهيس. مون کي روڪڻ وارو ڪو نه هو. باقي رهيو دادا جي موم جو دڪ. سو مون موم کي موم ٿي سمجهيو. مون هميشه ائين سمجهيو هو ته دنيا جهنگلي موم ٿي چوي سا صرف ٿيندي هئي «ڪو ٿيندي» مان پي «ٿيندي» پر پهر جو چڙهڻ ۽ ٺهڻ ٿي ته موم آهي.

هفتي کن کان پوءِ سڀ مهمان روانا ٿي ويا. منهنجو سڙت سائو ٿي وڃڻ جي تياريءَ ۾ هو پر مون کيس روڪيو ۽ ڪجهه ڏينهن رهڻ لاءِ مجبور ڪيو. منهنجي سائو سان ڏاڍي دل هوندي هئي. کيس وڌيڪ رهائڻ به لڳي چاهيو جو سندس مهيني ٻن کان پوءِ پي. اي. جو امتحان هو. سائو جو مضبوط ۽ چست ۽ ٿنڀر سم ٿيو. شڪل جو صاف ۽ سهڻو پر ٿورو چوشيلو هو. مون چاهيو ٿي ته دادا جي جائداد جو ڪجهه حصو کيس ملي. مون اهو فيصلو نه ڪري ڇڏيو هو ته وڌيڪ پڙهڻ منهنجي لاءِ ممڪن نه هو. صرف دادا کي بخش ڪرڻ لاءِ پڙهي رهيو هوس. هاڻي ته اهو سبب به نه رهيو. دنيا جي رڻش مولڪي پسند نه هئي. سماج جي ٻيو دن راجن ۽ سمورن لاءِ مولڪي شرم هئي. مون سچ لوڇڻ ٿي چاهيو ٿي ته کان سواءِ ملڻ ممڪن نه هو. مون پنهنجي

باب پهريون

مان چټي لږو سگهان نه ټولکي هتي آني گهڻو وقت لږو
هو. منهنجي سمجهه موجب ڪهڙي سال گذري ويا هوندا.
قدرتي قانون موجب مان وقت، ذهن، راس ۽ مندن موجب
پکڙيندو هوس. ڪلاڪن يا منٽن جي مون کي شاخص ڪانه
هئي. مان صرف اهو سمجهندو هوس ته صبح ڇا هو، صبح
کان پوءِ منجهند ايندي ۽ پوءِ سالجهي ۽ رات. ٻولي اها
ست هوندي هئي ته ڪڏهن بهار آهي، ڪڏهن سردي ۽
ڪڏهن گرمي.

ٻولي اهو چٽي طرح ياد آهي ته مان ڪراچي ۾ اڃا
اي جي آخري سال ۾ هوس ڪڏهن منهنجي پتا جو ديهانه
ٿيو هو. منهنجو پتا وڏو زميندار هو. زمين کان سواءِ کيس
لنڊن پيسو نه ڪافي هو. مان سندس هڪ ئي ٻار هوس. ٻڌو
اٿس ته منهنجي ماءُ، ڪڏهن مان هڪ سال جو هوس، نه گذاري
ويئي هئي. منهنجي پيءُ ابي شادي ڪونه ڪئي. ڇو؟ اهو
نه اڄ تائين سمجهي سگهيو آهيان ۽ نه ڪڏهن مون وري دادا
کان ئي پڇيو هو. ايترو ضرور چٽي سگهندس ته دادا هميشه
خوش گذاريندو هو ۽ کيس ڪو به فڪر يا پکڙي ڪانه هوندي
هئي. ٻولي بهار ڪندو هو ۽ چوندو ته مان ئي سندس
زندگي هوس ۽ سندس اڪيچار جائداد جو مالڪ. مون جائداد
جي باري ۾ ڪڏهن ڪونه سوچيو هو ۽ نه وري منهنجي ڪا
دلچسپي هئي. مان سمجهندو هوس ته دنيا ۾ صرف پيسو
ئي سڀ ڪجهه نه آهي.

منهنجي دادا جي لفظي ئي سڀ مت مائت آيا هئا. سڀ

”سڪڙ ۽ سؤڙ ٻئي ڏامن آهن جيءَ جا
 ٻوٽ لڳڻ ۽ چؤڙ جو وڃي ٻه ڇاڻئون پٿر ۾.“

* هيءَ ڪهاڻي آهي هڪ ان ٺاريءَ جي جنهنڪي آلمانن جي
ملڪ کانسواءِ جسماني سڄوڳ لاءِ ثروت آهي. سندس لس لس ۾
ٻار پڙيل آهي. سندس رڳ رڳ پيار جا آلاپ ٿي آيا ٿي ۽ هوءَ
پنهجي ”جاڙي آما“ جي ڪوچ ۾ لولبن ٿي وڃي ٿي. ڇا،
کيس پنهنجي ”جاڙي آما“ پراپت ٿئي ٿي؟....

هيءَ ٽن لکڻو پالڪن کي آچيندي لڄ مران اُٺل پسند پون.

پڙم آند ابيچنداڻي
آءُ-۲۴۱، سرويچيني لڪر
ٿي دهلي-۳.

منهنجا به ڪي ڪٿنا....

* هيءَ ڪهاڻي آهي هڪ ان شخص جي، جو زندگيءَ جو اڀاءُ ۽ پيار جي ڪجهه ڳولھڻ لاءِ ٻھڙن جي پناه ٿو وٺي، جو زندگيءَ ۽ جهنگلي قدرت جي زورن جو مقابلو ٿو ڪري ۽ جو سمجهي ٿو ته زندگي مڪمل زندگي آهي؛ منجهس اهڙي ڪا به چيز نه آهي جنهن کي مٽ چئجي. دنيا جنهن کي مٽ ٿي سمجهي سگهجي ته صرف جسماني جامي جي بدل بدل آهي....

* هيءَ ڪهاڻي آهي هڪ ان شخص جي، جو نفس جي وس ٿي جسماني عشق ۾ ڀاڳل ٿي ٿو پوي. هن جو پيار سندس پريتما جي جسم ٿاڻين محدود آهي ۽ هن جي آتما جي گهراڻن ٿاڻين ٻهجي ٿي نٿو. هو مجازي عشق جي لشي ۾ ايتري قدر ته مست ٿو ٿي وڃي جو پنهنجي زندگيءَ جي اردگرد هڪ تاريخي پيدا ڪري ٿو ڇڏي ۽ آخر پاڻ به ان تاريخي جي اوڙاهه ۾ هميشه لاءِ غرق ٿو ٿي وڃي....

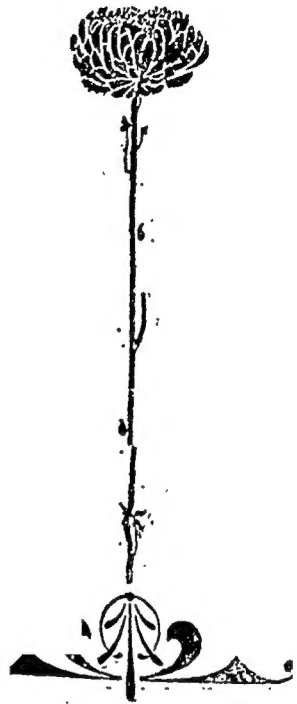
* هيءَ ڪهاڻي آهي هڪ ان شخص جي جو زندگيءَ جي بي پناهه بيابان ۾ پاڻ کوهي ٿو ڇڏي. هو هڪ ٽڪل ٽل مسافر وانگر پنهنجي سر تي زندگيءَ جو پارو بوجو کڻندو ٿو هلي، بنا ڪنهن منزل مقصود جي، ان ئي حيرانيءَ ۾ ته آخر سندس زندگيءَ جي مسافري ڪڏهن ۽ ڪٿي پوري ٿيندي....

ليڪه جا سڀ حق ۽ واسطا قائم.

آرٻان ٿو الهن پڪيڙن کي جن کي زندگي
هي چمن جو سڪون حاصل ٿيو آهي.

جهر طا

ليڪ
پرو آئند آيڇنڊاڻي

ڇپائيند
سنڌو سماج

بي ۱۵، جنهت بئڪ
نئي دهلي - ۱۰

[قيمت ۴۰۰ روپيا]

[آڪٽوبر ۱۹۶۲]

